

THOMAS CARLYLE

1851 / 8.

ISTORIA REVOLUȚIEI FRANCEZE

TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZA

DE

NICOLAE PANDELEA

VOL. II

BIBLIOTECA ISTORICA
„UNIVERSUL”

ISTORIA REVOLUȚIEI
FRANCEZE

VOLUMUL II

BIBLIOTECA ISTORICĂ
„UNIVERSUL”

THOMAS CARLYLE

80. 225

Inv. ~~83.258.~~ -

ISTORIA
REVOLUȚIEI FRANCEZE

TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZA
CU DOUA STUDII INTRODUCȚIVE

DE

NICOLAE PANDELE

VOLUMUL II
CU ILUSTRĂȚII

EDITURA „UNIVERSUL”

1945

71867

Biblioteca Centrala Universitara
BUCURESTI
Cota 79335
Inventar 75817

Rc 38/01

B.C.U. Bucuresti

C72817

CARTEA I

SERBATOAREA SULIȚELOR

1. — IN TUILERII

Odatăce victima și-a primit lovitura de grație, catastrofa se poate socoti ca aproape îndeplinită. Acuma e de puțin interes, să mai urmărim lungile-i gemete înăbușite. Cată să luăm notă numai de agoniile ei cele mai sfâșietoare, de sforțările-i spasmodice făcute spre a scăpa de tortură și însfârșit de ultimul adio cătră vieața însăși. Apoi, când totul va fi sfârșit, stins, să vedem dacă cel sacrificat va cădea ca Cezar înfășurat cu demnitate în cutele togei, sau chircit într'o atitudine vulgară, ca un om care nu are măcar puterea să moară.

Când regalitatea franceză a fost, în ziua de 6 Octombrie 1789, zmulșă în așa fel din palatul ei, era deci o victimă? Intreaga Franță și proclamația regală cătră provincii răspund: Nu. Totuși, e de temut și mai rău. Regalitatea era mai dinainte așa de putredă, așa de muribundă, încât în ea abia dacă se mai afla atâta vieață cât să usuce o rană. Câte din puterile ei, cari nu erau decât în închipuire, s'au topit! Prostimea cutezase să privească pe rege în față și

n'a pierit! Când un stol de corbi pot să răpiască sperietoarea și să-i spună: vei sta aci și nu acolo, când se pot târgui cu ea și să facă dintr'insa o sperietoare constituțională, mărginită înloc de infinită, ce trebuie să mai așteptăm? Mai este de aici înainte vreo speranță, nu în sperietoarea constituțională îngrădită, dar în forța nelimitată, închipuită, care rămâne în juru-i? Căci e foarte adevărat, când spunem, că orice autoritate spornică e mistică în condițiile ei și vine *prin grația lui Dumnezeu*.

În loc să urmărim spasmurile regalismului în agonie, e mult mai interesant să fim martori la dezvoltarea și la exercițiile sanchiulotismului. Căci în lucrurile omenești și mai ales în societatea omenească orice moarte nu-i decât o naștere. Astfel, când sceptrul cade din mâinile lui Ludovic, e numai pentruca sub alte forme altor sceptre, fie ele chiar sceptre de sulii, să le vie rândul la cârmuire. Ca în orice element activ, bogat în înrâuriri hrănitoare, vom găsi că sanchiulotismul crește zdravăn, ba chiar zbeguindu-se, nu fără oarecare drăgălășie; căci într'adevăr cea mai mare parte dintre făpturile tinere sunt zglobii. Dealtminteri nu observăm, că exact cum pisica și îndeobște speța felină e tot ce cunoaștem mai crud, tot așa ceea ce cunoaștem mai zburdalnic este tocmai pisicul, sau pisica în creștere?

Închipuiți-vă însă familia regală deșteptându-se în paturile-i improvizate a doua zi după acel cumplit alaiu; închipuiți-vă întrebarea primăriei: „Unde ar vroi Maiestatea Voastră să locuiască“ și răspunsul retezat al regelui: „Fiecare se orânduiește cum poate. Eu mă aflu destul de bine“. Și iată-l trimis la primblare, scos afară cu mulțime de strâmbături de slujbașii comunali, urmați de tapițeri slugarnici;

iar castelul Tuilerii este zugrăvit din nou, poleit din nou, prefăcut într'o reședință regală. Și Lafayette cu garda lui civică albastră îl înconjură cu galanterie, după cum Neptun cel albastru (în limbajul poeților) înconjoară o insulă. Aicia se pot aduna rămășițele regalismului reabilitat, numai să devină constituțional. Căci constituționalismul nu se gândește la rău. Sanchiulotismul însuși se bucură de purtarea regelui. Pulberea unei răzmirițe a cumetrelor e măturată, cum poate și trebuie să fie orice pulbere pe lumea asta îngăduitoare. Și astfel, pe o arenă luminoasă, în condiții noi, ba chiar cu ceva dintr'o nouă demnitate, începem un curs nou al lucrurilor.

Arthur Young a fost martor la o scenă ciudată: Maiestatea Sa primblându-se fără escortă în grădina Tuilerii și o mulțime tricoloră din toate clasele îl aplaudă și-i deschide drumul respectuos, până și regina impune cel puțin o cuviincioasă tăcere. Cei mai dușmănoși se mulțumesc s'o ocoliască. Niște rătuște, ca oricare altele, în avuzurile regale măcăiesc, spre a căpăta firmituri din tinerile mânușițe regale. Micul moștenitor are o grădiniță cu zăbrele, unde-l vezi cum sapă, cu obrazii ca mărul și cu frumosul lui păr bălaiu, precum și un bordeiu mititel, unde-și adăpostește uneltele lui agricole și se apără de ploaie. Ce simplitate pașnică! Este oare pacea unui tată întors la copiii lui, sau a unui profesor, care și-a pierdut vărghuța? Lafayette, primăria și întregul constituționalism înclină spre întâia părere și-și dau toate silințele s'o aducă la îndeplinire. Cât despre patriotismul, care latră și-și arată colții, patrolismul e acolea, ca să-l ție în frâu. Mai mult încă, regalitatea îi va îmblânzi mâniea prin mângâieri blajine și, ceea ce e mai spornic, printr'o aprovizionare mai

bună. Da, Parisul nu numai că va fi hrănit, dar mâna regelui va fi văzută la lucru. Mobilele săracilor vor fi, până la anumită sumă, liberate prin bunăta-tea regală și nesăturatul Munte-de-pietate va trebui să scoată ce-a înghițit. Primblări în trăsură prin oraș, însoțite de strigătul „Trăiască Regele!“ nu vor lipsi și în chipul acesta, în substanță și cu pompă, regalitatea va deveni populară, dacă meșteșugul omului o poate populariza. Sau, mai degrabă, nu e, vai, nici tatăl întors la copiii săi, nici profesorul dezarmat, ci o împletitură anormală dintr'amândouă și dintr' o mulțime de alte nepotrivieli, pentru care nu există rubrică, decât doar aceasta, de născocire nouă: *Regele Ludovic, restauratorul libertății franceze*. Omul debunăseamă, și regele Ludovic cași oamenii ceilalți, trăește în lumea asta, spre a face o regulă chiar cu cei nesăbuiți; prin energia lui vitală el va sili până și absurdul să devie mai puțin absurd. Dar dacă nu-i nicio energie vitală? Dacă nu-i decât o pasivitate vitală? Șarpele regal, aruncat pe negândite în împărăția lui de ape, arată cel puțin prin ciupituri că e acolo; cât despre bietul rege Vasilache însă, împins, îmbrâncit încoace și încolo, după mii de gusturi și de voinți altele decât ale lui, ce ferticire pe el, că nu-i decât de lemn și așa cum nu face nimic, nu vede și nu suferă nimic! Sarcina devine aiuritoare.

În vremea asta una dintre cele mai grele pacoste pentru Maiestatea Sa franceză este, că nu se mai poate duce la vânătoare. Vai, de aici înainte nici pomeneală de vânătoare, afară de vânătoreea fatală făcută împotriva-i. Abia săptămânile viitoare va mai gusta din plăcerile distrugătorului de vânat. Numai

în Iunie viitor și niciodată după aceea. El trimite să-i aducă uneltele de lăcătuș și în cursul zilei, după-ace-a sfârșit cu treburile-i obișnuite, mai dă câteva lovituri de pilă. Nevinovat frate al muritorilor, de ce n'ai fost tu un necunoscut și adevărat meșter de încuie-tori, decât să fii destinat acestei meserii publice și în văzul tuturor, de zămisliitor de nebunii politice, de nerealități. Lucruri, cari se distrug pe ele înșile și pe cari niciun ciocan omenesc nu le poate nitui și îmbina la un loc.

Bietul Ludovic nu-i lipsit de oarecare inteligență, nici măcar de-o fărâmă de voință. Oarecare vioiciune de caracter țâșnește câteodată dintr'un temperament lănced. Dacă inerția fără vieață s'ar putea salva, ar fi bine. El însă va dormi și va visa anevoie și nu-i este dat să săvârșiască ceva. Anticarii regaliști arată și acuma camerele, în care în aceste împrejurări extra-ordinare sălășluiau Maiestățile lor și curtea. Colea ședea regina citind (căci ea pusese să-i aducă biblioteca, deși regele o refuzase pe-a lui), ascultând sfaturile violente ale violenților fără sfat; gemând pentru vremurile schimbate, totuși cu o nădejde sigură în timpuri mai bune: în băiatul ei, mare, rumen, nu are icoana vie a speranței? E un cer întunecat, amenințător, dar cu luminișuri de raze aurii, raze ale unui amurg sau ale unei nopți cu stele căzătoare. Colea, camera asta, de partea cealaltă a intrării principale, este a regelui; aici Maiestatea Sa lua prânzul, sau îndeplinia treburile oficiale; aici în fiecă zi după prânz primia pe regina; uneori cu o înfățișare patetică, alteori cu toane și morocănos, căci carnea e cu slăbiciuni, iar dacă ea îl întreabă despre afaceri, i se întâmplă să-i răspundă:

— Doamnă, afacerile d-tale sunt copiii!

Intr'adevăr, Sire, n'ar fi mai bine ca d-ta, Maiestatea Voastră înșivă, să luați copiii? Asta ar putea să întrebe istoria nepărtinitoare, indignată că vasul cel mai gros n'a fost și cel mai tare, plină de compătimire mai mult față de lutul pentru porțelan decât lutul pentru cărămidă. Cutoatecă la urma urmei amândouă fură sfărâmate.

Totuși în felul acesta, în acești Tuilerii ai Medicis-ilor, regele și regina vor trebui să petreacă 41 de luni și să vadă cum Franța dezlănțuită și în fierbere își va împlini ursita ei și pe a lor, însă luni întunecate, neproductive, rodnice numai în restriști repezi; totuși, cu blajine și palide străluciri din când în când, ca ale unui Aprilie care duce la frunzișul verei, sau ale unui Octombrie, care duce numai la o promoroacă permanentă. Ce schimbare în acești Tuilerii ai Medicis-ilor, de pe vremea când erau o pașnică fabrică de țigle! Sau terenul însuși e lovit de soartă, blestemat, un palat al Atrizilor? Căci colea aproape e acea fereastră a Luvrului, de unde un Capet, îmboldit de furii, dădu semnalul în noaptea Sf. Bartolomeu. Intunecate sunt căile Celui Veșnic, când ele se resfrâng în oglinda timpului: calea Domnului este pe mare, iar cărările lui în adâncimile genunei.

2. — SALA DE CĂLĂRIE.

Pentru patrioții încrezători totuși acuma este lucru vădit, că Constituția are să meargă, numai să aibă picioare, cari s'o susțină. Repede, deci, patrioților, puneți-vă în mișcare și faceți-o; fabricați-i picioare. Adunarea națională își continuă lucrarea-î miraculoasă mai întâi la arhiepiscopie, fiindcă Gra-

ția Sa e în pribegie, apoi în sala de călărie, de lângă Tuileries. Având a reuși, dacă în sânul său se află vreun Prometeu, care să se cațare în cer; fără sorti de reușită, dacă nu se află. Aicia să continuăm a o urmări vreme de luni îndelungate, în dezbateri zgomotoase, căci uneori ședințele sunt furtunoase și câte 3 oratori deodată ocupă în unele momente tribuna.

Athletic, dogmatic, înzestrat cu răsufare lungă, e starețul Maury, ciceronian și patetic; Cazalès, ascuțit și tăios. De partea protivnică strălucește tânărul Barnave, având groază de sofisme și luând în spangă orice sofism, ca o sabie de Damasc, fără a se sinchisi să știe, dacă nu ia totodată în spangă și altceva. Tu ai un aier de simplitate, zdravene Pétion, croit ca un Neamț; solid poate, plicticos la sigur. Iar tu, Rabaut, polemist harnic, tonul discursurilor tale nu-i merit să învioreze Adunarea. Cu o seninătate de nespus marele Sieyès tronează în înălțimi, singuratic. Cât despre Constituție puteți s'o discutați și s'o criticați, n'o veți schimba însă. Politica nu-i o știință, pe care el a dat-o gata? Reci, măsurăți, cei doi militari Lameth se deosebesc prin aierele lor batjocoritoare, sau pe jumătate batjocoritoare; ei vor restitui cavalereste pensiunea mamei lor, când va ieși la lumină Cartea-Roșie și vor fi răniți vitejește în dueluri. Un marchiz Toulangeon, pentru a cărui condeiu îi mulțumim și astăzi, stă acoloa gânditor, stoic, cele mai adesea tăcut, primind cece ursita va trimite. Thouret și cu parlamentarul Dupont produc munți de reforme legislative, liberale, anglo-maniace, cu spor, sau fără spor. Adunătură de măriri și de decadențe. Prostănacul Gobel, bunăoară,

sau Göbel, căci e din Strasburg, de obârșie germanică, va ajunge un episcop constituțional?

Dintre toți acești oameni singur Mirabeau poate desluși limpede, încotro tind toate acestea. Patriotismul, prinurmă, regretă, că zelul lui pare că se răcește. În noaptea aceea faimoasă de Rusalii dela 4 August, când credința cea nouă s'a dezvăluit în focuri miraculoase, iar vechea feudalitate fu arsă, s'a băgat de seamă că Mirabeau n'a luat parte deloc și, în fapt, el avusese norocul să fie absent. Dar n'a apărat el dreptul de veto, chiar de *veto absolut*? N'a spus el zvăpăiatului Barnave, că 600 de senatori neresponsabili ar forma dintre toate tiraniile pe cea mai de nesuferit? După aceea, cât era de dornic să vadă pe miniștrii regelui cu scaun și vot în Adunarea națională? Fără îndoială, cu gândul de a deveni el însuși ministru? După care Adunarea națională hotărăște, ceace e foarte important, că niciun deputat nu va putea deveni ministru. Iar el, cu apucăturile lui trufașe și năvalnice, propune ca amendament: „Niciun deputat, care se numește Mirabeau“. Om, poate, de un feudalism învechit, cu șiretlicuri cari prea adesea înclinău vizibil spre latura regalistă! Om suspect, pe care patriotismul îl va demasca. Astfel, în aceste zile de Iunie, când vine întrebarea: „Cui aparține dreptul, de-a declara războiu?“ veți auzi vânzători răgușiți strigând cu tristețe pe străzi: „Marea trădare a contelui Mirabeau; prețul 5 parale“, deoarece el cere să nu fie dreptul Adunării, ci al regelui. Cere, ba și ma mult, dobândește. Căci în ciuda vânzătorilor răgușiți și a unei prostimi numeroase zădărată de ei încât să pomeniască de *fêlinar*, a doua zi el se urcă la tribună mân-

dru, hotărît, murmurând prietenilor, cari îi vorbeau de primejdie :

— Știu. Trebuie să ies de aici în triumf sau sfâșiat în bucăți.

Iar el ieși în triumf. •

Om cu inima zdravănă, a cărui popularitate nu era de gloată; pe care niciun răcnet al mulțimilor în zdrențe din afară, sau al mulțimilor elegante dinăuntru, nu-l puteau abate din drumul lui. Dumont și-aduce aminte, că l-a auzit pronunțând un raport asupra orașului Marsilia: „Fiecare vorbă era întreruptă dinspre partea dreaptă cu injurii; el auzia răsunând injurul său cuvintele de: „bârfitor,, mincinos, ucigaș, nelegiuit“, împreună cu întreaga elocvență din hale. Se oprește un moment și apoi, adresându-se către cei mai furioși cu un glas dulceag: „Aștept, domnilor, ca aceste complimente să se termine“.

Om enigmatic, anevoe de demascat. Bunăoară, de unde vin banii lui? Oare câștigul dela un jurnal înghițit cu durere de dama le Jay, oare cei 18 franci pe zi plătiți unui deputat, se pot socoti egale cu cheltuelile lui? Casă în șoseaua d'Antin, casă de țară la Argenteuil; străluciri, pompă, orgii; trăind cași cum ar fabrica bani. Toate saloanele, închise aventurierului Mirabeau, sunt deschise în lături pentru regele Mirabeau, centrul Europei, pe care femeile din Franța îl contemplă înfiorate, deși e doar acelaș om de odinioară. Cât despre bani, se poate presupune, că regalismul îi procură. Și chiar dacă ar fi regalismul, banii nu sunt bine veniți, cum sunt totdeauna banii pentru dânsul?

Vândut. orice-ar zice patriotismul, el nu poate fi.

Focul spiritual care se află în omul acesta, care, sclipind în mijlocul atâtor învălmășeli, este totuși convingere și-l face tare și fără care el n'ar avea nicio putere, nu-i nici de cumpărare, nici de vânzare. În încheierea unui astfel de târg, ea ar dispărea, n'ar fi. Poate că *plătit*, dar nu *vândut*, contrariul acestui biet Rivarol, care se plângea că este „vândut, dar nu plătit“. Mirabeau urmându-și calea-i zvăpăiată, ca o cometă în strălucire și în nouri, pe care patriotismul telescopic o poate multă vreme supraveghia, dar fără rezultate matematice, nu va sta la tocmeală. Om problematic, de muștrat cât vrei, dar pentru noi totuși cel mai de seamă dintre toți. Într'o generație de miopi, de ochi cu clipici, de logicieni rătăciți, natura îi dăruise cu o îmbielșugată mărinimie puterea de a privi. Cuvântul său e bine primit când vorbește și primit în fiecă zi din ce în ce mai bine. Căci el singur pătrunde în inima chestiunii; pânzele de păianjăn ale unei logici false sunt măturate, iar din cuvintele lui vezi cum iese *un lucru*; vezi cum este lucrul și cum te poți servi de el.

Din nenorocire Adunarea noastră națională are multe de făcut; o Franță de reîntremat, iar Franța este lipsită de multe lucruri trebuitoare, lipsită până și de bani. Finanțele ne dau mult de furcă; cu neputință să înăbuși glasul deficitului, care țipă mereu: „dați!, dați!“. Spre-a potoli deficitul riscăm un pas îndrăzneț: vânzarea moșiilor și acareturilor de prisos ale clerului. Foarte îndrăzneț, într'adevăr. Mai mult încă, odată vânzarea hotărâtă, unde sunt cumpărătorii, deoarece banii au dispărut? Pentru asta în ziua de 19 Decembre se decretează o hârtie-monedă în asigurate, sau obligațiuni, garantate cu a-

ceste proprietăți clericale-naționale și valabile cel puțin pentru plata acestor bunuri. Cel dintâi act al unei lungi serii de măsuri financiare, cari vor uimi lumea. Astfel încât acum, atât cât vor mai fi cârpe vechi, nu vom duce lipsă de o valoare de circulație. Cât despre obiectele de consumație, asupra cărora are să circule, asta-i altă chestie. Dar, la urma urmei, ideea asta cu asiguratele nu oferă oare volume de învățăminte științei moderne? Falimentul, am putea spune, sosise, cum trebuie să sosiască sfârșitul tuturor iluziilor. Totuși cu ce încetineală, pe rând, cu blândețe, progresiv, mulțumită procedului cu asiguratele. Nimic, care să semene cu o trâmbă de zăpadă distrugătoare, ci o cădere înceată de ninsoare în pulbere nepipăită, pânză după pânză, până ce totul, e drept, va fi înghițit. Și totuși sunt foarte puține din cele distruse, cari să nu poată fi înlocuite, sau de cari să nu ne putem scuti, atâtea progrese a făcut mecanismul modern. Falimentul, am spus, a fost complet. Dar la urma urmei banul însuși e un miracol permanent.

În fapt afacerea asta a clerului e o problemă de o greutate fără sfârșit. Proprietatea clericală poate fi declarată proprietate națională; eclesiastici pot deveni slujbași plătiți de stat, dar atunci Biserica nu-i cu totul alta? Regulamente de tot soiul, destul de nelămurite, au ajuns de neînălțurat. Vechile hotare teritoriale nu mai pot conveni nici într'un fel Franței celei noi. Deaceea pământul însuși este în întregime împărțit; vechile provincii, având fiecare culoarea sa politică, devin județe uniforme, în număr de 83. De unde rezultă că, întocmai ca la o neașteptată strâmbare a osiei pământului fiecare cu greu

își mai regăsește vechea-i latitudine. Dar cu vechile parlamente ce-i de făcut? Fostele parlamente sunt declarate, toate, în vacanță permanentă, pânăce va fi gata o nouă justiție uniformă de curți județene, curți naționale de apel, de tribunale electivă, judecătoria de pace și alte aparate Thouret și Duport. Aceste vechi parlamente au să șadă coala, într'o așteptare neliniștită, cu frânghia în jurul gâtului, cum am spune, strigând și ele când pot: „Nu-i nimeni să ne libereze?“ Cum însă din fericire răspunsul e general: „nimeni, nimeni“, aceste parlamente au ajuns foarte blajine. Ele pot fi îngrozite, chiar până la tăcere. Parlamentul din Paris, mai cuminte decât celelalte, n'a suflat un cuvânt. El funcționează și trebuie să funcționeze în stare de vacanță. Camera de vacanță împarte în interior puțină justiție, care e în continuare. Cu frânghia în jurul gâtului soarta lui se poate regula pe scurt. În ziua de 13 Noembrie 1790 primarul Bailly se duce la Palatul de Justiție, fără măcar să atragă atenția și cu o șampilă și cu un pic de ceară roșie pune pecetea pe camerele parlamentare. Iar temutul parlament din Paris dispăre în chaos, ușor ca un vis. Așa vor dispăre toate parlamentele, dintr'un condeiu. Și nenumărați ochi vor rămâne uscați!

Nu e tot așa cu clerul. Căci chiar dacă presupunem, că religia a murit, că a murit de-o jumătate de secol cu neînțeleșul Dubois, că a pribegit deunăzi cu cardinalul cu salba, sau că acuma se primblă ca fantoma unui ștrigoiu în persoana episcopului Talleyrand d'Autun. Totuși nu rămâne pururia umbra religiei, sporovăeala religiei? Clerul are mijloace și materiale. Mijloacele lui sunt numărul, organizația.

greutatea socială. Iar materialele sale sunt de multe feluri, dar cel mai neînsemnat, deși nu cel mai puțin puternic, neștiința publicului, care e cunoscută ca mama habotniciei.

Mai mult încă, e de necrezut cum, în inimile simple, ascunse ici și colo ca niște firișoare de aur într'un nisip mâlos, poate să mai existe încă oarecare credință reală în Dumnezeu, de-o natură atât de ciudată și de îndărătnică, încât însuși un Maury sau un Talleyrand ar putea sluji drept simbol. În sfârșit, dacă ne uităm bine, clerul are putere, clerul are șiretenie și indignare. Afacerea asta a clerului este un lucru fatal; e o hidră, care s'a încolăcit pe Adunarea națională, șuerându-i în urechi, aruncându-i săgeți, neputând fi potolită, atât cât îi mai rămâne vieață, neputând fi strivită de moarte. Fatală, din ziua cea dintâi pânăla cea din urmă! Abia după 15 luni de dezbateri se poate așterne pe hârtie o constituție civilă a clerului. Apoi, cată să facem din ea o realitate. Vai, această constituție civilă nu-i decât o îmbinare, care dezbină toate. Ea învrăjbește Franța dela un capăt pânăla celălalt; e o sfâșiere, complicând la nesfârșit celelalte sfâșieri. Deoparte catolicismul și ce mai rămâne din el, cu sporovă-eala catolicismului, de alta, un păgânism sceptic, amândoi înverșunându-se în luptă. Ce nesfârșite conflicte, de preoți îndărătnici dușmăniți, de preoți constituționali disprețuiți, de conștiinți gingașe ca a regelui, de conștiinți arzătoare ca cele mai multe din poporul lui; și toate au să se termine cu serbările Rațiunii și războaiele din Vendeea! Atât de adânc este înrădăcinată în sufletul omului religia și poartă în sine pasiunile extreme. Dacă eoul mort

al religiei a mai putut să facă atâtea, ce nu putea să facă odinioară glasul viu al ei?

Finanțele și Constituția, Legea și Evanghelia; este aicia, desigur, destul de lucru și totuși asta nu e totul. De fapt, ministerul Necker însuși, pe care o inscripție de bronz ținută de popor pe căpriorii ușei îl proclamă ministru *adorat*, se șterge din ce în ce mai mult într'o vădită nulitate. Execuție sau legislație, măsuri generale sau întocmiri de amănunt, toate cad depe degetele lor paralizate pe umerii supra-încărcați ai unui august corp reprezentativ. Zdrobitoare povară pentru Adunarea națională! Ea trebuie să se ocupe de nenumărate răzvrătiri noi, de expediții de tâlhari, de castele, îndeosebi de dulpuri cu hrisoave, incendiate în Vest. Căci și aici măgarul supra-încărcat devine îngrozitor de îndărătnic; orașe în Sud pline de ură și de invidie, cari se vor termina prin încrucișarea săbiilor între Marsilia și Toulon, între Carpentras și Avignon; ciocniri de regaliști pe calea libertății, ciocniri de patrioți pentru o simplă deosebire de iuteală în mișcare, a lui Iordan taie-capete, care, scăpat din ghiarele pușcăriei, și-a făcut vânt spre aceste ținuturi meridionale, spre a recruta aici regimente de coșcari.

Trebuie să se ocupe și de regaliștii din tabăra dela Jalès. Câmpia Jalès cu cingătoarea-i de dealuri este în mijlocul stâncilor din munții Cévennes, de unde regalismul, după cum unii se tem, sau nădăduesc, se poate prăvăli ca un potop de munte, spre-a îneca Franța. Ciudat lucru e tabăra asta din Jalès, care nu există decât pe hârtie. Căci soldații din Jalès în cea mai mare parte țărani, sau oameni din garda civică, erau în fundul inimei niște adevărați san-

chiuloți. Tot ce puteau căpitani regaliști, era să-ți țină locul sub motive închipuite, sau mai degrabă să-ți păstreze aparențele în văzul tuturor imaginațiilor, ca un semnal, sau o sperietoare. Dacă, din întâmplare, Franța ar putea fi recucerită printr'o decoratie teatrală, prin zugrăveala unei armate regaliste, chemată la viață! Au trebuit 3 veri pentruca meteorul, care apărea la răstimpuri apoi dispărea, să se stingă la urmă, iar vechiul castel din Jalès, fără să fi fost vreo tabără vizibilă pentru ochii muritorilor, să fie dărâmat de câțiva inși din garda civică. Trebuie să se ocupe deasemenea și de Brissot și de prietenii *Negrilor* și încurând de întregul Saint-Domingue în flacări, arzând de un foc real, care luminează până departe nopțile pe Ocean. Trebuie să se ocupe de interesele maritime, de interesele teritoriale, de tot soiul de interese la ananghie; de industria care e pretutindeni înlănțuită, besmetică; răzmirița singură e în progres; de subofițeri, de soldați, de matrozii răzvrățiți și pe uscat și pe mare; de soldați, cari, cum vom vedea, vor trebui să fie măturați cu tunul de un viteaz ca Bouillé; de matrozi, ba mai mult, de ocași la Brest, trebuind deasemenea să fie măturați cu tunul, dar fără să fie un Bouillé s'o facă. Căci, într'adevăr, spre a rezuma totul într'un cuvânt, în zilele acestea nu era niciun rege în Israel și fiecare om făcea ceea ce în ochii lui părea nimerit.

De toate aceste lucruri trebuie să se ocupe augusta Adunare națională, în acelaș timp când ea își continuă opera de regenerare. Triste și mohorâte distracții! Dar unde-i leacul? Isprăviți Constituția și orice om va depune jurământ pe ea. Căci adresele

de încuviințare nu sosesc cu căruțele? În chipul acesta, cu binecuvântarea cerului și terminarea Constituției, genunea de foc fără fund va fi astupată cu hârtie, Ordinea se va însoți cu Libertatea și va trăi cu dânsa, pânăce va fi prea cald pentru ei. O, partid de stânga, tu ești vrednic, cum spun adresele de încuviințare, „să se pironiască asupra-ți privirile universului, sau cel puțin a bieteii noastre planete“.

Pedeasupra, trebuie să mărturisim, că partidul de dreapta face o mutră și mai ciudată. Generație fără minte! Fără minte, neroadă, cu îndărătnicia violentă care deosebește aceste însușiri; generație care nu vrea să învețe nimic! Bastilii prăbușindu-se, răzmirițe de femei, mii de conace fumegând, o țară care nu produce nicio recoltă decât sulițele prostimei. Iată lecții destul de școlărești și totuși pentru ei nu există nicio învățătură. Se mai găsesc oameni, despre cari s'a scris odinioară: Pisați-i într'o piuliță. Ori, într'un graiu mai blajin: s'au însurat cu iluziile lor, Nici focul, nici oțelul, nici strășnicia niciunei experiențe, nu va tăia legătura: *până când moartea ne desparte*. Cerului să-i fie milă de oamenii aceștia, căci pământului cu nevoile-i aspre nu poate să-i fie.

Să mărturisim, de altă parte, că e ceva foarte firesc. Omul trăește din speranță. Pandora, când a deschis cutia ei cu daruri divine, preschimbându-le în blesteme divine, a oprit totuși speranța. Dar un muritor irațional, al cărui lăcaș n'a fost nici-odată așa de vizibil năruit și care, fiind irațional, e lăsat fără mijloace, cum va renunța la credința că lăcașu-i va fi reclădit? Asta va pune iarăș totul în picioare și pare de-o așa de negrăită trebuință, așa de rațional, să vezi lucrurile în bine! Căci ce-a fost nu tre-

bue să continue a fi? Sau altfel lumea solidă se prăbușește? Da, stăruiți, încrezuți sanchiuloți ai Franței! Răzvrătiți-vă împotriva autorităților constituite, izgoniți pe seniorii voștri legitimi, cari în fond vă iubiau atâta și-și vărsau de bună voie sângele pentru voi pe câmpurile de bătaie ca la Rosbach și aiurea, cari chiar ocrotind vânatul vă ocrotiau și pe voi, dacă ați fi înțeles bine; alungați-i cașicum ar fi lupi sălbatici; dați foc castelelor lor și dulapurilor cu hri-soave ca la niște vizuini de lup! Și după asta? Atunci, fiecă om să rădice mâna împotriva semenului său. În învălmășeală, în foamete, în pustiire, regretați zilele trecute; aduceți-vă aminte de ele în tristețea voastră și împreună cu ele aduceți-vă aminte și de noi. Pentru rugăciunile de căință nu vom fi surzi.

Astfel, cu o conștiință mai întunecată sau mai limpede, trebuie să judece și să lucreze partidul de dreapta. Situație poate de neînălțurat; dar pentru el poate dintre cele mai false. „Răul va fi binele nostru” asta câtă să fie de aici înainte în fond rugăciunea lor. Cu cât fierberea crește mai aprigă, cu atât va trece mai iute; căci la urma urmei nu-i decât o fierbere nesăbuită. Lumea e solidă și nu se poate mistui. Cât pentru rest, dacă ei au vre-o activitate pozitivă, este aceea a comploturilor și a adunărilor pe din dos. Comploturi, cari nu pot fi aduse la îndeplinire, cari sunt mai mult teoretice de partea lor, pentru cari totuși un practician sau altul, ca jupân Augeard, jupân Maillebois, jupân Bonne Savardin intră în încurcătură, intră în închisoare și scapă cu greutate. Acuma mai e și bietul practician cavalierul Favras, care, nu fără a arunca o răsfrângere asupra Monse-

niorului însuși, ajunge pentru ei la spânzurătoare în mijlocul unui tărăboiu asurzitor al lumii. Bietul Favras își petrece întreg restul zilei, o zi posomorâtă de Februarie, la Primărie, dictându-și ultima-i voință; se oferă să dezvăluie secrete, dacă îi lasă viața; refuză cavalierește să le facă, deoarece ei nu vor. Apoi moare la lumina torțelor, liniștit și politicoș, făcând mai degrabă o observație decât o exclamație, cu mâinile împreunate: „Popor, mor nevinovat. Roagă-te pentru mine”. Bietul Favras! Model al atâtor, cari au colindat neosteniți prin Franța în zilele acelea, acum pe sfârșite și cari, într'un câmp mai liber, ar fi putut să câștige în loc să colinde! Pentru tine nu-i o teorie!

În sânul senatului dealtfel atitudinea partidului de dreapta este a unei neîncrederi liniștite. O augustă Adunare națională poate să declare, la 4 August, desființarea feudalității, să proclame pe preoți slujbași ai statului, cu simbrie; să hotărască veto suspensiv, noi curți de justiție; să voteze și să decreteze oricâte lucruri contestate ar vrea; să-și publice voințele în cele patru colțuri ale Franței, să capete chiar consfințirea regală și oricâte încuviințări ne-am închipui. Partidul de dreapta, după cum vedem, stăruie, cu o îndârjire neclintită, să privească (și arată și acuma că le privește la fel) toate aceste așa zise decrete numai ca niște capriții trecătoare, cari figurează într'adevăr pe hârtie, dar în practică și în fapt nu există și nu pot să existe. Inchipuiți-vă capul de bronz al unui ștareț Maury vărsând pe acest ton valuri de elocvență iezuitică, pe mohorâtul d'Espréménil și pe Mirabeau-Butoiu (debunăseamă afumat) și atâția alții de dreapta aplaudându-l. Cu ce mutră,

bunăoară verzuiul Robespierre îl privește din stânga și cum Sieyès rânjește cu dispreț la el, sau nici nu catadicsește să rânjiască; apoi cum tribunele mârâie în surdină, sau latră la el cu furie, încât, spre a scăpa de felinar, are nevoie, când iese, de toată prezența lui de spirit și de-o pereche de pistoale la brâu, căci este unul dintre oamenii cei mai energici.

Aici, într'adevăr, e de luat-aminte o mare deosebire între cele două feluri de războiu civil al nostru: între cel modern, cu limba sau parlamentar, de natură logică, și cel vechiu, de natură manuală, pe câmpul de bătaie, cu oțelul; deloc în favoarea celui dintâi. În lupta manuală, când te așezi în fața dușmanului tău cu sabia scoasă, o lovitură bună e definitivă. Căci, fizicește vorbind, când i-ai împrăștiat creerii, omul moare cinstit și nu te mai turbură. Dar ce diferență, când combați cu argumente! Aici nicio victorie declarată nu poate fi privită ca definitivă. Doboară-l la pământ cu ocări parlamentare, până-i pierе simțirea; taie-l în două, punând o jumătate într'un talger al balanței, iar cealaltă jumătate dincolo; zmulge-i pentru o vreme creerii sau darul de-a gândi. El nu moare. Se scoală și renaște a doua zi. A doua zi își reîncepe focul. Lucrul, care l-ar putea desființa logicește, e poate încă un deziderat în civilizația constituțională. Căci pânăce un om să știe, în oarecare măsură, pânăla ce punct el a devenit logicește mort, cum poate să nu continue treaba parlamentară, iar vorbăria să înceteze, ori să se stingă?

Fără îndoială un oarecare simțimânt al acestei greutăți și ideea limpede, cât de puțină cunoștință de aceasta există în poporul francez, ucenic în cariera constituțională, cum fosta nobilime ar păși înainte

pentru vremuri nelimitate, pătrunsese adânc în min-
tea prietenului poporului Marat, o minte cu desăvâr-
șire practică și crescuse acolo, în huma putredă dar
foarte bogată, ca planul cel mai original de acțiune,
ce-a fost vreodată supus unui popor. Nu s'a dezvoltat
încă, dar a încolțit și se dezvoltă, înfigându-și
rădăcinile în Tartar, iar crengile spre cer. De acum
pânăla anotimpul viitor îl vom vedea răsărind afară
din adâncimile-i fără fund, pedepplin crescut, într'un
amurg dezastros. Un copac-cucută, mare cât lumea,
pe ale cărui sau subt ale cărui ramuri se vor putea
adăposti toți Prietenii-poporului din țară „Două sute
șaizeci de mii de capete de aristocrați“. Asta e soco-
teala precisă, deși nu ne împiedecăm în câteva sute.
Totuși, nu ne rădicăm niciodată mai sus de cifra ro-
tundă de trei sute de mii. Poți să te înfiori, popor!
Dar asta e tot așa de adevărat, cum voi înșivă și
prietenii voștri ai poporului sunt vii! Acești senatori
flecari se învârtesc fără rost cu niște litere moarte
și nu vor salva niciodată Revoluția. Un Marat-Ca-
sandra n'o poate face, cu singuru-i braț stropșit; dar
cu un mic număr de oameni hotărâți asta devine cu
putință.

— Dați-mi, spunea cu sânge-rece prietenul popo-
rului, când venia la el tânărul Barbaroux, pe atunci
elevul său în ceea ce el numia un curs de optică, da-
ți-mi 200 de bravi năpolitani, înarmați fiecare cu un
pumnal bun și cu o mantie pe brațul stâng drept
scut; cu dânșii aș străbate Franța și aș desăvârși Re-
voluția.

Ah, fii grav, tinere Barbaroux; căci tu vezi, că
nu-i nimic a glumă în acești ochi puchinoși, în mu-
tra asta mângălită, cea mai serioasă dintre toate lu-

crurile create. Nu-i, într'adevăr, nici urmă de nebunie, cel puțin dintre acelea cari au nevoie de cămașă de forță.

Acesta este fructul, pe care vremea îl va coace la găunosul Marat, omul aparte, care trăește în peșterile Parisului, singuratic ca sihastrul fanatic în pustia lui; să spunem mai degrabă stâlpnicul văzut de departe pe coloana lui și bucurându-se de acolo de anumite perspective, cari îi sunt proprii. Patriotii pot să surâdă, să se serviască de el ca de un dulău, când bun de pus în botniță, când să fie liber să muște, să-l porecliască, împreună cu Desmoulins, *patriotismul la maximum*, sau Marat-Casandra; nu este mai puțin ciudat că tocmai planul acesta cu pumnalul și cu mantia (cu câteva schimbări superficiale) a fost îmbrățișat.

În chipul acesta și în astfel de împrejurări auguștii senatori reîntrează Franța. E adevărat, că fiecare crede, că au s'o reîntrezeze. Și, ca urmare a faptului acestuia, faptul de căpetenie din istoria lor, ochiul obosit nu poate niciodată să se întoarcă pedantregul dela ei.

Dar să ne despărțim o clipă de această clădire a Tuileriilor, unde regalitatea constituțională lânzezește ca o ramură retezată, cutoate sforțările lui Lafayette de-a o stropi și unde auguștii senatori nu fac în fond altceva decât să perfecționeze teoria lor cu verbele neregulate și să vedem cum izbutește realitatea cea tânără, sanchiulotismul tânăr. Observatorul atent poate răspunde: el reușește de minune, dând muguri proaspeți și dezvoltându-și mugurii vechi în frunze și ramuri. Vieța franceză, tot așa de arzătoare ca înainte, dar toată în topire, nu

este pentru sanchiulotism un principiu dintre cele mai hrănitoare? Sanchiulotismul are darul de a trăi prin ceea ce face pe celelalte lucruri să moară: prin zbuciumare, prin turburare, prin răsturnare. Mai mult încă: prin ceea ce este simbolul și rodul tuturor acestora: prin foamete.

Intr'o Franță așa cum e, foametea nu poate lipsi. Provinciile, orașele dela miază-zi, o încearcă la rândul-le, împreună cu ceea ce aduce după dânsa: ieșirea din fire, bănuelile firești. La Paris câteva zile pașnice de bielșug urmară după răzvrătirea cumetrelor, cu acele căruțe de grâu aduse dela Versailles odată cu restauratorul libertății. Dar ele nu puteau dura. Suntem în luna Octombree, când mahalaua Sf. Anton, hămesită, înșfacă într'un moment de mânie pe un biet brutar nevinovat, François, și-l spânzură după obiceiul din Constantinopol. Și, totuși, oricât de ciudat ar putea să pară lucrul, asta nu face să scadă prețul pâinei. Ajunge un fapt vădit, că nicio mărimie regală, nicio iscusință comunală, nu poate să hrăniască îndestul un Paris distrugător de Bastilii. Prin urmare, la vederea brutarului spânzurat, constituționalismul mânios, cu ochii în lacrimi, cere *legea marțială*. Pe care o dobândește numaidecât, aproape înainte de-a asfinți soarele.

Asta-i acea faimoasă lege marțială, *cu drapelu-i roșu*, în puterea căreia primarul Bailly, sau oricare alt primar, n'are de aici înainte decât să desfășoare această nouă flamură, apoi să citiască, sau să mormăie, anume formulă și după câteva clipe de pauză să împrăște orice grup, care nu s'ar risipi, cu trâmbete de gloanțe, sau cu orice alte zburături în stare să împrăstie lumea. Lege hotărâtoare și foarte dreaptă,

cu o condiție: că orice patulism vine dela Dumnezeu și orice adunătură dela diavolul. Altminteri, nu-i așa de dreaptă. Primare Bailly, ferește-te să faci uz de ea. Nu desfășura această nouă flamură, cu flacăra nu de aur, ci a lipsei de aur. Revoluția de trei ori binecuvântată s'a desăvârșit, crezi tu? Dacă e așa, ar fi ferice de tine.

Acuma însă niciun muritor să nu spună, că o augustă adunare națională are nevoie de răzmirițe. Tot ce-i trebuia, erau atâtea răzmirițe, încât să țină cumpănă comploturilor curții. Tot ce-i trebuie acum, în cer și pe pământ, este să-și perfecționeze teoria ei, cu verbele neregulate.

3 — REVISTA

Cu foametea și cu o teorie constituțională a verbelor neregulate care-și face drum, sunt de conceput toate ațățările. Se petrece o zguduire și o schimbare universală în existența franceză; de unde rezultă între alte lucruri rădicarea neașteptată a o sumedenie de figuri, cari din locurile de jos se urcă pe culmi, unde se pun cu sârguință la treabă.

Veterinarul Marat, de data asta în văz ca Simion Stâlplnicul, ne e cunoscut, el și alții împinși spre înălțimi. Un model simplu al acelora, cari au să vină, cari continuă să vină din împărățiile întunericului, este Chaumette, în curând Anaxagora Chaumette; care vorbește frumos în cetele depe stradă; nu mai e un ucenic de marină pe catargurile amezitor de înalte, e un tribun al poporului, cu părul lung în cârlionți, pe lespezile dela răspântii; iscusit publicist de a doua mână, care se va sumeți până la eșafod. Ipistatul Tallien va ajunge și el un

publicist de mână întâia, ba și mai mult. Bibliofilul Momoro, tipograful Prudhomme văd deschizându-li-se negustorii nouă. Collot d'Herbois, azvârlind peste gard o pasiune de inimă, se reculege pe scenele de teatru; ciulește urechea, cu acest cap negru zbârlit al lui, la zvonurile cu drame din lumea asta. Oare mimicul are să devină real? L-ați fluerat, cetățeni din Lyon? Ar fi fost mai bine să-l aplaudați.

Fericite vremuri pentru orice tagmă de mimici, pentru cei pe jumătate originali. Orice sporovăeală gușată, sinceră sau nu, e sigur, că duce departe. Dar cu cât e mai sinceră, cu atât e mai puternică. Vom spune oare, că elementul revoluționar se rărește din ce în ce, după legea că numai corpurile ușoare pot să plutiască, pânăce la urmă nu rămâne deasupra decât bășica umflată? Ingustimea de minte, unită cu violența, cu repeziciunea, cu îndrăzneala, asta biruie; să-i mai adăugăm numai aceste 2 lucruri: șiretenia și plămâni buni. Putem, deasemenea, să presupunem mai dinainte și un dram de noroc. Prin urmare dintre toate clasele aceea, care se rădică, este clasa avocaților: martori Basire, Carrier, Fouquier-Tinville, Bourdon, căpitan la tribunal. Mai mult decât e de nevoie. Iată figurile, pe cari noaptea le va scoate la lumină din sânul său bogat în miracole; cuptor după cuptor. Un alt cuptor, care va veni din adâncimile cele mai dela fund, n'a ieșit încă la iveală în ochii uimiți ai strângătorilor de mucuri, a servitorilor hoți, a călugărilor tunși, alde Hébert, alde Henriot, alde Ronsin, alde Rossignol; să-i amănăm, spre a vorbi de ei cât mai târziu cu putință.

Astfel se frământă pe suprafața Franței tot ce este în ea din ceeace fiziologii numesc întărătare; cu atât mai vârtos toți aceia, în cari întărătarea s'a trans-

format în vitalitate, în vedenii, în forță unită cu voinea. Toate se urnesc din loc, iar cei cari nu sunt în Paris aleargă încoace. În secția lui a Cordelierilor se înalță din ce în ce mai sus președintele Danton ; retorica și perioadele lui sunt gigantice ; energia zburnește din sprâncenele-i stufoase ; amenințarea este în pieptu-i de atlet și tunetul în accentele glasului său, care răsună subț cupolă. Omul acesta are, cași Mirabeau, o privire firească și vede încotro tinde constituționalismul, deși cu alte gânduri decât ale lui Mirabeau.

Observați, de altă parte, cum a părăsit Normandia și digul din Cherbourg generalul Dumouriez, spre a se duce putem să ghicim unde. Este a doua, sau chiar a treia încercare a lui la Paris, dela începutul erei celei noi. De data asta însă e ceva foarte serios, căci el a părăsit tot restul. Om mlădios, elastic, neobosit, a cărui viață n'a fost decât o luptă și un umblet. Nu o creatură a lui Choiseul, ci „creatura lui Dumnezeu și a săbiei mele”, răspunsese el mândru, în zilele de odinioară. Dând peste cap bateriile corsicane subț o grindină de foc, rădicându-se nebiruit de subț calul său la Clostercamp în Țările de Jos, deși schilodit de fierul frânt al scării și de 19 răni, neîmblânzit, amenințător, ținând piept până la ultima suflare, ca speranța părăsită, la hotarele Poloniei ; intrigând, războindu-se în cabinete cași pe câmpurile de luptă ; rățâcind prin depărtare, ca iscoadă necunoscută a regelui, sau pironit în hrubele Bastiliei ; duelist și pamphletar, petrecându-și anii în planuri și în lupte chiar dela ziua lui de naștere, astfel și-a făcut drum. Spirit strămtorat, dar de nestrămtorat ! Ca un spirit încarnat în închisoare, ceeace a și fost de fapt, spărgând ziduri de granit pentru a ieși afară și făcând să țas-

nească din ei snopi de foc. Iar acum a furtuna obștească a sfârâmat și peștera lui ! Să fi avut 20 de ani mai puțin, câte n'ar fi făcut el. Dar părul lui are ape sure ; modul lui de a gândi e fixat, milităresc. El nu se mai poate dezvolta, deși lumea e într'o dezvoltare uimitoare. În total am putea să-l botezăm unul dintre Elvețienii cerului ; fără credință ; cerând mai presus de orice lucru, să i se dea o treabă, ori din ce parte. Treabă, întradevăr, i se va încredința și el o va îndeplini.

Dar turma de aventurieri nu aleargă spre Paris numai depe suprafața Franței, ci din toate colțurile Europei. Unde se află un corp în deșcompunere acolo se adună vulturii. Gândiți-vă câți Spanioli ca Gushman, ca Fournier din Martinica, pe care-l cheamă Fournier Americanul, ca inginerul Miranda, venit din Anzi, au alergat, sau aleargă aici. Valonul Peyreya se poate mândri cu obârșia cea mai ciudată: prințul diplomat Kaunitz, se zice, l-a lăsat din nepăsare să cadă pe pământ, spre a fi, ca un ou de struț, clocit de întâmplare, care face din el un mâncător de struți. Evreii, sau Nemții, Frey fac afaceri în mocirla cuagio, care mocirlă, sporită de creația asiguratelor, a devenit o adunătură de câini morți. Elvețianul Clavière n'a putut întemeia nicio colonie de socinieni din Geneva în Irlanda; dar acum câțiva ani el s'a oprit, profetic, înaintea palatului ministerului de finanțe din Paris, strigând: „Inima îmi spune, că într'o zi voiu locui în acest palat”. Și a început să râdă. Elvețianul Pache, cu capul său chel și apucăturile-i de cumpătare, admirat în ulicioara lui ba chiar și'n ulițele vecine pentru smerenia-i de spirit și pentru gândirea lui, mai adâncă decât a celor mai mulți dintre oameni. Stai acolo, fățarnice, până te vor chema! Ita-

lienii Dufourny, Flamanzii Proly, zburăți într'acoace, voi toți păsări de pradă; alergați voi, cu capul fierbinte; tu, al cărui spirit e de necârmuit, vino și caută chaosul, fie a rutinei, fie a ruinei; tu, care nu te poți face cunoscut, tu care ești prea bine cunoscut, dacă ai vreo calitate de vânzare, chiar dacă n'ai decât limbușia și lăcomia, vino! Și ei vin, cu o evlavie arzătoare în inimă, ca niște pelerini în fața unor moaște făcătoare de minuni. Câți alții mai vin, fără țintă, ca niște păsări rătăcitoare, de cari Europa e plină, nū-mai să caute ceva. Căci păsările adormite, dacă le bați stușișurile, dau năvală spre orice lumină. În chipul acesta baronul Frederic Trenck se află și el aici, năucit, orbit în temnițele din Magdeburg, temnițe ca ale Minotaurului, iar Ariana lui e pierdută. Lucru ciudat de spus, Trenck vinde în zilele acestea vin, nu în sticle, e drept, ci în buți.

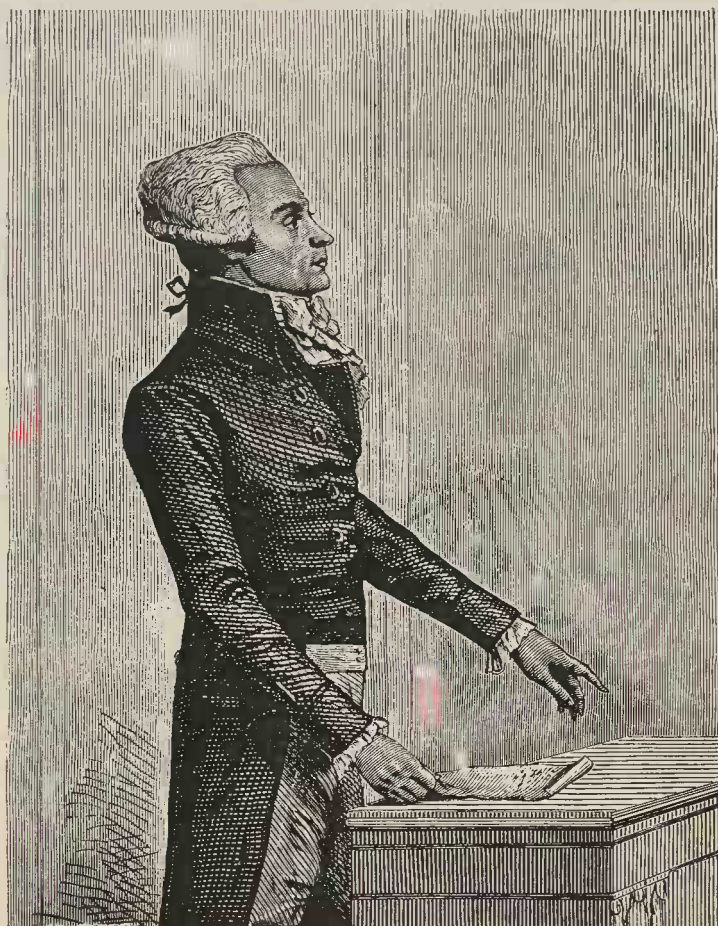
Anglia deasemenea procură contingentul ei de misionari. Ea are pe salvatorul Needham, căruia i s'a oferit cu solemnitate o sabie cetățenească, acoperită de multă vreme de rugina neantului. Are pe un Paine, un răzvrătit, meșter de corsete. Neșesălat, foarte convins că numai el, un simplu croitor, a săvârșit liberarea Americii prin pamfletul său „Bunul Simț” și că prinurmăre el va putea foarte bine să libereze toată lumea asta, ba poate și cealaltă. Societatea constituțională Price-Stanhope trimite felicitări; bine primite de Adunarea națională, deși ele vin dela un club din Londra, pe care Burke și conservatorii îl privesc ponciș.

Dar dintre toți străinii, cel mai de seamă este baronul Jean Baptiste de Cloots, sau, ștergându-i numele de botez și cel feudal, Anacharchis Cloots de Clèves, cetățean al lumii. Notează bine pe omul a-

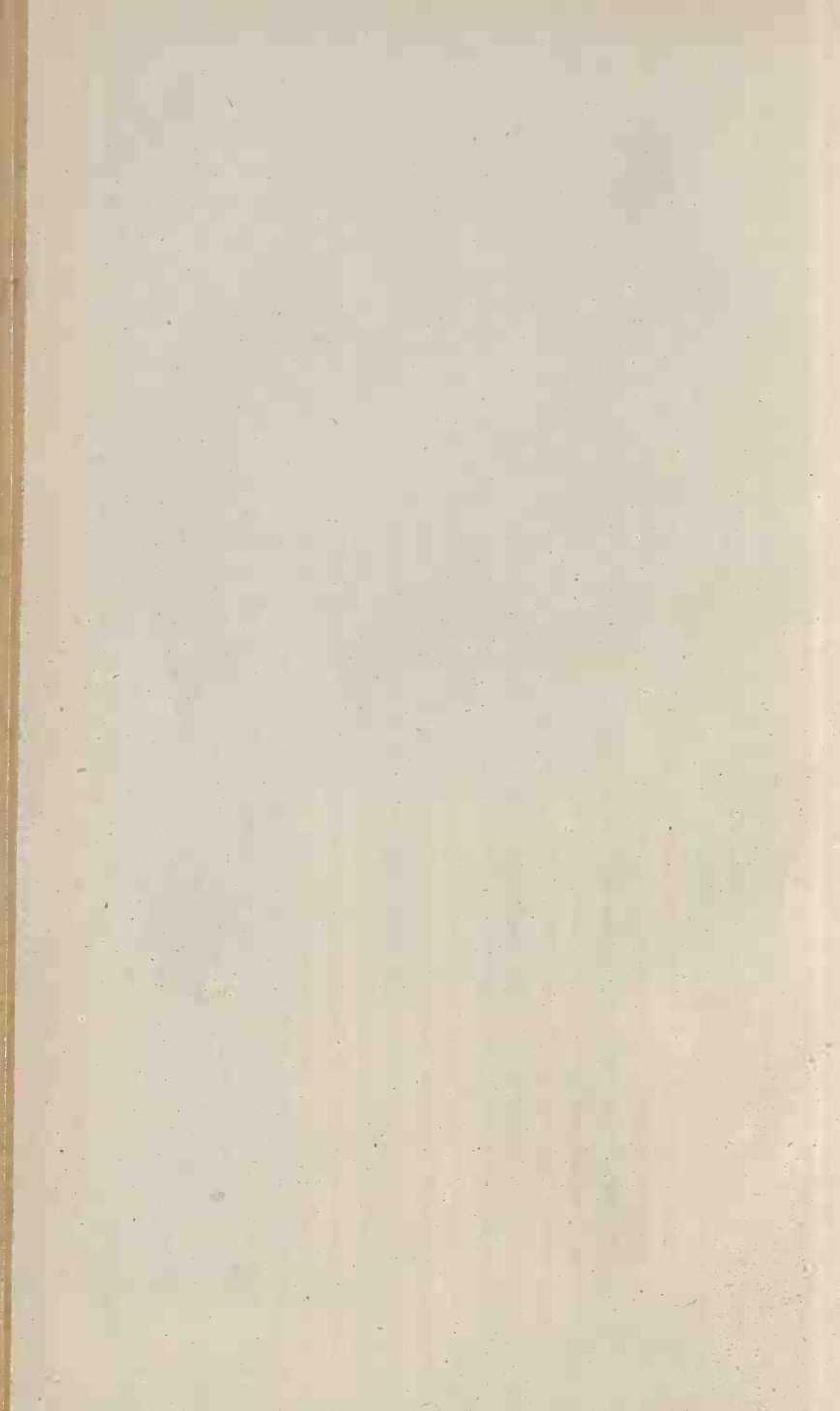
cesta, înțeleptule cititor! Ai cunoscut pe unchiul său, istețul și adâncul Cornelius de Pauw, care trage fără milă cu buretele peste iluzii scumpe și demonstrează, că frumoșii Spartani din vechime nu sunt alții decât Mainoții de astăzi, ucigași și tâlhari. Anacharchis este din aceeași stofă; metal arzător, plin de zgură, care ar fi putut fi dată la o parte la topire, dar care nu va fi. El a străbătut toată planeta asta pământescă în căutarea, am putea spune, a paradisiului, pe care noi l-am pierdut de multă vreme. A văzut pe Englezul Burke, a fost văzut de inchiziția portugheză, a rătăcit, a combătut, a scris; se ocupă, între alte lucruri, și scrie despre *Dovezile religiei mahomedane*. Acuma însă, ca și nașul său adoptiv Scit, se află în Paris-Atena, care va ajunge fără îndoială limanul sufletului său. Om strălucitor, foarte prețuit la ospetele patriotice, plin de veselie, ba și de spirit, zăpăcit, tăios, cu punga gata. În costum convenabil, deși nici un muritor nu disprețuește mai mult decât dânsul costumul. Căci sub toate costumele Anacharchis caută omul; până și Marat stâlpnicul n'ar fi mai dispus să calce în picioare un costum, sub care n'ar fi un om. Iată credința lui Anacharchis: există un paradis, pe care-l putem descoperi. Orice costum ar trebui să conțină un om. O, Anacharchis, e o credință îndrăzneată și care duce departe. Călărind astfel, mi se pare că ești dus repede spre cetatea Nicăieri; unde vei sosi. Cel puțin putem să spunem că vei sosi într'o ținută bună, călare. Ceeace într'adevăr este ceva.

Astfel, multe persoane noi și multe lucruri noi au venit să ocupe această Franță. Graiul și gândirea ei cele vechi și activitatea, care răsare de aici, sunt toate în schimbare, clocotind înspre ieșiri noi. Țăranului greoiu, când stă trândav, supra-împovărat, seara la

«Incorruptibilul» Robespierre, omul verziu ca marea, cum îl numește mereu Carlyle, revoluționarul cel mai fanatic, dar minte îngustă și inimă prea crudă. Pentru această cruzime va sfârși și el subț ghilotina, unde trimisese atâtea mii de cetățeni.

vatra lui, i-a venit o idee: cu castelele arse, castelele combustibil. Cât de schimbate sunt toate cafenelele, în provincie și în capitală! *Peștera lui Procopie* are acuma alte chestiuni de dezbătut decât cele trei unități ale lui Aristotel; controverse nu asupra teatrului, ci asupra universului. Aici, în peruci cu coadă după moda veche, ori cu capete moderne ca Brutus, logicieni bine frizați fac tărăboiu, iar Chaosul se află arbitru. Melodia pururi îngăduitoare a saloanelor Parisului a căpătat un alt ton fundamental; pururi îngăduitoare; și care a fost auzită, până și de cerul, care ascultă, depe vremea lui Iulian Apostatul și mai înainte. Dar nebunească acuma, cași odinioară. Aici poate fi văzut nepărtinitor, ba chiar neutru, ex-cenzorul Suard, ex-cenzor, căci avem libertatea presei. Tirorul Grimm învârtiște niște ochi mari asupra timpurilor problematice, cari vin. Naigeon, ateul, ucenicul cel iubit al lui Diderot, cântă în felul său slab și anevoios, crainic al unei aurori vesele. Dar de altă parte, câți Morellet, câți Marmontel, cari toată vieța lor stătuse să clociască ouă filozofice, cotcodăcesc acuma într'o stare vecină cu nebunia la puii, pe cari i-au scos! Era așa de delicios, să-ți vezi teoremele filozofice demonstrate, încoronate în saloane. Iar acum un norod ieșit din minți nu vrea să continue speculațiile, ci cată lucruri practice!

Aici observăm deasemenea pe dăscălița Genlis, sau Sillery, sau Sillery-Genlis, căci soțul nostru este totodată și conte și marchiz, iar noi avem mai mult decât un titlu. Pretențios, găunos; un puritan, dar fără credință; întunecând sfaturile cu vorbe fără înțelepciune. Căci și Sillery-Genlis lucrează în acel element subțire de sentimentalism și de femeie distinsă; ea ar voi bucuros să fie sinceră, dar

nu poate ajunge mai sinceră decât fățarnicia, o fățarnicie cu multe forme, care sfârșește în formă de habotnicie. Pentru moment pe un gât de-o albeață totdeauna moderată ea poartă ca juvaer o Bastilie în miniatură, tăiată din simplă gresie, dar din gresie reală de Bastilia. Domnul marchiz este unul dintre oamenii tocmiți ai lui d'Orléans, în Adunarea națională și aiurea. Doamna, de partea ei, dă unei tinere generații de Orléans educație cu principii, pe cari numai muritorii cei mai subțiri pot să le dea; uneori dă o socoteală mai mult enigmatică despre frumoasa domnișoară Pamela, pe care o adoptase ca fiică. Astfel iată'o în saloanele din Palais Royal, unde observăm pe d'Orléans însuși, care în ciuda lui Lafayette s'a întors din „misiunea lui“ în Anglia; de bună seamă, o misiune neplăcută, căci Englezii n'au voit să vorbiască cu el; și sfânta Ana More a Angliei, așa de deosebită de sfânta Sillery-Genlis a Franței, a văzut cum e ocolit în grădinile din Vauxhall ca un ciumat, iar figura lui nesimțitoare roșie-albăstrie abia căpătând o umbră albăstrie.

4 — JURNALISMUL

Cât despre constituționalismul cu garda lui civică el face ce poate și are destule de făcut. Trebuie ca totdeauna c'o mână să facă semne convingătoare, să țină în frâu patriotismul, iar cealaltă s'o țină încheștată, spre-a amenința comploturile regaliste. O sarcină foarte delicată, care cere tact.

Astfel, dacă „prietenul poporului“ Marat are împotriva-i un decret scris de arestare și dispare din vedere, mâine e lăsat de capul lui. Sau chiar e încurajat ca un soi de dulău, ale cărui lătrături pot

fi de folos. Președintele Danton într'o ședință publică declară c'o voce răsunătoare, că într'un caz ca al lui Marat „forța poate fi respinsă cu forța“. La care procurorul dă deasemenea un decret contra lui. Cum însă întreg sectorul Cordelierilor se pune împotriva, care agent se va găsi să-l execute? In alte două rânduri, cu noi prilejuri, procurorul va repezi decretul lui; și de două ori în zadar. Persoana lui Danton nu poate fi înșfăcată de procuror; el, cel de negăsit, poate spăla putina pentru o bucată de timp și se va uita la procurorul însăși cum zboară în hăuri.

Intretimp primăria și Brissot au ajuns departe cu constituția lor comunală. Cele 60 de sectoare vor deveni 48 de secții; multe lucruri vor fi cârpite și Parisul va avea constituția lui; o constituție în întregime electivă, cum dealtminteri trebuie să fie întreg guvernul francez. Și cu toate acestea în ea a fost introdus un element fatal: *a cetățeanului activ*. Orice om, care nu plătește birul anual de o marcă de argint, care valorează cât trei zile de lucru, nu va fi altceva decât un *cetățean pasiv*: nici cel mai ușor vot pentru el, chiar de-ar munci tot anul cu toporul, sau cu ciocanul. Nemaiauzit, strigă zierele patriotice. Da, adevărat, prietenii mei patrioți, dacă libertatea, pasiunea și rugăciunea tuturor sufletelor omenești, înseamnă libertatea de-a trimite în clubul dezbaterilor naționale a cincizecea mie parte dintr'un nou luptător cu glasul, atunci, Dumnezeu ni-i martor, voi abia dacă sunteți ascultați. O, dacă în palavrele (cum le numesc Africanii) naționale se găsesc cu adevărat atâtea binecuvântări, care tiran le-ar putea tăgădui fiilor lui Adam? Nu numai atâtă, ar putea să fie pedesupra și un parlament de femei, cu „tipete depe băncile opoziției“, cu „ono-

rabila membră a fost scoasă afară apucată de isterie“? Aș consimți bucuros și la un parlament de copii sau chiar și ceva mai jos, dacă o doriți. Frați iubiți! Libertatea, am putea să ne temem, este acum în cer, cum spuneau oamenii înțelepți din vechime! Pe pământul acesta, se gândește publicul luminat, unde ar găsi o micuță dar vrednică doamnă de Staël (nu fata lui Necker, ci una mai șmecheră decât ea) cea mai mare apropiere de libertate? După o matură chibzuire, rece ca un sloiu de ghiață, răspunsul ei fu: în Bastilia. „In cer? răspund unii, întrebători. Dar cine întreabă asta? Căci asta e adevărata mizerie. In cer înseamnă multe; poate că, luând parte la palavrele naționale, dar debunăseamă că poate și nu.

Una dintre ramurile sanchiulotismului, care nu poate să nu înfloriască, este jurnalismul. Glasul poporului fiind glasul lui Dumnezeu, acest glas divin nu trebuie să se facă auzit? Pânăla marginile Franței și în tot atâtea dialecte, ca atunci când a fost să se clădească marele Babel! Unele tari ca al leului, altele slabe ca al puilor de turturică. Mirabeau el însuși are instructivul lui jurnal al jurnalelor, la care lucrează muncitori elvețieni: pedeasupra are și des-tule certuri cu dama le Jay, editorul lui femenin, așa de ultra-binevoitoare în alte privințe.

Royou își tipărește el însuși *Prietenul regelui*. Barère varsă lacrimi de sinceră senzibilitate în ziarul Zori de zi, cutoatecă vânzarea e în scădere. Dar pentruce Fréron i-așa de arzător, de democratic? Fréron, nepotul prietenului poporului. Această ardore a lui o are din naștere; viespea Fréron i-a zămislit-o, viespea lui Voltaire, care a combătut înțepând, atât cât i-au rămas acul și punga cu otravă,

în calitate numai de publicist și pe hârtie tipărită, de risipit în vânt. Statornic și răspândind lumină ca aprinzătorul de felinare noaptea apare folositorul Monitor, care acum devine zilnic, cu fapte, dar comentarii puține; oficial, afară de lucrurile de mijloc; dibacii lui editori s'au scufundat de multă vreme într'un adânc întuneric, de regăsit sau de neregăsit. Acrul Loustalot, cu vânjoșia lui, ca a porumbelor crude, nu se va coace niciodată, ci va muri înainte de vreme; totuși Prudhomme a lui nu va lăsa *Revoluțiile Parisului* să moară, ci îl editează el însuși împreună cu multe altele, cutoatecă e un tipograf plicticos și gălăgios. Despre Casandra Marat am vorbit adesea; totuși, rămâne să spunem adevărul cel mai surprinzător: că de data asta nu-i lipsit de minte. Căci din gâtlejul lui înghețat, care croncănește, el spune o sumedenie de adevăruri asupra multor lucruri; ba câteodată ne-am putea închipui, că are o undă de haz și-i vine să râdă un pic, departe, adânc în eul său lăuntric. Camille e mai cu duh decât oricând și vorbește mai pe șleau, cinic; cu toate acestea mai strălucitor ca oricând. O făptură luminoasă, melodioasă, „născută“ cum avea să spună cu lacrimi amare „să scrie versuri“. Luminos Apolon, limpede, c'o licărire blajină în războiul acesta de Titani, în care el n'are să triumfe!

Jurnale păturite și purtate pe străzi există în toate țările; dar într'un element ziaristic ca al Franței trebuie să ne așteptăm la altfel de soiuri, mai ciudate. Ce zice cititorul englez de *jurnalul-Afiș*, jurnalul de lipit, de citit și pentru cine n'are măcar o lețcaie; în culori strălucitoare, prismatice, atrăgând ochiul de departe? În lunile viitoare, când societățile patriotice, publice și particulare, se vor lărghi și

vor putea subscrie fonduri, vor spânzura astfel de foi din belșug, foi cu cleiu să prindă ce vor putea! Insuși guvernul va avea jurnalul său lipit pe pereți. Louvet, deși ocupat cu un nou „roman încântător“ va scrie „*Sentinelele*“, pe cari le va lipi cu efect. Nu numai atât; Bertrand de Moleville în ananghia lui are să încerce și el cu îndemănare. Mare este jurnalismul! Fiecare publicist dibaciu nu-i oare un diriguitor al lumii, deoarece e oratorul ei, deși ales de el însuși, dar consfințit de vânzarea numerilor lui? Pe care lumea are într'adevăr metoda cea mai la îndemână de a-l trânti, dacă va fi nevoie: aceea simplă, de a nu face nimic pentru el. Ceeace duce la moartea prin foame.

Să nu credeți că e puțin lucru ceeace au de făcut în Paris acești lipitori de afișe. Peste 60 la număr; toți cu scările, cu ranițele, cu oalele cu cleiu, ba până și cu însemnele lor de plumb, căci primăria le-a dat autorizație. O breaslă sfântă, la dreptul vorbind, de crainici, cârmuitori ai lumii, deși nu respectați ca atare într'o eră începătoare și primitivă. Ei au făcut o școală din zidurile Parisului, convingătoare, cu o literatură periodică pururi proaspătă, unde cine a-leargă poate citi: jurnale lipite, satire lipite, ordonanțe comunale, proclamații regale; tot restul, ori adăogând și gloata afișelor de rând, ori trecându-le cu vederea din dispreț. Ce lucruri de negrăit n'au spus pereții de piatră în timpul acestor cinci ani! Toate însă s'au dus! Ziua de azi înghite pe cea de ieri și este la rândul-i înghițită de cea de mâine; așa cum e cu orice vorbă. Mai mult încă; tu, nemuritorule om de litere, scrisul însuși este oare altceva decât vorba păstrată o bucată de vreme? Jurnalul lipit o păstrează o singură zi; unele cărți îi păstrează

materia zece ani, iar câteva chiar trei mii de ani. Și pe urmă? Atunci, când toți anii s'au scurs, ele mor deasemenea și lumea scapă de ele. O, dacă n'ar fi în cuvântul omului, cași în omul însuși, un spirit care supraviețuiește cuvântului material auzit și care năzuește pentru veșnicie ori spre Dumnezeu, ori spre diavol, pentruce și-ar bate singur așa de mult capul cu adevărul din el sau cu falșitatea din el, afară doar de scopuri comerciale? Nemurirea lui într'adevăr, fie că va dura o jumătate de viață, fie o viață și jumătate, nu-i oare un lucru de seamă? Cât despre moarte, de ea nu scapi. Pe niște fugari Frederic cel Mare i-a întors înapoi la luptă cu un: „Vreți să trăiți veșnic, adunătură de ticăloși fără nume?“

Asta este comunicarea gândirei. Ce fericire, când este vre-o gândire de comunicat! Dar nici metodele cele vechi, simple, nu sunt de lăsat la oparte în sfera lor. Cortul dela Palais Royal a fost îndepărtat de un patulism tiranic; dar poate el îndepărta plămâni omului? Vedem pe Anaxagoras Chaumette călare pe lespezile de piatră, în timp ce Tallien lucrează sedentiar la un pupitru de tipograf. În orice colț al lumii civilizate un hârdău poate fi răsturnat și o ființă cu două picioare, care vorbește legat, să se urce deasupra. Mai mult, cu ceva îndemânare o capră de lemn sau un scaun portativ, se poate procura din dragoste, sau cu bani. Oratorul umblăreț îl poate lua în mână și, dacă e alungat aici, să-l așeze din nou dincolo, spunând molcom ca înțeleptul Bias: *omnia mecum porto* (toate le port cu mine).

Astfel e jurnalismul, vândut pe uliți, lipit, vorbit. Câte s'au schimbat de când bătrânul Métra se plimba prin aceeaș grădină a Tuileriilor, cu o pălărie aurită cu marginile în sus, cu jurnalul subț nas, sau

ținându-l la spate ușor îndoit ! Și el era o notabilitate a Parisului, era Métra ziaristul ! Insuși Ludovic avea obiceiul să întrebe : „Ce spune Métra de asta ?” De când prima coală venețiană cu vești se vindea cu o *gazza* (o lețca), de unde s'a și numit gazetă, trăim într'o lume rodnică.

5 — CLUBISMUL

Când inima e plină, caută, pentru mii de motive și în mii de chipuri, să se împărtășească. Cât de dulce, de trebuitoare, este tovărășia în atari cazuri ! Sufletul întărește mistic alt suflet. Unii cred, că Germanii, ca niște meditativi, au fost de părere, că entuziasmul îndeobște înseamnă numai o adunătură prea mare. În orice caz, nu vedem cum tăciunii pe jumătate stinși, abia licărind, dacă sunt puși alături se transformă în cel mai strălucitor și mai alb jărătic ?

Intr'o astfel de Franță adunările în cete vor avea nevoie să se înmulțiască, să crească. Vieța franceză va păși afară din casă și din domestică va deveni o vieță publică de club. Vechile cluburi, cari răsăriseră mai de mult, sporesc și înfloresc; altele noi înmuguresc în toate părțile. E semnul sigur al unei metehne sociale ; în chipul acesta, cel mai ușor de recunoscut dintre toate, iese la iveală orice meteahnă socială; așa își găsește o ușurare, precum și hrană. În orice cap de Francez spânzură acuma, fie din frică, fie din speranță, oarecare icoană profetică a unei Franțe noi; profetie care aduce cu sine propria-i îndeplinire, mai mult încă, aproape este o îndeplinire. Și care lucrează pe toate căile în acest sens, conștient sau inconștient.

Observă, pe lângă asta, cum îmboldul de adunare, odată lăsat să ajungă destul de adânc, continuă să mai adune încă și asta într'o progresie geometrică; cum, azi când lumea întreagă, într'o epocă atât de plastică, se alcătuește dela sine în cluburi, un club oarecare, cel mai puternic, sau cel mai norocos, va deveni într'una cel mai tare, fie prin atragere simpatcă, fie prin constrângere victorioasă, până ajunge nemăsurat de tare. Atunci toate celelalte vor fi, împreună cu forța lor, ori absorbite în el prietenește, ori desființate de el cu vrăjmășie. Asta, dacă spiritul de club este universal, dacă vremurile sunt plastice. Vremurile sunt însă destul de plastice, spiritul de club universal. Un astfel de club dar, suveran, absorbind totul, nu va lăsa să fie așteptat.

Ce progrese, dela punctul de plecare al comitetului breton! El a lucrat multă vreme în secret, nu cu moleșală. A venit la Paris cu Adunarea națională; s'a botezat singur Club. S'a botezat singur prin imitație, după cum se crede, a acelei generoase societăți engleze Price-Stanhope, care a trimis încoace felicitări, *Clubul revoluționar francez*, în curând însă, cu mai multă originalitate, *Clubul prietenilor Constituției*. Pe lângă asta a închiriat pentru sine, cu un preț convenabil, sala mănăstirei Jacobinilor, una dintre „clădirile noastre cele mai fără de folos” și de-acolo începe acum, în aceste luni de primăvară, să verse lumină asupra Parisului în admirație. Și astfel treptat, sub numele popular mai scurt, de Clubul Jacobinilor, el va ajunge vestit în toate timpurile și țările. Priviți înăuntru: bănci și scaune solide, dar modeste; ca popor, vre-o trei sute de patrioți aleși; membri ai Adunării nu puțini. Vedem aici pe Barnave, pe cei doi Lameth; ocazional pe Mirabeau, pe

Robespierre în permanență, deasemeni mutra de nevăstuică a lui Fouquier-Tinville împreună cu alți avocați, Anacharchis din Prusia scitică și un amestec de patrioți, măcar că totul este încă în cea mai perfectă stare de curățenie ; cu cuviință, ba chiar cu demnitate. Președintele pe platformă și clopoțelul președintelui nu lipsesc; tribuna oratorilor rădicată sus, precum și galeriile pentru public, unde stau femeile. Oare vre-o societate franceză de anticari n'a conservat acel contract scris al sălii mănăstirei Jacobinilor ? Sau, mai nenorocos chiar decât Magna Charta, a fost forfecat de croitori nelegiuți ? Istoria universală nu este nepăsătoare față de acest lucru.

Acești prieteni ai Constituției s'au întâlnit mai ales, după cum numele lor poate să indice, să vadă de alegeri, când venia vreo alegere și să procure oamennii nimeriți; dar deasemenea să se sfătuiască îndeobște, pentruca poporul să nu sufere vre-o pagubă, deși nu se prea vede cum. Căci într'adevăr, fă să se adune doi ori trei oameni împreună, oriunde afară numai de Biserică, unde toți sunt siliți la o stare pasivă, nici un muritor nu poate spune precis, ei tot atât de puțin ca și alții, pentru ce s'au adunat. De câte ori butoiașului i s'a dat cep nu spre bucuria și ușurarea inimilor, ci pentru dueluri și spargerii de capete. iar petrecerea așteptată a devenit a Lapiților. Acest club al Jacobinilor, care la început sclipia strălucitor și era socotit că are să fie un nou astru ceresc, spre a lumina popoarele, avea să treacă prin fazele ursite, cum fac toate lucrurile : a ars din nenorocire din ce în ce mai mohorât, mai sulfuros, mai pricăjit și la urmă se avântă prin văzduhul uimit ca o Piază rea din Iad, ca o închisoare, care arde mocnit, a spiritelor chinuite.

Dar stilul elocvenței lui ? Bucură-te, cititorule, că n'o cunoști, că n'o vei putea niciodată cunoaște de-a binelea. Jacobinii au publicat un Jurnal al dezbaterilor, unde acei cari au inimă tare pot să cerceteze : o elocvență patriotică pătimașă, care bâzâie monoton, neînduplecată, stearpă, afară doar pentru distrugere, care a fost într'adevăr opera ei. Foarte plicticoasă, deși foarte aducătoare de moarte. Să fim recunoscători că uitarea acoperă așa de multe, că orice hoit este în curând îngropat în sânul verde al Pământului, pe care-l face chiar să devină și mai verde. Jacobinii sunt îngropați, dar opera lor nu ; ea continuă să facă ocolul lunei, așa cum poate. Ea a putut fi văzută deunăzi, bunăoară, cu pieptu-i gol și ochii-i care sfida moartea, departe, până la Misolonghi din Grecia. Și, destul de ciudat, bătrâna Eladă adormită se redeșteaptă, mai întâi într'un somnambulism care va deveni o trezire complectă, prin vocea din strada Saint-Honoré. Totul moare, cum spuneam adesea, afară de spiritul omului, de ceea ce el face. Astfel, n'a pierit și casa reală a Jacobinilor ? Abia dacă mai întârzie în memoria câtorva oameni bătrâni. Piața Saint-Honoré a măturat-o ; și acolo unde o elocvență bâzâind monoton zguduia lumea ca Trâmbița judecării din urmă, acuma e o pașnică târgueală pentru orătenii și zarzavaturi. Însăși sala sacră a Adunării naționale a devenit pământ bătătorit, platforma președintelui permeabilă pentru căruțe și tărăboanțe, căci pe aici trece strada Rivoli. Intr'adevăr, la cântecul cocoșului (la a cocoșului acestuia ori a altuia) toate vedeniile se mistuie și se topesc în spațiu. Jacobinii din Paris ajung „Societatea-Mamă” și are nu mai puțin de 300 de fiice cu limba ascuțită în corespondență directă cu ea. Cât despre corespondența in-

directă, ceea ce am putea numi nepoatele ei, și odraslele mai mărunte, ea numără 44.000. Pentru prezent însă notăm numai 2 lucruri ; primul, o simplă anecdotă. Intr'o noapte o pereche de frați jacobini sunt de pază la ușă, căci membrii iau această sarcină de datorie și de onoare prin rotație și nu lasă înăuntru pe nimeni, dacă nu are biletul de intrare. Unul dintre portari era vrednicul jupân Lais, un cântăreț patriot dela Operă, împovărat de ani și al cărui gâtlej este de mult timp astupat fără rezultat. Celalt, tânăr, numit Louis-Philippe, primul născut al lui d'Orléans, a ajuns în vremea din urmă, după o soartă fără vâlvă, regele cetățean și luptă să domnească măcar câtva timp. Orice carne este iarbă; fie trestie înaltă, fie buruieni târâtoare.

Al doilea lucru, ce avem de notat, este istoric : că Societatea-Mamă, chiar în epoca ei de strălucire, nu poate mulțumi pe toți patrioții. Depe acuma trebuie să alunge afară, ca să zicem așa, două roiuri răzvrătite : un roiu din stânga și un roiu din dreapta. O parte, care socoate pe Jacobini molcăluți, se constituie în *Clubul Cordelierilor* ; acesta e un club mai cald, cu elemente de-a lui Danton ; cu el merge și Desmoulins. Partea cealaltă dimpotrivă, care găsește pe Jacobini prea fierbinți, zboară spre dreapta și devine „Clubul din 1789, prietenii monarhiei constituționale“. Aceștia se vor numi mai târziu Clubul Feuilleantilor, locul lor de întâlnire fiind mânăstirea Feuilleanti. Lafayette este, sau ajunge, căpetenia lor, sprijinit pretutindeni de patrioții respectabili, de masa proprietarilor și a inteligenții, cu cele mai înfloritoare perspective. Ei, în aceste zile de Iunie 1790, iau solemn masa la Palais Royal, cu ferestrele deschise, în aplauzele poporului, cu toasturi, cu cântece

inspirate, cu un cântec cel puțin, dintre cele mai slabe ce s'au cântat vreodată. La timpul convenit vor fi fluerăți și izgoniți departe, peste hotare, în noaptea cimariană.

Un alt club, pe față monarchic sau regalist, „Clubul monarhiștilor“, deși cu fonduri din belșug și lăfăindu-se numai pe sofale cu damasc, nu poate dobândi nici cel mai slab entuziasm popular de moment; nu dobândește decât batjocuri și murmure, până când, acum câtva timp, câțiva patrioți în număr destul de desmățat pășesc într'acolo pentru o noapte, sau mai multe nopți și-i pun cruce. Plină de viață va fi numai Societatea-Mamă și familia ei. Adevărații Cordelieri ar putea, cum e acuma, să se întoarcă la sânul ei, care va deveni destul de fierbinte.

Fatală priveliște. Dar astfel de societăți nu sunt începutul unei noi rândueli a Societății însăși, principiul de adunare din nou la lucru într'o omenire ajunsă ruginită, crăpată în două, mistuindu-se în pulbere și 'n stihile-i primare?

6. — JUR!

Cu aceste semne ale timpului nu e de mirare, că simțământul precumpănitor peste întreaga Franță este mereu o speranță perpetuă. O, binecuvântată speranță, singurul dar al omului, mulțumită căreia pe pereții strântei lui închisori sunt zugrăvite priveliști frumoase, cu zariști depărtate și până și în bezna morții însăși ea revarsă o auroră divină. Tu ești pentru toți o comoară nestrucată în lumea aceasta a lui Dumnezeu. Pentru cei înțelepți o flamură sfântă ca a lui Constantin, scrisă pe cerurile cele veșnicé, sub care ei vor învinge, căci lupta însăși este o bi-

ruină. Pentru cei nesăbuiți un fel de vedenie seculară, sau umbra unor ape liniștite, zugrăvite pe pământul uscat, mulțumită căreia cel puțin pelerinajul lor prăfuit, dacă s'a abătut din drum, devine mai vesel, devine cu puțință.

În tărăboiul de moarte al unei societăți în prăbușire speranța franceză vede numai durerile nașterii unei omeniri noi, negrăit mai bune; și cântă cu siguranța deplină a credinței noua și vesela ei melodie, pe care cine știe ce lăutar inspirat a compus-o chiar zilele acestea pentru dânsa, faimoasa în toată lumea, *Ça ira*. Da, asta va merge și pe urmă va veni... Ce? Toți oamenii speră; până și Marat speră, că patriotismul va pune mâna pe paloș și pe pumnal. Nici regele Ludovic nu-i fără speranță: ori în capitolul norocului, ori într'o fugă până la Bouillé, ori că va deveni popular în Paris. Dar ce speranțe avea poporul lui, să judecăm după faptul, sau seria de fapte, ce însemnăm acuma.

Bietul Ludovic, cu gânduri bune, cu puțină prevedere însă și cu și mai puțină hotărâre proprie, are să urmeze, în această călătorie șovăelnică a lui, orice semnal, ce i se poate da: de regalism pe furiș, de constituționalism, oficial sau pe furiș; oricine poate, pentru o lună, să convingă spiritul regal. Dacă fuga lui la Bouillé și (grozăvie de gândit) războiul civil cu sabia îi flutură pe dinainte în teorie, amenințător însă pe viitor, cu mult mai aproape pe acest tărâm sunt cei 1200 de regi, care sălășluiesc în Sala de Călărie. Regi de necontrolat pentru el, dar față de el nu sunt încă nerespectuoși. Dacă o purtare prietenoasă față cu ei ar putea izbuti, asta ar fi mult mai bine decât pribegii înarmați, intrigile dela Turin și ajutorul Austriei. Mai mult, oare cele două speranțe sunt de

neîmperechiat? Câte o raită prin mahalale, am văzut, costă puțin; totuși ele aduc totdeauna urale. Un cuvânt dulce e și mai ieftin și de atâtea ori el a potolit mânia. În zilele acestea rezezi, când Franța întregă e pe cale să se împartă în județe și clerul e aproape să fie reorganizat, când răsar societăți populare, iar feudalismul împreună cu atâtea altele gata să fie aruncate într'o oală pentru a fi topite, n'am putea oare să încercăm?

Prin urmare la 4 Februarie domnul președinte ci-tește Adunării lui Naționale un scurt autograf, care îi dă de știre că Majestatea Sa va păși într'acoace, într'un chip cu totul neceremonios, de bună seamă cam pe la prânz. Gândiți-vă, așadar, domnilor, ce poate însemna asta, îndeosebi, cum am putea împo-dobi puțin sala. Biuroul secretarilor poate fi dat jos depe platformă; pe fotoliul președintelui se poate în-tinde acest covor de catifea de culoare violetă, pre-sărat cu flori aurii de crin. Căci într'adevăr domnul președinte a fost mai dinainte înștiințat pe subț mână și s'a sfătuit cu doctorul Guillotin. Un crâmpieiu din covorul de catifea de aceeași țesătură și culoare nu poate fi așezat în fața fotoliului, unde de obicei iau loc secretarii? Așa a fost de părere înțeleptul Guillotin; iar efectul se găsește mulțumitor. Dealt-m'nteri, fiindcă e probabil că Majestatea Sa, cu tot covorul cu flori de crin, nu va sta jos și nu va zăbovi, președintele însuși va prezida între timp în picicare. Și astfel, întâmpce un onorabil membru discută, vor-bind despre împărțirea județelor, aprozii anunță:

— Majestatea Sa!

Majestatea Sa intră în persoană, cu un mic alaiu. Onorabilul membru se oprește scurt; Adunarea se scoală în picioare: cei 1200 de regi, „aproape toți“,

iar galeriile nu mai puțin salută pe restauratorul libertății franceze cu chiote de entuziasm. Cuvântarea Majestății Sale, subțiată într'o frazeologie convențională, spune mai ales următoarele: că el, mai mult decât toți Francezii, se bucură văzând, că Franța e pe cale să se reîntrezeze; în acelaș timp e sigur, că ei vor lucra cu blândețe cu dânsa în acest proces și nu o vor reîntrema cu asprime. Așa a fost discursul Majestății Sale; isprava ce săvârșise era, că a venit să-l rostiască și după aceea să se întoarcă înapoi.

Debunăseamă, de aici nu erau multe de așteptat, afară doar pentru un popor cu adevărat plin de speranțe. Și totuși câte n'au așteptat ei!

Faptul, că regele vorbise și că venise de bună voie să vorbiască, era o încurajare de negrăit. Strălucirea figurei regale, la fel cu niște raze concentrate de soare, aprinde toate inimile în augusta adunare, cu atât mai mult deci într'o Franță entuziastă, ușor de înflăcărat. A propune „o delegație pentru mulțumiri“ poate fi soarta fericită numai a unui om; a merge în atare delegație, soarta a câtorva. Delegația s'a dus și s'a întors cu complimentele cele mai înalte și mai întraripate, ce pot să existe. Până și regina i-a întâmpinat, cu moștenitorul de mână. Și totuși inimile noastre nu ard de-o recunoștință fără saț; unui alt om o fericire mult mai înaltă îi insuflă ideia, să propuie, ca noi toți să reînoim jurământul național.

Onorabil și prea fericit membru, cu cuvântul lui așa de la timp cum rare ori a fost alt cuvânt! Călăuz magic al unei întregi Adunări naționale, care stă acoloa crăpând de dor să facă ceva; călăuz al unei Franțe întregi, care ne privește. Președintele jură, declară apoi că fiecare are să jure lămurit. Mai mult, până și galeria îi trimite jos o fițuică scrisă iscălită,

cu jurământul pe dânsa. Și cum Adunarea aruncă acum o privire întracolo, întreaga galerie se scoală în picioare și jură din nou. Și după aceea afară să ne uităm cum Bailly, marele jurat dela Jocul de a mingea, jură încă odată cam pela asfințitul soarelui împreună cu toți consilierii comunali și capii de sec-toare adunați aici. Iar domnul Danton dă ideia, că publicul ar dori să ia parte; după care Bailly c'o cea-tă de 12 pășește spre scara cea mare de-afară; potolește mulțimea în fierbere, întinzând o mână; îi ia jurământul în mijlocul unor tunete de tobe cari uruie și de chiote, cari sfâșie văzduhul. Și pe toate străzile poporul vesel, cu lacrimi și cu văpăi în ochi, se alcătuieste dela sine în grupe și-și jură unul al-tuia. Și toată cetatea era iluminată. Asta a fost la 4 Februarie 1790; zi, care trebuie însemnată cu alb în analele constituționale.

Dar iluminăția nu-i pentru o singură noapte, ci parțial sau total durează o serie de nopți. Pentru fiecare sector electorii din fiecare sector vor jura special; și pretutindenii, când sectorul jură, face iluminăție dela sine. Priviți-i, sector după sector, în vreo grădiniță deschisă, unde tot norodul care nu-i ales poate să vadă și să se adune, cu mâna dreaptă rădicată în sus și pronunțând: *jur!* Cu uruit de tobe, cu îmbrățișări și acele nesfârșite urale de liberare. La cari oricé tiran, care ar putea fi pe-aici, cată să ia seama! Credință regelui, legii și Constituției, pe care Adunarea națională o va face!

Inchipuiți-vă, bunăoară, pe profesorii dela Universități făcând paradă pe străzi împreună cu tânăra lor Franță și jurând într'un chip entuziast, nu fără tãmbălau. Cu o mai mare sfortare a închipuirei lãrgește cum se cuvine acest mic cuvânt: el se repetă la fel

în fiec­e oraș și județ din Franța. Mai mult: o mamă patriotă, în Lagnon din Bretagne, își adună cei 10 copii ai ei; și cu mâna ei bătrânească ea însăși îi pune pe toți să jure, venerabilă femeie, cu suflet mare! Pe deasupra, Adunarea națională trebuie să fie elocvent informată despre toate acestea. Astfel, trei săptămâni de jurăminte! Mai văzut-a vreodată soarele un așa popor făcând jurământ? Oare au fost ei înțepați de vreo strechie a jurământului? Nu; dar ei sunt oameni și Francezi; ei au speranță; și, lucru ciudat de spus, ei au credință, chiar de-ar fi numai în credința din evanghelia lui Jean Jacques. O, frații mei, de-ar face cerul să fie întocmai cum gândiți și cum ați jurat. Dar sunt și jurămintele îndrăgostiților, cari, de-ar fi ele tot atât de adevărate ca iubirea însăși, *nu pot* fi ținute. Fără să mai vorbim de jurămintele jucătorilor, de-o natură cunoscută și ele.

7 — M I N U N I

La așa înflăcărare adusese Contractul social inimile credincioase! Omul, cum bine s'a spus, trăește din credință; fiecare generație are credința sa proprie, mai mult sau mai puțin, și râde de credința premergătorilor ei, foarte fără de minte. Să recunoaștem, într'adevăr, că această credință în Contractul Social aparține celor mai ciudate fapte; că o generație, care nu s'a născut încă, poate cu drept cuvânt dacă nu să r­adă înțelepțește de d­ansa, totuși să caște ochii la ea și s'o priviască habotnicește. Căci, vai, ce este un contract? Dacă toți oamenii ar fi așa, înc­ât un contract, numai vorbit sau jurat, să-i legătuiască, toți oamenii ar fi atunci oameni adevărați și guvernul un lucru de prisos. Nu ceeace tu și eu am făgăduit

unul către altul, ci ceeace balanța puterilor noastre ne poate face să săvârșim unul față de altul, asta e lucrul, pe care să ne bizuim într'o lume de păcate ca a noastră. Dar mai presus de toate un popor și un suveran să-și facă unul altuia făgăduieli! Cași cum un popor întreg, care se schimbă din generație în generație, ba încă din ceas în ceas, ar putea fi prin cine știe ce metodă adus să vorbiască, ori să făgăduiască și să rostiască numai solecisme. „Noi luăm cerul ca martor, deși acum cerul nu mai face minuni; noi, milioane pururi schimbătoare, îți vom îngădui ție, Unitate variabilă, să ne constrângi, ori să ne guvernezi“. Lumea poate a văzut arareori o credință comparabilă cu aceasta. Totuși, atunci lumea așa își orânduise lucrurile. De nu le-ar fi orânduit astfel, cât de deosebite ar fi fost speranțele lor, așteptările lor, rezultatele lor! Dar puterile de sus au vrut să fie așa și nu altfel. Libertate prin contractul social asta era, întradevăr, Evanghelia acestei ere noi. Și toți oamenii au crezut în ea, cum se cuvine față de veștile cele bune din cer; cu inima plină și cu glasul rădicat se agățau de ea și țineau piept Timpului și Eternității. Nu, să nu râzi; sau numai cu un zâmbet mai trist decât lacrimile. Dealtfel, această credință era mai bună decât aceea, pe care o înlocuise: decât credința numai în neantul etern și în puterea de mistuire a omului, mai jos decât care nicio credință nu se poate coborî.

Nu doar că atare simțimânt de speranță, care stăpânia peste tot, care jura peste tot, putea să fie unanim. Departe de asta. Vremurile erau triste; descompunerea socială apropiată și sigură; reînnoirea socială pururia o problemă, anevoioasă și depărtată, cutoatecă sigură. Dar dacă sunt triste pentru cine știe ce ob-

servator obiectiv, a cărui credință nu se rezimă nici pe un partid, nici pe altul, nici pe certurile nesfârșite ale Grecului contra altui Grec, cât de negrăit de triste sunt pentru mohorâții actori regaliști, pentru cari regalitatea este scutul neamului omenesc, pentru cari, odată cu desființarea regalității prea creștine și a episcopatului prea Talleyrand, orice ascultare sinceră, orice credință religioasă cată să dispară și noaptea cea din urmă să înghită destinele omului! In inimile serioase, cu astfel de convingeri, lucrurile au să se coboare jos de tot, să împingă, precum am văzut, la comploturi tainice, la pribegie cu plaga războiului, la cluburi monarchice, ba încă la fapte și mai nebunești.

Spiritul de proorocie, bunăoară, era socotit ca stins de câteva veacuri. Totuși în timpurile acestea de decădere, așa cum e tendința intradevăr în timpuri de decădere, el reînvie, încât dintre nebuniile franceze putem avea aici o probă de și mai mare nebunie. În ținuturile rurale depărtate, pe unde încă n'a răzbit filozofia, unde o constituție eterodoxă a clerului stârnește încăerări până și în preajma altarului, iar clopotele întregi ale bisericilor se topesc pentru a face gologani mărunți, apare ca probabil, că sfârșitul lumii nu poate fi departe. Bătrâni înăcriți, adânc chibzuitori, îndeosebi femei bătrâne, dau să înțeleagă într'un chip nelămurit, că ei știu ceea ce știu. Sfânta Fecioară, așa de mult timp tăcută, n'a devenit mută; și intradevăr acum ar fi timpul pentru ea să vorbiască, dacă mai e vreodată să vorbiască în lume. O proorocă, deși istoricii fără pă sare au lăsat laoparte numele ei, condiția și locuința, este ascultată de urechile publicului; e crezută nu de puțină lume, crezută până și de călugărul Gerle, biet pa-

triot din Chartres, în însăși Adunarea națională. Ea, în stihuri ca la Delphi, cu ochii rătăcitori, cântă, că va fi un semn; că însuși soarele ceresc va da la iveală un semn, ori un Soare de batjocură, pe care, spun unii, va fi o stampilă cu capul lui Favras cel spânzurat. Ascultă, dom Gerle, cu biata ta căpătână seacă. Ascultă, o ascultă, dar n'auzi nimic.

Vrednic totuși de luat în seamă este acel „pergament magnetic” al jupânilor d'Hozier și Petit-Jean, parlamentari din Rouen. Dulce e tânărul d'Hozier, „crescut în credința cărții de rugăciuni și a hrisoavelor genealogice”, a hrisoavelor în genere. Schimnic, melancolic, de vrâstă mijlocie Petit-Jean. Pentru aceștia doi au venit la Saint-Cloud, în ziua de Sf. Petre și Paul, când Majestatea Sa era la vânatoare? Și au așteptat aici o zi încheiată în anticameră, spre mirarea și în șoaptele Elvețienilor. Și-au așteptat și 'n afara zăbrelelor, când i-au scos afară, și și-au trimis servitorii la Paris, cu gândul, parcă, la o așteptare fără capăt. Aceștia doi au un pergament magnetic, pe care Sfânta Fecioară, preschimbată miraculos în filozofie ocultă mesmeriană-cagliosttrică, îi inspirase să aștearnă învățăminte și prevestiri pentru un rege prea strămtorat. Căruia, în urma unui Ordin de sus, ei vor să i-l înfățișeze astăzi și să salveze Monarchia și lumea. Neînțeleasă pereche de vizionari! Voi trebuia să fiți bărbați și din secolul al optsprezecelea; dar pergamentul vostru magnetic ne împiedică să vă socotim astfel. Spuneți: sunteți voi ceva? Astfel îi întreabă căpitaniii din corpul de gardă și primarul din Saint-Cloud. Ba, mai mult, la urmă de tot astfel îi întreabă și comitetul de cercetări, dar nu al Primăriei, ci al Adunării naționale. Nici un răspuns deslușit, vreme de săptămâni. Insfârșit

devine limpede, că adevăratul răspuns e negativ. Plecați, chimericilor, cu pergamentul vostru magnetic, tu Chimeră dulce și tânără, tu schimnicule de vrâstă mijlocie. Porțile închisorii sunt deschise. Abia dacă veți mai prezida odată Camera de socoteli din Rouen și veți dispărea fără urmă în hăuri.

8. — LIGA SOLEMNA DE ALIANȚA

Astfel de gloate întunecate și pete de negrul cel mai adânc lucrează în această flacăra fierbinte până la alb a spiritului francez, acuma în întregime în topire și contopire. Femei bătrâne pun aici pe cei zece copii ai lor să jure pe Evanghelia cea nouă a lui Jean-Jacques; femei bătrâne caută într'o torță cerească să vadă capul lui Favras. Acestea sunt semne supra-naturale, cari prevestesc ceva.

În fapt chiar pentru patrioticii copii ai Speranței e de netăgăduit, că greutatea există; nobili pribegi, parlamente într'o răzvrătire ascunsă, dar îndărătnică (cu toate că frânghia e în jurul gâtului lor); mai presus de toate cea mai vădită „lipsă de grâne“. Trist lucru, pentru un popor însă, care speră, nu fără leac. Pentru un popor, care e în topire și arzătoare împărtășire de gânduri, care, bunăoară, la un semnal al unui conducător rădică în sus mâna dreaptă ea un regiment muștruluit și jură și face iluminării, până când fiecă sat dela Ardeni până la Pirinei pune să uruie toba lui rurală, depune micul său jurământ și cufundă în bezna nopții licărirea unei iluminării cu seu.

Dacă grânele lipsesc, vina nu-i a Naturei, nici a Adunării Naționale, ci a meșteșugurilor și intrigilor antinaționale. Astfel de indivizi urâcioși, din speța

trădătorilor, au putere să ne supere, în timp ce Constituția e încă de făcut. Indurați, voi patrioți eroici; sau, mai bine, de ce să nu luați măsuri? Grânele au crescut; ele stau din belșug în snopi sau în saci; numai că dositorii, sau uneltitorii regaliști, împiedică transportul cerealelor, spre-a îmboldi poporul la nelegiuiri. Repede, voi autorități patriotice organizate, gărzi civice înarmate, adunați-vă împreună; uniți-vă buna voastră voință; în unire i-o forță înzecită. Strălucirea concentrată a patriotismului vostru să loviască pe trădătorii dosnici cu orbirea, cu paralizia, ca văpaea soarelui.

Subt care pălărie, sau scufie de noapte, a celor 25 de milioane a răsărit mai întâi această idee rodnică (deoarece trebuie să fi răsărit în capul cuiva), nimeni n'ar putea acuma să spue. O foarte mărunță idee, la îndemână pentru toată lumea; dar cu vieață în ea, nimerită; și care a crescut, fie cu mărire ori nu, pânăla o statură de nemăsurat. Când un popor este în așa stare, încât un conducător poate opera asupra-i, câte nu va săvârși un cuvânt la timp, o faptă la timp! El va crește la dreptul vorbind într'o singură noapte, întocmai ca firul de bob al băiatului din basmul cu zâne, înalt până la cer, cu locuințe și cu aventuri pe dânsul. Din nenorocire, totuși există pururia un fir de bob (căci stejarul vostru, cel cu vieață lungă, nu crește astfel); noaptea următoare însă el poate să zăcă la pământ, orizontal, stâlcit în noroiul de rând. Dar observă, cel puțin, cât de firească este această afacere a alianței la un popor în fierbere și care are credință. Scoțienii, cari credeau într'un cer cu dreptate deasupra-le, precum și într'o Evanghelie, cutotul alta decât a lui Jean-Jacques, jurară la o nevoie extremă a lor, pentru o ligă solemnă și o alianță, ca

frații cari, copii fără speranță, înainte de începerea bătăliei, se îmbrățișează, rădicându-și ochii spre cer. Și au făcut toată insula să jure, ba chiar să-și și țină jurământul, cu cugetul lor de vechi Saxoni și presbiterieni ebraici. Căci lucrul, cum sunt lucrurile acestea, a fost auzit în ceruri și în parte încuviințat acolo. Dar nici n'a murit încă, dacă vrei să te uiți, nici nu are semne să moară. Francezii deasemenea, cu îmboldul lor de popor care se întărește și intră în fierbere, au, cum am văzut, o credință reală, în felul său. Ei sunt la ananghie, deși în mijlocul speranței. Deci și în Franța poate fi o ligă națională și-o alianță solemnă. Dar în cât de deosebite condiții! Și cu cât de deosebită desfășurare și rezultate!

Notează, prin urmare, ce slab fu începutul: prima scânteie a unui uriaș foc de artifiții. Căci dacă nu se poate stabili „pălăria“ în particular, putem însă cu județul în particular. În ziua de 29 Noembre gărzile civile, de aproape și de departe, se vedeau defilând cu miile, cu muzica militară, cu ofițerii comunali cu eșarfe tricolore dealungul albiei Ronului înspre micul orașel Etoile. Aici cu mișcări și cu manevre de ceremonie, cu fanfaronade, cu salve de puști și toate celelalte, câte poate născoci geniul patriotic, ei depun jurământ și legământ, să rămână credincioși unul față de altul, în numele legii și-al regelui; îndeosebi, să capete libera circulație a grânelor de tot soiul, atât cât vor fi grâne, în ciuda atât a hoților, cât și a dositorilor. Astfel a fost adunarea dela Etoile, în blajinul sfârșit de Noembre 1789.

Acuma însă, dacă o simplă revistă de nimica, urmată de un ospăț de revistă, de bal, precum și de gesticulațiile și de cochetăriile ce pot avea loc aici, interesează fericitul orașel de provincie și-l face in-

vidiat de orașele de provincie din împrejurimi, cu cât mai mult trebuie să fie cestălalt! Peste două săptămâni Montélimart, ceva mai mare, pe jumătate rușinat de sine însuși, o va face tot așa de bine, ba și mai cu rost. Pe câmpia Montélimart-ului, sau, ceace-i tot așa de sunător, „sub zidurile Montélimart-ului“, la 13 Decembre vedem o nouă adunare și manifestare, cu o forță de 6000 de inși și pe deasupra cu aceste trei importante îmbunătățiri, hotărâte aici în unanimitate. Intâi, că cetățenii din Montélimart se întovărășesc cu cetățenii deja întovărășiți din Etoile; al doilea, că bizuindu-se pe libera circulație a cerealelor, dar fără s'o ceară, ei jură „înaintea lui Dumnezeu și a țării lor“, cu și mai multă tărie și cu convingere, „să asculte de toate decretale Adunării naționale și să le facă ascultate, până la moarte“. Al treilea, și cel mai însemnat punct, că o povestire oficială a tuturor acestora va fi transmisă solemn Adunării naționale, domnului de Lafayette și restauratorului libertății franceze“, cari toți vor scoate de aici mângâierea ce vor putea. Astfel Montélimart, ca mai mare, își reclamă importanța-i patriotică și-și menține rangul în scara orașelor.

Și astfel, odată cu Anul Nou, steagul e rădicat în sus. Căci o Adunare națională și o declarație solemnă aici nu-i cel puțin un telegraf național? Nu numai că grânele, acolo unde sunt grâne, vor circula pe drumul mare, sau pe valurile Ronului, prin tot ținutul acesta de Sud-Est, unde deasemenea dacă monseniorul d'Artois ar crede cu cale să dea un iureș din Turin, ar putea să-l aștepte o primire caldă, dar oricare provincie din Franța strâmtorată în cereale, sau turburată de un parlament răzvrătit, de comploturi anticonstituționale, de cluburi monarchice, sau ori-

ce altă molimă patriotică, poate să pornească și să facă la fel sau chiar mai bine. Și îndeosebi acum, când jurământul din Februarie i-a băgat pe toți în năbădăi! Din Bretania până în Burgundia, pe cele mai multe din câmpiile Franței, sub cele mai multe ziduri ale orașelor, e un muget de trâmbiți, un fâlfâit de flamuri și manevre constituționale sub cerul primăvăritic, în timp ce Natura însăși își dă la iveală verdea ei speranță sub un soare strălucitor schimonosit de o furtună dela răsărit: la fel cu patriotismul biruitor împotriva aristocrației și a lipsei de cereale, deși cu greutate. Aici merg și defilează constituțional falangele noastre limpede sclipitoare în sunetele lui „*Ca ira*“ din fluiere și tobe, cu consilierii lor comunali tricolori, sau se opresc locului, cu mâna dreaptă rădicată în sus și cu sâlve de tunuri, cari imită tunețele lui Jupiter. Și toată țara, iar prin comparație tot Universul, privește la dânsii. Pretutindeni, bărbați destoinici, femei frumoase și încântătoare, în costumele lor cele mai alese, multe dintre ele avându-și iubiții aicia, jură în numele cerului și a acestui pământ a-toate-hrănitor cu vegetația-i verde, că Franța e liberă.

Zile dulci, când (lucru uimitor de spus) muritorii se întâlnesc împreună, într'o comunitate și o tovarășie, când omul, de-ar fi asta măcar o singură dată de-a lungul unor veacuri de disprețuit, este pentru câteva momente într'adevăr fratele omului. Și apoi delegațiile la Adunarea națională cu cuvântări intraripate de descriere către domnul de Lafayette și către Restaurator; dar foarte adesea mai mult către Mama patriotismului, care sălășluiește pe băncile-i solide în acea sală a Jacobinilor. Urechile obștei sunt pline de federație. Răsar nume de patrioți noi, cari vor a-

junge într'o zi obișnuite: Boyer-Fonfrède, denunțatorul elocvent al unui parlament răzvrătit din Bordeaux; Max Isnard, elocventul raportor al federației din Draguignan; pereche elocventă, separată de întreaga lățime a Franței, dar care are să se întâlnească totuși. Tot mai vastă arde flacăra Federației, tot mai vastă și deasemenea mai strălucitoare. Astfel frații din Bretania și din Anjou proclamă o frăție a tuturor Francezilor adevărați și ajung la urmă să invoace „perzania și moartea“ asupra oricărui renegat. Ba, mai mult, dacă în cuvântarea lor din Adunarea națională se plâng în treacăt de moneda de argint, care pe atâția cetățeni îi face pasivi, dincolo, în Societatea-mamă, întreabă pentruce Franța întreagă să nu fie o singură Federație și un jurământ obștesc de frăție, acelaș pentru toți, deoarece de acum înainte ei înșiși nu mai sunt nici Bretoni, nici Angevini, ci Francezi? O idee dintre cele mai nimerite, născută pela sfârșitul lui Marte. Această idee nimerită întreaga lume patriotică nu poate decât s'o prindă din zbor, s'o repete și s'o frământa până ajunge un glas tare, pe care consilierii dela primărie ar face în acest caz bine să-l înțeleagă și să-l mediteze.

Un fel de Federație universală pare deci de neînălțurat. Locul este indicat: de bună seamă, Parisul. Dar când și cum? Vremea cea rodnică le va aduce și pe acestea; ba le și aduce. Căci pretutindeni opera federativă se continuă, se perfecționează singură, iar geniul patriotic adaugă contribuții peste contribuții. Astfel la Lyon vedem pe la sfârșitul lunei Maiu vre-o cincizeci, unii spun vre-o șaizeci de mii de inși, pornind să se federeze; și o mulțime, pe care ar fi anevoie s'o numărăm, uitându-se la dânșii. Din zori până într'amurg! Căci garda noastră civică s'a pus în rân-

duri pe la ora 5, în dimineața strălucitoare de rouă; vine într'o lumină sclipitoare revărsându-se spre cheiurile Ronului, pentru a merge de aici la câmpul Federației, în mijlocul fluturării pălăriilor și a batistelor cucoanelor, în uralele vesele a vre-o două sute de mii de glasuri și inimi patriotice. Frumusețea și vitejia. Printre cari, fără să caute a fi în văz și totuși mai băgată în seamă decât toți, cine este această figură de regină, cu alaiul ei de prieteni ai casei și de Champagneux, tipograful patriot, venită de departe, printre cei dintâi? Acești ochi negri radiează entuziasmul, chipul ei de Minervă este energic, privind cu demnitate și cu o bucurie serioasă; ea era cea mai veselă printre toți cei veseli. Este soția lui Roland de la Platrière. Severul bătrânel Roland este aici inspectorul regal al manufacturilor și acuma pedeeasupra, prin alegerile populare, cel mai sever dintre consilierii noștri comunali din Lyon. Un om, care a câștigat mult, dacă meritul și talentul sunt câștiguri. Dar mai presus de toate a câștigat ca soție pe fiica lui Phlipon, gravorul din Paris. Cititorule, ia aminte la această burgheză ca o regină; frumoasă, amazoană plină de grație pentru ochi, dar și mai mult pentru suflet. Inconștientă de meritul ei (cum e orice merit), de mărirea ei, de curățenia-i de cristal. Simplă, creatură a sincerității și a naturei, într'o epocă de falșitate, de pângărire și fățarnicie. Aici, în perfecțiunea ei liniștită, în biruința ei liniștită, ea este, dacă tu ai ști, cea mai nobilă dintre toate femeile franceze în viață și are să se vadă într'o zi. Fie binecuvântată, acuma când e o necunoscută, chiar ei înșiși. Pentru moment ea contemplă, fără să bănuiască nimic, la această măreață pompă teatrală și gândește, că visurile ei de tinerețe s'au împlinit.

Asta durează, cum am spus, din zori până într'a-murg. Și într'adevăr e o priveliște ca puține altele. Fanfara de tobe și trâmbiți înseamnă ceva. Dar închipue-ți o stâncă artificială înaltă de 8 stânjeni, toată tăiată cu trepte de piatră și cu o imitație de copaci. În hruba interioară, căci în realitate e croită din șipci, tronează solemn „un templu al Concordiei”; pe creasta din afară se râdică o „statuie a Libertății”, colosală, vizibilă dela câteva poște, cu sulița și scufia-i frigiană și coloana cetățenească; la picioarele ei un altar al patriei. Peste toate acestea nu s'au economisit nici învelitoarea de șipci, nici șindrila, nici iposul, nici zugrăveala în fel de fel de culori. Dar închipue-ți apoi toate flamurile depuse pe treptele stâncii și cântându-se liturghia cea mare; jurământul cetățenesc a 50.000 de inși cu acea vulcanică zburire de sunete din bronzuri și din gâtlejuri, în stare să spenie și să facă să curgă îndărât și râul Saona și Ronul și cum sclipitoarele focuri de artificii și balurile și chiar ospețele au încheiat această noapte de zei. Și astfel se mistuie la rându-i Federația din Lyon, înghițită în întuneric și totuși nu în întregime, deoarece viteaza și frumoasa noastră Roland era aici. Ea încă așterne, deși în cea mai adâncă taină, această descriere în „Curierul de Lyon” al lui Champagneux. Un articol, care circulă până la cifra de 60.000 de bucăți și pe care l-am putea citi chiar și astăzi.

În total însă Parisul, cum vedem, vă avea puține de născocit; el are doar să împrumute și să pună în aplicare. Și acuma, cât privește ziua, care zi din tot calendarul este mai potrivită decât aniversarea Bastiliei? Locul special, deasemenea, e ușor de văzut: câtă să fie câmpul lui Marte, unde mai mult decât un Iulian Apostatul au fost înălțați pe scut, întru

stăpânirea Franței și a lumii, unde Francii în zale, zângănind cu zgomot, au răspuns la vocea lui Carol cel Mare, unde din vechime însăși lucrurile sublime au devenit familiare.

9 — SIMBOLURI

Cât de firești sunt în toate împrejurările hotărâtoare reprezentările simbolice pentru tot soiul de oameni! Ba încă, ce este întreaga vieță pământească a omului decât o reprezentare simbolică, făcând vizibilă puterea cerească invizibilă, care e în el? Cu fapta și cu vorba el se străduiește s'o facă, dacă se poate cu sinceritate, iar în lipsă în chip teatral. Dar și calea din urmă poate să aibă deasemenea înțelesul său. O mascaradă nu e chiar nimica; în epocile mai simple, misterele Nașterii Mântuitorului, sărbătoarea măgarilor, staretii nebunilor, erau un lucru de seamă, o petrecere sinceră, întrucât o mascaradă poate pururi să fie o dorință sinceră de petrecere. Dar, de altă parte, ce nu putea să fie una serioasă și sinceră, cum trebuie să fi fost la Evrei sărbătoarea Tabernacolului, nu-i așa? Un popor întreg adunat în numele Celui Prea Înalt, sub ochii Celui Prea Înalt, închipuirea însăși încovoindu-se în fața realității. Și totuși cea mai nobilă ceremonie n'a ajuns ceremonioasă, ci solemnă și plină de tâlc până în cel mai mic amănunt! Nici în vieța particulară modernă nu e de disprețuit scenele teatrale, când femeii plângărețe udă la un loc stânjeni întregi de batiste, când tineri pasionați cu mustața cât vrabia amenință cu sinuciderea, sau altele de soiul acesta. Mai de grabă varsă tu însuți o lacrimă asupra lor!

În orice caz, putem observa, că niciun popor nu-și

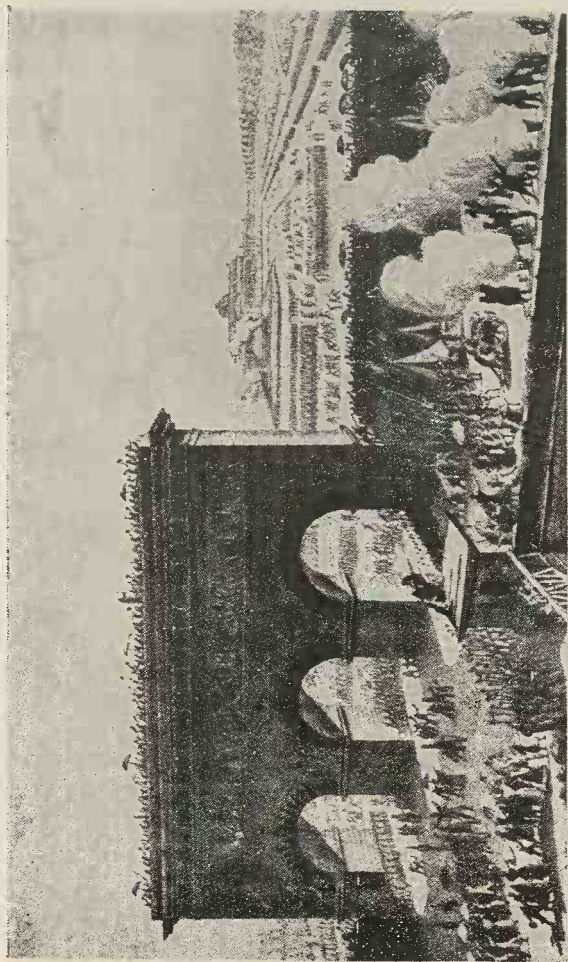
va lăsa la oparte lucrul său și să iasă cu hotărâre afară, spre a face o scenă, fără a-i da prin asta o oarecare noimă, căci într'adevăr, nici un individ de pe scenă, cât de șmecher, cu oricât de puțin simț critic, nu-și va da osteneala să vorbească *singur* pe scenă. Și acum judecă, nu-i oare un popor scenic pus tocmai în acea situație de-a vorbi *singur*, numai pentru propriu-i profit, spre a se ușura de propria-i sensibilitate, plângăreață sau altfel? Totuși în privința asta, a îndemnării pentru scene, deosebirea între națiuni, ca și între oameni, e foarte mare. Dacă, bunăoară, prietenii noștri, puritanii saxoni, au jurat și iscălit alianța lor națională fără descărcături de puști și fără bătăi de tobe într'o adunare întunecată din High-Street din Edimburg, într'o cameră modestă, unde astăzi oamenii sorb bături proaste, ei jurau astfel potrivit cu obiceiul lor. Prietenii noștri, Francezii Enciclopediei, au dimpotrivă nevoie de Câmpul lui Marte, văzut de toată lumea, chiar de univers și de o așa pompă scenică, pentru care amfiteatrul Coloseului nu-i decât o șură de actori vagabonzi, cum bătrânul nostru Glob abia dacă mai privise, sau nu privise niciodată. Care metodă noi o socotim ca firească, atunci și aici. De altfel, poate că și credința față de aceste două jurăminte n'a fost departe de proporția convenită cu pompa desfășurată, când au fost rostite, anume în proporție inversă. Căci pornirea teatrală la un popor se manifestă după o regulă amestecată, în legătură într'adevăr cu încrederea, cu sociabilitatea, cu înflăcărarea lui; după aceea și cu întărâtarea, cu găunoșia lui, care nu reține nimic; sau, nu-i așa, cu pornirea spre explozie, spre țâșniri fierbinți, cari nu durează.

Cât e de adevărat deasemenea, odată mai mult, că niciun om, sau un neam de oameni, conștienți că să-

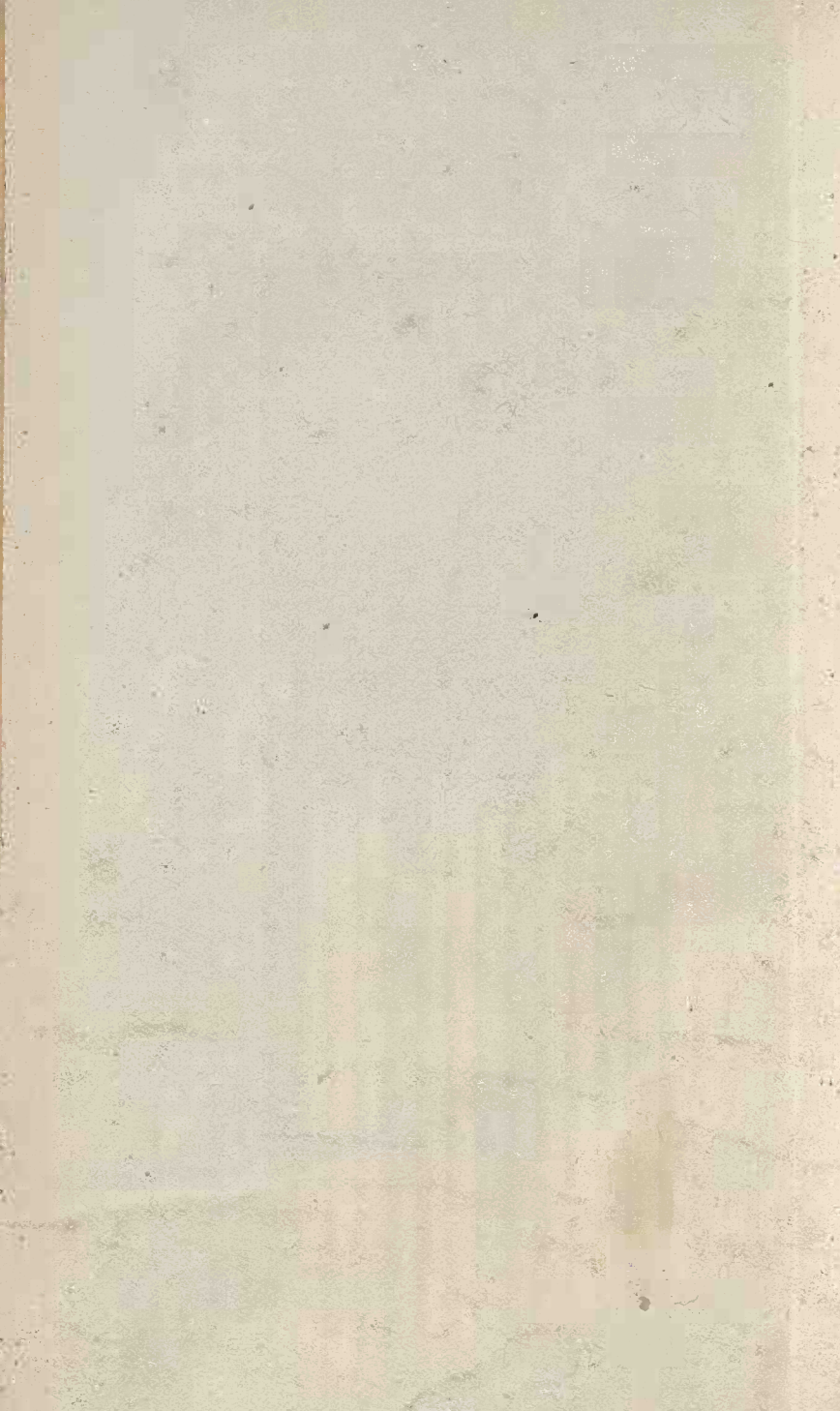
vârşesc o faptă mare, n'au făcut niciodată, pe acest tărâm, decât ceva mic. O, Câmp al lui Marte, cu 300 de tobe, cu 1.200 de muzicanți și cu artilerie așezată din deal în deal, spre a vesti toate aceste noutăți peste Franța în puține minute! Oare vreun Nai-geon ateu n'ar putea să caute să vadă, cu 18 veacuri în urmă, pe acei 13 oameni foarte sărac îmbrăcați, la o gustare cumpătată, într'o casă evreiască smerită, fără alt simbol decât inimile lor inițiate de Dumnezeu în „divina genune a durerii” și cuvintele: „Fă aceasta în amintirea mea”? Și așa atunci ar înceta cu slabele și anevoioasele-i croncănituri, afară numai dacă nu-i osândit la asta.

10 — NEAMUL OMENESC

Pornirea teatrală a omului este de iertat; ba mai mult, poate e mișcătoare, ca îngăimarea pățimașă a limbii, care gângăvește în mod sincer, sau a unui cap, care, fiindcă s'a dogit, borborosește, dar nesincer. Totuși, în comparație cu zbuchirile nepremeditate ale Naturei, cât sunt de goale, de sterpe, de neplăcute, ca berea slabă trezită, ca o fiertură evaporată. Atari scene, pornite din chibzuință, de-ar fi mari cât lumea și oricât de artistic croite, sunt în fond doar carton zugrăvit. Celelalte sunt însă originale, izvorâte din inima mare, pururia vie, a Naturii însăși. Orice înfățișare ar lua ele, sunt negrăit de pline de tâlc. Deaceia pentru noi liga solemnă națională a Francezilor și Federația poate să fie cel mai strălucit triumf din câte se povestesc al artei teatrale, triumfător debună-seamă, deoarece întreaga sală, care era de 25 de milioane, nu numai că bate din palme, dar sare ea însăși pe scenă și se pune să joace cu pasiune. Fiind

Serbarea din Câmpul lui Marte, la 14 Iulie 1790, pentru aniversarea cuceririi
Basiliciei. Sute de mii de cetățeni, bărbați, femei, preoți, călugărițe, au
lucrat pentru a nivela terenul, în sudoarea frunții, cu un entu-
ziasm de nedescris și într-o frăție, «ca în vremurile de aur».

astfel, să fie tratată ca atare: cu o admirație sinceră, dar trecătoare; cu uimire, dar de departe. Un popor întreg, care face pe actorul, merită multe, dar nu merită acea descriere amănunțită, cu dragoste, făcută despre răzmirița femeilor. De aici încolo, dar, să lăsăm scenele de mai înainte așa cum erau și cele de repetiție ale Federației să iasă la lumină și să dispară, așa cum sunt, iar pe câmpii și sub zidurile orașelor nenumărate muzici militare să zbârnâie în gol, fără să luăm aminte la ele.

Cititorul cel mai grăbit se va opri totuși un moment asupra unei scene: a lui Anacharsis Clootz și a posterității colective, plină de păcate, a lui Adam. Căci o primărie patrioată are acum, în ziua de 4 Iunie, un plan bine copt, încuviințat de Adunarea națională și îmbrățișat de un rege patriot. Pentru care, chiar de-ar fi liber să refuze, cuvântările Federației, supra-încărcate de lealitate, au fără îndoială o vrajă trecătoare. Vor veni delegați ai gărzilor civice, atâția la sută, din fiecare dintre cele 83 de județe ale Franței. La fel, din forțele navale și militare ale regelui vor veni atâția delegați. Atare federație națională a soldaților regelui, care a luat naștere dela sine, a fost deja văzută și consfințită. Pentru rest se speră, că poate să sosiscă până la 40.000. Cheltuelile urmează să fie susținute de județul cu delegații. La toți aceștia județul sau sectorul cată să mediteze, ca să aleagă oamenii cei mai nimeriți, pe cari frații din Paris vor zbura să-i întâmpine și să-i felicite.

Acuma, vezi bine, judecă, dacă artiștii patrioți sunt sau nu ocupați, ținând sfaturi îndelungi cum să facă Scena vrednică de privirile Universului. Nu mai puțin de 15.000 de oameni, lucrători cu hârlețul, cu tărbăoanța, cu berbecele, cioplitori în piatră, împreu-

nă cu inginerii lor, sunt la treabă, pe Câmpul lui Marte, săpându-l și prefăcându-l într'un amfiteatru natural, potrivit pentru așa solemnitate. Căci putem spera, că ea va fi anuală și perpetuă; o „serbătoare a sulițelor“, cea mai de seamă dintre evenimentele mari ale anului. În orice caz, un popor liber, teatral, nu trebuie să aibă un Amfiteatru național permanent? Câmpul lui Marte e pe cale să fie săpat, iar flecărele zilnice și visurile de noapte mai în toate capetele pariziene sunt despre Federație și numai despre asta. Delegații Federației sunt deja pe drum. Adunarea națională, cu îndeletnicirea ei naturală, de-a asculta și a răspunde ba la cuvântările acestor federați, ba la ale acestei Federații, va avea destul de lucru. Cuvântarea Comitetului american; printre ei este acea figură ștearsă a lui Paul Jones, pe care parcă ar clipi întunecos stelele. A venit să ne felicite pentru făgăduielile unei zile așa de prielnice. Cuvântarea cuceritorilor Bastiliei, veniți să renunțe la orice răsplată specială, la orice loc deosebit la solemnitate, întrucât grenadirii din Centru cam mârâie. Cuvântarea Clubului din Jocul dea mingea, care intră cu o tupsie de bronz, strălucind până departe, în vârful unei prăjini; deasupra e gravat jurământul din Jocul dea mingea. Această tupsie de bronz, strălucind până departe, ei își propun s'o țintuiască solemn în localitatea de baștină Versailles la 20 ale acestei luni, când va fi aniversarea, ca o amintire nepieritoare, pentru câțiva ani. La întoarcere ei se vor ospăta în pădurea Boulogne. Dar nu pot s'o facă, fără să dea de știre universului. La astfel de lucruri augusta Adunare națională cată să asculte pururi cu veselie, suspendându-și lucrările-i de regenerare și cu oarecare undă de elocvență improvizată să dea prietenește răspunsul, așa

cum este de multă vreme obiceiul. Căci aici e un popor simpatic, care gesticulează; el are o inimă și o poartă în palmă.

În atari împrejurări îi veni în minte lui Anarchis Cloutz, că întrucât atâția inși se grupează în cluburi și comitete și perorează în mijlocul aplauzelor, a rămas totuși un lucru mai mare și cel mai mare. Care, dacă deasemenea ar lua ființă și ar perora, ce efect n'ar putea să aibă: anume, Clubul neamului omenesc. În ce moment încântător de creațiune a răsărit acest cuget în sufletul lui Anarchis, toate zvârcolirile lui, când umbla să-i dea naștere și o formă; cum era luat la vale de oamenii de lume nepăsători, dar la rândul-i luându-i la vale, fiind un om de un sarcasm politico; colindând încoace și încolo prin cafenele și serate spre a convinge, scoborându-se până jos c'o întunecată înverșunare în adâncimile cele mari ale Parisului și transformând în faptă gândul lui, despre toate acestea biografii spirituali ai acestei epoci nu spun nimic. Destul, că în seara de 19 Iunie 1790 razele piez'șe ale soarelui luminau o privesiște așa cum rare ori a avut să vadă mica și nesăbuita noastră planetă: Anarchis Cloutz intrând în augusta sală a Jocului dea mingea cu neamul omenesc pe urmele lui: Suedezi, Spanioli, Polonezi, Turci, Chaldeenii, Greci, locuitori din Mesopotamia. Uitați-vă la ei toți. Au venit să-și reclame locul în marea Federație, având în ea un neîndoelnic interes.

„Titlurile noastre de ambasadori, spune învăpăiatul Cloutz, nu sunt scrise pe pergamente, ci în inimile vii ale tuturor oamenilor“.

Acești Polonezi mustăcioși, Ismaeliții cu lungi turbane fluturânde, Chaldeenii cititori în zodii, cari

stau aicia muți, pledează înainte-vă, auguști senatori, mai elocvent decât ar putea elocvența însăși. Ei sunt reprezentanții muți ai unor popoare cu lacăt la gură, încătușate, asuprite din greu, cari din întunecoasa lor vizunie privesc lacomi, uimiți, cu o speranță pe jumătate neîncrezătoare, spre voi și spre această strălucitoare lumină a Federației franceze: luceafăr sclipitor și fără seamăn, crainicul unor zile universale. Noi cerem să luăm loc aici, ca monumente mute, schiță patetică a multor altora.

Depe bănci și din galerii pornesc aplauze repetate. Căci care august senator să nu fie măgulit, că de dânsul atârnă măcar umbra adevărată a neamului omenesc? Dela președintele Siéyès, care prezidează în aceste neuitate 2 săptămâni, ne vine, în ciuda vocii lui subțiratică, un răspuns elocvent, deși pitigăiat. Anacharchis și Comitetul străinilor vor avea un loc în Federație, cu condiția să`spună popoarelor lor ce-au văzut aici. În răstimp noi îi poftim la „onoarea ședinței”. Un Turc cu haină fluturândă se înclină, drept răspuns, cu o solemnitate orientală și scoate niște sunete îngăimate. Din pricina însă a cunoștinții lui necomplete a limbii franceze cuvintele sale sunt ca apa vărsată pe jos: ideile, ce erau în el, au rămas până astăzi doar presupuneri.

Anacharchis și neamul omenesc primesc onorurile ședinței și au numaidecât, după cum mărturisesc încă vechile jurnale, mulțumirea, de-a vedea mai multe lucruri. Mai întâi cel mai principal, după propunerea lui Lameth, Lafayette, Saint-Fargeau și alți patrioți nobili, măcar că alții se împotrivesc cât vor: toate titlurile de nobleță, dela duce pânăla cavaler, sau și mai jos, sunt de aici înainte desființate. După aceea, la fel cu servitorii în uniformă, sau mai

degrabă uniforma servitorilor. Nici, pe viitor, vreun bărbat sau femeie, cari se întitulează pe sine nobil, să fie „tămâiați“, afumați prostește cu tămâie la biserică, așa cum era obiceiul. Cu un cuvânt, feudalitatea fiind moartă de zece luni, pentru ce să mai supraviețuiască zadarnicile ei zorzoane și steme? Până și pajurele se va cere să fie șterse. Totuși Cassandra Marat observă, că pe aripile unei trăsuri sau alteia ele sunt numai „astupate cu văpsea“ și amenință să răzbată dinnou afară. Astfel încât de aici înainte de Lafayette este doar jupân Motier, iar Saint-Fargeau e un simplu Michel Lepelletier. Iar Mirabeau curând după asta are să spună trufaș:

— Cu Riquetti al vostru ați pus în bucluc Europa vreme de 3 zile.

Căci pentru omul acesta titlul său de conte nu-i este indiferent, iar poporul, în admirația lui, îl tratează cu el până la urmă. Dar patriotismul extrem poate să se bucure și în primul rând Anacharchis și neamul omenesc: căci acuma se pare, că e lucru recunoscut, că un singur Adam este tatăl nostru, al tuturor.

Astfel a fost, în exactitatea ei istorică, faimoasa serbare a lui Anacharchis. Astfel cel mai vast dintre corpurile publice și-a găsit un soi de orator. Printr'asta cel puțin putem să judecăm un lucru: în ce dispoziție se găseau baronul Cloutz și orașul Paris, care mai înainte strâmba din nas și-și bătea joc, odată ce atare panoramă a putut să apară lucru serios, ba încă apropiindu-se de sublim. Este adevărat, că Invidia mai târziu a micșorat acest succes al lui Anacharchis, arătând că din „orator întâmplător al Comitetului popoarelor streine“ a cerut să fie oratorul special și permanent al neamului omenesc, ceea ce el singur merita să fie; și pretinzând, în chip

calomnios că acei Chaldeenii cititori în zodii și restul erau numai o drojdie de Francezi sadea, deghizați pentru ocazie. În scurt, bătându-și joc de el și luându-l la vale, după obiceiul ei, rece și uscată. El, cutoate acestea, ca un om ce era, putea să primiască toate aceste lovituri în armura lui destul de groasă, ba chiar să le respingă și să-și vadă de drum.

Cel mai vast dintre corpurile publice putem să-l numim; dar, deasemenea, și cel mai neașteptat. Căci cine s'ar fi putut gândi, să vadă toate neamurile în sala de călărie dela Tuillerii? Dar așa este; și într'adevăr lucruri așa de ciudate se pot întâmpla, când un popor întreg își pune mască și se face actor. Tu însuși n'ai văzut din întâmplare vreo Cleopatră încoronată, fiică de Ptolomei, rugându-se aproape în genunchi într'o ceainărie de rând ori într'o prăvăli-oară întunecoasă cu mărunțișuri de vreun mocofan de dregător burghez neînduplecat, ca să-lase să domniască și să moară; fiind îmbrăcată pentru asta și fără o para chioară și cu copii mici, când poliția a închis fără veste șura cu actorii, iar Anton al ei a pledat în zadar? Astfel de vedenii și fantome flutură pedeașupra pământului acestuia, dacă scena actorilor este tratată cu asprime. Dar cu atât mai vârtos când, precum spuneam, gloata sare pe scenă; atunci într'adevăr e ca în drama lui Tieck, o lume talmeș-balmeș.

Dupăce-am văzut Neamul omenesc însuși, a vedea pe „decanul neamului omenesc“, încetează acum de-a fi o minune. Astfel de decan, *omul cel mai bătrân*, s'a arătat el însuși aici, în aceste săptămâni: Jean Claude Jacob, iobag din naștere, deputat din munteii lui de baștină Jura, spre a mulțumi Adunării Naționale, că i-a liberat. Pe fața lui ca ceara, zbâr-

cită, sunt crestate brazdele a 120 de ani. El a auzit zvonuri întunecate despre victoriile nemuritoare ale unui mare monarch, despre incendiul Palatinatului, despre dragonadele din Cevennes și despre Malborough pornind la războiu, pe când el se trudia și asuda, spre a face mai verde un colțisor din Pământul acesta. Patru generații au înflorit, au iubit, au urât și au dispărut. Era de 46 de ani, când a murit Ludovic al XIV. Adunarea se sculă dela sine în picioare, ca un singur om, făcând o plecăciune celui mai bătrân om din lume. Moșneagul Jean are să ia parte la ședință printre ei și, în semn de cinste, cu capul acoperit. El contemplă aici fumuriu cu ochii lui turburi această nouă și minunată priveliște: ca un vis pentru el, nesigură, plutind printre crâmpoie de vechi amintiri și visuri. Căci timpul însuși a devenit ceva nesubstanțial, ca un vis; ochii și spiritul lui Jean sunt osteniți, gata să se închidă, spre a se deschide pentru altă priveliște minunată, cu totul alta, care va fi o realitate. I se acordă o subscripție patriotică și o pensie regală, iar el se întoarce vesel acasă. Dar peste 2 luni părăsi totul și porni pe drumul lui cel necunoscut.

11 — CA IN VREMURILE DE AUR

Intre timp în Parisul, care mereu se duce spre acel Câmp al lui Marte și vine înapoi zi după zi și cât e ziua de mare, devine dureros de limpede, că lucrările de săpătură nu vor putea să fie gata la timp. I-o așa suprafață acolo: 300.000 de picioare pătrate. De la Școala militară (care va trebui să fie meremetisită în lemn, cu balcoane și galerii) spre Apus, la bariieră, pe fluviu (unde va fi deasemenea un arc de

triumf de lemn), putem socoti în lungime cam vreo 1000 de coți, iar în lățime, dela acea umbroasă aleie cu 8 șiruri de copaci pe latura de miază-zi pânăla cealaltă corespunzătoare spre miază-noapte, cam vreo 600 de coți, mai mult sau mai puțin. Acestea toate cată să fie săpate în pantă și cărate pe ambele laturi; destul de înaltă; trebuie să fie bătută cu berbecele și croită'n amfiteatru cu 30 de rânduri de bănci comode, bine acoperite cu iarbă și căptușite cu scânduri zdravene. Pe urmă uriașul nostru *Altar al Patriei* în formă de piramidă, în centru, urmează deasemenea să fie înălțat și prevăzut cu trepte. Operă de forță și de furie: e doar Amfiteatrul lumii! Și n'avem decât 15 zile, mari și late, iar cu mersul acesta lănced ar putea să ne ia pe jumătate atâtea săptămâni. Ceeace, apoi, e curios, e că lucrătorii pare că muncesc alene; ei nu vor să munciască un timp dublu, chiar dacă li se oferă un salariu mai mare, deși ziua de lucru e numai de 7 ore. Ba declară bosumflați, că tabernacolul uman cere și intervale de odihnă.

Să fie o momeală a aristocraților? Sunt aristocrații în stare de așa ceva! Doar nu mai departe de acum 6 luni n'a ieșit la iveală convingerea, că subteranele Parisului (căci locuim deasupra unor cariere și catacombe, cu primejdie, cași cum am fi la mijloc între cer și prăpastie, cu o hrubă dedesubt), erau încărcate cu praf de pușcă și urma să ne facă să sărim în aier? Până când o delegație a Cordelierilor s'a dus acum în urmă să cerceteze și a descoperit, că îl luaseră de-acolo? Seminție blestemată, fără leac! Toți cer pașapoarte în aceste zile sfinte! Turburări, răzvrătiri, castele în flăcări, în Limousin și aiurea; căci ei sunt ocupați. Intre cel mai bun din-

tre popoare și cel mai bun dintre regii restauratori ei ar vrea să semene zavistia. Cu ce rânjete dușmănoase ar vedea dând greș această Federație, așteptată de Univers!

Totuși, nu va da greș din lipsă de lucrători. Cine are patru mădulare și-o inimă de Francez poate să facă săpătură. Și o va face. În prima zi de luni din Iulie abia a bubuit semnalul din tun, abia au pus jos uneltele lor cei 15.000 de lefegii leneși, iar ochii privitorilor se întorceau plini de întristare spre soarele încă sus, când patriotul acesta, sau altul, cu ochii înflăcărați, înșfacă hârlețul și tărăboanța și se pune el însuși, în indignarea lui, să care la pământ. Pe aceștia îi urmează 20, apoi 100; în curând 15.000 de voluntari sapă și împing la roabe; cu o inimă de uriași și toți în bună rânduială și cu aceea iscusință improvizată a lor; de unde a ieșit o așa treabă cât dela 3 lefegii laolaltă și care, când licărirea târzie a amurgului se întunecă, se poate isprăvi în chiote de triumf, cari se aud și de cari se aude dincolo de Montmartre.

Ziua următoare o populație entuziastă va aștepta cu învăpăiere până ce sculele devin libere. Sau pentru ce să aștepte? Sape există pe aiurea. Și atunci zbucnește acea înflăcărare de entuziasm parizian, acel val de bunătate și de dragoste frățească, așa cum nu se mai întâmplase, dacă e să credem pe cronicari pe cuvânt, din vremurile de aur. Parisul dă năvală dela sine, bărbați și femei, spre marginea de sud-vest, cu sapa pe umăr. Puhoai de oameni, fără regulă, ori în regulă, ca niște tovarăși de muncă în șiruri, adunați în chip firesc sau din întâmplare, se îndreaptă spre Câmpul lui Marte. Ei merg în 3 șiruri în sunetul unei muzici de coarde, precedați de fete tinere

cu crenguțe verzi și flamuri tricolore. Și-au pus pe umeri ca soldații lopețile și târnăcoapele și cântă într'un singur glas *Ça ira*. Pe legea mea, *ça ira* strigă pe uliți trecătorii. Toate tagmele organizate, societățile publice sau particulare de cetățeni, dela cei mai de sus până la cei mai de jos, sunt în mers. Până și vânzătorii de stradă, unde găsești, au încetat pentru o zi să mai țipe. Satele vecine dau năvală ; oamenii cei sănătoși vin aici cu viorile lor de țară, cu dairile și țambale conduși de primar, sau și de primar și de preot, cari deasemenea pășesc cu târnăcoape și cu eșarfe tricolore. În număr de 150.000 de oameni la lucru, ba încă la anumite ore, după cum socotesc unii, până la 250.000. Căci îndeosebi după amiazi care muritor, după ce și-a terminat în grabă munca-i zilnică, nu aleargă aici ! O cetate în fierbere ; din colțul, unde atingi piața Ludovic al XV-lea spre miază-zi, dincolo de fluviu, pe toate aleiele e o singură gloată vie. Așa de mulți lucrători și nu lucrători lefegii, de batjocură, ci adevărați, cari se aștern de bună voie la asta. Fiecare patriot se încordează singur împotriva gliei îndărătnice, taie și cară, cu întreaga lui putere, câtă este în el.

Drăguți copii ! Pe lângă asta mai fac și poliția atelierului, rândueala și conducerea, ei înșiși, cu acea voință sprintenă a lor și acea iscusință improvizată. E o adevărată muncă de frați ; toate deosebirile sunt șterse, desființate, așa cum era la început, când Adam însuși lucra pământul. Călugări tunși, cu anterie lungi, alături de cărători de apă cu bluză scurtă ; dame frumos frizate, cu croială patriotică și cu o coadă de rândunică ; cărbunari negri și meșteri de peruci albe ca făina, ba și purtători de peruci, căci aici se găsesc advocați și judecători și

toți capii de sectoare. Călugărițe așezate, alături de zâne zvăpăiate dela Operă, ca niște surori ; cum și femei numite, în împrejurările de toată ziua, nenorocite ; strângătorul de zdrențe patriot, împreună cu locuitorul parfumat din palate ; căci patriotismul, întocmai ca nașterea și, deasemeni, întocmai ca moartea, nivelează toate. Tipografii au venit în alaiu ; ai lui Prudhomme toți cu scufii de hârtie, pe cari e tipărit : *Revoluțiile Parisului*, după cum notează Camille. Ei cer, ca în aceste zile mari să fie și o Societate a scriitorilor, sau o Federație a editorilor destoinici. Frumos lucru de văzut ! Rufăria ca zăpada și pantalonii cu dungă alternează cu cămeșoiul de bumbac plin de pete și cu nădragii cât banița. Căci amândouă tagmele și-au aruncat hainele și amândouă au patru membre și o provizie de mușchi patriotici. Unii lucrează cu târnăcopul, sau cu lopata, alții cu capul în piept, înhămați cu frânghii lungi la tărăboanțe, sau cotige supra-încărcate ; voioși, într'un singur gând. Vedem pe starețul Siéyès trăgând înflăcărat, cu vinele umflate, deși prea subțirel pentru căraușie, alături de Beaumarchais, care ar convinge și pe regi, măcar că el nu e. Starețul Maury nu cară ; dar cărbunarii au adus o momâie îmbrăcată la fel cu dânsul și astfel are să tragă și el în aparență. Nici un august senator să nu disprețuiască munca : Primarul Bailly, generalisimul Lafayette sunt și ei aici. Și, vai, vor fi aici *din nou*, într'altă zi. Regelé însuși vine să vadă ; strigătele „Trăiască Regele” zguduie cerul. Și pe negândite ei formează o gardă de onoare în jurul lui, cu sapele pe umeri. Oricine poate să alerge, aleargă : să lucreze, ori să privească, ori să binecuvânteze lucrul.

Au venit și familii întregi. Vedem o întregă fa-

milie că e limpede din 3 generații : tatăl sapă, mama adună cu lopata, iar tânărul cară cu sânguință ; bătrânul tata-mare, cărunt cu cei 93 de ani ai lui, ține în brațe pe cel mai mic dintre toți : neastâmpărat, de niciun ajutor, dar care va putea cândva să povestească asta la nepoții lui. Trecutul și prezentul contemplă aici la fel, iar glasurile stinse și glasurile pițigăiate îngână cântecul lor „*Ça ira*”. Un cârciumar a adus vin pentru băutura, într'o cotigă patriotică.

— Nu beți, fraților, dacă nu vi-i sete, pentruca balerca voastră să poată dura mai mult.

Și nici unul n'a băut, afară de oamenii într'adevăr istoviți. Un stareț elegant se uită la vin, rânjind.

— La tărăboanță ! îi strigă câțiva.

La care el se supune, de frică să nu dea peste el ceva mai rău. Totuși, acuma pică un cărăuș, patriot mai cuminte și se pune la mijloc cu un „Oprește !”, lasă locului propria-i roabă și înșfacă pe-a starețului; o împinge repede, ca pe un lucru molipsit, departe de terenul cu Câmpul lui Marte și-o descarcă acolo. După asta intră în grabă oarecare persoană, după aparență de oarecare calitate, ori cu avere, își aruncă jos haina, jiletca și cele 2 ceasornice și se înfundă unde-i lucrul mai greu.

— Dar ceasornicile d-tale ? strigă glasuri, din toate părțile.

— Dar ce, ne ferim de frații noștri ? răspunse el. Iar ceasornicile nu fură șterpelite.

Ce frumos e un sentiment nobil ! Ca acea pânză subțirică, frumoasă și ieftină, care n'ar duce-o nici la lacrimi, nici la purtare. Pânză subțirică, frumoasă și ieftină, umbră străvezie a materiei prime a Virtuții, în care nu este țesută Datoria și nici n'are

semne să fie. Tu ești mai bună decât nimic, dar deasemenea și mai rea.

Băieți tineri din școlile cu internat, studenți din colegii chiuie „Trăiască națiunea” și regretă, că ei n’au altceva să dea decât sudoarea lor. Dar ce să vorbim noi de băieți? Zânele cele mai frumoase; cele mai încântătoare din Paris în rochiile lor ușoare, aieriene, cu cingătoarea lor tricoloră, sunt aicia, săpând și trăgând roaba deavalma cu restul; ochii lor de zâne scilipesc de entuziasm, iar părul lor lung e într’o fermecătoare dezordine; degețelele lor mici sunt strânse tare; totuși, ele fac să umble tărăboanța patriotică, ba o împing chiar până pe culmea povârnișului (cu un pic de ajutor, pe care ce braț de bărbat n’ar fi fericit să-l dea?), apoi zburând din nou la vale cu dânsa și lucrând mai departe; cu lungile lor cozi și panglici tricolore pe spate. Grațioase ca zânele cele trandafirii! O, când într’amurg soarele cădea pe câmpul lui Marte și colora cu foc stușișurile-i dese, pline de umbră, cari se întind departe și de alta și lovia deadreptul în acele cupole și în cele 42 de ferestre ale Școlii militare, făcându-le pe toate să scilipească par’că ar fi fost de aur, a mai văzut el în lungă-i cale zodiacală o astfel de privilejite? O grădină vie împestrițată și înfrumusețată cu astfel de flori, în toate culorile prismeii; cele mai mândre amestecate prietenește cu cele mai folositoare, toate îmbobocind și lucrând aici frățeste, într’un singur simțimânt cald, de-ar fi fost și numai pentru câteva zile, o singură dată și nu de două ori.

Noaptea se lasă însă; și aceste nopți sunt la fel, în eternitate. Călătorul grăbit, care merge la Versailles, a tras de hățuri pe dealurile dela Chaillot și a privit

câteva momente dincolo de râu, iar la Versailles povestește ce-a văzut, nu fără lacrimi.

Intre timp federații sosesc, din toate punctele orizontului : copii arzători ai Sudului, cari se mândresc cu Mirabeau al lor ; munteni cumpăniți din Jura, cu sânge nordic ; Bretoni vioi cu zvâpăeala lor celtică ; Normanzi, neîntrecuți în afaceri negustorești. Toți însuflețiți acuma de cea mai nobilă văpaie de patriotism. Frații din Paris le iese înainte, spre a-i primi ; cu serbări militare, cu îmbrățișări frățești și cu o ospitalitate vrednică de timpurile eroice. Acești federați iaș parte la dezbaterile Adunării, unde li s'au rezervat galerii. Iau parte la munca depe Câmpul lui Marte ; fiecare ceată nouă are să puie mâna pe târnăcop și să arunce o lopată de țărână pe Altarul Patriei. Dar florile de retorică, deoarece e un popor, care gesticulează ! Dar morala sublimă a acelor adrese către o augustă Adunare și către un Restaurator patriot ! Căpetenia noastră a federaților Bretoni în genunche chiar, într'un avânt de entuziasm și cu ochii umezi își predă sabia unui rege cu ochii umezi. Bietul Ludovic ! Cum a spus-o el mai târziu, acestea au fost printre zilele cele mai strălucitoare din viața lui. Trebuie, deasemenea, să fie și reviste : revista federaților regelui, cu regina, regele și curtea tricoloră, cari privesc. In cazul cel mai rău, dacă plouă, cum se întâmplă adesea, federații noștri voluntari au să defileze prin poarta cea mare dinăuntru, în timp ce regalitatea stă la adăpost. Ba încă, dacă are loc vre-o întrerupere, cele mai frumoase degețele din Franța pot să te apuce cu blândețe de mânecă și cu un glas dulce ca flautul să te întrebe :

— Domnule, din ce provincie ești ?

Fericit cine poate răspunde, aplecându-și cavale-rește în jos vârful săbiei :

— Doamnă, din provincia, peste care au domnit strămoșii voștri.

Acel fericit avocat de provincie, acum federat provincial, va fi răsplătit cu un surâs ca al soarelui și cu aceste cuvinte vesele și melodioase, adresate regelui :

— Sire, iată credincioșii voștri Loreni !

Cu adevărat, în aceste zile de sărbătoare e mai vesel costumul albastru ca cerul tivit cu roșu al gărzii civice decât acel negru urât cu cenușiu al unui avocat de provincie, cu care era obișnuit în zilele de lucru. Căci acelaș de 3 ori binecuvântat Loren va sta astă seară de sentinelă la ușa reginei ; și va simți, că ar putea să moară de-o mie de ori pentru dânsa ; după aceea, la zăbrelile din afară, și încă pentru a treia oară, ea îl va vedea din nou ; ba încă el o va sili să facă asta, prezentându-i arma cu îngâmfare și căutând să-i zângăniască pușca, iar în salutul ei va fi din nou un surâs ca de soare și micul prinț moștenitor cu zulufii lui aurii, prea grăbit, va fi dăscălit :

— Salută colo, domnule, nu fii nepoliticos !

După care ea, ca un strălucit călător al cerurilor, sau ca o planetă cu micul ei satelit, își continuă drumul.

Noaptea însă, când s'a isprăvit munca patriotică cu târnăcopul, închipuiește-ți datinile sfinte ale ospetiei. Lepelletier Saint-Fargeau, un simplu senator privat, însă cu avere mare, are zilnic o sută de musafiri la masa de seară ; sufrageria generalisimului Lafayette poate să numere de două ori atâția. În camerele modeste, ca și în saloanele înalte, cupa cu vin umblă de jur împrejur, încoronată cu zâmbetele Frumuseții, fie ale unei dansatoare cu picioarele

sprintene, fie ale unei doamne cu mersul trufaș, căci amândouă deopotrivă au frumusețe și zâmbete grațioase pentru cei viteji.

12 — ZGOMOT ȘI FUM.

Și astfel acuma, în ciuda comploturilor aristocraților, a săpătorilor cu plată leneși și aproape a Ursitei însăși (căci a plouat foarte mult), Câmpul lui Marte este în ziua de 13 ale lunii gata deabinelea: dichisit, bătătorit și proptit cu zidărie, țeapănă, iar patriotismul poate să-l străbată cu admirație, ca și cum și-ar repeta rolul, căci în fiecare cap este oarecare icoană de negrăit a zilei de mâine. Să dea Dumnezeu numai să nu fie noui! Ei bine, un nor cu mult mai rău este acuma din partea unei primării rău sfătuite, care vorbește să nu îngăduie patriotismul la solemnitate decât cu bilete. Dar cu biletele-am pus noi la muncă și la ce-a zămislit această muncă? Cu bilete am luat noi Bastilia? Primăria ră-tăcită își recunoaște greșala și târziu, spre miezul nopții, uruitul tobelor dă de știre patriotismului, care se deșteaptă pe jumătate în haina-i de culcare, că va fi fără bilete. Puneți la loc deci scufia-ți de noapte și cu un grohăit semi-îngăimat, care înseamnă multe lucruri, du-te în tihnă și dormi din nou. Mâine dimineată e Miercuri, zi de neuitat printre sărbătorile lumii.

Dimineata se arată, cam rece pentru luna Iulie: dar o astfel de festivitate ar face până și pe Groenlanda să suradă. Prin fiecă intrare a acestui Amfiteatru național (care e de o mie de stânjeni de jur-împrejur, întrerupt de uși la intervale convenite) se revarsă înăuntru gloata vie, acoperind fără tăraoiiu

spațiu după spațiu. Școala militară are galerii și baldachine acoperite, unde tâmplăria și zugrăveala s'au luat la întrecere pentru autoritățile superioare ; la poarta dinspre fluviu arcuri de triumf poartă inscripții, cam slabe, dar cu gânduri bune și ortodoxe. Departe în aier, deasupra Altarului Patriei, pe înaltele lor stinghii de fier spânzură, legănându-se, strămoșeștile noastre cățui, sau tingiri cu tămâie, împrăștiind rotogoale de fum dulce dacă nu pentru zeitățile păgâne, atunci nu vedem pentru cine. Două sute de mii de oameni, de patrioți ; și, ceeace-i de două ori pe atâta, o sută de mii de femei patrioate, toate gătite și împodobite, cum ne putem închipui, stau și așteaptă în acest Câmp al lui Marte.

Ce tablou ! Acest imens cerc viu cu culori strălucitoare, s'a răspândit aici peste cele 30 de povârnișuri cu treptele lor; rezemându-se, am putea spune, pe umbra deasă a copacilor depe alei, căci creștetele lor sunt ascunse de măguri, iar dincolo de asta numai verdele de vară al pământului, cu sclipiri de ape, sau scânteierea albă a clădirilor de piatră : un mic tablou circular smăltat în centrul unui astfel de vas de smarald. Și vasul nu e gol : cupola Invalizilor nu duce lipsă de popor, nici morile depărtate de vânt din Montmartre ; până și pe clopotnițele dela mare distanță și pe bisericile satelor nevăzute stau oameni cu ochiane. Pe dealurile dela Chaillot sunt grupuri, cari ondulează în multe culori. De jur împrejur, până în zare, pe toate colinele care înconjură Parisul, e un singur amfiteatru, mai mult sau mai puțin populat, pe care ochiul obosește măsurându-l. Mai mult încă, dealurile, după cum am arătat mai înainte, au tunuri, iar pe Sena se află o baterie plutitoare cu tunuri. Acolo unde ochii nu ajung, ne vor servi ure-

chile, căci întreaga Franță este, la dreptul vorbind, un singur amfiteatru. În orașele pavate și în cătunele nepavate oamenii umblă, la pândă, până când sunetul înăbușit al tunetului se va auzi și în orizontul lor, semn că pot și ei să înceapă să jure și să tragă focuri.

Acuma însă, în valurile muzicei, vin Federații în gloată, căci ei s'au adunat în piața Sf. Anton și'n împrejurimi și trec în marș prin cetate, cu flamurile celor 83 de sectoare ale lor, binecuvântați nu cu glas tare, dar din inimă; vine Adunarea națională și ia loc sub baldachinul ei; vine regalitatea și ia loc alături, pe un tron. Și Lafayette e aici, pe un bidiviu alb, și toți funcționarii civili, iar Federații încing un dans, până vor putea începe în regulă mișcările și manevrele lor militare.

Mișcări și manevre? Sarcină, pe care să n'o descrie pana vreunui muritor. Inchipuirea lăncedă tânjește și declară, că nu merită acest lucru. Ei se învârtesc, se încovoie, în pas ușor, în pas iute și foarte iute. Jupân Mothier, sau generalisimul Lafayette, căci ei sunt unul și acelaș ins, iar el este generalul Franței în locul regelui pentru 24 de ore. Jupân Mothier cată să pășiască înainte cu acel mers al lui, sublim și cavaleresc; urcă solemn treptele Altarului patriei în văzul cerului și al pământului, care abia respiră și în scârțâitul acelor cățui cari se leagănă, apăsând cu putere cu vârful săbiei, rostește jurământul către Rege, către Lege și către Națiune (spre a nu mai pomeni de circulația grânelor) în numele său și într'al Franței armate. Cu care prilej sunt fâlfâiri de flamuri și aclamații destule. Adunarea națională trebuie să jure, stând la locul ei. Regele deasemenea, cu glas deslușit. Regele a jurat și acuma

bolta cerească e sfâșiată de urale, cetățenii liberați se îmbrățișează, fiecare bătând din toată inima palma cu fratele său, Federații înarmați își zângănesc armele, dar mai presus de toate vorbește acea baterie plutitoare. Ea a vorbit, în cele 4 colțuri ale Franței. Din colină în colină tunetul zbugnește ; e auzit slab, dar e repetat cu voce tare. Ce piatră și aruncată în ce lac ! In cercuri cari nu se fac mai mici. Dela Arras la Avignon, dela Metz la Bayonne. Ele se rostogolesc peste Orléans și Blois, cu ison de tunuri ; Puy mugé și el, printre munții săi de granit, precum și Pau, unde e leagănul în formă de scoică al marelui Enric. In depărtata Marsilia, ne putem gândi, seara roșiatică depune mărturie ; pe deasupra valurilor de un albastru adânc al Mediteranei castelul din If, colorat în văpăi, azvârle în aier din fiecă gură de tun limbile-i de foc. Și întreg poporul chiuie : Da, Franța e liberă ! O, glorioasă Franță, care ai făcut astfel o zbugnire, într'un vuiet universal și în fum și ai dobândit scufia frigiană a libertății ! Deasemenea, în toate orașele se pot răsădi copaci ai libertății ; cu sau fără folos. N'am spus oare, că acesta a fost gradul cel mai înalt, ce s'a atins sau care poate fi atins de arta teatrală pe planeta noastră ?

Din nenorocire trebue s'o numim și mai departe artă teatrală. Căci uitați-vă încoace, pe acest Câmp al lui Marte : flamurile naționale, înainte de-a putea cineva depune jurământul, urmau să fie, toate, binecuvântate. O operație foarte la locul ei, deoarece, de bună seamă, fără binecuvântarea cerului acordată, ori, să spunem, măcar căutată, cu glas tare sau în tăcere, nici o flamură pământescă, nici o întreprindere, nu poate ajunge să izbândească. Dar prin ce mijloace s'o facem ? Prin care fir electric de trei

ori divin al lui Franklin focul miraculos să poată fi smuls din cer și să coboare blând, dătător de viață, pentru sănătatea sufletească a oamenilor? Vai, prin cel mai simplu: prin 200 de inși cu creștetul ras, în stihare albe ca zăpada, cu cingători tricolore, orânduți pe treptele altarului Patriei, iar în fruntea lor, ca orator, pe Talleyrand-Périgord, călăuzul sufletelor. Ei vor servi drept fir electric miraculos, atâta timp cât vor putea. O, voi, ceruri adânc albastre, și tu pământ verde, a toate hrănitor, voi râuri pururi curgătoare; păduri cu frunze căzătoare, cari muriți și vă nașteți din nou, neîntrerupt, cașii fiii oamenilor; munți de piatră, cari vă mistuiți zilnic cu fiecare ropot de ploaie și totuși n'ați pierit, nici nu v'ați netezit în vecii vecilor, nici nu v'ați născut (după cât pare) a doua oară decât cu noi zbucniri de lumi într'ășa fierbere și zguduire, cu țâșnituri până la jumătatea drumului spre Lună! O, tu, tainice Tot, cel de nepătruns, vestmânt și lăcaș al Celui Nenumit, și tu, spirit limpede-grăitor al omului, care făurești și modelezi pe Cel de nepătruns și de nenumit chiar cum îl vedem, nu-i aici un miracol? Ca un muritor din Franța, noi nu zicem să fi crezut, dar că ar pretinde, că-și închipuie c'ar fi crezut, că atare lucru l-ar putea săvârși Talleyrand și cele 200 de bucăți de bumbac alb!

Aici, însă, cată să observăm împreună cu istoricii măhniți ai acestor zile, că pe negândite, în vreme ce episcopul Talleyrand, cu lungu-i patrafir, cu mitra și cingătoarea tricoloră, se urni să urce în sus pe treptele Altarului, spre a săvârși acest miracol, cerul material se făcu negru, un vânt dela miază-noapte începu să vâjâe cu gemete și cu o brumă rece și se porni o ploaie ca un adevărat potop. Tristă pri-

veliște ! Băncile cu 30 de trepte de jurîmprejurul amfiteatrului se împestrîțează într'o clipită numai cu umbrële, de puțin ajutor într'o așa înghesuală; cățuile noastre strămoșești devin oale cu apă, fumul tămâiei iese șuierând într'o răbufnire de aburi noroiși. Vai, în loc de urale acuma nu mai e altceva decât un țârâit și un clipocit furios. Dela 3 până la 400.000 de ființe omenеști simt că au o piele; din fericire impermeabilă. Din cingătoarea generalului picură apa; toate flamurile militare sunt fleșcăite și nu mai fâlfâie, ci doar clipesc lăncede, cași cum s'ar fi preschimbat în flamuri de tinichea văpsită. Și mai rău, cu mult mai rău, e cu acele 100.000, după cum e mărturia istoricilor, dintre cele mai frumoase fiice ale Franței. Muselinul lor ca zăpada de sus până jos stropit cu noroiu și pătat; penele de struț chircite rușinos ca scheletul unor pene; toate pălăriile turtite, cu cartonul dinăuntru topit în coca lui de baștină. Frumusețile nu mai plutesc mândre în podoabele lor, ca zeița Amоруlui ieșind la iveală din ascunzișu-i de nouri dela Paphos, ci luptă ca într'o dezastruoasă închisoare, deoarece formele sar în ochi și acuma nu mai folosesc decât interjecțiile de simpatie, chicotelile, rânjetele și hotărîrea, de-a face haz de necaz. Un potop, o pânză neîntreuptă sau o coloană lichidă de ploaie, încât până și mitra păstorului nostru de suflete trebuie să se umple: dar pe cucernicul său cap nu-i o mitră, ci o găleată de pompieri, plină și care curge. Fără să se uite la asta, păstorul de suflete își îndeplinește minunea: binecuvântarea lui Talleyrand, alta decât a lui Iacob, se îndreaptă asupra celor 83 de flamuri ale județelor Franței, cari fâlfâie, ori stau fleșcăite, cu atâta recunoștință câtă trebuie. Pela ora 3 soarele străluce-

ște din nou ; manevrele rămase pot fi săvârșite sub un cer luminos, cu toate că decorațiile sânt foarte mult răvășite.

În ziua de Miercuri Federația noastră s'a terminat ; serbările însă durează toată săptămâna, precum și mai departe, în cea următoare. Serbări, pe cari nu le-au putut egala nici cele ale califului din Bagdad, nici ale lui Aladin cu lampa. Are loc o întrecere pe fluviu, cu salturile ei în apă, cu improșcături și țipete. Starețul Fauchet, în ce-l privește, rostește în sala rotundă din hala cu cereale o cuvântare funebră pentru Franklin, pentru care Adunarea națională a luat deunăzi doliu timp de 3 zile. La jupân Motier și Lepelletier mesele gem pururia de atâta cărnuri, iar camerele răsună de toasturi patriotice. În seara de 5, care este Duminică pentru creștini, are loc un bal universal. Parisul, în casă și afară, dansează, bărbați, femei și copii, în sunetul harpelor și a viorilor cu patru strune. Și oameanii cu capul pleșuv vor să-i tragă măcar un tact pe această planetă sublunară ; ploiduri fără graiu, puștii cum îi numim, se zbuciumă în brațe, își zvârle cât colo membrele lor mititele, nerăbdători să-și miște mușchii, deși nu știu pentruce. Grinzile cele mai solide se încovoie mai mult sau mai puțin, toate încheieturile crâșcă.

Afară însă, pe sânul Pământului însuși, privește la ruinile Bastiliei. Toate lămpile sunt luminate și decorate alegoric ; avem un Arbore al Libertății, înalt de 10 stânjeni, cu o scufie frigiană în vârf, de-o mărime uriașă, sub care ar fi putut să se ospăteze regele Artur și masa lui rotundă. În adâncimile din fund se află o lampă singuratică, fioroasă, făcând pe jumătate vizibilă una din cuștile noastre

de fier, îngropată în parte, cum și câteva lespezi din închisoare. Tirania a dispărut subț pământ, toate s'au dus, afară de urma lor. Restul e numai ghirlande de lămpi, copaci reali sau din carton; o măslueală de peșteră frumoasă cu această inscripție, ci-teață pentru trecători: *Aici se dansează*. Așa cum într'adevăr întrezărise nelămurit Cagliostro, profetul, șarlatanul șarlatanilor, când acum 4 ani părăsise pușcăria-i hidoasă, ca să intre într'una și mai hidoasă, a Inchiziției romane, și să n'o mai părăsiască.

Dar la urma urmei ce înseamnă afacerea asta a Bastiliei pe lângă cea din Câmpiile Elysée! Intr'acolo, spre aceste câmpuri bine botezate Elysée, se îndreaptă toți pașii. Aici e strălucitor ca ziua: ghirlande de lămpi, cupe mici cu ulei, ca niște licurici pestriți, luminează grațios până și frunzele cele mai de sus. Toți copacii sunt presărați cu lumini pestrițe, răspândind licăriri până departe, prin pădurea mohorită. Aicia, subț cerul liber, Federați cu mădulele zdravene își continuă prin noaptea parfumată dansurile lor vesele cu frumuseți găsite acum, fete dulci, sprintene ca Diana, dar nu rușinoase și cu apucături acre ca Diană. Inimile sunt atinse și se aprind. De bună seamă, bătrâna noastră planetă, în acea uriașă umbră a ei, care se întinde dincolo de Lună și e numită noapte, arareori a învăluit o atare sală de bal. O, dacă, precum spune Seneca, zeii înșiși se uită cu drag și zâmbesc la omul de bine, care se luptă cu restriștea, ce trebuie să fi gândind ei de 25 milioane, laolaltă, cari ies biruitori vreme de 8 zile ba și mai mult?

În chipul acesta și în astfel de chip, totuși, serbarea sulitelor s'a sfârșit, cu dansuri. Galanții fede-

rați o pornesc acasă, spre toate punctele orizontului, cu nervii în friguri, cu inimile și capetele foarte înfierbântate; unii dintre ei, e drept, ca respectabilul nostru prieten cam bătrâior, Dampmartin din Strassburg, „fript de atâta băutură“ și abia mișcând din aripi, gata de ducă. Serbarea sulitelor s'a sfârșit în dansuri, a ajuns „o răposată“, fantoma unei serbări. Nimic n'a mai rămas din ea decât o vedenie în amintirea oamenilor; nici locul, care a văzut-o, n'o mai cunoaște acuma, deoarece povârnișul acela din Câmpul lui Marte s'a mâncat până la jumătate din înălțimea lui de baștină. Fără îndoială una dintre manifestațiile naționale cele mai de ținut minte.

Niciodată, sau aproape niciodată, un jurământ n'a fost, dupăcum am spus, depus cu atâta zvăpăeală de inimă, cu atâta încredere în sine și cheltueală de bucurie, ca apoi să fie călcat fără cruțare în picioare, peste un an și câteva zile. Ah, și pentruce? Când juruința a fost făcută cu o bucurie cerească și eram strânși piept la piept și 25 de milioane de inimi ardeau toate împreună, o, Ursită neînduplecată, pentruce? În parte, fiindcă ei au jurat cu o așa bucurie, peste măsură; dar în primul rând pentru un motiv mai vechiu: pentrucă venise păcatul pe lume și împreună cu păcatul mizeria. Acești 25 de milioane, dacă-i vom privi de aproape, nu mai au de aici înainte, odată cu aceea scufie frigiană a lor, mai presus de ei nicio forță, spre a-i ține în hățuri și a-i călăuzi; nici în ei nu e mai mult decât până acuma vreo putere călăuzitoare, ori regulă de viață cum se cuvine. Atunci cum să nu dea greș într'o harababură de negrăit, când ei se prăvălesc cu toții cu așa pași pe căi necunoscute, fără niciun frâu, spre ceva fără țintă? Căci într'adevăr culoarea Pământului și mun-

ca lui nu este, ca o Federație, de culoare trandafirie, iar un bărbat cată să înfrunte lumea nu cu zburcări de sentimente nobile, ci cu muniții cu totul deosebite.

Dar cu cât este mai înțelepțește, în orice caz, „să-ți economisești „focul, să-l ții mai degrabă acoperit, ca o vatră binefăcătoare de căldură. Zburcările, chiar cele mai puternice și oricât de bine supravegiate, sunt problematice ; prea adesea fără rost, totdeauna îngrozitor de ruinătoare. Dar gândiți-vă la un om, la un neam de oameni, cari își risipesc întreaga lor provizie de foc într'un singur snop artificial de artificii ! Așa vedem căsătorii din pasiune (căci indivizii, cași popoarele, își au valorile lor) sărbătorite cu o zburcare de triumf și de tărașoiu, la care cei bătrâni dau din cap. Mai bine să fi fost o veselie serioasă, căci evenimentul este însemnat. Pereche nesăbuită ! Cu cât vă veți simți mai triumfători, biruitori ai relelor pământești, cari par să fi fost toate desființate, cu atât veți căsca ochii mari, dezamăgiți, când veți descoperi, că relele pământești există pururia.

— Și pentru ce există ? va striga fiecare dintre voi.

Pentru că falșa mea consoartă a avut un joc ipocrit. Răul fusese desființat. Eu am fost de bună credință ; am făcut, sau aș fi făcut, totul.

Din care pricină prea dulcea lună de miere se preface dela sine în ani lungi de oțet și poate că un oțet, care roade, ca al lui Hanibal.

Vom spune, oare, că poporul francez a condus regalitatea, ori i-a făcut curte și a săcâit biata regalitate, spre a-l duce la altarul de căsătorie al Patriei, cu astfel de apucături prea dulci și pe urmă, spre a sărbători nunta cu convenita-i strălucire și pompă, a dat în nesăbuița lui foc patului ?

CARTEA II

NANCY

1 — BOUILLE

Vizibil, însă nelămurit, în Metz și pe hotarul de Nord-Est un anume viteaz Bouillé, ultimul liman al regalității în toate încurcăturile și gândurile ei de fugă, a fluturat ocazional câteva luni în ochii noștri. Un anume oarecare, sau umbra unui viteaz Bouillé. Acuma să ne pironim puțin privirile asupra-i, până va deveni pentru noi o substanță și o persoană. Omul în sine merită o privire; poziția lui și felul de-a lucra în aceste zile va arunca lumină asupra multor lucruri.

Căci cu Bouillé e ca și cu ceilalți ofițeri francezi comandanți, numai că într'un grad mai înalt. Marea Federație națională, o înțelegem depe acuma, a fost numai zgomot zadarnic, sau și mai rău: ultimul chiot universal, cu glas mare, cu pocalele pline, în acea serbare națională de uriași a făuritorilor de constituții, ca o sfidare sus și tare a existenței pi-păite, cași cum cu urale ai pune piedică neînălătura-

bilului, care deja bate la ușă. Acest ultim toast național am putea spune, că numai cât sporește beția și astfel, cu cât jură mai tare în numele frăției, cu atât mai curând și mai sigur duce la canibalism. Ah, sub această sclipire și zângănire frățească zace o lume adâncă de neîmpăcată zavistie, pentru moment ațipită, înăbușită pentru o clipă. Respectabilii federați militari s'au dus în tihnă acasă, la căminurile lor, iar cei mai înflăcărați „pe moarte, fripți de-atâta băutură și desmierdări“, nu s'au stins însă. Strălucirea abia s'a șters din ochii oamenilor și văpăile umple mai departe amintirea tuturor eroilor, când vrajba noastră zbucesc din nou cât colo, cu adevărat mai puternică decât oricând. Să ne uităm la Bouillé și să vedem cum.

În prezent Bouillé comandă garnizoana din Metz, precum și mai departe, în lung și'n lat, în Est și Nord, fiind, e drept, printr'un ultim act de guvernământ cu încuviințarea Adunării naționale, numit unul dintre cei patru generali superiori. Rochambeau și Mailly, oameni și mareșali cu renume pe acele vremuri, cu toate că pentru noi de mică însemnătate, sunt 2 dintre colegii lui; cu toate că bătrânul flecar de Lückner, deasemeni de mică însemnătate pentru noi, va fi probabil al treilea. Marchizul de Bouillé este un legalist hotărît, cătuși de puțin protivnic reformelor moderate, dar pe față împotriva celor fără măsură. Un om mult timp suspect patriotismului, care a dat de furcă nu o singură dată augustei Adunări. N'a voit, bunăoară, să depună jurământul național, cum era dator să facă, ci mereu îl amâna sub un motiv, sau altul, până când un autograf al Maiestății Sale i-a cerut, să-i facă acest hatâr. Aici, în acest post dacă nu de onoare, cel puțin de importanță și de

primejdie, el așteaptă în tăcere, concentrat, foarte nesigur de viitor „Singur (cum spune el) sau aproape singur dintre vechile notabilități militare, care n'a pribegit“, dar se gândește pururia, în clipele lui de amărăciune, că și pentru dânsul nu-i altceva de făcut decât să treacă peste graniță. Ar putea să treacă, spune el, la Trèves, sau la Coblenz, unde prinții pribegi vor fi într'o zi sub steaguri, sau, mai spune el, în Luxemburg, unde bătrânul de Broglie trândăvește și lânzezește. Oare nu-i aici marea și întunecata genune a diplomației europene, unde Calonne al nostru, Bréteuil al nostru, au început să se miște, nedeslușit și turbure ?

Cu nenumărate planuri și hotărîri nelămurite, cu nicio altă hotărîre limpede decât aceea, de-a încerca pururia să facă un serviciu Majestății Sale, Bouillé așteaptă, luptând pe cât poate să-și țină județul credincios, trupele disciplinate, garnizoana aprovizionată. El menține mereu cu vărul său Lafayette oarecare corespondență diplomatică, dar pe sponci, prin scrisori și curieri; deoparte mărturisiri cavaleresti și constituționale, de cealaltă o gravitate și o scurtime militară. Care corespondență pe sponci o putem vedea cum devine și mai pe sponci și mai găunoasă, pornită spre-o goliciune absolută. Un om iute, arțăgos, care își dă ager seama și lucrează cu încăpățănare, cu o hotărîre cu zbucliri ținute în frâu, om de mare preț, de-o îndrăzneală nechibzuită. Ostaș, care ar fi fost mai la locul lui să apere ca un leu Insulele Occidentale, sau cu un salt de tigru să zmulgă Englezilor Nevis și Monserrat, decât aici în această situație strâmtorată, cu botniță și cu mâinile legate de sfori diplomatice, uitându-se prinprejur de teama unui războiu civil, care ar putea să nu

se iviască niciodată. Acum câțiva ani Bouillé avea să comande o expediție franceză în India, să recuceriască, sau să cuceriască Pondichéry și regatul Soarelui. Dintr'odată însă lumea întreagă s'a schimbat și el împreună cu dânsa. Soarta nu l-a îndreptat pe calea aceea, ci pe aceasta.

2 — INAPOIAȚI ȘI ARISTOCRAȚI.

Intr'adevăr, în ce privește înfățișarea generală a lucrurilor, însuși Bouillé nu proorocește nimic bun. Amata franceză, dela zilele depe vremuri ale Bastiliei, ba și mai înainte, a fost totdeauna într'o stare foarte problematică, iar aceasta se face din zi în zi mai rea. Disciplina, care este de când lumea un soi de miracol și se produce prin credință, s'a prăbușit și nimeni nu vede vreo perspectivă, de-a se înfiripa din nou. Străjile franceze au jucat o carte mortală, dar cum au câștigat-o și au pus mâna pe premiu, toată lumea știe. În acea răsturnare generală am văzut pe ostașii cu simbrie refuzând să lupte. Până și Elvețienii din Chateaux-Vieux, cari sunt într'adevăr un soi de Elvețieni francezi, din Geneva și din ținutul Vaud, s'au înțeles să nu miște. Dezertori se strecoară dincolo; chiar Royal-Allemand însuși are un aier desnădăjduit, deși neclintit la post. Intr'un cuvânt am văzut Regulamentul militar în mutra aceluia biet Besenval cu acea tabără a lui în fierbere și de nestăpânit petrecând două zile de martir pe Câmpul lui Marte, apoi învăluindu-se el însuși, ca să vorbim astfel, în umbrele nopții și luând-o la vale pe malul stâng al Senei, spre a-și căuta un adăpost aiurea, deoarece terenul acesta, devenise limpede, era prea fierbinte pentru el.

Dar care teren nou să cauți, ce leac să încerci? Mahalale, cari să nu fie „molipsite“. Fără îndoială aceasta era, cu o strășnicie cuminte a disciplinei, planul său. Dar, vai, în toate mahalalele și piețele, din Paris mai încolo până la cel mai depărtat cătun, e molimă și boala răzvrătirei: respirată împreună cu aierul, răspândită prin contact și prin vorbă, până cuprinde și pe cel mai din urmă soldat. Colea sunt taifasuri între oameni în uniformă cu oameni fără uniformă; oameni în uniformă citesc jurnale, ba și scriu în ele; colea sunt jalbe, sau muștrări, curieri secreți și societăți; colea e nemulțumire, invidie, nesiguranță, apucături bănuitoare și înverșunate. Intreaga armată franceză fierbe în clocote întunecoase, cu un aier de piază-rea care nu prevestește nimănui nimic bine.

Astfel încât în această descompunere și răzvrătire socială generală avem să îndurăm pe cea mai adâncă și mai cumplită speță a ei, revolta militară? Stearpă, pustie, dacă te uiți la dânsa, este această afacere, revolta, sub orice înfățișare a ei; dar cu cât e nesfârșit mai mult, când ia înfățișarea unei revolte militare. Insuși instrumentul rânduiei și constrângerii, cu care tot restul e ocârmuit și ținut în frâu, a devenit tocmai el cel mai îngrozitor și mai nemăsurat instrument al dezordinei, ca elementul focul, servitorul nostru cel mai nelipsit, care ne ajută la toate, când devine stăpânul transformându-se în incendiu. Am numit disciplina un soi de miracol. În fapt, nu-i care o minune, că un singur om pune în mișcare sute de mii, când fiecă unitate dintre ei poate nu-l iubește și individual nu se teme de el, totuși cată să asculte de dânsul, să meargă încoace și să meargă încolo, să umble și să se opriască, să dea

moartea și chiar s'o primească el însuși, cași cum Ursita ar fi vorbit? Cuvântul de comandă nu devine atunci, aproape în înțelesul literal, un cuvânt magic?

Acest cuvânt magic, încă odată, dacă este *uitat*, vraja lui e ruptă. Legiunile de spirite, cari te serviau cu sânghință, se înalță acuma înainte-ți ca dușmani amenințători; arena ta cea bine orânduită ajunge un focar de tărăboiu infernal, unde nenorocitul vrăjitor e sfâșiat bucată cu bucată. O gloată militară i-o gloată cu pușca în mână și deasemenea cu moartea spânzurând deasupra capetelor lor, căci pedeapsa neascultării este moartea, iar ei n'au ascultat. Și acuma, dacă orice adunare în gloată este la dreptul vorbind o turbăciune și lucrează turbat cu toane nesăbuite, când de fierbințeală, când de răceală, iar furia învăpăiată alternează așa de smintit cu spaima fără de margini, judecă ce poate fi această gloată militară cu un așa conflict între datorie și pedeapsă, învărtejindu-se între musturarea de cuget și furie, iar în apucăturile de fierbințeală cu o armă de foc încărcată în mâni! Pentru soldatul însuși revolta e ceva înfricoșat și, poate, cele mai adesea vrednică de compătimire; totuși, atât de primejdioasă, încât nu poate fi decât urită de moarte și nu privită cu milă. O clasă anormală de muritori, acești ucigași cu simbrie! Cu o sinceritate, care pare surprinzătoare pentru un moralist de astăzi, ei au jurat să devină mașini; și totuși în parte au rămas pururia oameni. Nicio persoană chibzuită dintre autorități să nu le reamintească acest din urmă fapt, ci totdeauna forța, dar mai presus de toate nedreptatea să se opriască hotărît de partea *asta* a punctului sensibil. Soldații, cum am spus adesea, se răzvrătesc; dacă n'ar fi așa, multe lucruri trecătoare depe lumea asta ar putea fi veșnice.

Danton, ministrul de justiție, omul Revoluției cel mai popular din Franța, după Mirabeau. Totuși și-a terminat cariera tot subț ghilotină cași Robespierre și ca mai toți fruntașii Revoluției.

Peste și mai presus de plângerile obștești, pe cari le rostesc toți fiii lui Adam despre soarta lor aici, pe pământ, nemulțumirile soldaților francezi se reduc dela sine la două. Întâi, că ofițerii lor sunt aristocrați ; al doilea, că le ciupesc din soldă. Două necazuri ; sau mai degrabă am putea spune unul singur, în stare să ajungă o sută, căci în acea simplă propoziție dintâi, că ofițerii sunt aristocrați, cât de multe urmări sunt cuprinse. Acesta e un puț fără fund, un izvor de nemulțumiri, care curge veșnic ; l-am putea numi o materie primă obștească pentru nemulțumiri, din care se vor întrupa zilnic dela sine necazuri după necazuri individuale. Ba încă, poate fi chiar un fel de ușurare, să-l vezi, din când în când, întruchipat astfel. Ciupeală din soldă ! Lucrul a căpătat trup, s'a făcut pipăit, gata de denunțat, răsuflă, dacă nu altfel măcar în vorbe mânioase.

Căci din nenorocire acest mare izvor de nemulțumiri există. Aproape toți ofițerii noștri sunt vrând-nevrând aristocrați ; asta ei o au în sângele și în oasele lor. Prin legea corpului niciun om nu poate pretinde să fie nici cel mai mărunțel locotenent de miliție, pânăce nu va dovedi, spre satisfacția blazonului, o noblețe de patru generații. Nu numai noblețe, ci patru generații ca atare. Măsura din urmă a fost născocită acum câțiva ani de un oarecare ministru de războiu, prea strâmtorat de cereri. O îmbunătățire, care a ușurat pe ministrul de războiu prea strâmtorat, dar care separă și mai mult Franța prin contrastul prăpăstios între nobilime și poporul de rând, ba încă și între nobilimea veche și cea nouă, cași cum nu erau până acum destule contraste și dezbinări între cea veche și cea nouă, apoi între cea veche și între cealaltă mai veche și cea foarte veche,

în conflictul obștesc de care acuma oamenii aud și-l văd, cum și în ciudatul vârtej, în care toate contrastele se duc împreună la fund. Se duc la fund, sau sunt pe ducă; cu vuiet și fără întoarcere. Pe ducă toți, afară de breasla militară. Și aici, cată să ne întrebăm, pot ei spera să rămâie pururia în frunte? De bună seamă că nu.

E adevărat, că în vremuri de pace în afară, când nu sunt lupte ci numai exerciții, chestiunea aceasta, cum să te înalți din rânduri, poate să pară mai degrabă teoretică. Cu privire însă la drepturile omului ea este într'una practică. Soldatul a jurat să fie credincios nu numai regelui, ci și legii și națiunii. Dar comandanților noștri le place revoluția? se întreabă toți soldații. Din nenorocire nu; ci o urăsc și le place contra-revoluția. Tinerii cu epoleți, cu sânge albastru în ei, otrăviți de mândria nobleței, strâmbă pe față din nas când e vorba de drepturile omului, cu o indignare care se sforțează să devină dispreț, ca de-o născocire cu o pânză de păianjăn, care urmează să fie dată jos la rându-i. Ofițerii vechi, mai chibzuiți, rămân tăcuți, cu buzele lipite, ca pecetluite; dar ghicim ce se petrece în ei. Ba încă cine știe, dacă sub cuvântul cel mai obișnuit de comandă nu cumva se ascunde însăși contra-revoluția, să ne vândă prinților pribegi și împăratului Austriei, dacă aristocrații trădători nu ne întind o fașă pe ochi, pe puțina prevedere a noastră, oamenii de rând?

În chipul acesta lucrează acea materie primă de nemulțumiri obștești; dezastruoasă; zămisbind în loc de încredere și respect ura, bănuiala fără de margini, neputința de-a comanda și de-a asculta. Iar acuma această a doua nemulțumire, și mai pipăită, s'a încheșat universal în mintea omului de rând:

ciupeala soldei. Ciupeala cea mai vrednică de dispreț există și dăinuiește de mult ; dar nu va mai dăinui multă vreme, afară numai dacă drepturile omului, declarate de curând, precum și toate drepturile, orișicare, sunt o pânză de păiajăn !

Sistemul militar francez pare să moară de-o moarte tristă, prin sinucidere. Pedeeasupra, în această cauză cetățenii luptă, cum e natural, împotriva cetățenilor. Soldatul găsește ascultători printre patrioții din clasele de jos, în număr nelimitat și cu simpatie. Dar nici ofițerii nu duc lipsă, în clasele de sus. Ofițerul se gătește și se parfumează mereu pentru acele triste serate ale nepribegilor, așa cum pot ele să fie ; aici vorbește de necazurile lui, iar aceste necazuri nu sunt și ale Majestății Sale și ale naturii ? In același timp își arată vesela lui sfidare și hotărîrea-i neclintită. Cetățenii, dar mai ales cetățencele, văd și binele și răul ; nu va muri prin sinucidere numai sistemul militar, dar și multe altele împreună cu el. Dupăcum am spus-o, aici e cu puțință o răsturnare mai adâncă decât toate cele întâmplate până acum : o totală aruncare în aier a acestei temelii negre, fumegânde și sulfuroase, pe care toate se reazimă și cresc.

Dar cum au să lucreze aceste lucruri asupra minții primitive a soldatului, cu pedanteria-i militară, cu neștiința lui despre toate câte sunt înafara câmpului de muștrulueală, o neștiință de copil, totuși cu cruzimea unui bărbat și cu zvăpăeala unui Francez ! De mult timp convorbirile secrete în camerele de popotă, sau de gardă, privirile posomorâte, miile de hărțueli mărunte între comandanți și ostași, măsoară fiecare din zilele lor plicticoase de militari ! Să întrebăm pe căpitanul Dampmartin, un ofițer de cava-

lerie de baștină, inteligent și literat, căruia-i place domnia libertății, într'un anume fel ; inima lui a fost totuși întristată adânc de mai multe ori în ținuturile calde din Sud-Vest și aiurea; a văzut răzmirițe, lupte civile la lumina zilei și la lumina torțelor și anarhia, mai urîcioasă decât moartea. Cum soldați nedisciplinați, cu fumurile băuturii în cap, au întâlnit pe căpitanul Dampmartin și pe altul pe metereze, unde nu-i loc de scăpare, nici cărare lăturalnică ; „ei ne fac salutul militar punctual, căci ne uitam cu liniște la dâșii ; îl fac totuși într'un chip dușmănos, aproape insultător“.

Intr'o dimineață ei își leapădă toate cămășile de piele și curelele de prisos, de cari erau sătui și le așează în teancuri la ușa căpitanului. Iar noi râdeam de asta, cum fac măgarii cari ronțăie scaieți. Ba mai mult, au înodat împreună două frânghii pentru frâu, blestemând cu zgomot peste tot locul, cu intenția vădită de-a spânzura pe sergentul-major. Toate acestea vrednicul căpitan, privindu-le printr'o memorie proaspătă, dar întunecată de regrete, le-a așternut în chip curgător. Oamenii mârâie, în nemulțumirea lor nelămurită, iar ofițerii își părăsesc posturile și în scârba lor pornesc în pribegie.

Sau să întrebăm alt ofițer literat, care încă nu-i căpitan, ci numai sublocotenent în regimentul de artilerie La Fère, tânăr de 21 de ani, având tot dreptul să vorbiască. Numele lui e Napoléon Bonaparte. La treapta aceasta de sublocotenent a fost înaintat acum 5 ani, ieșind din școala din Brienne, fiind găsit tare în matematici de Laplace. În lunile acestea el se află la Vest, în Auxonne, într'o locuință nu prea luxoasă, în casa unui bărbier, față de a cărui soție el n'a arătat gradul obișnuit de respect, sau chiar

dincolo, la Pavilion, într'o cameră cu pereții goi, iar ca singură mobilă un pat mediocru fără perdele, 2 scaune, iar în înfundătura unei ferestre o masă acoperită cu cărți și hârtii; fratele său Ludovic doarme pe-o saltea grosolană, într'o odaie alăturată. Cu toate acestea el e pe cale să facă un lucru mare: să scrie prima lui carte, sau pamflet, o elocventă și zvăpăiată *Scrisoare către domnul Matteo Buttafuoco*, deputatul nostru de Corsica; acesta nu-i patriot, ci un aristocrat, nevrednic de deputăție. Joly, din Dôle, este editorul. Sublocotenentul literat își corectează foile dela tipografie; pleacă pe jos din Auxonne, înfiece dimineață la ora 4, la Dôle; dupăce și-a cercetat corecturile, împarte cu Joly o gustare extrem de cumpătată și se pregătește să se întoarcă numaidecât în garnizoana lui, unde ajunge înainte de 9, dupăce-a mers astfel în cursul dimineții mai bine de-o poștă și jumătate.

Acest sublocotenent poate să observe că, prin saloane, pe străzi, pe drumul mare, pela hanuri, pretutindeni spiritul oamenilor este gata să se aprindă cu flacări; că un patriot, dacă apare într'un salon, ori în mijlocul unui grup de ofițeri, este foarte expus să se simtă descurajat, atât de mare este majoritatea împotriva lui; îndată însă ce iese în stradă, sau printre soldați, el se simte dinnou cași cum întreaga națiune ar fi cu dânsul. După faimosul jurământ către rege, către popor și către lege era acum o mare schimbare; mai înainte, dacă i s'ar fi poruncit să tragă în popor, ar fi făcut-o în numele regelui, dar după asta el n'ar face-o acuma, în numele națiunii. Tot astfel, ofițerii patrioți, deși mai numeroși în artilerie și geniu decât aiurea, erau totuși puțini la număr; având însă pe soldați de partea lor, ei cârmuiau

regimentul și adesea trebuiau să scape pe frații lor, ofițerii aristocrați, din primejdii, sau strâmtoare. Intr'o zi, bunăoară, „un membru al popotei noastre a stârnit prostimea, deoarece cântase la una din ferestrele sufrageriei: *O, Richard, o regele meu*, iar eu a trebuit să-l apăr de furia lor”.

Toate acestea cititorul să le înmulțească acuma cu zecile de mii și să le împrăștie, cu ușoare deosebiri, prin toate taberile și garnizoanele din Franța. Armata franceză pare pornită spre-o răzmiriță generală. Răzmiriță obștească! Asta e ceva, ce poate face să se înfioare constituționalismul patriotic și augusta Adunare. Ceva trebuie să facem, ce-i de făcut însă, nimeni nu poate spune. Mirabeau propune chiar, întrucât s'a ajuns la această stare de lucruri, ca soldații să fie imediat trimiși la vatră, toți cei 280.000 de inși; și organizați dinnou. Așaceva, într'un chip atât de brusc, e cu neputință, strigă toată lumea. Și totuși la dreptul vorbind, răspundem noi, asta e de neînălăturat, într'un fel sau într'altul. O atare armată, cu nobilii ei de 4 generații, cu ciupeala din soldă, cu oameni cari împletesc frânghii pentru nutreț spre a-și spânzura pe sergenții majori, nu poate dăinui alături de-o astfel de revoluție. E de ales între o descompunere cronică, prăbușindu-se cu încetul, după care să vie o nouă întocmire, sau o hotărâre repede. O agonie prelungită cu anii, sau concentrată într'o oră. Cu Mirabeau ca ministru, sau guvernator, alegerea ar fi fost pentru cea din urmă; fără un Mirabeau ca guvernator va fi, natural, cea dintâi.

3 — BOUILLÉ LA METZ.

Lui Bouillé, în cercul lui din Nord-Est, niciunul

din aceste lucruri nu-i sunt cu totul ascunse. În mai multe rânduri fuga peste hotare îi licărește ca ultima scăpare din încurcătura asta ; totuși, el stăruie aicia. Și luptă mai departe, în nădejdea de zile mai bune nu dela o nouă organizare, ci dela o contra-revoluție fericită și dela o întoarcere spre trecut. Cât despre rest, pentru dânsul e limpede, că această Federație națională cu jurământul ei universal și fraternizarea între popor și soldați a făcut „un rău de nemăsurat“. Atâtea lucruri, cari dospiau în taină, acum ies la lumină și devin publice. Gărzile civice și ostașii de linie îmbrățișându-se solemn unii cu alții pe toate câmpurile de paradă, punându-se la băutură, depunând jurăminte patriotice, băgându-se în alaiurile desmățate depe străzi, în aclamațiile și uralele constituționale și antimilitare. La auzul cărora regimentul de Picardia are să fie orânduit afară, în pătratul dintre bărăci, aici în Metz și dăscălit strașnic de generalul însuși ; iar regimentul își arată căința:

De departe și de aproape, după cum mărturisesc rapoartele, nesupunerea a început să mârâie mai tare, tot mai tare. S'au văzut ofițeri închiși în sala popotei, asaltați cu cereri zgomotoase, nu fără amenințări. Ațâțătorul la neascultare este trimis la vatră „cu un bilet galben de concediu“, lucru de rușine, pe care ei l-au botezat „cartușul galben“. Dar în locu-i se ivesc alți zece ațâțători noi la răscoală, iar cartușul galben încetează de-a fi socotit o necinste. În răstimp de 2 săptămâni, sau cel mult o lună, dela acea sublimă serbare a sulitelor, întreaga armată franceză, care își reclamă rămășițele, formează cluburi oratorice și vizitează societățile populare, este într'o stare, pe care Bouillé n'o poate altfel numi decât răzvrățire.

Bouillé cunoaște asta ca puțini alții și vorbește după o grozavă experiență. Să luăm un exemplu dintre multe altele.

Intr'una din primele zile din August, data exactă fiind acuma greu de descoperit, când Bouillé era gata să plece la băi la Aix-la-Chapelle, e încă odată chemat pe negândite la bătăciile din Metz. Soldații stăteau așezați în ordine de bătaie, cu puștile încărcate, cu toți ofițerii aici, din constrângere și cereau cu glas mare, cu trufie, să li se plătiască rămășițele. Picardia se pocăise, dar îl vedem din nou în păcat : spațiul cel larg e zbârlit și freamătă numai de oameni înarmați. Viteazul Bouillé înaintează spre regimentul cel mai apropiat și deschide gura lui de comandant, ca să-i dascăliască ; nu dobândește nimic alta decât plângeri indignate și mânioase și plata atâtor mii de galbeni, datorăți după lege. Momentul e critic ; în Metz sunt acuma cam vreo 10.000 de soldați și printre ei pare că bântuie unul și acelaș spirit.

Bouillé e tare ca diamantul, dar ce să facă ? Un regiment german, numit Salm, e socotit că are dispoziții mai bune. Totuși Salm deasemeni poate că auzit de învățătura : „Să nu furi !“ Salm deasemeni poate știe, că banii sunt bani. Bouillé pășește cu încredere spre regimentul Salm și rostește cuvinte de încredere ; dar și aici i se răspunde cu strigătul de 44.000 de galbeni și pe deasupra câțiva gologani. Strigătul crește din ce în ce, ajunge răcnete, pe măsură ce sporește reaua dispoziție a lui Salm. Fiindcă strigătul acesta nu scoate la iveală parale, nici făgăduiala de parale, se transformă fără veste într'un larg stânga'mprejur, cu pușca pe umăr și într'un marș hotărît cu pas alergător din partea lui Salm, spre

locuința colonelului din strada apropiată, ca să puie mâna pe drapelul și pe casa de fier a regimentului. Așa face Salm, în ce-l privește, neclintit în credința, că ce-i al meu nu-i al tău și că vorbe frumoase nu înseamnă 44.000 de galbeni și câțiva gologani pe deasupra.

Nu-i de ținut în frâu! Salm pășește în tactul militar, înghițind repede spațiul. Bouillé și cu ofițerii trag săbiile și cată să se repeadă într'un pas alergător îndoit, ori să alerge nemilitărește, spre-a ajunge la țintă, să se așeze ei înșiși pe scara cea mare de afară și să se proptiască aici cu acea nepăsare de moarte și cu ascuțișul oțelului în mână. Salm vine sălbatic în plutoane, rând pe rând, se oprește în fața lor cu acea dispoziție ce ne-o putem închipui, care însă din fericire nu s'a ridicat până la îmboldul de omor. Aici va stărui Bouillé, sigur cel puțin pe hotărîrea lui de bărbat, într'o liniște mohorîtă, așteptând rezultatul. Tot ce poate face omul și generalul cel mai îndrăzneț a făcut. Cu toate că e o barieră de sentinele la fiecă capăt de stradă și moartea e sub ochii lui, izbutește să trimită după un regiment de dragoni cu poruncă, să dea iureș. Ofițerii de dragoni încalecă, dar soldații dragoni refuză. Pentru el nu mai există nicio speranță. Strada, cum am spus, baricadată; orice cale pe pământ închisă, nimic alta decât bolta cerească nepăsătoare deasupra capului. Ici și colo poate câte vreun gospodar fricos uitându-se afară prin fereastră și rugându-se pentru Bouillé. Pe caldarâm prostime cu duiumul, rugându-se pentru Salm. Așa stau locului cele două tabere, ca niște căruțe încremenite pe-o cărare îngustă, ca niște luptători încremenți într'o încleștare de moarte. Stau așa, vreme de 2 ore. Sabia lui Bouillé

sclipește în mâna lui, o hotărîre de oțel îi adumbrește sprâncenele. Trec 2 ore la orologiile din Metz. Salm stă liniștit și mînios, cu răcnete la răstimpuri, dar nu trage focuri. Prostimea din când în când îndeamnă pe câte vreun grenadir să rîdice pușca împotriva generalului; acesta se uită la dînsul, ca un general de bronz; și totdeauna vreun caporal, sau altcineva, i-o dă laoparte.

În această atitudine fără seamăn, stăruind vreme de 2 ore pe scara cea mare, viteazul Bouillé, ca o umbră lungă, ne contemplă din întuneric, vizibil și devine o persoană. Cât despre rest, odată ce Salm n'a tras asupra lui din primele clipe, iar în el nu e nicio schimbare, primejdia va scădea. La urmă primarul, „un om vrednic de-un respect fără margini“, împreună cu consilierii lui, în eșarfe tricolore, capătă voie să intre; muștră, perorează, făgăduiește și convinge regimentul să se întoarcă acasă, în bătăliile lui. Ziua următoare respectabilul nostru primar împrumută banii, încât ofițerii plătesc peșin jumătate din suma datorată. Cu această achitare Salm se împacă dela sine și pentru moment totul se liniștește, atât cât se poate.

Scene ca asta din Metz, sau pregătiri, ori îndrumări spre ele, sunt pretutindeni în Franța. Dampmartin, cu frînghiile-i pentru nutreț, înodate și teancurile de jiletci de piele, este la Strasburg, în Sud-Est. În aceleași zile, sau mai degrabă noapți, regimentul Royal-Champagne zbiară „Trăiască națiunea, la dracul aristocrației!“; împreună cu vreo 30 de candelă aprinse la Heslin, departe în Nord-Vest. „Garnizoana din Bitche (deputatul Rewbell e mîhnit să constate) a ieșit afară din oraș, în uruitul tobelor, și-a destituit ofițerii, apoi s'a întors în oraș.

cu sabia scoasă“. O Adunare națională nu cată oare să se ocupe cu astfel de treburi? Franța militară este peste tot plină de-o dispoziție acră, gata să ia foc și care răsuflă dela sine numai funingine, într'un chip sau altul. Un continent întreg de călți, cari fumegă și cari, ațâțați ici sau colo de-un vânt mai aprig, ar putea cu ușurință să se transforme într'un pojar, într'un continent în flacări.

Patriotismul constituțional se află, firește, adânc alarmat de aceste lucruri. Augusta adunare ține ședință și chibzuește cu sârguință. Nu îndrăznește însă câtuși de puțin să hotărăscă, împreună cu Mirabeau, o imediată trimitere la vatră și desființarea; găsește că e mai lesne să recurgă la chițibușuri. Dar cel puțin și în orice caz nemulțumirea asta cu rămășițele va fi îndepărtată. Un plan, care a făcut multă vâlvă în aceste zile, sub numele de „Decretul din 6 August“, a fost întocmit în acest scop. Inspectorii vor vizita toate armatele, împreună cu anumiți caporali, aleși și cu „soldați în stare să scrie“, vor verifica rămășițele și ciupelile ce sunt datorate și le vor achita. Foarte bine, dacă în chipul acesta jărăticul și fumul pot fi potolite; dacă nu, atunci, precum spuneam, un vânt prea tare, o scânteie, sau o ciocnire, ne aruncă în aier.

4 — RAMAȘIȚELE LA NANCY.

Cată să observăm, totuși, că dintre toate județele acel al lui Bouillé pare cel mai aprinzibil. Totdeauna regalitatea voia să fugă spre Bouillé și spre Metz: Austria se află aproape. Aici mai mult decât oriunde aiurea poporul dezbinat urmează să se uite peste hotare, în acest ocean adânc al politicei și di-

plomației streine, cu speranță sau cu grijă, dar cu o reciprocă înverșunare.

Tocmai în aceste zile unele trupe austriace, mergând pașnic deacurmezișul unui unghiu din acest ținut, păreau că făptuise o invazie; și atunci se rezeziră spre Stenai din toate punctele cardinale, cu pușca la umăr, cam la 30.000 de inși din garda civică, spre a cerceta de ce e vorba. Se dovedi, că era numai o afacere de diplomație: împăratul Austriei, în graba de-a ajunge în Belgia, căpătase voie pentru acest drum mai scurt. Infinita și întunecata mișcare a politicei europene întinsese un văl asupra locurilor, pe unde trecea calea lui, ca umbra rătăcitoare a condorului, ceeace stârni, ca urmare, o năvală întraripată a 30.000 de inși, cu cotcodăceli amestecate cu croncănituri. Căci, colac peste pupăză, cum spuneam, poporul acesta este foarte dezbinat. Aristocrații mișună; patriotismul cată să supravegheze și pe aristocrați și pe Austriaci. Acest ținut este Lorena, care nu-i așa de luminată ca bătrâna Franță. Ea își reamintește de vechea feudalitate. Ba mai mult, oamenii țin minte, că aveau un rege al lor propriu și o curte, sau mai degrabă strălucirea unui rege și a unei curți fără sarcinile lor. De altă parte Societatea-mamă, care sălășluește în biserica Jacobinilor din Paris, are filiala aici în oraș, cu limba ascuțită, cu toane acre. Judecă, dacă amintirea bunului rege Stanislas și vremurile de feudalitate imperială se pot împăca acuma cu această nouă evanghelie înăcrită și ce zăbanie înveninată poate ieși de aici! În toate acestea soldătimea ia parte, ofițerii deoparte, iar particularii de alta, ba încă acuma partea principală; soldătimea de altminteri cu atât mai aprinsă cu cât e în număr mai mare,

deoarece o provincie dela hotar cere cât mai mulți.

Astfel stau lucrurile în Lorena, dar mai cu ose-bire astfel în capitală. Drăguțul oraș Nancy, așa de drag feudalității la apusul ei, unde regele Stanislas a locuit personal și a strălucit, are o primărie aristocratică, dar are deasemenea o filială a Societății; el cuprinde cam vreo 40.000 de suflete, populație însă dezbinată, pe urmă 3 regimente mari, dintre cari unul e Chateau-Vieux din Elvețieni, scump patriotismului de când a refuzat să lupte, sau e socotit că a refuzat să lupte, în zilele cu Bastilia. Aici din nenorocire pare să se fi adunat la un loc toate înrâuririle rele; aici invidia și ura pot din toate părțile să-și facă de cap. Din această pricină de mai multe luni omul a fost întărâtat contra omului, cel spălat contra celui nespălat, soldatul patriot împotriva căpitanilor aristocrați și pururia din ce în ce mai aprig. Și astfel s'a adunat un răboj lung de necazuri.

Necazuri cu nume, dar debunăseamă și fără nume, căci mâniea e din fire chițibușară și va însemna zilnic când numai o aruncătură de ochi, când sunețul glasului, când cele mai mărunte însărcinări, sau uitări, spre a le aduna sub titlul de *diverse*, care umflă totdeauna suma totală. Bunăoară, în Aprilie trecut, în acele vremuri de pregătire a Federației, când gărzile civice și soldații pretutindeni își jurau frăție și toată Franța se federa în fiecă localitate și se pregătia pentru marea serbare națională a sulitelor, s'a băgat de seamă că acești ofițeri din Nancy au turnat apă rece peste toată afacerea, asta cu frăția, că ei cei dintâi s'au ferit să apară la Federația din Nancy, că apoi s'au arătat și ei, dar numai în redingotă, nu în uniformă, abia cu o cămașă curată pe ei. Ba mai mult, unul dintre dânsii,

când culorile naționale fluturau în acele momente solemne, a găsit prilejul, fără nevoie vădită, să *scuipe*. Cam slabe „diverse“ la socoteală ; dar când ele nu încetează deloc ! Primăria aristocratică, pre-tinzându-se constituțională, stă cele mai adesea liniștită. Nu însă și filiala Societății, cei 5000 de bărbați în vârstă, patrioți din localitate, iar cele 5.000 de femei și mai puțin ; nici tinerimea în epoleți, cu mustăți sau fără mustăți, cu patru generații de noblețe ; nici patrioții înverșunați din regimentul de Elvețieni Chateau-Vieux, nici infanteria în clocote din regimentul regelui, nici răcanii înfierbântați din Mestre-de Camp. Nancy cel împrejmuit cu ziduri, cu piețe așa de strălucitoare și de cochete, cu străzile-i drepte, cu grădiniți spațioase, cu arhitectură à la Stanislas, pe malul rodnic al Meurthei, așa de scripitor printre ogoarele-i galbene de grâu în aceste luni de seceriș, este în interior doar un viespar de vrajbă, de neliniște, de foc mocnit, nu departe de-a face explozie. Bouillé să ia bine seama ! Dacă acea fierbințeleă militară obștească, pe care noi am comparat-o cu un vast continent de câlți fumegând, va lua foc în vreo parte, barba lui ar putea, aici în Lorena și în Nancy, să fie expusă mai mult ca oricând să se pârliască.

Bouillé, în ce-l privește, e destul de ocupat, dar numai cu o supraveghiere generală, punând pe regimentul său Salm acuma pacificat, precum și alte regimente mai ca lumea, să plece afară din Metz. către orașele și satele dinspre miază-zi, în bărănci la țară, ca la Vic, Marsal și prin împrejurimi, cu ape molcome, unde se găsește nutreț din bielșug pentru cai, terenuri singuratice pentru manevre, unde apucăturile de critică ale soldatului pot fi tocite prin

muștrulueală. Salm, după cum am spus, nu primise decât jumătate din rămășițe, firește nu fără mărâeli. Totuși, scena aceea cu sabia scoasă poate să-l fi rădicat, pe lângă altele, în stima lui Salm, căci bărbaților și soldaților le place îndrăzneala, hotărîrea repede și neclintită, chiar când ei au să sufere dintr'asta. Și într'adevăr nu-i oare aceasta în fond calitatea calităților pentru un bărbat? O calitate care, în ea însăși, nu înseamnă aproape nimic, odată ce o au și animale inferioare, ca măgarul, câinele, ba până și catârul; totuși, printr'o împerechere nimerită, ea este temelia nelipsită a tuturor.

Din Nancy și năbădăile lui, Bouillé, comandantul de căpetenie, nu știe nimic special; își dă însă seama în genere, că trupele din orașul acesta sunt poate *cele mai rele*. Aici ofițerii fac ce vor, așa cum făceau de mult, și din nenorocire pare că lucrează prost. Cincizeci de bilete galbene, liberate dintr'un condeiu, debunăseamă arată încurcături. Dar ce are să gândiască patriotismul de unii pușcași din trupele ușoare, trimiși, sau crezuți a fi fost trimiși, să insulte clubul grenadirilor? Socotiți bine, al grenadirilor filozofi și al sălii lor de lectură? De aici zbierete și huiduieli, până când grenadirul filozof își trage și el sabia dela coapsă și atunci rezultă încăierări și dueluri. Ba mai mult, n'au fost trimiși în chip vădit, sau se presupune c'au fost trimiși, duelgii de aceeași teapă când în uniformă de soldați să caute ceartă cetățenilor, când deghizați ca cetățeni să caute ceartă soldaților? Căci un oarecare Roussière, maestru de scrimă, a fost prins chiar asupra fantului, iar patru ofițeri, se crede că tineri de ani, cari îl atâtau, au spălat repede putina. Maestrul de scrimă Roussière dus la corpul de gardă fu osândit la

trei luni de închisoare. Camarazii lui însă cerură un bilet galben pentru el numai, dintre toate persoanele ; ba încă îl scoaseră după asta la paradă, punându-i pe cap un coif de hârtie cu titlul Iuda, apoi îl porniră până la bariera oraşului, unde-i porunciră cu străşnicie să dispară pentru totdeauna.

Asupra tuturor acestor bănueli, învinuiri şi proceduri zgomotoase şi altele destule cari se adună încontinuu, ofiţerii nu pot să priviască decât cu o indignare dispreţuitoare ; poate că, plini de dispreţ, o şi arată în vorbă, dar curând după asta pribegesc dincolo, la Austriaci.

Aşa încât când aici caşi aiurea a venit chestiunea cu rămăşiţele, dispoziţia şi procedura fură dintre cele mai înveninate. Regimentul Mestre-de-Camp căpătă, în mijlocul unor zbierete straşnice, cam trei galbeni de aur de căciulă, cari fură ca de obicei împrumutaţi de primărie. Elveţienii din Châteaue-Vieux reclamă la fel, dar în loc de asta primesc la moment bătaie cu gârbaciul, însoţite de fluerături din partea femeilor şi copiilor. Regimentul regelui, sătul de-atâtea speranţe amânate, pune la urmă mâna pe casa militară şi o duce în tabăra lui. A doua zi însă o aduce înapoi, prin străzile izbite toate de muţenie. Părăzi fără vreun ordin şi zbierete, nu fără băuturi spirtoase ; imputări, nesupunere ; orânduirea noastră militară, cu gradele ei, se duce, cum spune poporul, în cazuri de acestea repede de râpă. Aşa este Nancy în aceste prime zile de August, când sublima sărbătoare a sulitelor nu are nici vârsta de-o lună.

Patriotismul constituţional în Paris şi aiurea poate foarte bine să se înfioare de aceste veşti. Ministrul de războiu Latour du Pin aleargă cu sufletul tăiat

în Adunarea Națională cu un răvaș scris, că „toate ard, toate dau zor“. Adunarea Națională, subt îmboldul momentului și după cererea sa, dă la lumină un decret, prin care ordonă supunerea și căința. Numai dacă va servi la ceva. De altă parte jurnalismul scoate prin toate gâtlejurile lui răcnete răgușite când de condamnare, când de aprobare elegiacă. Cele 48 de sectoare își înalță glasul; berarul cu bojoci puternici, sau să-l numim acuma colonelul Santerre, nu-i deloc mut în mahalaua Sf. Anton. Căci între timp soldații din Nancy au trimis o delegație de zece, prevăzută cu documente și dovezi; aceștia au să cânte altă istorie decât aceea cu „toate ard“. Această delegație de zece, înainte chiar de-a ajunge la sala Adunării, vajnicul Latour du Pin o înșfacă și, după ordinul primarului Bailly, o toarnă la răcoare. Cu totul neconstituțional, căci ei aveau învoire dela ofițerii lor. La care lucru Sf. Anton, în indignarea și nesiguranța lui de viitor, închide prăvăliile. Oare și Bouillé e un trădător, vândut Austriei? În atare caz acești bieți ostași de rând s'au revoltat numai din patriotism.

O nouă delegație, acum delegație a gărzii civice, o pornește din Nancy la drum, spre a lămuri Adunarea. Ea se întâlnește cu vechea delegație de zece, care se întorcea, fără să fi fost, fapt cu totul neașteptat, spânzurată și continuă mai departe, cu perspective mai bune, dar tot fără niciun rezultat. Delegații, crainici de-ai guvernului, ordonanțe în galopul cailor, alarme, zvonuri cu o sută de glasuri, a!eargă într'o vibrație continuă, înainte și înapoi, împrăștiind zăpăceală. Aceasta până în ultima săptămână din August, când d. de Malseigne, numit inspector, pleacă spre locul răzmeriței, cu autoritate,

cu parale și cu „decretul din 6 August“. Acuma el are să vadă aceste rămășițe achitate, va face dreptate, sau cel puțin va potoli tărăboiul.

5 — INSPECTORUL MALSEIGNE.

În privința inspectorului Malseigne observăm, prin știri directe, că este „de-o statură uriașă“ și să presupunem cu oarecare probabilitate, că e de-o înfățișare mustăcioasă și sălbatică, deoarece ofițerii regaliști își lasă acuma buza de sus nerasă; că are o inimă de taur, dar din nenorocire și un cap greoiu de taur.

În ziua de Marți 24 August 1790 el deschide ședința în calitate de comisar-inspector; dă ochii cu acei „corporali aleși și soldații, cari știu să scrie“. Găsește că socotelile regimentului Château-Vieux sunt încurcate, că cer o amânare și cercetări; se pune să dascăliască și să mustre și termină în mijlocul unor mârâeli ușor de auzit. În dimineața următoare reia ședința, dar nu la primărie, cum îl sfătuiau consilierii chibzuiți, ci și de data asta tot la bărâci. Din nenorocire Château-Vieux, care mormăise toată noaptea, nu vrea acuma nici să audă de amânări, sau de cercetări. Dela muștrări din partea lui Malseigne se ajunge la insulte, la care i se răspunde în continuu cu strigătul: „Judecă pe loc!“ După asta d-l de Malseigne vrea s'o șteargă, mânios. Château-Vieux însă, care mișună prin toată curtea cu bărâcile, a pus sentințele la fiecare poartă. D-l de Malseigne cere să iasă, dar nu poate căpăta voie, cutoatecă comandantul Denoue îl sprijină. Nu capătă decât „Judecă pe loc!“.

Aici e un laț.

D-l de Malseigne cu cap de taur trage sabia și vrea

să iasă cu sila. Tărăboiu și învălmășeală. Sabia d-lui de Malseigne se șfărâmă; el înșfacă pe-a comandantului Denoue. Sentinela e rănită. Fiindcă li-i scârbă să-l omoare, d-l de Malseigne forțează ieșirea, urmat de întreg regimentul, în neorânduială. O priveliște pentru Nancy. D-l de Malseigne înaintează cu pași mari, fără, totuși, să alege, întorcându-și fața din când în când, cu amenințări și mișcări de scrimă. Așa ajunge la locuința lui Denoue, nevătămat. Château-Vieux înconjură casa, într'un chip neregulat; e împiedecat însă de-a intra de-un zid de ofițeri, format pe scara cea mare. D-l de Malseigne se retrage pe din dos la primărie, întărâtat dar neîmblânzit. E în mijlocul unei escorte din garda civică. A doua zi el dă la iveală dela primărie porunci proaspete și planuri proaspete de împăcare cu Château-Vieux; dar regimentul nu vrea să se uite la niciunul din ele. La urmă de tot, după atâta tătălău, dă ordin ca regimentul să se puie în marș a doua zi dimineată și să poposiască la Sarrelouis. Château-Vieux refuză pe față să se puie în marș, d-l de Malseigne ia act de astfel de refuz, cu certificat dela notar; poate, din fericire se va nimeri să-i serviască la ceva.

Suntem astfel la sfârșitul zilei de Joi și totodată și al inspecției d-lui Malseigne, care a durat cam 50 de ore. La așa tărăgăneală a ajuns el din nefericire în aceste 50 de ore. Mestre-de-Camp și regimentul regelui plutesc, cum știm, nehotărâte; Château-Vieux a pornit-o neted pe calea, ce văzurăm. Peste noapte un aghiotant al lui Lafayette, proptit aici pentru astfel de pătărani, trimite repede crainici în lung și 'n lat, spre a chema garda civică. Somnul locuitorilor e întrerupt de bocănitul copitelor, de ciocănituri tari la ușile frățești. Orice patriot constituțio-

nal trebuie să înșface costumul de luptă și s'o ia la drum spre Nancy. Și astfel uriașul inspector a ținut ședință toată ziua de Joi, printre consilierii năpădiți de groază: un centru de tărăboiu învălmășit. Toată ziua de Joi, apoi Vineri și Sâmbătă cam pânăla nouă. Château-Vieux în ciuda certificatului notarului nu vrea să se urniască măcar cu un pas. Cam vreo 4.000 de inși din garda civică se strecoară și se revarsă aici, nesiguri de ce anume se cere dela dânșii, dar și mai nesiguri de ce se va dobândi dela dânșii. Căci totul este nesigurantă, zguduire și bănuială. Acuma umblă vorba, că Bouillé, începând să se pună el însuși în mișcare spre tabăra rurală dela Est, nu-i decât un regalist trădător; că Château-Vieux și patriotismul sunt vânduți Austriei, al cărei agent acum în urmă este debunăseamă d-l de Malseigne. Mestre-de-Camp și Regimentul regelui șovăie mai departe, și mai nehotărâți. Château-Vieux, departe de-a se pune în marș, plimbă dealungul străzilor flămuri roșii în două căruțe, cu apucături pătimașe, iar în ziua următoare răspunde ofițerilor lui: „Plătiți-ne întâi și pe urmă vom merge cu voi pânăla capătul lumii”.

În aceste împrejurări Sâmbătă pela nouă d-l de Malseigne socotește, c'ar fi nimerit poate să inspec-teze meterezele călare. Prinurmare încalecă și ia o escortă de 3 soldați. La bariera orașului poruncește la doi dintre ei să-l aștepte pânăla întoarcere, iar cu al treilea, un răcan pe care se poate bizui, o ia la galop spre Lunéville. Aici se află un anume regiment de carabinieri, care nu e încă în stare de răzmiriță. Cei doi ostași lăsați în urmă devin în curând neliniștiți, descoperă cum stă lucrul și dau alarma. Mestre-de-Camp, în număr de vreo sută, pune șeaua într'o pripă turbată, cași cum erau vânduți Austriei

și galopează talmeș-balmeș, în goană după inspectorul lor. Ei înfig pintenii și inspectorul înfige pintenii, străbătând cu vuiet și zângănături pe valea râului Meurthe, în sus, spre Lunéville, pela nămiezi printr'un ținut plin de uimire și aproape spre uimirea lor înșile.

Ce vânătoare! Ca a lui Acteon! Dar din fericire Acteon de Malseigne câștigă. La arme, carabinieri din Lunéville, spre a pedepsi pe niște oameni răzvrățiți, care insultă pe generalul vostru, care insultă propria voastră tabără. Mai presus de orice lucru însă trageți numaidecât, de frică să nu intrați în vorbă cu ei și apoi să refuzați să trageți. Carabinieri trag numaidecât, năpustindu-se asupra întâilor gonaci din Mestre-de-Camp. Aceștia zbiară văzând adevărate focuri, apoi o tulesc în grabă înapoi spre Nancy, într'o stare nu departe de nebunie.

Panică și furie: vânduți Austriei și fără „dacă”; atâta de regiment, iar suma adevărată poate fi pominită! Iar trădătorul Malseigne ne-a scăpat! Ajutor, cerule; ajutor, tu pământule și voi patrioți nespălați! Și voi ați fost vânduți cași noi!

Regimentul regelui scos din fire pune iască la flinte, Mestre-de-Camp încalecă în întregime. Comandantul Denoue e înșfăcat și azvârlit în închisoare într'o cămașă de cânepă. Chateau-Vieux sparge magazinele și împarte poporului patriot 3000 de puști. Austria are să aibă de furcă! Vai, nenorocoșii câini de vânătoare au gonit, cum spuneam, pe vânătorul lor și acuma umblă urlând și lătrând, pe ce urmă însă nici ei nu știu, aproape turbați.

Și atunci iată o alergătură învălmășită, prin noapte, cu un popas pe dealurile dela Flinval, de unde se poate vedea întregul Lunéville iluminat.

Apoi are loc o consfătuire la 4 dimineața; altă consfătuire. La urmă o înțelegere. Carabinierii cedează. Malseigne este dat în mâna urmăritorilor, cu iertăciuni de amândouă părțile. După ceasuri plicticoase de învălmășeală el e pornit la drum. Intregul Lunéville iese afară într'o zi de tihnă ca Duminică, să vadă astfel de plecare: Mestre-de-Camp cel răzvrătit întorcându-se înapoi cu inspectorul lor prizonier. Prin urmare Mestre-de-Camp se pune în marș, iar Lunéville privește. Ia uitați-vă: la cotitura primei străzi inspectorul nostru își face vânt din nou, cum e el cap de taur, printre zângăniturile de săbii și pârâitul puștilor și scapă, în galopul cel mare, numai c'un singur glonț, care a pătruns prin scurteica lui de bivol.

Om cât un uriaș! Și totuși e o fugă fără izbândă. Căci carabinierii la cari a fost adus înapoi, după cea mai aprigă goană într'o zi de Duminică, impresurându-l, stau și chibzuiesc pelângă focurile lor de veghe, noaptea. Chibzuiesc despre Austria, despre trădători, despre mânia lui Mestre-de-Camp. Așa încât, în total, prima privește, la care luăm parte, Luni după prânz, este a d-lui de Malseigne, cap de taur, care trece prin străzile Nancy-ului, într'o trăsură deschisă, cu un soldat cu sabia scoasă, care-l supravegheză; printre țipetele furioase ale femeilor, printre gardurile vii ale gărzii civice și printr'o învălmășeală ca la turnul lui Babel: la închisoare, alături de comandantul Denoue. Asta este la urmă de tot locuința inspectorului Malseigne.

Desigur, e timpul ca Bouillé să se apropie. Aceste câteva nopți întregul ținut de jurîmprejur, alarmat de focuri de veghe, de orașe iluminate, de marșuri și de hreamățul gloatelor, a uitat de somn. Nancy,

cu gărzile lui civice, nesigure, cu împărțirea de puști, cu soldații răzvrățiți, cu panica neagră și furia-i înflăcărată, nu mai e un oraș, ci o casă de nebuni.

6 — BOUILLÉ LA NANCY.

Grăbește cu ajutorul, viteazule Bouillé. Dacă nu vine ajutor repede, toate acuma sunt în flăcări și pot să ardă în lung și lat. În ceasurile acestea multe lucruri atârnă de Bouillé; după cele ce se vor petrece cu el, tot viitorul poate să fie în felul acesta, sau altfel. Dacă, bunăoară, el ar fi să zăboviască în îndoieli și să nu vie; dacă ar fi să vie, dar să dea greș, întreaga soldățime din Franța ar lua foc răzvrătită, gărzile civice ar apuca-o pe-o cale, sau pe alta, regalismul ar scoate sabia iar calicoimea ar înșfăca sulita. Spiritul jacobinismului, deși tânăr, încoronat cu raze de soare, ar crește la moment, ar deveni vrâstnic, s'ar înconjura cu raze infernale, dupăcum unii muritori, într'o singură noapte de criză cumplită, s'au pomenit cu părul sur.

Viteazul Bouillé înaintează repede, cu vechea lui încăpățănare, adunând trupe, din nenorocire puține, dela Est, dela Vest și dela Nord și acuma, într'o dimineață de Marți, ultima zi a luni, el se oprește și-și concentrează oastea, din nenorocire tot cu forțe slabe, în satul Frouard, la o mică depărtare. Niciun fiu al lui Adam n'a fost înaintea lui pe lume în dimineața asta de Marți cu o sarcină mai problematică. Un ocean de îndoeli și de primejdii, cu talazuri în flăcări, iar Bouillé sigur numai de un lucru; propria lui hotărîre. Acest singur lucru poate, într'adevăr, prețui cât multe altele. El arată cu acest prilej o tărie de neclintit: „supunere, sau o luptă fără cru-

țare și distrugerea ; 24 de ore până să alegeți“. Acesta fu cuprinsul proclamației lui. Ieri a trimis la Nancy 30 de copii după ea. Aflăm însă, că toate au fost oprite pe drum și n'au mai mers cu poșta.

Cu toate acestea azi dimineață, la ora 11 jumătate, îl așteaptă, la Frouard, chipurile drept răspuns, o delegație dela regimentele răzvrătite și dela primăria din Nancy, spre a vedea ce-i de făcut. Bouillé primește delegația „într'o curte largă, deschisă, alăturată de locuința lui. Regimentul Salm pacificat împreună cu restul așteaptă deasemenea, fiind invitat să fie de față. Toți din fericire în dispoziții bune. Răzvrătiții se pronunță cu o cerbicie, care pare obrăznicie lui Bouillé ; și, din fericire, lui Salm deasemenea. Salm, uitând de scara cea mare din Metz și de sabie, cere ca nelegiuiții să fie spânzurați la moment, chiar acolo. Bouillé respinge spânzurarea ; răspunde însă, că soldații răzvrătiți au o singură cale și numai una : să libereze cu căință din toată inima pe domnii Denoue și de Malseigne, să fie gata imediat să se puie în marș oriunde le va ordona el ; să se supună și să se pocăiască, așa cum a decretat Adunarea națională și așa cum a proclamat el eri în cele 30 de afișe tipărite. Acestea sunt condițiile lui, neschimbătoare ca poruncile Destinului. Deoarece ei, delegații răzvrătiți, au aierul să nu primească aceste condiții, ar fi bine pentru dânșii să dispară din locul acesta și încă s'o facă repede, căci la el peste câteva clipe cuvântul de ordine va fi : „Inainte !“. Delegații răzvrătiți se retrag și nu încet ; câțiva consilieri, îngrijați mai mult decât se cuvine pentru propria lor persoană, preferă să rămână cu Bouillé.

Viteazul Bouillé, deși arată cu acest prilej o tărie

de neclintit, își cunoaște situația foarte bine : la Nancy, cu acești ostași răzvrățiți, cu niște gărzi civice nesigure și cu atâtea puști împărțite, sunt una peste alta vreo 10.000 de inși luptători, zbierând ca turbații, în timp ce cu dânsul e abia a treia parte din acest număr, în gărzi civice tot așa de nesigure, în regimente abia pacificate, pentru moment pline de turbare și țipând să se puie în marș ; dar turba-rea și țipetele lor pot în momentul următor să capete o înfățișare nouă, fatală. Să fii pe creasta unui talaz nesigur, iar tu să ții în frâu talazurile ! Bouillé urmează să se lase în voea soartei, care se spune că ajută uneori pe viteji.

La douăsprezece jumătate trecut cum delegații răzvrățiți dispăruseră, tobele noastre bat. Ne punem în marș : la Nancy ! Acuma Nancy să se gândiască bine ; căci Bouillé s'a gândit și a hotărât.

Dar cum să se gândiască Nancy ? El nu-i un oraș, ci o casă de nebuni. Inverșunatul Château-Vieux e pentru luptă pe vieață și pe moarte. El silește primăria să porunciască prin bătăi de tobă, ca toți cetățenii, cari au ideie de artilerie, să vină să dea ajutor la mânăuirea tunurilor. De altă parte Regimentul regelui, în fierbere, s'a retras în bărătcile sale, cu desăvârșire mâhnit, auzind că Salm, în toanele lui, e *dincolo*. El strigă jalnic din miile-i de gâtlejuri : Legea, legea ! Mestre-de-Camp freamătă de înjurături profane, într'o spaimă amestecată cu furie. Garda civică se uită când la calea asta, când la cealaltă, neștiind ce să facă. Un oraș curat casă de nebuni ! Câte capete, atâtea planuri. Toți poruncesc, nimeni n'ascultă. Liniște nicăieri, numai la morții, cari dorm subt glie, ca unii ce-au terminat lupta lor.

Și, uități-vă, Bouillé dovedește, că-și tine cuvân-

tul. La două jumătate trecut iscoadele arată, că e la o bătaie de pușcă de barieră, înaintând cu zgomot, cu tunuri, în șiruri de bătaie; că nu respiră decât distrugere. O nouă delegație, consilieri comunali, răzvrătiți, ofițeri, pornește să-l întâmpine; cer cu stăruință o îngăduință de încă o oră. Bouillé acordă o oră. Apoi, după trecere de un ceas, cum nici Denoue, nici Malseigne nu se ivesc, cum se făgăduise, el pune să bată tobele și pornește din nou la drum. Cam pela ora patru orașenii, cuprinși de spaimă, pot să-l vadă față în față. Tunurile lui uruie coala, în căruțele lor; capul coloanei e la 30 de pași de poarta Stanislas. Înainte ca o planetă, la epocile stabilite, prin legile naturei. Dar ce-i acolo? Uite, flamura albă și semnalul de capitulare; rugăminte să se opriască. Malseigne și Denoue sunt pe stradă, venind încoace. Soldații sunt toți pocăiți, gata să se supună și să se puie în marș. Privirea de oțel a lui Bouillé nu se schimbă. Totuși cuvântul „stăi!“ e rostit. Un moment mai vesel el n'a mai apucat niciodată. Bucuria bucuriilor! Malseigne și Denoue se înfățișează într'adevăr, însoțiți de garda civică; pe ulițe toți nebunii, cu „vânduți Austriei“ și așa mai departe. Ei, în carne și în oase, salută pe Bouillé. Acesta pășește mai la o parte, spre a vorbi cu dâșii și cu căpeteniile orașului, dupăce deja poruncise prin cari bariere și pe ce drumuri aveau să defileze regimentele răzvrătite.

O astfel de convorbire cu cei doi generali și cu ceilalți orașeni de seamă era destul de firească. Totuși, am fi dorit ca Bouillé s'o amâie și să nu fi pășit laoparte. Astfel de gloate gălăgioase, gata să ia foc, cari năvălesc dealungul străzilor, deschid drumul pentru orice alta. Una de oxid nitric arzător,

cealaltă de gaz detunător sulfuros. Nu era mai bine să fi stat între ele, ținându-le bine despărțite, până ce s'ar fi curățat locul? O mulțime de codași din Chateau-Vieux, împreună cu alții, n'au pornit cu coloanele lor principale, cari defilează prin barierile stabilite, ci iau poziție pe maidanele deschise. Garda civică e într'o stare de nesiguranță aproape de zmințeală; norodul, armat și neînarmat, dă năvală bâiguind pe față că e trădat, vândut Austriei, vândut aristocraților. Printre ei sunt tunuri încărcate, cu fitilul aprins, iar straja din frunte a lui Bouillé a poposit la 30 de pași de barieră. În această gloată gata să ia foc nu există un comandant; ea mocnește și se succește; și fumegă într'o turbare oarbă; nu vrea să deschidă bariera, când i se ordonă, ci spune, că va deschide mai degrabă gura tunurilor.

— Nu trageți cu tunul, prieteni, sau dacă nu, atunci prin trupul meu! strigă eroicul tânăr Desilles, tânăr căpitan al regelui, apucând arma ucigașe cu mâinile lui și ținând-o strâns. Elvețienii din Chateau-Vieux zmulg cu deasila pe eroicul tânăr, cu înjurături și cu amenințări; acesta, cu îndrăzneală, printre înjurături din ce în ce mai tari, se așează el însuși pe gaura fitilului; printre înjurături din ce în ce mai tari, printre zbierete tot mai tari, până când, vai, se aude trosnetul puternic al unei puști, apoi al altor 3, cari izbesc în trupul lui și-l rostogolesc în pulbere. În nebunia curată a unui astfel de moment fitilul aprins se apropie de iasca gata de foc, tunetul varsă o ploaie de zburături și aruncă în aier vreo 50 de inși din capul coloanei lui Bouillé.

Nenorocire! Bubuitul primei descărcături de pușcă a stârnit o așa descărcătură de tunuri și așa fulgere

de moarte. Acuma totul e nebunie și zmințeală și un pojar infernal. Cu o turbare îndrăcită capul coloanei lui Bouillé se prăvălește prin poarta Stanislas și mătură cu furie, mătură pe răzvrățiți cât colo, cu moarte, ori îi gonește prin adăposturi și pimniți, de unde aceștia continuă să tragă. Regimentele poposite pe maidanuri aud și ele și năvălesc înapoi prin barierele cele mai apropiate. Bouillé galopează printre ei, scos din minți, neauzit de nimeni. Și acuma începe în Nancy, ca în acea țindă blestemată din Nibelungii, „un măcel mare și mohorât“.

Lucru de plâns! Astfel de scene de nebunie fioroasă și fără rost, ca o mânia a cerului, numai arareori se văd printre oameni. De prin pimniți și de prin poduri, din străzile deschise din față, cași din colțurile succesive ale străzilor lăturalnice, de fiecare parte, Château-Vieux și patrioții continuă focul ucigaș asupra soldaților ucigași nepatrioți. Un căpitan în albastru din garda civică, ciuruit de gloanțe, fără să știm bine de partea cui a luptat, cere să fie culcat pe drapel, ca să moară. O femeie patrioată (nu i s'a dat numele, dar a scăpat cu zile) țipă la Château-Vieux, că nu trebuie să dea foc și la celălalt tun; deoarece țipătul ei nu servește la nimic, aruncă asupra-i o găleată cu apă. Ai să te bați! N'ai să te bați! Cu cine ai să te bați? Dacă tă-răboiul ar fi în stare să treziască pe morții depe vremuri, Carol Indrăznețul, din Burgundia, ar putea să se urniască din rotonda lui. De când, în turbarea sa, s'a prăbușit în șanț, pierzându-și și diamantul și vieața, niciodată nu s'a mai auzit aici așa zarvă.

Trei mii de inși, după cum socot unii, zac sfârtecați, însângerați; jumătate din Château-Vieux au fost împușcați, fără să fie nevoie de curtea marțială.

Cavaleria, atât a lui Mestre-de-Camp, cât și a dușmanilor lui, nu poate face decât puțin lucru. Regimentul regelui a fost convins să se întoarcă la bătrâncile lui, unde așteaptă cu inima bătând. Bouillé, înarmat cu grozăviile legeri și favorizat de soartă, la urmă triumfă. În timp de 2 ore ucigașe a pătruns până la piețele cele mari, neînfricoșate, deși cu o pierdere de 40 de ofițeri și 500 de oameni. Rămășițele împrăștiate din Château-Vieux își caută un adăpost. Regimentul regelui, care acuma nu mai e în fierbere, dar fusese în fierbere, oferă să depună armele și să porniască spre tabără într'o oră. Ba mai mult, acești bieți soldați „fierți“ cer o escortă, să meargă cu ei. Și o capătă, deși sunt o mie de inși zdraveni și au câte 30 de cartușe de căciulă. Soarele încă nu asfințise, când pacea, care ar fi putut veni fără sânge, se întinse, însă cu sânge. Regimentele răzvrătite sunt în marș, jalnice, pe cele 3 drumuri ale lor, iar din Nancy se înalță vaietele femeilor și ale bărbaților, glasul dezolării și plânsul. Orașul își plânge morții, cari nu se mai deșteaptă. Străzile sunt pustii, afară de patrulele biruitoare.

În chipul acesta soarta, care favorizează pe viteji, a scos pe Bouillé, cum spune el însuși, dintr'o așa de înfricoșată primejdie, trăgându-l de păr. Un bărbat curajos și de oțel, acest Bouillé. Dacă ar fi fost el în locul lui de Broglie în zilele acelea ale Bastiliei, toate ar fi putut fi altfel! El a stins răzmerița și un războiu civil de nemăsurat. Nu cu nimic, precum am văzut, totuși cu un preț pe care și el și patriotismul constituțional îl găsesc efitin. Ba mai mult, cât privește pe Bouillé, el, strâns cu ușa mai târziu de contrazicerile ce s'au ivit, a declarat cu răceală, că a stins-o mai degrabă împotriva propriei lui pă-

rieri și mai mult din simțimântul milităresc al datoriei, întrucât singurul rezultat era acuma un războiu civil de nemăsurat. Strâns cu ușa, cum am spus, mai târziu de contraziceri. Războiul civil este, într'adevăr, chaosul; și în orice chaos vital se formează dela sine o nouă rândueală, liberă. Dar cum să crezi, că din toată această nouă ordine, din chaos și din posibilitățile de oameni și de univers, avea să se formeze numai o monarhie cu Ludovic XVI și cu 2 camere? E cași cum ai încerca să arunci zarul de 2 de cinci sute de ori în șir și oricare altul l-ai arunca să fie fatal pentru Bouillé. Mulțumește mai degrabă norocului și cerului tu, îndrăznețule Bouillé, și lasă contrazicerea să-și vadă de drum. Războiul civil, un incendiu universal întins în acel moment peste Franța, ar fi putut duce la un rezultat, sau la altul. Cu toate acestea, a înăbuși pojarul oriunde l-ai găsi și oricum ai putea, asta este, în orice timp, datoria unui om și a unui general.

Dar în Parisul, atât de frământat, atât de dezbinat, închipuie-ți cum au venit aceste vești atât de problematice, când crainicii pururi în mișcare s'au mișcat într'acoace, în galopul cel mare! Felicitările sunt numeroase, dar și indignarea adâncă. O augustă Adunare, cu o majoritate covârșitoare, mulțumește fierbinte lui Bouillé. Un autograf al regelui, glasurele tuturor oamenilor credincioși, a celor constituționali, bat în aceeași strună. Un serviciu funebru solemn, pe spesele națiunii, pentru cei căzuți la Nancy întru apărarea legii, se citește și se cântă pe câmpul lui Marte; iau parte Bailly, Lafayette și garda civică, toți afară de câțiva cari au protestat. Cu o pompă după împrejurări, cu stamba episcopală și cingătoarea tricoloră, în timp ce pe altarul Pa-

trierii fumegă cățuile și tipsiile cu tămâie, iar vastul câmp al lui Marte împodobit de jurîmprejur cu postav de doliu, negru. Cu postav de doliu, deci cheltueală. Marat socotește, că ar fi fost mai bine să le fi întrebuițat pentru pâine în aceste zile de scumpețe și s'o fi dat patrioților în vieață înfometați. De altă parte patriotismul în vieață și Sf. Anton, pe care l-am văzut închizându-și cu zgomot prăvăliile și celelalte la fel, se adună acuma în număr de 40.000 și cu strigăte puternice chiar sub ferestrele Adunării naționale, care vota mulțumiri, cerând răzbunare pentru frații măcelăriți, darea în judecată a lui Bouillé și demisia imediată a ministrului de războiu Latour du Pin.

La auzul și la vederea acestor lucruri nu ministrul de războiu Latour du Pin, ci ministrul adorat Necker găsește cu cale în ziua de 3 Septembrie 1790 să se retragă binișor, aproape în secret, sub cuvânt de a-și recăpăta sănătatea. Acasă, spre Elveția lui de baștină; nu așa cum a venit în urmă, dar fericit c'a ajuns acolo în vieață. Acum 15 luni l-am văzut venind c'o escortă de călăreți, în sunetul surlilor și trâmbițelor; iar acuma, la Arcis-sur-Aube, de unde pornește, fără escortă și fără zgomot, norodul și primăria îl oprește ca fugar și e cât pe ce să-l taie'n bucăți ca trădător. Adunarea națională, întebată în această privință, îi îngăduie ieșirea liberă, ca unei nuliități. Un așa tipar nestatornic de accidente, împins încoace și încolo, este substanța acestei lumi de jos, pentru acei cari locuiesc în case de humă; în-deosebi în ținuturile și în epocile calde cele mai mândre palate, pe cari le zidim, fac aripi și ajung niște palate de nisip, ca în Sahara, risipindu-se cu numeroșii lor stâlpi într'un vârtej și îngropându-ne și pe noi în nisip.

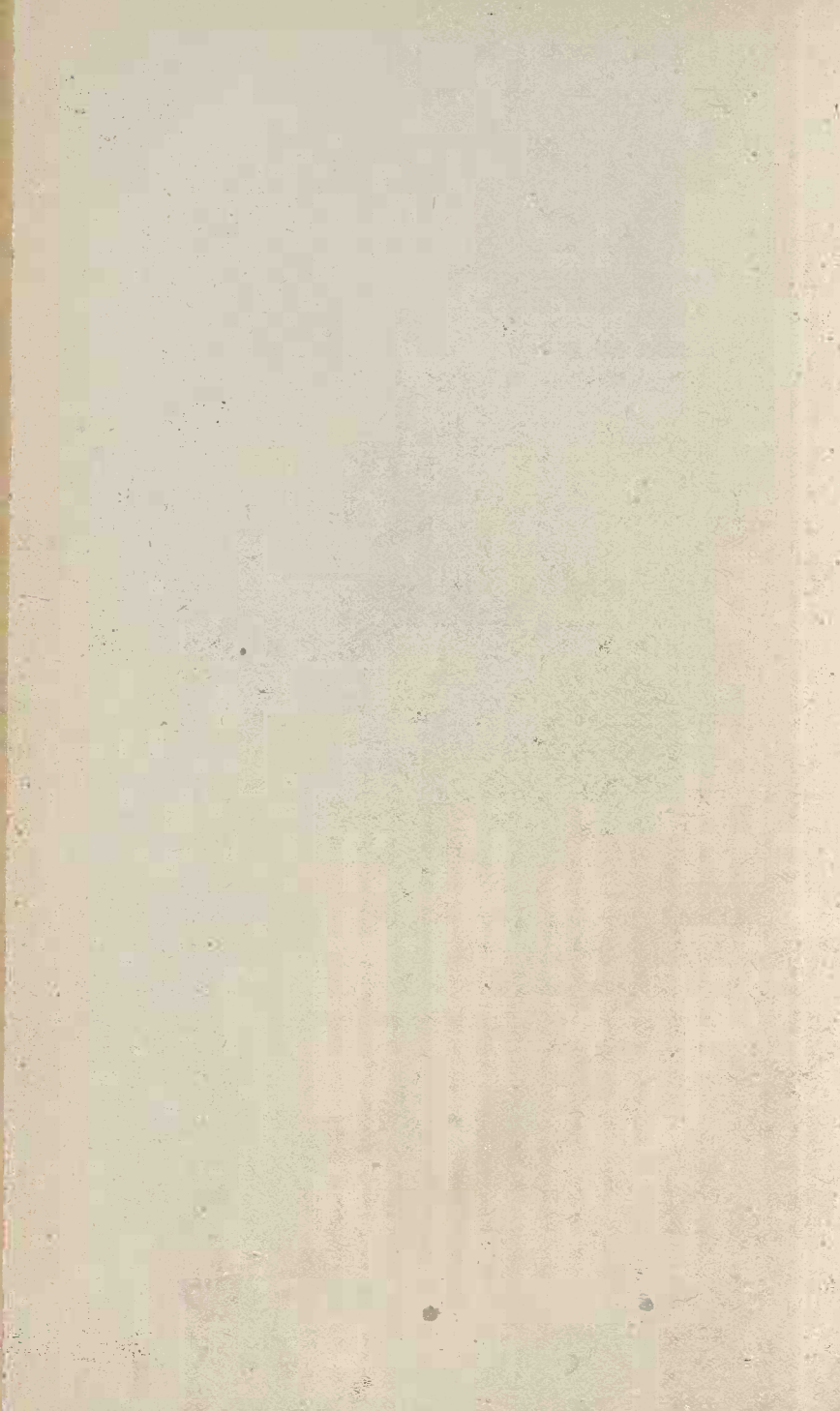
În ciuda celor 40.000 Adunarea națională stăruie în mulțumirile ei, iar regalistul Latour du Pin continuă a fi ministru. Cei 40.000 se adună ziua următoare, tot așa de gălăgioși ca totdeauna și năvălesc spre conacul lui Latour; aici găsesc pe scara tindei tunuri cu fitilul aprins și trebuie să se retragă aiurea, să-și mistuie fierea, ori s'a absoarbă în sânge.

În acest timp dincolo în Lorena aceia, cari au împărțit puști, ațățătorii din Mestre-de-Camp și din Regimentul regelui, au fost dați în judecată. Totuși, nu vor fi judecați niciodată. Procesul lui Châteaue-Vieux este trimis pentru cercetarea imediată înaintea curții marțiale alcătuită din propriii săi ofițeri. Această curte marțială, în graba mare (doar câteva ore) a pus să spânzure vreo 33 în niște furci înalte și a pornit vreo 60 în lanțuri la ocnă; și astfel, în aparență, se termină afacerea. Un om spânzurat dispăre pentru vecie depe fața pământului; dar din lanțuri și din ocnă el poate învia și încă în triumf. Eroul înlănțuit reînvie, ba chiar și un nelegiuit, precum și un nelegiuit pe jumătate. Scoțianul John Knox, un erou al lumii, precum știm, totuși a stat odată și el trăgând mohorît și tăcut la vâsle, pe o galeră franceză, ba încă a zvârlit cât colo, în loc s'o sărute, pe Fecioara Maria a lor, ca fiind „o scândură zugrăvită“, sau o Fecioară de lemn, care firește putea să plutiască. Voi, deasemeni, Châteaue-Vieux, munciți cu răbdare și nu fără speranță.

La Nancy însă aristocrația, îndeobște, cârmuește aspru, ca o triumfătoare. Bouillé a plecat înapoi a doua zi. Primăria aristocratică, cu mâinile libere, este acuma tot atât de crudă pe cât fusese înainte de mișelnică. Filiala societății este desființată cu ru-

*Contele Mirabeau, omul cel mai popular al Revo-
luției franceze și capul cel mai luminat din toată
țara. Spirit organizator fără pereche, el ar fi salvat
monarchia, dacă ar mai fi trăit câțiva ani.*

șine, ca obârșia tuturor nenorocirilor. Pușcăriile nu mai încap ; patriotismul înfrânt și părăsit murmură, nu cu glas tare, ci în adânc. Aici, precum și prin orașele din împrejurimi, „gloanțele turtite“ adunate depe străzile din Nancy, sunt purtate la cheotoarea hainei. Gloanțele turtite, cari duceau patrioților moarte. Oamenii le poartă aici ca o neștearsă amintire de răzbunare. Dezertorii dintre răzvrătiți rătăcesc prin păduri și cer de pomană cu pușca în mână. Totul e numai descompunere, invidie reciprocă, tristețe și disperare, până când sosesc comisarii Aduării naționale cu o dispoziție prietenoasă și satornică de constituționalism în inimile lor. Aceștia înalță blajin pe cei doborâți la pământ și coboară blajin pe cei cocoțați prea sus ; reînființează filiala Societății și cheamă înapoi pe răzvrătiții dezertori ; nivelează totul încetul cu încetul și se străduiesc în toate chipurile, cu înțelepciune, să potoliască și să îmblânziască. Cu aceste nivelări blajine și treptate deoparte, împreună cu serviciile funebre solemne, cu cătuile, curțile marțiale și mulțumirile naționale, tot ce putea face oficialitatea s'a făcut. Cheotoarele dela haine își leapădă gloanțele turtite, iar cenușa neagră depe pământ înverzește din nou, atâta cât se poate.

Aceasta este „afacerea din Nancy“, botezată de unii „măcelul din Nancy“, la dreptul vorbind fața cea urâtă a acelei de 3 ori glorioase sărbători a sulițelor, a cărei față frumoasă a alcătuit o priveliște vrednică de zei. Numărul sau pajura se află totdeauna atât de aproape ; unul a fost în Iulie, celălalt în August. Teatrele, până și teatrele de dincolo, din Londra, strălucesc prin înfățișarea în carton a acelei „Federații a poporului francez“, pusă în scenă ca o dramă. Cea din Nancy am putea spune, că deși nu

e jucată în carton pe vreun teatru, va trăi însă vreme de câteva luni prin ea însăși, ba chiar va grăi că un spectru în sufletul tuturor Francezilor. Căci vești de acolo freamătă prin întreaga Franță, trezind în orașe și'n sate, în cluburi, în popote, până la cele mai depărtate meleaguri, câte o oglindire mută, sau o repetiție închipuită a acestei întâmplări și pururia cu declarația înăcrită, dar problematică : A fost bine ! Ba a fost rău ! De aici se stârnesc zăzani, dueluri, vrăjmășii, sporovăeală zadarnică, toate zorind înainte, umflând și sporind noile zbucliri, cari stau adunate pentru noi.

Intre timp, cum am spus, răzvrătirea a fost, cu prețul acesta sau cu celălalt, înăbușită. Armata franceză nici nu și-a făcut de cap într'o simultană nebunie obștească, nici n'a fost trimisă dintr'odată la vatră, spre a sfârși cu ea și a o reface din nou. Ea are să moară în chip cronic, vreme de ani și ani, încetul cu încetul, cu revolte parțiale, ca a marinarilor din Brest, sau altele la fel, cari nu cutează să se întindă, cu soldați nefericiți, nedisciplinați, cu ofițeri și mai nenorociți, cu mustați regaliste, pornind-o călare, singuri sau în grupe, peste Rin. O nemulțumire bolnăvicioasă, un dezgust bolnăvicios de amândouă părțile. Armata e în agonie, nedestoinică pentru nicio treabă, până când, într'un chip neașteptat, ca pasărea Fenix, după dureri îndelungate suferă și moartea și renaște din nou, apoi pornește înainte puternică, ba încă și mai puternică, foarte puternică.

Atât de multe era sortit să săvârșească viteazul Bouillé. Acuma să-l lăsăm să dispară în întuneric ; la Metz și în taberele rurale va muștrului cu sânguință, va face diplomație în taină, cu planuri după planuri, fâlfâind cași mai înainte, o umbră ușoară, speranța regalității.

CARTEA III

LA TUILERII

1 — EPIMENIDE.

Cât de adevărat, că nimic nu-i mort în Univers ! Că ceea ce noi numim mort e numai schimbat, iar forțele sale lucrează în senz invers. „Frunza, care zace și putrezește în bătaea vânturilor umede, spune cineva, are pururia o forță ; altminteri, cum ar putea să putreziască !“. Intregul nostru Univers este doar un nesfârșit mănunchiu de forțe, subt mii de forme, dela gravitația planetelor până la gândire și judecată ; libertatea omului este stăvilită de legile naturii. In orice moment nimic dintre toate acestea nu dormitează, ci toate sunt pururia treze și la treabă. Tu nu vei putea nicăieri descoperi un lucru, care să zacă singuratic și fără treabă. Caută pretutindeni, dela muntele de granit, care se macină încet dela zidirea lumii, pânăla aburul din nourii, cari trec, pânăla omul în vieață ; pânăla fapta lui, pânăla cuvântul rostit al omului. Cuvântul rostit zboară fără oprire ; fapta săvârșită, la fel, nu mai puțin, ci mai mult. Zeii înșiși, cântă Pindar, nu pot să desființeze fapta săvârșită“. Nu ; acest lucru odată făcut, e făcut pentru totdeauna, aruncat departe, în Timpul fără de

capăt; și fie văzut dela distanță, fie repede ascuns vederii, el are să lucreze înainte și să crească întru-na, un nou și nedestruotibil element în Infinitul lucrurilor. Dar, întradevăr, ce este acest Infinit al lucrurilor el însuși, pe care noi oamenii îl numim Univers, decât o lucrare, o sumă totală de lucrări și de activități? Suma totală, vie, a acestora trei, e ușor de făcut; dar socoteala nu poate nici să le adune, nici să le înșire pe tăblițe. Totuși suma, am spus, e scrisă vizibil: tot ce s'a făptuit, tot ce se făptuește, tot ce se va făptui. Înțelege bine, lucrul pe care îl privești tu este o acțiune, urmarea și expresiunea unei forțe în exercițiu. Totalul lucrurilor este o nesfârșită conjugare a verbului „a face”. Un ocean fără țărături, un izvor de forță, al puterii de a face; în care forța se rostogolește și se învârtește, se tălăzu-ește, se împarte în mulți curenți, în chip armonios; larg ca imensitatea, adânc ca eternitatea; frumos dar și groaznic, dar și de neînțeles. Asta e ceea ce oamenii numesc Univers și existență. Această icoană în flacări, cu mii de nuanțe, totdată zăbranic și revelație, oglindește ceea ce el, cu bietul lui căpșor și cu inima lui, poate zugrăvi din acel lăcaș fără nume dintr'o lumină de nepătruns. Dela Calea Laptelui, dela obârșia vremurilor, toate se tălăzuesc și se rotesc în juru-ți, tu însuți o fărâmă din acest tot, în acest punct al spațiului unde te afli acuma și în această clipă, pe care o măsoară ceasornicul. In afară însă de orice transcendentalism nu-i oare un adevăr de toate zilele al simțurilor noastre, pe care și o minte cât de îngustă îl poate pururi socoti ca un fapt banal, că lucrurile omenești sunt în întregime într'o mișcare continuă, de acțiune și reacțiune, că ele pășesc pururi înainte, fază după fază, potrivit unor legi neschimbate, spre niște rezultate prescrise? Cât de des spu-

nem noi și totuși nu ne stă tocmai pe inimă: Sămânța ce-am semănat-o, are să răsară! Dacă vine vara cu infloritul, vine apoi și toamna cu veștejirea. Așa e ursit, nu numai cu ogoarele cu semănături, ci și cu tocmelile omenești, cu învârtelile lui, cu filozofia, cu societățile, cu revoluțiile franceze, cu orice întreprinde omul în lumea asta pământescă. Inceputul cuprinde în sine sfârșitul, precum și tot ce duce acolo, dupăcum ghinda conține stejarul și menirea lui. E ceva solemn, ne gândim noi; cu asta însă, din nenorocire, dar și din fericire, nu facem mare ispravă. Aici tu poți să începi; începutul e aici și pentru tine. Dar unde, în ce fel și pentru cine va fi sfârșitul? Toate cresc, toate își caută menirea și-o suferă. Uită-te câte lucruri cresc, cum fac copacii, fie că noi ne gândim la ei, fie că nu.

Tot așa când Epimenide¹⁾ al nostru, somnorosul nostru Peter Klaus, botezat de atunci încoace Ripvan Winkle, se trezește din nou, găsește lumea schimbată. În cei șapte ani de somn ai lui atâtea se mai schimbase! Orice este în afară de noi se va schimba, fără ca noi să ne gândim la asta. Cu atât mai mult ceea ce e în noi. Adevărul, care era ieri o problemă încurcată, a devenit astăzi o credință, care te frige dacă n'o exprimi; mâine contrazicerea o întărește pânăla un fanatism nebun; piedicile o tocesc pânăla o inerție bolnavă, iar acum alunecă spre o tăcere, fie de mulțumire, fie de resemnare. Nici pentru oameni nici pentru lucruri ziua de azi nu înseamnă ieri. Iată, ieri au fost jurăminte de iubire, iar astăzi am ajuns

---

1) Epimenide, după legendele din antichitate, a fost un filosof cretan, din sec. VII înainte de Hristos. Fiu al unei zâne, el ar fi dormit într'o peșteră 57 de ani încheiați.

la blesteme și la ură. Nu cu voea ta, o nu! Dar nu le puteai opri să vie. Oare strălucirea de aur a tinereții s'ar veșteji singură, de bună voe, spre a se preschimba într'o bătrânețe întunecată? E ceva înfricoșat, cum stăm înconjurați și cufundați adânc în acest mister al Timpului! Și suntem fii ai Timpului, făuriți și țesuți de Timp! Și pe noi, cum și pe tot ce avem ce vedem și ce facem, stă scris: nu te odihni, nu te opri, înainte spre destinul tău!

În vremuri de revoluție însă, cari, e drept, se deosebesc dela sine de vremurile obișnuite numai prin iuțeala lor, miraculosul nostru, care a dormit șapte ani, ar putea să se treziască mai curând, cu tot atâta miracol. Și nici n'are nevoie să doarmă cu secolele, ori șapte ani, adesea nici măcar șapte luni. Să ne închipuim, bunăoară, un alt Peter Klaus, încântat de ziua aceea cu jubileul Federației, că s'a lungit în pat să spunem imediat după binecuvântarea lui Talleyrand și socotind că de-acum totul este salvat, a căzut într'un somn liniștit sub scândurile din altărul Patriei și doarme aici nu 21 de ani, ci 1 an și o zi. Bubuiturile de tun din Nancy, atât de depărtate, nu-l turbură, nici draperiile mortuare întinse cât colea, nici cântecele de liturghie, nici focurile de pușcă, nici cățuile cu tămâie sau mulțimea drept deasupra capului său. Nimic din toate acestea. Peter doarme în mijlocul lor. Vreme de un an încheiat, cum spusese, dela 14 Iulie 1790 până la 17 Iulie 1791. În această ultimă zi însă, nici Klaus nici chiar un Epimenide de plumb, n'ar putea să doarmă înainte, afară doar de moartea însăși. Și astfel miraculosul nostru Peter Klaus se trezește. Dar cu ce ochi, Peter! Pământul și cerul au pururi înfățișarea lor veselă de Iulie, iar câmpul lui Marte e ticsit de norod, însă uralele de

bucurie au devenit zbierete de nebuni, de spaimă și de răzbunare; nu mai sunt binecuvântările lui Talleyrand, nici binecuvântările nimănu, ci blesteme, afurisenii și jelanii ascuțite; salvele noastre de tunuri s'au întors, să ne împroaște pe noi. În loc să fluture tingirile cu tămâie și flamurile a 83 de ju-dețe, fâlfâie numai drapelul roșu al sângelui.

Tu, năsăbuitule Klaus! Unul era conținut în celălalt, unul *era* celalt, minus Timpul. Exact dupăcum oțetul lui Hanibal, care făcea să crape stânca, se găsia în vinul nou, cel dulce. Federația cea blândă a fost anul trecut; această acră dezbinare este aceeași substanță, numai că îmbătrânită odată cu zilele scurse.

În zilele noastre nu mai doarme nici un Klaus miraculos, ori vreun Epimenide. Și, totuși, o sumedenie de oameni, printr'o anume înbâcseală ori ușurință, nu pot săvârși acelaș miracol pe cale naturală, credem noi, cu ochii deschiși? Omul are ochi, dar nu vede, afară numai pânăla vârful nasului. Cu priviri vioaie și scânteietoare, cașicum nu numai ar vedea, dar vede *prin lucruri*; unul ca acesta se fâțâie fără astâmpăr prin cercul lui de oficialități, nu visează, dar pentru el *aici e lumea* întreagă. Cașicum, întradevăr, când vedenia noastră se termină, nu începe atunci neantul, iar sfârșitul lumii ți se arată limpede, dela sine? Pentru asta persoana noastră oficială, scânteind vesel, sârguitoare (s'o numim, bunăoară, Lafayette) tresare pe negândite după un an și o zi, la hreamățul puternic al focurilor de tun, cască atunci niște ochi nu mai puțin mirați decât ar fi făcut Peter Klaus. Astfel de miracole naturale Lafayette poate săvârși; dar, la dreptul vorbind, nu numai el, dar cei mai mulți dintre ceilalți oficiali sau neoficiali, și în ge-

neres tot poporul francez o poate săvârși și atunci sar din când în când în sus, ca niște oameni cari au dormit șapte ani și se deșteaptă uimiți, dar se deșteaptă uimiți de tărăboiul ce fac ei înșiși. Libertatea, cum spuneam, e înconjurată așa de ciudat de atâtea nevoi, iar vieța aceasta a omului un somnambulism atât de curios, conștient sau inconștient, voluntar sau involuntar! Dacă cineva pe lume a fost mirat că jurământul Federației s'a preschimbât în focuri de tun, de bunăseamă dintre toți oamenii aceia, cari au simțit mai multă uimire, au fost Francezii, cari întâi au jurat și apoi au tras cu tunul. Vai, ofensele trebuie să vie. Sărbătoarea sublimă a sulitelor cu zvăpăeala ei de dragoste frățească, necunoscută dela vremurile de aur încoace, n'a schimbat nimica. Fierbințeala molipsitoare din 25 de milioane de inimi nu s'a potolit pentru asta, ba e tot fierbinte, chiar și mai fierbinte. Orice constrângere a unei porunci s'a înlăturat dela atâtea milioane de inși; orice constrângere, sau regula obligatorie, afară de acel melodramatic jurământ al Federației, cu care ei se legătuiseră singuri. Cuvintele *tu trebuie* au fost decând lumea condiția oricărei ființe umane, iar binele și fericirea sa erau să asculte de ele. Vai de el, dacă, îmboldit chiar de nevoia cea mai vădită, regula lui de vieță ajunge numai răzvrătirea, răzlețirea necinstită și vorba *așo vreau!* A venit însă evanghelia lui Jean-Jacques, iar prima ei consfințire a fost săvârșită. Toate lucrurile, cum am spus, se molipsesc de-o fierbințeală tot mai caldă și cată acuma să fiarbă mai departe, să se schimbe neconținut, observate sau neobservate.

Impinși de dezgust, căpitan după căpitan, cu mustățile lor regaliste, încalecă pe caii lor de luptă, ori pe mârtoagele lor de luptă, și pornesc amenințatori

peste Rin. Până când se călătoresc cu toții. Dar nici pribegia civililor nu încetează; boer după boer cată să plece, călare sau în trăsură, în acelaș chip, îndemnați la asta, ba chiar siliți. Căci până și țăranii disprețuesc pe acela, care nu îndrăznește să se alătore de tagma lui și să lupte. Poate el suferi să i se trimită o furcă de tors? Fie cu poșta, gravată pe o placă de aramă, fie în realitate și de lemn, pironită deasupra ușorului dela poartă, cașicum ar fi nu un Hercule, ci o Omfală? Așa stemă îi pregătesc cu sânguință cei de peste Rin. Pânăcând se urnește și el și pleacă și astfel, cu toane acre, alt proprietar de moșie s'a dus, fără să ia pământul cu dânsul. Câți anume au pribegit dintre ofițeri și dintre proprietari?

Nu sunt apoi numai vorbe de necaz pe vreuna din cele 25 de milioane de limbi ale Francezilor, nu numai gânduri necăjite în sufletele lor, ci e, oarecum, un crâmpeiu din bătălia cea mare. Pune la socoteală atâtea șiruri de vorbe de necaz laolaltă și ai certuri și încăierări; pune la socoteală certurile laolaltă, împreună cu poxia otrăvită ce lasă în urmă-le, cari ajung la răscoale și la revolte. Unul după altul lucrurile vrednice de respect încetează de-a mai întâmpina respect; într'un pojar material vizibil se năruie castel după castel, iar într'un pojar spiritual nevăzut autoritate după autoritate. Cu vuiet și cu sclipiri, sau fără vuiet și pe nesimțite, un întreg sistem de lucruri vechi dispăre, bucată cu bucată. Mâine îl vei căuta din ochi și nu va mai fi.

2 — DE VEGHIE

Doarmă cine vrea, legănat de speranțe și de scurte vedenii, ca Lafayette, care „într'o primejdie vede

totdeauna ultima primejdie,, care-l amenință“. Nu-i timp de dormit, nici de semănat ogorul.

Tagma sfântă a crainicilor unei noi dinastii (înțelegem cei 60 și ceva de lipitori de afișe cu însemnele lor de plumb) nu doarme. Cu oala lor de cleiu și cu bidineaua ei îmbracă în fiecă zi din nou zidurile Parisului în culorile curcubeului. Breaslă autoritară, cu stemă, cum spuneam, sau mai degrabă magică, făcătoare de minuni, nu pentru ziarele cât cearșaful, pe cari le lipeșc, ci fiindcă vor convinge vreun suflet, sau sufletele oamenilor. Vânzătorii de jurnale țipă, iar flașnetarii la fel. Jurnalismul cel mare se umflă și zbiară din toate gâtlejurile lui, departe de Paris, spre toate colțurile Franței, parcă ar fi peștera lui Eolus, ținând vii toate soiurile de focuri.

Gâtlejuri de jurnale sunt, după cum socotesc unii, până la vreo 133. De felurite mărimi. Dela alde Chénier, Gorsasse și Camille până la cel mai de jos, la Marat al nostru, la altul de jos Hébert al nostru, care scoate acuma *Père Duchesne*. Aceștia combat cu violență și argumente grele, ori cu zeflemele ușoare și sprintene, pentru drepturile omului. Alde Durosoy, Royou, Peltier, Sullieu, deasemenea cu o tactică amestecată, cuprinzând, lucru ciudat de spus, multe parodii profane, luptă pentru Tron și Altar. Cât privește pe Marat, prietenul poporului, glasul lui e ca al bouului de baltă, sau al bătlanului din smârcurile singuratice. Nevăzut de oameni, el orăcăește într'una, de indignare, de bănuieli, de supărări fără leac, ca un tunet înăbușit. Poporul alunecă spre ruină, e aproape chiar să moară de foame.

„Scumpi prieteni, strigă el, mizeria voastră nu-i fructul vițiilor, nici al trândăviei. Voi aveți tot atâta drept să trăiți cât și Ludovic XVI, sau cât cea mai

fericită făptură a secolului. Care om ar putea spune, că are drept să se așeze la masă, când voi n'aveți pâine?"

Deoparte poporul, care se prăbușește, de alta nimic decât păcătosul de jupân Motier, trădătorul de Riquetti Mirabeau, vânduți, sau umbre de alt soi, mutre de șarlatani, asta vezi în posturile înalte, oriunde te-ai uita. Oameni, care umblă fasolindu-se, strâmbându-se, vorbind cu două înțelesuri, în haine periate. Înăuntru însă găunoși: șarlatani politici, șarlatani științifici și academici; toți cu un simțimânt colegial unul pentru altul, dar în public un fel de spirit de șarlatani. Nici marele Lavoisier, el însuși, sau careva din cei 40 de nemuritori, nu poate scăpa de această limbă ascuțită, care nu e lipsită de-o sinceritate fanatică, nici, lucrul cel mai ciudat dintre toate, de anume bun simț înțepător. Și apoi cele 3000 de case de joc, cari sunt în Paris, canal de scurgere pentru coțcarii din toată lumea, hazna de nedreptăți și de desfrâu! Când e știut, că fără o morală cum trebuie libertatea e cu neputință! Aici, în aceste vizuini ale Satanei (pe cari cineva le cunoaște și le dă în stambă cu îndărătnicie) *stigleții* lui jupân Motier se adună și se întovărășesc, îngrășându-se ca vampirii pe spinarea unui popor, gata gata să moară de foame.

„O, popor, strigă el adeseori, cu un accent care sfâșie inima. Trădare, înșelăciune, vampirism și coțcărie, dela Daniel și până la Beershebe.

Sufletul lui Marat e bolnav, văzând această privilegiște. Dar care-i leacul? Să se rădice opt sute de spânzurători, pe străzile cele mai umblate și să se puie să tragă de funii. Riquetti în cea dintâi. Asta

este rețeta, foarte simplă, a lui Marat, prietenul poporului,

Așa țipă și zbiară cele 133 de gazete. Și, după cât se pare, nici nu sunt de ajuns. Căci în Franța sunt și unghere întunecoase, unde ziarele nu pătrund. Și totuși până și aici i-o așa sete de noutăți, cum nu se mai văzuse niciodată prin partea locului. Un om vrednic, ca Dampmartin, fiind în concediu, înhamă ca să se întoarcă acasă, dela Paris, dar nu poate să meargă departe, căci țărani îl opresc pe drumul mare, copleșindu-l cu întrebări. Surugiul nu vrea să-și scoată caii afară, până ce aproape nu te vei fi certat cu el, căci totdeauna te întreabă: „Ce mai vești?”. La Autun, în ciuda unui ger năprasnic, căci suntem în Ianuarie 1791, nimic nu te va scuti, ci va trebui să-ți constrângi măduarele înțepenite de atâta drum, să-ți aduni gândurile și să vorbești mulțimei dela o fereastră care dă în piața târgului. E metoda cea mai scurtă“. Oameni buni, uite ce mi se pare cu adevărat, că augusta Adunare e pe cale să facă. Asta e noutatea și nu alta.

*Acuma 'nchid pleoapele-mi obosite,
lasă-mă, lasă-mă să mă odihnesc.*

Bunul Dampmartin! Dar, în total, o nație nu-i uimitor de credincioasă caracterului ei național, care la dreptul vorbind îi curge în sânge? Acum o mie nouă sute de ani Iuliu Cezar, cu ochiul lui ager și sigur, lua notă cum Galii pândiau oamenii la drum. „E un obicei al lor, spune dânsul, să opriască pe călători, ba uneori chiar cu deasila, și să-i întrebe, ce-au putut fiecare din ei să audă, ori să știe, despre anume soiu de chestiuni. Prin orașe norodul de

rând dă năvală asupra negustorului în trecere și-i cere, să le spună din ce ținuturi vine și ce lucruri a aflat pe acolo. Ațâțați de atari zvonuri și de cele auzite ei au să hotărască după ele în privința celor mai importante interese. Și vrând-nevrând a doua zi se căiesc că au făcut așa, călăuzindu-se după astfel de știri nesigure, căci mulți călători le răspund numai cu basme, spre a le face plăcere și-și văd de drum”.

Asta acum o mie nouă sute de ani. Iar bietul Dampmartin, obosit de drum, pe gerul iernii, perorează acuma dela fereastră unui han, debunăseamă la palida lumină a stelelor și a unei candelă cu ulei. Poporul acesta nu se mai numește de multă vreme Galii și a devenit în întregime *braccatus*: *umblă cu nădragi* și a suferit destule schimbări. Unii dintre fioresii Germani, *Francii*, au venit buluc asupra-i și, ca să zicem așa, au clădit o covățică pe spinarea lui, iar după aceea l-au călărit totdeauna și l-au strâns din hățuri, după datina lor mohorâtă și îndărătnică. Căci German înseamnă, după nume, gher-man, *om de războiu*. Și în chipul acesta poporul, după cum spuneam, e botezat acuma franc, sau francez. Totuși, vechia fire galică, sau celtică, cu zvăpăeala, cu pripeala și clăcătul ei, cu ceea ce are în sine și bun și rău, nu se păstrează și astăzi, doar cu prea puține schimbări?

Pentru rest, că în atare învălmășeală și înflăcărare clubismul înflorește și se răspândește, nici nu mai e nevoie să spunem. Depe acuma mama patriotismului, care sălășluște în clubul Jacobinilor, strălucește suverană deasupra tuturor, făcând să pâlască biata lumină de lună a clubului monarhic, gata să se stingă pentru veșnicie. Ea, cum am spus, strălucește suverană, înconjurată de-o aureolă solară, încă nu cu

licării infernale, respectată, nu fără teamă, de autoritățile comunale, numărând printre ai săi pe un Barnave, Lameth, Pétion din Adunarea națională, foarte bucuroasă de dânșii, cum și de Robespierre al ei. Cordelierii, la rândul-le, Hébert al nostru, Vincent, bibliofilul Moro, mârâie în auzul tuturor, că un primar tiran și un jupân Motier îi împunge fără milă cu furca ascuțită a legii, cu gândul văzut de a-i desființa, hărțuindu-i. Am arătat mai înainte, cum Societatea-mamă a Jăcobinilor a dat naștere mai departe Cordelierilor deoparte, iar de alta Feuillantilor. Cordelierii sunt „un elixir, de două ori destilat, al patriotismului Jacobinilor; ceilalți o apă chioară a lui, întinsă până departe”. Societatea va absorbi pe cei dintâi în sânul ei de mamă, iar pe cei din urmă îi va risipi în neant, după o luptă furtunoasă. Ea va zămisli și va da la lumină 300 de societăți filiale. Le va dădăci, va ține corespondență cu ele, se va strădui cu ele și va munci în continuu. Subt vechea sa figură jacobinismul va face să tâșniască mlădițe organice până în cele mai depărtate unghere ale Franței învălmășite și în descompunere, dar o va organiza din nou. La dreptul vorbind, acesta este faptul de căpetenie al epocii.

Pentru constituționalismul pasionat, cu atât mai mult pentru regalism, cari văd cum toate cluburile lor se prăpădesc și mor, clubismul are să ajungă în chip firesc să pară, că e rădăcina tuturor relelor. Cu toate acestea clubismul nu-i moarte, ci mai degrabă o nouă organizare, o vieață răsărită din moarte. El distruge, e drept, rămășițele vechiului sistem, dar pentru cel nou el este important, de nelipsit. Puterea-i miraculoasă stă în faptul, că omul poate conlucra cu alt om, că stă în legătură cu el. Intr'un bordeiu, sau

într'un cătun, patriotismul acuma nu se mai tângue ca un glas în pustiu. El poate merge pânăla târgul cel mai apropiat; aici, în societatea filială, el își poate răcori aleanul într'o cuvântare încheată sau într'o acțiune, condusă mai departe de însași mama patriotismului. Toate cluburile constituționale și ceelealte la fel se închid unul după altul, ca niște izvoare cari au secat. Singur jacobinismul s'a coborât până jos, la pânza subterană de apă din adâncuri și poate, afară numai dacă nu s'a astupat, să curgă din bielșug, neconținut, ca o fântână arteziană. Până când pânza cea mare se va fi scurs în întregime și atunci totul va fi înecat și acoperit, iar potopul lui Noe va fi el însuși potopit.

De altă parte, Claude Fauchet, spre a pregăti neamul omenesc pentru vremea de aur, care după toate semnele se apropie, a deschis *Cercul social*, cu grămăticii, cu birouri de corespondență și așa mai departe, după modelul lui Palais-Royal. Este Fauchet *Te Deum*; același, care a cuvântat despre moartea lui Franklin în acea vastă rotondă a Medicisilor din Hala cu grâne. Aici cu o mașină de tipărit și cu discursuri melodioase el a răspândit iarna asta zvonuri despre dânsul pânăla cele mai depărtate bariere ale cetății. „Zece mii de persoane respectabile așteaptă aici să asculte pe acest *procuror general al adevărului* (cum s'a botezat el singur), pe înțeleptul Condorcet, sau alt cirac elocvent. Ce procuror general elocvent! El combate mereu și bine și rău, spunând lucrurile crude sau coapte cum le gândește. Nu fără folos pentru sine; căci asta îl împinge la un episcopat, măcar că episcopat constituțional. Fauchet se dovedește un om cu limba ascuțită, cu plămâni zdaveni, cu inimă tare; subiectul, pe care-l vântură mai

mult, și când ai căuta, în chipul cel mai bun, este despre drept, despre natură, despre bunăvoință, despre progres. Dacă ideile vânturate sunt panteiste, sau altfel, ori dacă sunt originale, nu-i nevoie în zile de astea să cercetăm.

Acum câțva timp Brissot cel plin de treburi fusese tocmai de idee, să întemeieze un astfel de *Cerc Social* de regenerare; mai mult încă, el și făcuse încercarea în Newmanstreet Oxford-street din Babilonul de pe Tamisa, dar, după cât se spune, a lăsat-o baltă, băgând pe furis banii în buzunar. Nu Brissot, ci Fauchet a fost menit să fie omul norocos. Totuși, mărinimosul Brissot va cânta din inimă și cu sinceritate, cu glas de tunet: *Nunc, Domine!* Dar „zece mii de persoane respectabile!“ La ce umflătură ajung atâtea lucruri, în proporție cu adevărata lor mărime! Acest *Cerc social*, pentru care Brissot întonează sincer, cu glas de tunet, un *Nunc, Domine*, ce este? Din nenorocire, vânt și umbră. Realitatea principală, ce găsim aici, e poate aceasta: „un procuror general al adevărului“ a luat într’o zi forma unui corp, ca un fiu al lui Adam, pe pământul nostru, deși timp numai de câteva luni, sau câteva momente, iar zece mii de persoane respectabile așteptau, până ce chaosul și noaptea l-au înghițit.

O sută treizeci și trei de jurnale în Paris; un *Cerc social* de regenerare; oratori în societatea-mumă și în filiale, pe la balcoanele hanurilor, la colțul sobei, la masa de seară; discuții, cari se termină adesea cu dueluri. Pune pururi pedeeasupra, ca un veșnic ison al unei zavistii, care mormăie: raritatea lucrului, raritatea pâinii. Iarna e aspră și geroasă; coada la bructării de oameni în zdrențe, ca o flamură neagră și sfârticată a mizeriei, se tălăzuește iarăși din timp în

timp. Acest an nou al glorioasei noastre revoluții este al treilea an de foamete. Omul bogat, când e invitat la masă, pe așa vremuri de pacoste, se simte dator față de politeță să vină cu pâinea în buzunar. Dar cel sărac atunci ce să mânânce? „Asta a făcut-o glorioasa voastră revoluție!“ strigă unii. „Glorioasa noastră revoluție a fost măsluită cu șiretenie, ca să facă asta, de niște trădători blestemați, vrednici de felinar, strigă alții. Cine ar zugrăvi vârtejul turbat, în care se rotește Franța, toată sfâșiată de-o dezbinare sălbatică? Certurile fără capăt desubt toate acoperișurile franceze și'n toate inimile Francezilor; lucrurile bolnave rostite, sau săvârșite, suma totală din care se alcătuește revoluția franceză, limbă omească nu le poate spune. Nici legile acțiunii, care lucrează nevăzute în adâncurile acestei uriașe și oarbe dezbinări. Oamenii privesc cu uimire, dar nu cu măsură, la aceste evenimente de nemăsurat; nu le cunosc legile; *văd* doar, după feluritele grade ale științii lor, ce faze noi și ce rezultate aduc aceste legi. Franța este ca o monstroasă masă galvanică, în care tot felul de substanțe mult mai ciudate decât cele galvanice, sau electrice, sunt la lucru, electrizându-se una pe alta, pozitiv sau negativ și umplând cu electricitate buteliile noastre de Leyda, cari sunt în număr de 25 de milioane. Când butelia va fi plină, atunci, la o ușoară atingere, va face explozie.

3. — CU SABIA ÎN MÂNĂ

Pe-o astfel de temelie minunată câtă totuși să se mențină legea, regalitatea, autoritatea și ce bruma a mai rămas din ordinea văzută, atât timp cât poate. Aici, cum făcea bătrânul Anarch în ciocnirea celor 4 elemente, și-a întins stindardul augusta noastră

Adunare, învăluită de întunericul fără sfârșit al zavistiei, rezemându-se pe-o prăpastie fără fund și care se clatină, întreținând un tăraoiu neîntrerupt. Injuru-i este Timpul și Veșnicia și Hăul, iar ea face ce poate, ce-i este dat să facă.

Uitându-ne încă odată, cu silă, înăuntru-i, deslușim puține lucruri cu rost: o teorie constituțională a verbelor defective combate mai departe, cu îndărătnicie, printre întreruperi fără sfârșit; Mirabeau, dela tribuna lui, cu greutatea numelui și geniului său, domolește mult violența Jacobinilor; aceasta în schimb își dă și mai cu putere drumul în clubul Jacobinilor; aici se citesc pagini tari împotriva-i. Calea omului acestuia este misterioasă, problematică; o cale anevoioasă și totuși el merge înainte, fără nici-un tovarăș. Patriotismul curat nu-l numără acuma printre aleșii lui; regalismul curat îl urăște. Totuși, greutatea lui în lume e covârșitoare. Să-l lăsăm să călătorească, fără însoțitori, fără șovăire, spre ținta lui, atâta cât încă este ziuă injuru-i, iar noaptea n'a venit.

Grupul ales al fraților patrioți puri e însă mic; numără abia vreo 30, cari sălășluiesc la capătul extrem al stânzei, separați de grosul mulțimei. Un virtuos Pétion, un incoruptibil Robespierre, cel mai statornic și mai incoruptibil dintre oamenii înăcriți, dar subțirei; triumviratul Barnave, Duport și Lameth, mari prin cuvântările, cugetările și faptele lor, fiecare după croeala lui; un bătrân uscat, ca Goupil de Prefeln. De aceștia și de acei, cari îi vor urma, are să atârne patriotismul pur.

Aici, deasemenea, putem vedea cum sălășluiește Filip de Orléans, deosebindu-se printre cei 30, deși îl auzim arareori. Intr'o încurcătură plină de întu-

necimi și de funingine, că unul ce-a ajuns, am putea spune, în chaos. Sunt unele licăriri de locotenență și de Regență, ba chiar și dezbateri în Adunare asupra succesiunii la tron, „în cazul când ramura actuală ar fi să cadă“. În acest timp Filip, îngrijorat, se spune, se primbla în tăcere prin coridoare, pânăce atare înalt argument se va fi terminat. Toate acestea însă n'au dus la nimic. Mirabeau, uitându-se înăuntrul acestui om și prin corpul lui, a zburcnit în graiul lui violent și intraductibil: „Acest cacă-vacă nu merită osteneala, ce ne dăm pentru el!“ Toate, deci, n'au dus la nimic și între timp și părăluțele lui Filip, după câte se spune, s'au dus. Putea el să refuze câțiva bani unui patriot talentat, care ducea lipsă numai de asta, el care ducea lipsă de toate, *afară de asta*? Niciun pamflet nu se poate tipări fără bani, ba nici măcar scrise fără hrană, care se capătă cu bani. Fără sfați omul tău întreprinzător cel mai de nădejde nu se poate urni din loc. Orice persoană patriotică, precum și orice planuri, reclamă bani. Cu atât mai mult intrigile răspândite prin depărtări, cari trăiesc și există numai grație banului. Ele se întind până departe, c'o poftă nesăturată pentru bani, în stare să înghită și principate. Și astfel s'a rostogolit prințul Filip printre Silerii, Laclosii lui și alți întunecați fii ai nopții, centrul celor mai ciudate și mai mohorâte învârteli, dintre cari a ieșit la lumină, cum am spus-o adesea, o mașinărie epică și fără seamăn de bănuieli. Dar ce s'a pus la cale și s'a lucrat acolo, ce trădare specială, ce șurubărie, ce străduință de-a face rău, cu scop sau fără scop, nicio ființă vie n'are astăzi sorți să poată ști, afară doar de geniul, care prezida toate acestea, prințul puterilor aierului. Presupunerea lui Camil e cea mai pro-

tabilă: că bietul Filip s'a avântat, o bucată de drum, într'o uneltire de trădare, așa cum se urcase deunăzi într'unul din primele baloane, însă, speriat de noua situație în care se băgase, a făcut repede stânga'm-prejur și a lăsat-o baltă, mai nerod decât o pornise. A da naștere la bănuieli fără seamăn, asta a fost m-nirea lui în epopeea aceasta revoluționară. Acum însă, când și-a pierdut tolba cu bielsugul, banii lui peșin, ce alt lucru mai poate pierde? Un om ca el, fără speranță, are să se tăvăliască și să se zbată de acum într'un întuneric adânc și înăuntru și înafară, în acest element de moarte. Odată, sau chiar de două ori, îl vom vedea iarăși ieșind la suprafață, cătând să scape din acel adânc element de moarte, dar în zadar. Pentru un moment, dar e cel din urmă moment, el se avântă în sus, ori e zvârlit în sus, chiar în vază și într'un soi de renume, spre a dispărea apoi pentru totdeauna.

Partidul de dreapta stăruie deasemenea, ba încă arată mai multă însuflețire ca oricând, deși în privința asta speranța e aproape gata să se topiască. Scorțosul stareț Maury, când regaliștii necunoscuți din provincie îi strâng mâinile cu avânturi de bucurie, răspunde, scuturându-și capul lui de bronz, neclintit:

— Vai, domnule, tot ce fac eu aici nu-i bun de nimic.

Vajnicul Faussigny, care nu apare în istorie decât de data asta, înaintează furios în mijlocul sălii, strigând:

— Nu-i decât un mijloc, ca să isprăvim cu ei: să ne năpustim cu sabia scoasă asupra derbedeilor acestora!

Și el arată cu mâna pe cei 30 de deputați din ex-

trema stângă. După care se iscă tărașoiu, apoi vin răcnete, certuri, regrete și fum în vânt. Lucrurile se coc și ajung hotărât „de neîmpăcat“; asta se cheamă „o ruptură“. Provocarea aceea sălbatică, dar zadarnică, a lui Faussigny a avut loc în August 1790. Nu vom fi ajuns încă în luna August a anului viitor și cei 192 de deputați regaliști își vor face ruptura finală dintr'o adunare pradă intrigilor și-și vor scutura asupra-i pulbera pingelelor lor.

Cu privire la afacerea aceasta „cu sabia scoasă“ câtă să notăm aici un lucru, care e în legătură cu dânsa. Am mai vorbit de câteva ori de dueluri. Am spus că în toate colțurile Franței au avut loc nenumărate dueluri. Camarazi, cari discută, își răstoarnă paharele cu vin, se leapădă de armele rațiunii și ale răspunsului, spre a porni să se bată în țarcuri închise. Se vor despărți sângerati, sau poate nu se vor despărți, ci vor cădea amândoi, străpunși de sabie până'n spate, terminându-și totodată și vieța și mânia și murind cum mor nebunii. Asta a dăinuit de multă vreme și dăinuește încă. Acum se pare însă că până și în sânul unei auguste adunări regalismul acesta trădător a dibuit, în desperarea lui, un sistem nou de-a combate patriotismul: de a-l ucide printr'o serie de dueluri sistematice. „Spadasini“ din partidul acesta înfruntă oamenii. Ii poți închiria cu câțiva gologani. Ochii galbeni ai jurnalismului au văzut „doisprezece târâie-brâu“ sosiți proaspăt din Elveția, precum și „un număr însemnat de ucigași, cari se exercită în sălile de scrimă și se străduesc să tragă cu pistolul“.

Orice deputat patriot mai de seamă poate fi provocat; are să scape odată, sau de zece ori, dar vrând-nevrând are să vină o zi, când va cădea, iar Franța

va plânge. Câte provocări n'a primit Mirabeau! Mai ales, decând e luptător pentru norod! Provocări cu sutele. Fiindcă însă constituția trebuie să fie alcătuită înainte de toate iar timpul său e prețios, el răspunde pururia printr'un fel de formulă calapod:

— Domnule, v'am pus pe listă. Vă înștiințez însă, că e lungă și nu am vre-o preferință.

N'am avut astă toamnă duelul lui Cazalès cu Barnave? Acești doi maeștri ai întrecerilor oratorice s'au întâlnit spre a schimba focuri de pistol. Cazalès, șeful regaliștilor, pe cari îi vom numi negri, spusese într'un moment de înflăcărare: „Patrioții sunt simpli tâlhari“ și, grăind astfel, aruncase, sau s'a părut că aruncă, o privire scânteietoare înspre alde Barnave. Acesta nu s'a putut ține să nu răspundă printr'o altă privire; de aici trebuia o întâlnire. Al doilea foc al lui Barnave atinse pălăria lui Cazalès. Vârful din față al pâslei triumphiulare, așa cum o purtau pe atunci muritorii, amorti lovitura și salvă această frunte frumoasă de ceva mai rău decât o rană trecătoare. Cât de ușor ar fi fost pentru soartă să se întoarcă în senz invers, iar pălăria lui Barnave n'ar fi fost poate așa de bună!

Patriotismul făcu atunci o protestare violentă împotriva duelului în general; petiții fură îndreptate, către augusta Adunare, rugând-o să pună capăt, printr'o lege, acestei barbarii feudale. Barbarie și solecism. Căci vom ajunge oare să convingem pe cineva, turnându-i în cap o jumătate litră de plumb? Negreșit, că nu. Barnave fu primit la Jacobini cu brațele deschise, însă i se făcu muștrări.

Aducându-și aminte de acest duel și biziindu-se pe renumele, ce-și făcuse în America, unde trecea drept un om de-o îndrăzneală fără măsură și că e

lipsit mai degrabă de minte decât de inimă, Lameth refuză, fără multă emoție, să meargă să se bată cu un tânăr nobil din Artois, venit anume la Paris spre a-l provoca. Mai întâi îl pofti cu sânge rece să aștepte; după aceea dădu cu sânge rece voie la doi dintre prietenii lui să se bată în locu-i și să dea o lecție tânărului nobil. Ceeace ei și făcură. Procedeu cam rece, care mulțumi pe cei doi prieteni, pe Lameth și pe tânărul nobil zvăpăiat. Ne-am fi putut închipui, că discuția are să rămâie aici. Totuși, n'a fost așa. Lameth, ducându-se într'amurg să-și reia ocupațiile de deputat, întâlnește pe coridoarele Adunării o gloată de regaliști, cari îl întâmpină cu zeflemele, cu semne de dispreț, cu fanfaronade, ba și cu insulte pe față. Răbdarea omenească are și ea margini.

— Domnule, zise Lameth, adresându-se unui oarecare Lautrec, care avea cocoșă sau altă schilodenie din fire, domnule, dacă dumneata ai fi om să te bați!

— Așa ceva sunt eu! strigă tânărul duce de Castries.

Lameth, năvalnic ca fulgerul, răspunse:

— La moment!

Și astfel, când umbrele amurgului se lățiau asupra pădurei Boulogne, se puteau vedea doi oameni cu priviri de leu, cu gesturi rezezi, în poziție de luptă: cu piciorul drept înainte, apărându-se și împingând cizma înainte; ciocănituri de săbii, atac în terță, în cvartă, străduinți de-a se străpunge unul pe altul. Uitați-vă: Lameth, mai aprig în a-și atinge protivnicul, își face vânt cu tot corpul și cu toată greutatea corpului. Castries însă se dă laoparte cu iscusință. Lameth nu străpunge decât aierul și, rezezit înainte, se duce și-și înfige brațul stâng în sabia ce-i întinsese Castries. După care, la vederea

sângelui și a palorii rănitului, duelul încetează, chirurgul aplică un aparat și onoarea e satisfăcută de amândouă părțile.

Dar astea n'au să mai aibă atunci capăt? Lameth, cel răsfățat, e culcat în pat, având o rană adâncă. Nu-i afară de orice pericol, afurisiții de aristocrațiucid mișelește pe apărătorii poporului; îi combat nu cu argumente, ci cu lovituri de spadă. Dar cei doisprezece spadasini veniți din Elveția și numărul însemnat de târâie-brâu, cari fac exerciții de tragere cu pistolul? Patriotismul cugetă și chibzuește asupra răului cu o înverșunare mereu crescândă, mereu sporind, în răstimpul acesta de 36 de ore.

Dar după ce s'au scurs aceste 36 de ore, în ziua de Sâmbătă 13, avem de contemplat o priveliște nouă: strada Varennes și Bulevardul Invalizilor, care e alături, sunt tixite de-o mulțime amestecată. Palatul lui de Castries pare c'a înebunit, că l-au apucat toți dracii; el varsă prin fiecare fereastră „paturi, tablouri, icoane, măsuțe, dulapuri, ulcioare și clopote, toate acestea în mijlocul aclamațiilor continui ale poporului și fără cel mai mic furtișag, căci în toate părțile răsună strigătul: „Să fie spânzurat cine va fura un capăt de ață“. Asta e un *Plebiscit*, un decret iconoclastic neregulat al mulțimei de rând, care nu putea să nu fie adus la îndeplinire. Primăria dărdăie și chibzuește, dacă e cazul să scoată *drapelul roșu* și să proclame legea marțială. În Adunarea națională o parte dintre membri se văicăresc, cealaltă parte cu greu poate să-și înfrâneze aplauzele. Starețul Maury nu e în stare să hotărască, dacă gloata iconoclastică se urcă la 40.000, sau la 200.000 de inși.

Delegațiile, crainicii rezezi aleargă unul după altul, căci poporul se află de cealaltă parte a Senei.

Lafayette și garda lui civică, fără *drapelul roșu*, pornesc la drum, dar pe semne fără să se grăbiască prea tare. Mai mult încă, ajuns la fața locului, Lafayette salută scoțându-și pălăria, înainte de-a da ordin, să se puie baionetele la puști. La ce bun? Curtea de casație plebeiană, cum a numit-o cu drept cuvânt Camille, și-a îndeplinit opera: norodul pășește înainte, cu jiletca descheiată, cu buzunările întoarse pe dos. El devastase palatul, dăduse o iamă meritată, dar nu jefuise. Eroul celor două lumi, cu o răbdare nesecată, adresează muștrări, împrăștie gloatele și le liniștește, convingându-le printr'un soi de constrângere blajină, totuși fără a băga baionetele în teacă. A doua zi toate își relășaseră mersul lor obișnuit.

Ducele de Castries, cercetând cele ce se întâmplase, putea cu bună dreptate să scrie președintelui, să porniască apoi el însuși spre hotare, ca să rădice acolo un corp de armată, sau să execute mai nu știu ce planuri. Regalismul însă părăsește cu desăvârșire metoda aceasta de discuție, iar cei 12 spadasi se întorc în Elveția sau în țara visurilor, prin poarta din lemn de corn, una sau alta din aceste țări fiind patria lor.

Mai mult încă, editorul Prudhomme este autorizat să publice un lucru curios:

„Suntem autorizați să publicăm (spune nerodul, dar zgomotosul editor), că Dl. Boyer, luptătorul bunilor patrioți, este în capul a 50 de spadasinucigași. Adresa lui este: trecerea spre pădurea Boulogne, mahalaua Saint-Denis“.

Unul dintre cele mai ciudate așezăminte acesta, al luptătorului Boyer și al spadasinucigașilor lui! Serviciile lor sunt, totuși, nefolositoare: regalismul a părăsit metoda de-a spada, ca fiind cudesăvârșire nepractică.

4. — SA FUGA, ORI SA NU FUGA

Iată adevărul: regalitatea simte în toate zilele, că se apropie din ce în ce mai mult de un sfârșit jalnic. Dincolo de Rin devine sigur, că regele nu mai e liber în Tuilerii. Acest lucru bietul rege poate să-l tăgăduiască oricât cu gura-i oficială, dar în fundul inimei știe bine, că adevărul e așa. Constituția civilă a clerului; decretul de surghiun al îndărătnicilor. El nici nu se poate măcar împotrivi la acesta din urmă, deși conștiința lui i-o poruncește. După două luni de șovăeală îl semnează și pe acesta. L-a semnat în ziua de 21 Ianuarie 1791 și totuși, spre nenorocirea acestui biet suflet, va mai fi un alt Ianuarie.

Ce ajung preoții îndărătnici surghiuniți? Niște martiri de neînvins, după unii; niște trădători și săcâitori fără leac, după alții. Astfel s'a întâmplat ceea ce prevăzusem: cu religia sau cu sporovăeala și ecoul religiei, întreaga Franță este despărțită în două tabere printr'o nouă întrerupere de continuitate, complicând și înveninând toate rănilile cele vechi. Iar spre a le vindeca, va trebui o operație crudă în Vendeea.

Nenorocită regalitate, nenorocită majestate, reprezentant ereditar (puțin importă, ce nume îi dăm) dela care se așteaptă mult și căruia i s'a dat puțin! Garda civică în albastru împresoară palatul Tuilerii, cu un Lafayette, mic pedant constituțional, simplu, strâmt, țepăn ca apa schimbată în ghiață subțire. Pe care o inimă de regină nu-l poate iubi. Adunarea națională cu drapelul ei desfășurat, știm noi unde, se află colea, aproape, continuându-și tărașoiul său veșnic. Inafară nimic alta decât revoltele din Nancy, devastarea palatului lui de Castries, răscoale și răzmirițe,

răscoale la nord și la sud, la Aix, la Douai, la Belfort, la Uzès, la Perpignan, la Nîmes, până și la Avignon, orașul acesta fără astâmpăr al papilor. Un pârlit continuu, un pâlpâit de răscoale pe suprafața întregii Franțe, dovadă că răscoalele se întind cu o repeziciune electrică. Și pe deasupra o iarnă grea, cu grevele lucrătorilor flămânzi, cu acest surd mormăit al mizeriei, sunet fundamental și temelie a tuturor celorlalte discordii !

Planul regalității, dacă am putea totuși să spunem, că ea are un plan lămurit, este ca totdeauna, să fugă spre hotare. În fapt e singurul plan, care ar putea să-i lase o fărâmă de speranță. Fugi la Bouillé; înconjurat cu tunuri și ocrotit de cei „40.000 de Germani credincioși“, amenință, somează Adunarea națională să te urmeze, somează partidul regalist, partidul constituțional și partidul de vânzare; împrăștie restul cu zburături de tun, dacă va fi nevoie. Lasă jacobinismul și revolta, într'o crudă desnădejde, să fugă în spațiile infinite, izgoniți de zburături. Tună asupra Franței prin gura tunurilor; poruncește revoltei să înceteze, dar nu te ruga de dânsa. Domnește pe urmă cu cea mai largă constituție cu putință; împarte dreptatea, practică mărinimia. Fii păstorul acestui norod nevoiaș, dar nu cel care-l tunde, sau o închipuire de păstor. Fă acest lucru, dacă îndrăznești. Dar dacă nu îndrăznești, atunci, în numele cerului, du-te și te culcă. Nu cunosc altă cale potrivită.

Cred, chiar, că asta se poate face. Ar fi deajuns un om, care să fie destoinic de așa ceva. Căci dacă o genune atât de indescriptibilă de învălmășeli babilonice (cum este epoca noastră) nu poate fi domolită de un singur om, dacă pentru asta trebuie timp și oa-

meni, un om singur îi poate domoli furiile, poate să le țină în cumpănă, să le domine și să stee pe margine fără a fi înghițit, așa cum au făcut-o în zilele noastre mai mulți oameni și mai mulți regi. Un om poate multe. Oamenii ascultă de omul, care știe (keñs) și care poate (cans), deaceea îl numesc cu respect *Kenning*, sau *King*, rege. Carol cel mare n'a comandat? Gândiți-vă, dacă au fost atunci vremuri blajine pentru a comanda! El a spânzurat „4.000 de Saxoni pe podul depe Weser“, când cu un iureș cumpplit! Cine știe, poate că există omul destoinic, chiar și în această Franță învrăjbită și fanatică? Un om tăcut, cu pielea măslinie, în momentul de față locotenent de artilerie și care pe vremuri a studiat matematicile la Brienne? Acela, care se primbla dimineața spre a face corecturile la Dôle și împărția o gustare cumpătată cu d-l Joly? Da, un așa om s'a născut în țara vestitului general Paoli, prietenul său, ca să vadă scene bătrânești în Corsica lui de baștină și care să încerce ce bine poate da la iveală democrația.

Regalitatea nu ajunge să-și pună în aplicare planul său de fugă, dar nici nu-l lasă în baltă. Speranța ei este schimbătoare. E nehotărâtă și așteaptă ca soarta să hotărască. Incepe în cea mai mare taină o cōrespondență activă cu Bouillé. Mai există și alt plan, care se pune pe tapet de mai multe ori, de a duce pe rege la Rouen. Planuri după planuri se zămislesc și dispar, ca acele *ignes fatui* (flacări jucăușe) pe vreme de furtună. Toate acestea nu ajung la nimic.

„Pela ora zece seara Reprezentantul ereditar joacă whist în grup de patru: cu regina, cu Domnul frațele său și cu Doamna. Purtătorul de arme Campan

intră misterios și aduce o știre, pe care n'o înțelege decât pe jumătate: un oarecare conte d'Inisdal așteaptă nerăbdător în anti-cameră; colonelul gărzii civice, cum și căpitanul de serviciu în noaptea asta, sunt câștigați. Cai de poștă stau gata tot lungul drumului. O parte din nobilime se află sub arme și e hotărâtă să lucreze. Majestatea Sa binevoește să consimtă să plece înainte de miezul nopții?

Tăcere adâncă. Campan așteaptă, cu urechile ciu-lite.

— Majestatea Voastră a auzit ce-a spus Campan? întrebă regina.

— Da, l-am auzit, spuse Majestatea Sa, jucând mai departe.

— Campan a ticluit o strofă drăguță, adaogă Domnul, care făcea din când în când pe glumețul.

Majestatea Sa continuă să joace mereu, fără să răspundă.

— La urma urmei, trebuie să spui ceva lui Campan, observă regina.

— Spune d-lui d'Inisdal, răspunse regele, iar regina apăsă pe aceste cuvinte, spune d-lui d'Inisdal, că regele nu poate *consimți* să fie răpit.

— Văd și eu, zise d'Inisdal, gătindu-se de plecare, roșu de mânie. Noi ne punem pielea în joc și tot noi trebuie să purtăm toată vina, dacă lucrul dă greș.

El dispare, iar planul lui se mistuie ca un foc de paie. Regina rămase în picioare până noaptea târziu, spre a-și împacheta juvaerurile. A fost însă în zadar. Focul de paie se stinsese în flacăra palidă a mâniei.

În toate acestea e foarte puțină nădejde. Vai! Cu cine să fugi? Credincioasele noastre străji de corp s'au risipit de când cu răzmirița femeilor. Unii s'au întors acasă; câțiva s'au îndreptat înspre Rin, pela

Coblenz, după prinții pribegi. Viteazul Miomandre și viteazul Tardinet, acești doi credincioși, și-au primit într'o întrevedere nocturnă cu cele două majestăți răsplata lor în ludovici de aur și mulțumiri sincere depe buzele reginei. Din nenorocire Majestatea Sa stătea cu spatele la foc, fără să vorbească. Acuma ei străbat provinciile ospătând și povestind cu deamănuntul fuga lor, precum și grozăviile răzmiriței. Mari grozăvii, dar cari dispar față de altele și mai mari.

Dar, la urma urmei, ce cădere din vechea strălucire dela Versailles! Aici, în acest biet Tuilerii, un colonel din garda civică, un berar, Santerre cel cu gura mare, face paradă oficială la spatele scaunului Majestății Sale. Inalții noștri demnitari au fugit, toți, dincolo de Rin: nu mai e acuma nimica de câștigat la curte. Nu rămân decât speranțe, pentru cari însă îți pui în primejdie vieața. Oameni de afaceri necunoscuți umblă prin ușile dosnice, cu zvonurile auzite, cu planurile lor din văzduh și cu fanfaronadele lor fără rost. Regaliști tineri la teatrul Vaudeville „cântă niște strofe, cași cum asta ar putea servi la ceva. Mai poți întâlni și căpitani în concediu, apoi proprietari incendiați la cafeneaua Valois și la restaurantul Méat". Aici se ațâță în zelul lor regalist unul pe altul; beau vinul, ce-și pot procura, spre rușinea prostimei. Iși arată pumnale perfecționate, făcute după comandă și fiindcă au îndrăzneală multă, se pun pe ospăt. In aceste locuri și la epoca, de care vorbim, s'a întrebuițat pentru întâia dată calificativul de sans-culotte (fără pantaloni) pentru patrioții nevoiași. In veacurile trecute am avut pe Gilbert fără-pantaloni, poetul calic. Să fii lipsit de pantaloni! Tristă lipsă! Dar dacă 25 de milioane de inși o rabdă, ea ajunge mai spornică decât multe averi.

Totuși, în învălmășagul acestui vârtej nelămurit și întunecat de fanfaronade, de planuri în văzduh și de pumnale făcute la comandă, ieși la iveală un *punctum saliens* (punct luminos) de viață și de posibilități: degetul lui Mirabeau. Regina Franței și Mirabeau s'au întâlnit; s'au despărțit cu o încredere reciprocă. E un lucru ciudat, tainic ca un mister; nu e însă de pus la îndoială. Intr'o seară Mirabeau încălecă pe cal; el se îndreaptă, în chip cu totul neașteptat, spre soare-apune. Spre a vedea pe prietenul său Clavière în casa lui de țară? Înainte de-a intra la prietenul său Clavière, călărețul visător se duse să bată la portița din dos a grădinei din Saint-Cloud. Un oarecare duce de Arhenberg, sau alt careva, era aici, ca să-i deschidă. Regina nu era departe. Pe movilțița rotundă cea mai înaltă a grădinei din Saint-Cloud el zări chipul reginei. Ii vorbi, singur cu dânsa, sub bolta goală a nopții. Ce întrevedere! Cu toate cercetările noastre ea rămâne pentru noi un secret plin de mistere, cum ar fi fost o convorbire de zei! Ea-i spunea „Mirabeau” și am citit undeva, că ea a fost încântată de el, de acest uriaș sălbatic, acumă supus. Una dintre calitățile cele mai de seamă ale acestui suflet mare, atât de nenorocit, a fost fără tăgadă, că recunoștea, în ciuda tuturor prejudecăților, orice soi de talent, în fața căreia ea se afla și că s'a apropiat cu încredere de Mirabeau, de Barnave, de Dumouriez. Suflet împărătesc, nobil, ea simțea o atracție instinctivă pentru tot ce avea oarecare înălțare.

— Nu cunoașteți pe regina, spuse Mirabeau într'oză, la un taifas. Puterea ei sufletească este de neînchipuit; e bărbat, prin curajul său.

Astfel, în tăcerea nopții, pe vârfulșorul acelei mo-

vilițe, regina a vorbit lui Mirabeau. Acesta a sărutat cu respect mâna regală, zicând cu entuziasm:

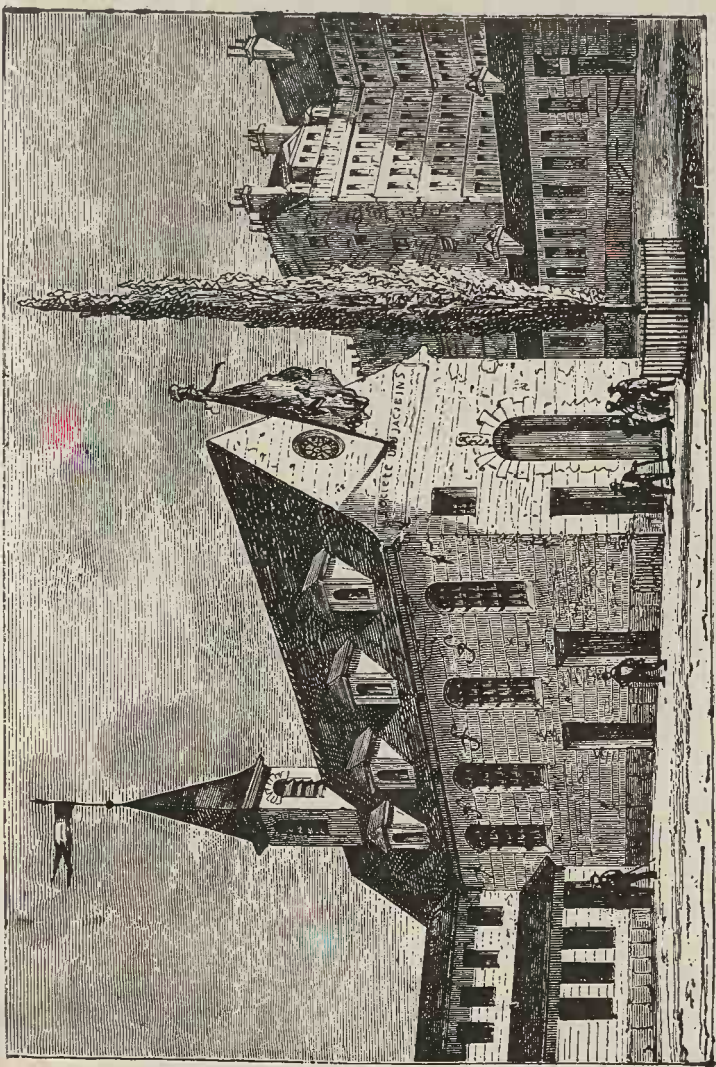
— Doamnă, monarchia e salvată!

E cu putință? Puterile streine, sondate în taină, dau răspunsuri favorabile. Bouillé se află la Metz și ar putea găsi 40.000 de Germani siguri. Cu un Mirabeau drept cap și cu un Bouillé ca braț, s'ar putea într'adevăr întreprinde ceva, dacă soarta nu se pune deacurmezișul.

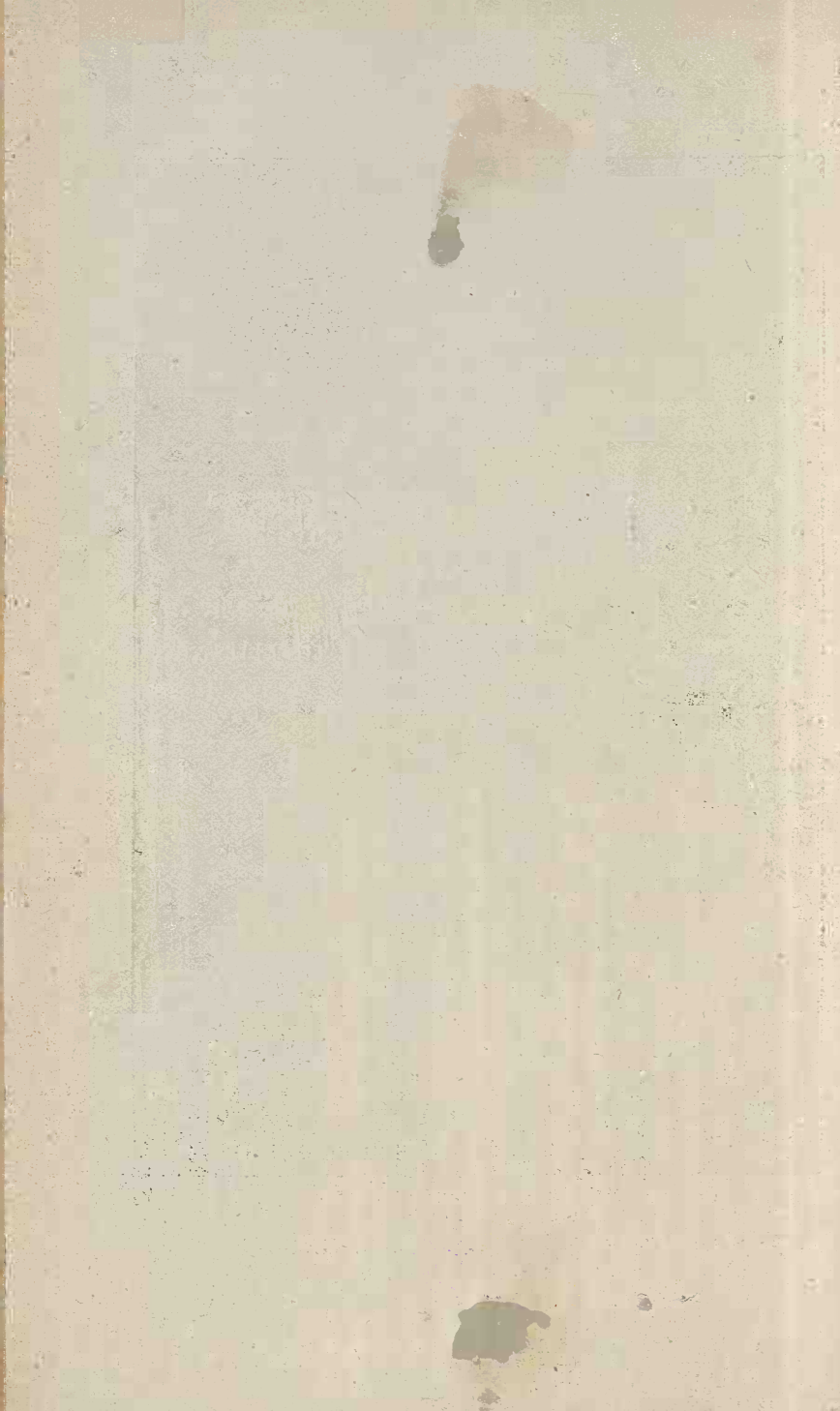
Inchipuți-vă însă în ce vâl cu mii de cute, cu ce mantie de întuneric trebuia să se înfășoare regalitatea, spre a pune la cale aceste lucruri. Erau oameni cu „bilete de intrare”; erau cavaleri sfetnici, uneltitori în taină. Gândiți-vă dacă, împresurată cum este, regalitatea conspiratoare poate să scape de privirile iscoditoare ale patriotismului, de ochii de linx, în număr de 10.000, pironiți asupra-i și cari văd și în întuneric! Patriotismul cunoaște mai toate aceste lucruri; cunoaște pumnalele făcute la comandă și poate să arate și prăvăliile, din cari au fost luate; cunoaște legiunile de stigleți ale lui jupân Motier; bilețelele de intrare; oamenii negri; știe cum un plan de fugă urmează după altul, sau pare că urmează. Să ne aducem aminte de strofele cântate la teatrul Vaudeville, sau, ceeace-i și mai rău, șoptele și mișcările semnificative din cap ale trădătorilor cu mustăți. Insfârșit, să ne închipuim puternicele țipete de alarmă scoase de cele 133 de jurnale din Paris și urechea lui Denis din cele 48 de sectoare, vechind zi și noapte.

Patriotismul e răbdător, dar răbdarea lui are o margine. Cafeneaua *Procopie* a trimis, în văzul tuturor, dealungul străzilor Parisului, o delegație de patrioți, spre-a adresa editorilor săi muștrări în cu-

Clubul Jacobinilor, din epoca Revoluției, instalat într-o biserică. Aici au avut loc dezbaterea cele mai furtunoase și scenele cele mai dramatice, din câte s'au petrecut pe lume.

vinte pline de încredere. A fost ceva curios de văzut și de auzit! Editorii cei răi făgăduiră să se îndrepte, numai că nu făcură așa. Au fost, apoi, mai multe delegații, însărcinate să ceară schimbarea miniștrilor. Chiar și primarul Bailly s'a alăturat de curelarul Danton. Și au izbutit. Dar la ce-a servit? Șarlatani din fire, sau șarlatani siliți să fie așa, seminția asta e veșnică. Miniștrii Duportail și Dutertre sunt, oare, mai de doamne-ajută decât miniștrii La Tour du Pin și decât Cićé? In chipul acesta se rostogolește lumea în învălmășeala ei.

Ce-i deci cu bietul patriot francez în zilele acestea nenorocite, el care e împins de înrâuririle și faptele cele mai protivnice? Ce trebuie el să creadă, pe cine trebuie el să urmeze? Toate sunt numai nesiguranță, afară numai de nenorocirea și de lipsurile lui. O revoluție glorioasă, minune a universului, nu i-a adus nici pacea, nici pâine. Ea e pângărită de trădători, anevoie de descoperit. Trădători, cari sălășluiesc în întuneric și cari sunt nevăzuți, sau pe cari îi zărești arareori într'un amurg palid și îndoelnic, în care ei se mistuie pe ascuns. Bănueli supranaturale umplu din nou mințile oamenilor.

„Nimeni aici, scrie Carra, încă pe la începutul lui Februarie, în *Analele patriotice*, nimeni nu se poate îndoii de existența unor planuri continui, pe cari le ticluiesc acești oameni spre a răpi pe rege, nici de șirul nesfârșit de manevre, ce întrebuintează în acest scop”.

Nimeni. Mama patriotismului, veșnic de veghe, delegă pe doi dintre membrii ei la fiicele-i din Versailles, spre a cerceta cum stau lucrurile. Bun. Și acolo? Patriotul Carra continuă:

„Toți am ascultat cu urechile noastre Sâmbăta tre-

cută raportul acestor doi deputați. Ei s'au dus, împreună cu alți membri din Versailles, să inspecteze grajdurile acestor străji de corp, aici de față. Au găsit acolo dela 7—800 de cai în permanență cu șeaua pe ei și cu frâul, gata să pornească la primul semnal. Mai mult încă. Aceiași deputați au văzut cu ochii lor mai multe trăsuri regale, pe cari oamenii erau ocupați să încarce saci cu calabalâc pline ochiu, piei de vacă (cum li se zice). Stemele regale erau aproape cu desăvârșire șterse depe tăblii.

„Destul de important! Mai mult încă, în aceeași zi, toată poliția călăreață trebuia să se adune, cu arme, cai și calabalâc, apoi să se împrăștie din nou. Aveai nevoie de rege la hotare, pentru ca împăratul Leopold și prinții germani, ale căror trupe erau gata, să aibă un motiv să înceapă”. „Asta (adaogă Carra), este cheia enigmei. Acesta e motivul, pentru care nobilii noștri pribegi recrutează oameni, la frontiere, nădăjduind, că într'una din diminețile acestea magistratul, însărcinat cu puterea executivă, va fi adus în mijlocul lor și atunci vor putea începe războiul civil“

Da; numai dacă „magistratul însărcinat cu puterea executivă”, împachetat, adică închis într'una din aceste piei de vacă, ar fi ajuns sănătos și teafăr în mijlocul lor! Dar ceeeace-i mai ciudat, e că patriotismul, fie că latră la întâmplare, fie că e cârmuit de un instinct de prevedere supranaturală, de data asta latră pe bună dreptate. Pentru ceva, nu în vânt. Corespondența secretă a lui Bouillé, publicată de atunci încoace, o dovedește.

Aferă de asta e lucru neîndoelnic, văzut de toți, că Doamnele, mătușile regelui, fac pregătiri de plecare. Ele cer pașapoarte dela minister, liberă tre-

cere dela Primărie. Marat îmbie toată lumea să le supravegheze. „Ele vor lua cu dânsese aur, aceste cotoaroanțe bătrâne. Vor răpi pe micul moștenitor. Au crescut de câtăva vreme un copil de pripas, pe care să-l lase în locu-i”. Dealtminteri ele fac serviciul unei substanțe ușoare, pe care o azvârli în aier, spre a vedea din ce parte suflă vântul. Un soi de zmeu de încercare, pe care îl înalți spre a constata, dacă zmeul cel mare de hârtie, fuga regelui, poate să se urce în sus.

În aceste împrejurări alarmante patriotismul nu-și uită datoria. Primăria trimite delegați la rege; sectoarele reped deputați la Primărie. Adunarea națională se emoționează. Dar iată că în ziua de 19 Februarie 1791 Doamnele pleacă din Bellevue și din Versailles în mare taină, și-o întind la drum. Spre a se duce la Roma, după cât se pare, sau să se ducă nu se știe unde. Ele aveau pașapoarte dela rege și contra-semnate. Ba, pedeeasupra, sunt însoțite și de escortă de serviciu. Primarul, adică primărașul, patriot din satul Moret, încercă să le opriască. Dar vajnicul Louis de Narbonne, care face parte din escortă, porni într'un mic galop și se întoarse în curând cu 30 de dragoni, de liberă pe Doamnele. Și astfel aceste sărmane băbute își putură continua drumul, spre marea spaimă a Franței și a Parisului, ale cărui năbădăi nervoase au atins cel mai înalt grad. Fără asta, cine să împiedece pe aceste biete *Loque* și *Graille* să plece? Ele au devenit atât de bătrâne și se găsesec în împrejurări atât de neașteptate, încât numai ideea unor grozăvii, sau spaime, le chinuește mintea. Ele nu pot găsi măcar un duhovnic ortodox. Iar voi să le împiedecați să se ducă acolo, unde le cheamă nădejdea unei consolări?

Se duc bieteile băbuțe, a căror inimă se împietrise până într'atâta, încât să nu mai simtă ce-i mila. Se duc, cu palpitații și cu țipete înăbușite, foarte puțin melodioase, iar în urma lor și injuru-le întreaga Franță strigă și cloncănește, cu o spaimă neînăbușită, atât de multă bănuială reciprocă dăinuește printre oameni. La Arnay-le-Duc, cam la o jumătate cale până la hotar, o primărie și o populație patrioată au dinnou curajul să le opriască. Louis de Narbonne e silit să se întoarcă la Paris; spre a consulta Adunarea națională. Nu fără greutate Adunarea națională răspunde, că Doamnele pot să plece. Din care pricină Parisul se frământă dinnou, pe jumătate nebun, scoțând răcnete. Tuileriile și împrejurimile lor sunt pline de bărbați și de femei, în vreme ce Adunarea națională discută această întrebare a întrebărilor. Pela miezul nopții Lafayette e nevoit să-i împrăștie, dar străzile Parisului fură iluminate. Comandantul Berthier, Berthier în fața căruia unele lucruri mari sunt necunoscute, este împresurat în Versailles. Niciun tertip nu-i reușise, ca să aducă aici calabalâcul Doamnelor. Femeile din Versailles, cu năbădăi, veniră și-l înconjurară, cu țipete. Propriile lui trupe tăiară curelele trăsुरii. El atunci se retrase în interior, așteptând timpuri mai bune.

În vreme ce Doamnele, liberate la Moret cu lovituri de sabie, aleargă cu repeziciune spre hotare. înainte de-a fi oprite la Arnay-le-Duc, augustul lor nepot, bietul „Domnul“ coboară la Paris în pivnițele lui din Luxemburg, spre a se ascunde. Și, după Mongaillard, cu greu îl convinseră să iasă afară. O gloată urlătoare, atrasă de zvonul plecării lui, împresură palatul Luxemburg; la vederea „Domnului“

insă ea începe să cânte și-l însoțește pe el și pe Doamna la Tuileries, strigând: „Să trăiască!“

Aceasta e o stare de supra-ațâțare nervoasă, pe care puține neamuri o cunosc.

V. — ZIUA PUMNALELOR

Dar ce înseamnă acumă reparația cu ifos a castelului din Vincennes? Celelalte închisori sunt pline de pușcăriași, aici venim să căutăm un nou spațiu; asta e motivul, pe care-l dă Primăria. Căci cu așa schimbare în divanuri, parlamentele fiind desființate și curți noi de judecată întemeiate proaspăt, pușcăriașii se înmulțiseră. De prisos să spunem, că pe aceste vremuri de dezordine, când domnia legea celui mai tare, delictele și arestările erau mai numeroase dintr'un anumit punct de vedere. Motivul, pus înainte de Primărie, explică oare îndeajuns reparația asta? De bună seamă, dintre toate întreprinderile, pe cari le putea face o primărie luminată, reparația castelului din Vincennes era cea mai nevinovată.

Totuși, mahalaua Sf. Anton nu-i de părerea asta: turnulețele acestea ascutite și meterezele astea triste erau prea aproape de propriile-i locuinți, așa de întunecoase, și-o întărâtau. Vincennes nu era, oare, o mică Bastilie? Marele Diderot și alți filozofi fuseseră închiși la Vincennes; marele Mirabeau a petrecut aici 42 de luni de-o eclipsă dezastroasă. Și acumă, când vechea Bastilie a devenit o piață de dans (dacă mai are cineva acumă chef de dans), iar pietrele din ea au servit la clădirea podului Ludovic XVI, această mică Bastilie, becisnică în comparație cu cealaltă, se întărește cu turnuri proaspăt zidite și-și întinde aripile-i tiranice, amenințând pe patrioți?

Un nou loc pentru prizonieri; dar pentru cari prizonieri? Pentru d'Orléans și patrioții de căpetenie din extrema stângă? Se zice, că o trecere pe sub pământ merge dela Tuilerii până aici. Cine știe? Parisul, găurit de mine și de catacombe, stă ca prin minune spânzurat deasupra prăpastiei. Parisul ar putea să sară în aier, deși pulberea, dacă ne uităm mai de aproape, a fost rădicată. Dela Tuilleries, vândute Austriei, s'ar fi aflând un drum subteran. Coblenz, sau Austria, n'ar putea într'o bună dimineață să iasă din aceste hrube și cu tunuri cu bătaie lungă să fulgere mahalaua patriotică Sf. Anton și s'o prefacă în ruini și pulbere?

Acestea sunt ideile mohorâte din sufletul lui Sf. Anton, văzând cum oameni cu șorțuri lucrează pe turnurile acestea, în întâile zile de primăvară. O primărie cu graiul ei oficial, un jupân Motier cu legiunile lui de stigleți, nu prea inspiră multă încredere. E drept, că Santerre, patriotul, e comandant. Dar gălăgiosul berar nu comandă decât propriile noastre batalioane. El nu-și poate lămuri secrete de acestea, n'are habar de nimic. Poate, c'o fi bănuind multe. Dar lucrul înainta și Sf. Anton, întunecat și necăjit, aude loviturile de ciocan și vede pietroaiete legănându-se în aier.

Sf. Anton a răsturnat Bastilia cea mare. Va sta oare pe gânduri înaintea maimuțării acesteia neînsemnate de Bastilie? Prieteni, dac'am pune mâna pe suliți, pe puști și pe ciocane, dacă ne-am ajutat singuri? Mai târziu nu va mai fi leac, sau leac nu așa de sigur. În ziua de 28 Februarie Sf. Anton iese din mahalaua lui, cum a mai făcut-o de-atâtea ori. Debunăseamă face acest lucru cu un tărăboiu cam prea mare. Se îndreaptă spre soare-răsare, către

acest Vincennes, care-i zădărește privirea. Sf. Anton, fără să se sperie, dar și fără să scoată strigăte de bucurie, pune în vedere cu o voce plină de autoritate părților interesate, că scopul, ce și-a propus, este să vadă această fortăreață neliniștitoare rasă până în temelie, una cu pământul. Se poate să fi rostit imputări cu prea mult zel. Asta însă nu servește la nimic. Porțile dinafară se deschid, podețele mobile se lasă în jos, zăbrelele de fier ale ferestrelor, zmulse cu lovituri de ciocan, devin tot atâtea pârgii de fier. Plouă cu un potop de unelte, de bolovani de piatră, de țigle. Dărâmarea face să se năruie toate c'un trosnet și un tărăboiu chaotic. Depe acum curierii străbat în fuga mare ulițele agitate ale Parisului, spre a merge să înștiințeze pe Lafayette și pe autoritățile comunale și județene. Zvonul public dă de știre Adunării naționale, Tuilerilor regale și tuturor celor, ce-și dau osteneala să asculte, că Sf. Anton s'a răsculat, că Vincennes și probabil cel din urmă așezământ din ținut are să cadă.

Iute, deci! Lafayette pune să bată toba și se îndreaptă spre soare-răsare. Pentru toți patrioții constituționali acestea sunt vești proaste. Iar voi, prieteni ai regalității, puneți mâna pe pumnalele voastre perfecționate făcute la comandă, pe bastoanele voastre cu șiș, pe armele voastre secrete și biletele voastre de intrare. Iute, alergați pe scările dosnice și înconjurați pe fiul celor 60 de regi. S'a stârnit fără îndoială o fierbere printre alde d'Orléans și ceata lui, spre a răsturna tronul și altarul: e vorba, să bage pe Majestatea Sa la închisoare, să-l pună bine. Ce va mai fi atunci Majestatea Sa? Niște lut pentru olarul din calicime. Sau nu va fi cu putință să fugim astăzi, odată ce viteaza nobilimé se strânge fără

veste laolaltă? Primejdia amenință, nădejdea îmboldește. Duci de Villequier, de Durras, curteni de cameră, dați bilete și intrări. O nobilime vitează se strânge fără veste laolaltă. Acum ar fi momentul să „cădem cu sabia scoasă asupra derbedeilor acestora“, am putea s'o facem cu folos.

Eroul celor două lumi e pe calul său alb; garda civică în albastru, călare și pe jos, se îndreaptă în grabă mare spre răsărit. Santerre, cu batalionul din Sf. Anton, se află de mult acolo; după toate semnele neînstare să facă ceva. O, erou al celor două lumi, greu încărcat, ce sarcină ai tu înainte-ți! Zeflemelele, giumbușlucurile provocătoare ale acestei mahalale patriotice, care e în întregime pe stradă, sunt anevoie de înghițit. Patrioti nespălați îl iau în răs cu cuvinte morocănoase; un patriot nespălat apucă de cizma generalului și caută să-l dea jos depe cal. Santerre, care a primit ordin să deschidă focul, răspunde cu vorbe în doi peri: „Aceștia sunt oamenii, cari au cucerit Bastilia!“ Și niciun foc de pușcă nu s'aude. Magistrații din Vincennes nu îndrăznesc să dea niciun ordin de arestare și nici cel mai mic sprijin. Pentru asta generalul și-a luat-o în gât, să facă el arestări. Repeziciune, o dibăcie glumeață, o răbdare și un curaj fără margini și răzmirița poate fi dinnou potolită fără vărsare de sânge.

În vremea asta restul Parisului își poate vedea cu mai multă sau mai puțină nepăsare de restul treburilor lui; căci ce-i asta decât o fierbere, așa cum sunt atâtea în zilele noastre? Adunarea națională într'una din ședințele ei furtunoase discută o lege împotriva pribegiei. Mirabeau declară sus și tare:

— Jur depe acuma, că n'o voiu ține în seamă!

Mirabeau astăzi se urcă mereu la tribună, cu pie-

dici continui dinafară, cu vechea lui energie, care n'a scăzut. Ce pot cășuna acestui om murmurele și zbieretele dela dreapta, sau dela stânga? El e neclintit, ca muntele Tenerife, sau ca Atlasul. Gândirea lui e limpede, vocea-i puternică de bas deși la început surdă și nesigură forțează atenția și domină furtuna oamenilor; încetul cu încetul ea se înalță, se îndulcește, se transformă într'o melodie plină de vânjoșie, care triumfă și subjugă toate inimile. Figura lui cu trăsături aspre, pustiită de focul patimilor, devine strălucitoare ca focul și radiază. Înțelegem, odată mai mult, în aceste vremuri nenorocite, puterea și darul de stăpânire al cuvântului omenesc asupra oamenilor. „Voiu triumfa, sau voiu fi zdrobit“, spusese el odată.

— Tăcere! strigă el acuma cu un glas poruncitor și energic, în conștiința forței lui imperiale. Tăcere, cele 30 de voci!

Iar Robespierre cu cele 30 de voci încetară să murmure și legea fu, odată mai mult, așa cum o vroia Mirabeau.

Cât de deosebită este, în aceleași momente, elocvența de stradă a generalului Lafayette discutând cu un berar cu gura mare, cu un Sf. Anton negramatical! Și mai deosebită încă, dintre amândouă, este elocvența din cafeneaua Valois și fanfaronadele desfrântate ale acestei gloate de indivizi cu bilete de intrare, cari îneacă acuma coridoarele din Tuileries. Astfel de lucruri se pot petrece în acelaș timp într'un oraș; și mai des încă într'un ținut. Iar pe o planetă cu contradicțiile ei fiecă zi e o infinitate de contradicții, cari pâlpaie și dau naștere totuși unui produs lămurit, închiegat, deși infinit de mic.

Oricum ar fi, Lafayette a salvat castelul Vincen-

nes și acum se întoarce înapoi cu vreo duzină de dărâmtori arestați. Regalitatea nu-i încă salvată, dar nici nu-i deadreptul în primejdie. Dar garda constituțională a regelui, aceste foste gărzii franceze, sau grenadieri din centru, cum îi cheamă acuma, înțeleg din ce în ce mai puțin ce înseamnă înghesu-eala asta de oameni cu bilete de intrare. Majestatea Sa oare cată să porniască dealbinelea spre Metz, să fie răpită de oamenii aceștia, cari se folosesc de împrejurările momentului? Răscoala asta a lui Sf. Anton are să serviască de pretext acestor trădători de regaliști? Grenadieri din centru, aruncați o privire ageră asupra datoriei voastre: niciodată nu ne-a venit binele „dela oamenii negri“. Mai mult încă, ei sunt în redingotă; unii poartă pantaloni de piele și cizme, cași cum aveau să sară pe cai! Dar ce zărim pesubt haina cavalerului de Cour? Asta seamănă strașnic cu mânerul unui instrument tăios, sau al unui pumnal. El se strecoară, umblă; iar săbiuța se zărește mereu pe partea stângă a hainei.

— Domnule, oprește!

Un grenadier din centru îl înșfacă și pune mâna pe săbiuța, care se ițâie și o scoate, în văzul lumii. Cerule, un adevărat pumnal, sau un cuțit de vânătoare, cum vrei să-l numești, menit să verse sângele patriotismului!

Asta s'a întâmplat, pela asfințit, cavalerului de Cour. Nu fără strigăte, nu fără comentarii. Dar mulțimea asta, care merge crescând, acum când se lasă noaptea? Oare nu au și ei pumnale? Vai, da! Și ei! După schimburi de cuvinte mânioase au început să-i pipăie, să-i scotocească. Toți oamenii negri, cutoate biletele lor de intrare, sunt înșfăcați de guler și scotociți. Ce scandal, când te gândești: pururi găsești

un pumnal, un baston cu șis, un pistol, până și simple sule de cizmari.

Cu mare dispreț li se iau toate acestea și la fiecare dată nenorocitul e îmbrâncit cam prea cu anasâna în josul scării. E azvârlit și coboară rușinos de aberbeleacul; îi iuțesc coborâșul cu lovituri rușinoase ce-i dau, din sentinelă în sentinelă. Mai mult, îi plesnesc, îi hărțuesc, le trântesc lovituri de picioare pela spate într'un loc, ce nu se poate spune pe nume. Pe calea asta grabnică oameni negri peste oameni negri cad prin toate ieșirile în grădina Tuileriilor, fără a ști tocmai bine dacă sunt cu capul în sus. Ei cad, vai, în ghiarele unei mulțimi indignate, strânsă aici, sau care se strânge în ceasurile amurgului, ca să vadă ce este și dacă Reprezentantul hereditar este răpit sau nu. Nenorociți oameni negri, dați de gol însfârșit că aveau pumnale de comandă, dați de gol că sunt „cavalerii pumnalului"! Înăuntru e o corabie în flăcări, afară o noapte adâncă.

Înăuntru, niciun leac: Majestatea Sa se uită o clipă afară din sanctuarul său lăuntric, porunci cu răceală tuturor musafirilor să predea armele și închise ușa. Armele adunate formează o movilă; cavalerii pumnalului, dați de gol, coboară talmeș-balmeș cu o repeziciune năvalnică; jos, în capul fiecărei scări, o gloată amesteactă îi ia în primire, îi îmbrâncește, le dă ghionți, îi ia la goană și-i împrăștie.

Aceasta fu priveliștea, ce găsi Lafayette întorcându-se într'amurg din Vincennes, unde cu mare greutate biruise. Abia scăpat din Scyla calicimei, se poticnește în cale în Carybda aristocrației. Răbduriul erou al celor două lumi aproape își pierde mințile. El iuțește și mai mult, în loc să întârzie, pe cavalerii puși pe goană. Ici și colo, e drept, mai face

scăpat pe câte-un regalist de soiu, dar îl ocărăște cu cuvinte aspre, după inspirația momentului. Nicio dată saloanele nu-i vor putea ierta aceste cuvinte. Erou pe jumătate bun, pe jumătate rău; susținându-se, ca să zicem așa, în mijlocul văzduhului; urât de divinitățile bogate, cari se află deasupra-i; urât și de muritorii nevoiași, cari se află dedesubtu-i. Ducele de Villequier, curtean de cameră, căpătă imputări atât de usturătoare în fața lumii întregi, încât a crezut cu cale să se justifice prin ziare. Pe urmă, văzând că nu reușia deloc, se retrase peste hotare și începu să uneltească în Bruxelles. Apartamentul lui rămase vacant; vom vedea, c'a făcut așa mai multe servicii decât atunci când era ocupat.

Așa fug cavalerii pumnalului; luați la goană de patrioți, ei fug cu rușine, în vreme ce umbrele asfințitului se îngroașă. Ce afacere nenorocită și întunecată; zămislită în beznă și moartă la sfârșitul amurgului, în noapte. În mijlocul tuturor acestora cititorul poate vedea limpede o figură, alergând să-și scape vieața: Crispin-Catilina d'Espremenil, pentru cea din urmă dată, sau cea din urmă mai puțin una. Nu sunt încă trei ani, când aceiași grenadierii din centru, pe atunci străji franceze, mergeau împreună cu dânsul spre insula zânei Calypso, în zorii unei zile de Maiu. Și el și ei au ajuns așa de departe! Stâlciț în ghionți, răsturnat, liberat de popularul Pétion, el poate răspunde cu amărăciune:

— Și eu, domnule, am fost purtat de popor pe umeri!

Din fericire, într'un chip sau într'altul, noaptea zăbavnică învăluie această zi rușinoasă a pumnalelor, iar cavalerii o zbughesc, cu toate că maltratați, cu poalele hainelor hărtănite, cu inima împovărată

și intră în locuințele respective. Răzmerița e de două ori înăbușită. Puțin sânge s'a vărsat, afară doar de sângele, fără însemnătate, din nas. Vincennes e în picioare, nedărâmat, se poate repara. Reprezentantul hereditar n'a fost furat, nici regina sfeterisită în închisoare. Zi vrednică de ținut minte! Comentată cu niște zgomotoase „ha, ha” și cu adânci murmure, cu disprețul amar al triumfului și cu ura amară a înfrângerii. Regalismul, ca de obicei, învinuește pe d'Orléans și pe anarhiștii, cari vroiau să insulte pe Majestatea Sa; patriotismul, ca de obicei, învinuește pe regaliști, ba chiar și pe constituționali, cari au vrut să fure pe Majestatea Sa, spre a-l duce la Metz. Noi, tot ca de obicei, învinuim bănuiala supranaturală și pe Febus Apolon, care a făcut-o neagră ca noaptea.

În chipul acesta cititorul a văzut, pe un câmp de luptă neprevăzut, în această ultimă zi de Februarie 1791, cele trei elemente multă vreme ținute în frâu ale societății franceze ajungând la o ciocnire ciudată, tragi-comică: acționând și reacționând pe față acuma, în ochii tuturor. Constituționalismul într'o zi ca asta e mare și domină pe toți, potolind și răscoala calicimei la Vincennes și trădarea regalistă dela Tuilerii. Cât despre bietul regalism, îmbrâncit și dintr'o parte și dintr'alta, silit să-și lepede armele grămadă, ce să spunem despre dânsul? Orice om, zice un proverb, își are ceasul lui, l-a avut sau are să-l aibă. Pentru moment Lafayette și constituționalismul sunt la ordinea zilei. În vremea asta însă foamea și jacobinismul merg repede spre fanaticism. Ei lucrează. Când vor fi fanatici, va veni și ceasul lor. Până acuma, în toate furtunile, Lafayette, semănând cu cine știe ce divin cârmuitor al mării, își

înaltă capul senin: răbufnelile cele mai violente ale lui Eolus se întorc în peșterile lor, ca niște vânturi turbate pe cari nu le-a cerut nimeni, iar valurile, ce le-au stârnit, se împlânzesc dela sine și se prefac în spumă. Dar dacă, precum am spus adesea, puterea focului, titan submarin, intră în joc, dacă albia oceanului zbugnește de jos în sus? Dacă azvârle pe Neptun Lafayette cu constituția lui afară în spațiu și dacă în vălmășagul acesta titanic marea se amestecă la un loc cu cerul?

6. — MIRABEAU

Spiritul Franței devine din zi în zi mai acru și mai înfrigorat, năzuind spre-o izbucnire finală de descompunere și de nebunie. Bănueala roade toate sufletele; partidele în luptă nu mai pot de aci înainte să se apropie, ci rămân depărtate, fără a se amesteca și pândindu-se unul pe altul în starea cea mai încordată de spaimă rece, sau de ură arzătoare. Contra-revoluție, ziua pumnalelor, duelul lui Castries, fuga Doamnelor, a Domnului și a regalității!

Jurnalismul scoate tot mai tare țipetele lui de alarmă. Cât de ascuțită se face urechea ciulită, ca a lui Denis, ca a celor 48 de sectoare. Zguduită de zgâlțâieli, cari îi răstoarnă întreaga-i substanță, ea e în starea unei urechi bolnave, sau pururi la pândă.

Deoarece regalității poartă arme făurite la comandă pentru ei, iar jupân Motier nu face mai multe parale decât altul, de ce oare patriotismul, cu toată mizeria lui și zorul de-a umfla lucrurile, să nu-și pună la cale întâlniri cu suliți și cu puști? Toată luna lui Marte se aud răsunând nicovalele, pe cari se ciocănesc suliți. O primărie constituțională a lipit așișe mari, punând

în vedere, că niciun cetățean, afară de cei în funcție sau de cetățenii cari plătesc biruri, n'are drept să poarte arme. Numai decît se stârnește însă ca un soi de furtună de mirare din partea clubului și a sectoacelor. Un nou afiș constituțional, tipăritură la repezeală, are să acopere chiar a doua zi dimineața pe cel dintâi și să-l reducă la zero. Făuritul armelor continuă, împreună cu tot ce prevestesc evenimentele.

Să observăm de altminteri cum extrema stîngă câștigă în favoare, dacă nu în Adunarea generală, cel puțin în norodul întreg și mai ales în Paris. Căci într'o așa nehotărâre și într'o panică atît de generală părerea, care este sigură de sine însăși, oricât de slabă ar fi de altfel, e singura la care se alătură toată lumea. De-ar fi mai slabă decît orișicînd, ea insuflă atunci o mare încredere și pune stăpînire pe toate sufletele șovăelnice.

Incoruptibilul Robespierre a fost ales acuzator public, în noua curte de justiție. Virtuosul Pétion, se gîndește lumea, se poate prezenta spre a fi primar. Curelarul Danton, ales deasemenea cu majorități zdrobitoare, ia loc la masa consiliului județean și devine colegul lui Mirabeau. De multă vreme se prorocise, că Robespierre are să ajungă departe, oricât de slăbuț personaj ar fi. Căci îndoiala nu sălășluia în el.

În fața acestor împrejurări regalitatea nu trebuie să înceteze cu șovăielile sale și să se hotărască să lucreze? Regalitatea are în orice caz o armă sigură în mîna: fuga din Paris. Dar această armă atît de sigură regalitatea, după cum vedem, o ia din când în când în mîna și încearcă s'o facă să înainteze, dar nu o pune niciodată pe masă, mereu o trage înapoi, ca s'o ia pe urmă dinnou. Pune-o în mișcare odată, re-

galitate! Dacă părăsești, precum se pare, acest mijloc de mântuire, e debunăseamă cel din urmă și acuma fiecă oră îl face tot mai îndoielnic. Vai! Am vrea, totodată, să fugim și să nu fugim; să punem arma în mișcare, dar și s'o avem veșnic în mână. După toate prevederile regalitatea nu vrea să puie arma sa în mișcare decât dupăce va fi văzut căzând toate nădej-dile, una după alta, iar când o va pune în mișcare, va fi sfârșitul dintr'odată al jocului.

Aici, firește, se pune mereu o întrebare: ce-are să se întâmple? Întrebare, care nu poate fi încă dezle-gată. Să presupunem, că Mirabeau, la care regalita-tea s'a dus să caute sfaturi importante, ca dela un prim-ministru pe care nu-l poate încă recunoaște în public, și-a luat toate măsurile. El își ia dispozițiile lui, desfășurând la planuri cari încep să iasă la iveală în crâmpaie, în mijlocul celui mai adânc întuneric.

Treizeci de județe sunt gata să semneze adrese de credință, al căror text este prescris. Regele va fi dus afară din Paris, dar numai până la Compiègne sau la Rouen, cel mult până la Metz, deoarece, odată pen-tru totdeauna, acești ticăloși de pribegi n'au să aibă ei conducerea. Adunarea națională va consimți, în urma acestor adrese de credință, pentru cruțare și din pricina forței lui Bouillé, să asculte de dreapta jude-cată și să vie după dânsa. În chipul acesta și în acești termeni jacobinismul și Mirabeau erau atunci înclș-țați în duelul lor de Hercule și Tifon. Moartea e de neînlăturat ori pentru unul, ori pentru altul. Lupta a ajuns astfel pe față și sigură. Dar cum se va desfășura, sau mai degrabă cum se va sfârși ea? Presupu-nerile noastre sunt zadarnice. Totul este îndoeală și beznă. Ce-are să se petreacă? Ce s'a întâmplat? Uriașul Mirabeau înaintează în umbră, după cum am spus.

fără tovarăș, pe un drum pustiu. Cari erau gândurile lui în lunile acestea? Ele n'au fost culese de vreun biograf, nici de îndoielnicul său fiu adoptiv, iar acum ele nu vor mai fi niciodată dezvăluite.

Pentru noi, care ne silim să-i tragem zodia, acest moment din cariera lui rămâne de două ori întunecat. Omul acesta e un gigant. În duelul acesta de moarte împotriva lui e un monstru contra altui monstru. Nobilimea pribeagă se întoarce înapoi, cu spada la șold, lăfăindu-se, că niciodată credința ei n'a fost întinată. Ea cade ca din cer, semănând cu un stol de harpii hul-pave și de-o lăcomie fără rușine. Jos muge vijelia anarhiei politice și religioase, întinzându-se asupra a mii și mii de capete. Ce spun eu? Asupra a 25 de milioane de capete și acoperind întreg solul Franței. Violentă ca furia, tare pe voința ei. Pentru asta șarpele îmblânzitor se va bate neconținut, fără a căpăta odihnă.

Cât despre rege el are firea nehotărâtă a cameleonului, schimbându-și culcarea și planurile după culoarea lucrurilor înconjurătoare, nedestoinic pentru situația de rege. Într-o singură persoană regală își poate Mirabeau pune încrederea, în regina. E prea puțin ca măreția acestui bărbat, neîndemânatic în lingușiri, în lichelismul curtenilor, în întorsături cu grație, să fi ajuns, printr-o vrajă lesne de înțeles, să farmece pe această regină ușuratică și s'o atragă spre dânsul. Ea are curajul tuturor faptelor nobile, un ochiu și o inimă. Sufletul Mariei-Tereza.

„Trebue oare (scrie ea cu pasiune fratelui său) ca eu, cu sângele ce am în vine, cu sentimentele mele, să fiu nevoită să trăesc și să mor în mijlocul unor asemenea oameni? „Vai, da, sărmană prințesă! Ea este, cum observă Mirabeau, singurul bărbat, pe care Ma-

jestatea Sa îl are înjuru-i. Dar Mirabeau e și mai sigur de un alt bărbat: de el însuși. Acestea sunt mijloacele lui, îndestulătoare sau neîndestulătoare.

Intunecat și fără țarmuri pare viitorul în ochii profeției. Bătălie perpetuă între vieață și moarte; învălmășeală sus, învălmășeală jos; pentru noi o simplă întunecime învălmășită, ici și colo câte o licărire de lumină slabă și fumurie. Vedem un rege, dat poate laoparte, necălugărit, căci călugărirea nu mai e la modă acuma. Să zicem mai degrabă trimis nu știu unde, cu o frumoasă simbrie anuală și cu un mănunchiu de scule de lăcătușerie. Vedem o regină și un prinț moștenitor, o regentă și un minor. O regină călare pe cal în mijlocul hreamătului bătăliilor cu un *Moriamur pro rege nostro!* (Să murim pentru regele nostru). „O zi ca asta are să vie“, scrie Mirabeau.

Hreamăt de bătălii, războaie mai mult decât civile, învălmășeală sus, dar și jos. În mijlocul tuturor acestora profeția zărește pe contele Mirabeau, semănând cu vreun cardinal de Retz, menținându-se pururi el însuși, cu capul lui care plănuește toate, cu inima lui care cutează toate, dacă nu învingător, cel puțin *neînvincis*, atâta vreme cât este vieață în el. Cum se face asta și care va fi rezultatul, ochiul profeției nu poate să prevadă. Repetăm, că e o noapte întunecată și furtunoasă, iar în mijlocul ei, când vizibil și făcându-și vânt până departe, când lucrând într'o eclipsă, Mirabeau se luptă neadormit, spre a goni întunericul. Putem spune, că, dacă Mirabeau ar fi trăit, istoria Franței și a Universului ar fi fost alta. Mai mult, omul acesta avea nevoie, în toată întinderea ei, de acea *artă de a îndrăzni*, pe care o prețuia așa de mult. Dintre toți oamenii în vieață el singur ar fi pus-o în aplicare și ar fi făcut-o cunoscută. La urma

urmei el ar fi înfăptuit ceva într'adevăr real, nu oarecare maimuțareală de formulă împrumutată. Acest rezultat poate l-ai fi iubit, poate l-ai fi urât. În orice caz, n'ai fi aruncat rezultatul acesta fără să spui un cuvânt, nu l-ai fi zvârlit în întregime la coș, la un loc cu lucrurile netrebnice. Numai dacă Mirabeau ar mai fi trăit un singur an!

7 — MOARTEA LUI MIRABEAU

Mirabeau însă n'a mai putut trăi un an mai mult, cum n'ar mai fi putut trăi nici o mie de ani mai mult. Anii omului sunt numărați, iar anii hărăziți lui Mirabeau se scurseseră. Soartei neînduplecate puțin îi pasă de-un om, fie important sau nu, merit să trăiască în Istorie vreme de câteva secole, sau să nu mai fie nici pomenit peste o zi, sau două. În toiul îndeletnicirilor unei vieți trandafirii și rodnice palidul crainic vine pe tăcutele și-ți face un semn: interese vaste, planuri, mântuirea monarhiei franceze, n'are aface ce ne ocupă, trebuie să lăsăm locului toate și să plecăm. Fie că ești salvatorul monarhiei franceze, fie că ești văxuitor pe Podul-Nou! Omul cel mai important nu poate să zăboviască. Chiar dacă istoria lumii ar atârna de-o oră, această oră nu i-ar fi îngăduită. De aici rezultă, că acești „ar fi fost” sunt cele mai adesea o pură deșertăciune. Istoria lumii n'ar putea niciodată să fie ceea ce ar voi, ar putea, sau ar trebui, să fie, pe urma cutărei sau cutărei posibilități, ci ea ar fi, simplu și totdeauna, ceea ce este.

Cheltuelile strașnice de întreținere ale unei astfel de existențe au surpat puterea acestui uriaș, vânjos ca un stejar. O frământare înfrigurată, care face să-și fiarbă și inima și creierul; excese de efortări, de ață-

țări; excese de tot soiul; O muncă neîncetată, care depășește tot ce ne putem închipui. „Dacă n'aș fi trăit alături cu dânsul (scrie Dumont), n'aș fi știut niciodată câte poate face un om într'o singură zi, câte lucruri își pot găsi loc într'un răstimp de 12 ore. O zi pentru omul acesta era mai mult decât o săptămână, sau o lună, pentru alții. Mormanul de lucrări, ce și le lua în piept, era imens, iar dela zămislire până la îndeplinire nici un moment nu era pierdut”.

— Domnule conte, îi spuse într'o zi secretarul lui, ceea ce cereți d-voastră e cu neputință.

— Cu neputință? răspunse el, sculându-se de pe scaun. Să n'aud niciodată o vorbă neghioabă ca asta.

Dar ospețele în societate, mesele ce le dădea în calitate de comandant al gărzii civice și cari „costau 500 de galbeni“. Și vai, „sirenele dela Operă“ și tot basamacul, care te arde pe gât! In ce goană nebună s'a avântat omul acesta! Mirabeau oare nu se poate opri, nu poate să fugă și să-și mântuie vieața? Nu! Pe acest Hercule e o cămașă a lui Nessus. El trebuie să se zbuциume și să ardă, fără să se opriască, până ce se va fi topit. Forțele omenești, chiar gigantice, au și ele o margine. Umbrele ante-mergătoare fâlfâie palide prin creierul înfierbântat al lui Mirabeau, crainici ai repaosului palid. In vreme ce el se zbuциumă și se frământă, încordându-și toți nervii, în oceanul acesta de ambiție și de învâlmășeală, îi vine, întunecată și tăcută, o înștiințare: pentru dânsul ieșirea din toate acestea trebuie să fie o moarte repede.

In Ianuarie trecut îl putem vedea, ca președinte al Adunării Naționale, „cu gâtul înfolfolit în fâșii de pânză, la ședința de seară: era o fierbințeală bolnavicioasă a sângelui, care se traducea prin scăpărări în ochi. După lucrul de dimineață își pusese lipitori

și acum prezida, cu cataplasmele pe el". La plecare m'a sărutat (scrie Dumont) cu o emoție, cum n'o văzusem niciodată la el.

— Sunt pe ducă, prietene; sunt mâncat de un foc încet. Poate, că nu ne vom mai revedea. După ce voi fi plecat, vor-recunoaște ei cât prețuiam. Nenorocirile, pe cari le-am împiedecat, se vor abate din toate părțile asupra Franței.

Boala îl înștiințează cu glas tare, dar el n'o ascultă. La 27 Martie, ducându-se la Adunare, fu nevoit să meargă să se odihnească și să ceară ajutor în casa prietenului său, Lamarck. Aici stătu lungit, pe jumătate leșinat, culcat pe o sofa vreme de un ceas. Totuși se duse la Adunare, parcă în ciuda urșitei însăși; vorbi în 5 rânduri deosebite cu o voce puternică și violentă. După asta părăsi tribuna, pentru totdeauna. Ieși de aici cu desăvârșire istovit, spre a se duce în grădina Tuilerii. O sumedenie de inși se înghesuiau ca de obicei în juru-i cu rapoarte și cu jalbe. El spuse prietenului, care-l însoția:

— Ajută-mă, să ies de aici!

În ultima zi a lunii Martie 1791 o mulțime fără sfârșit dă navală, îngrijorată, în strada Chaussée-d'Antin și cere lămuriri despre sănătatea lui înlăuntrul casei, care în zilele noastre poartă numărul 42, în care uriașul istovit se coborîse să moară. Un ocean de oameni din toate partidele și de tot soiul, de toate rangurile, dela rege până la cel mai smerit cetățean. Regele trimitea de două ori pe zi să ceară vești în mod public, iar uneori și fără demonstrații oficiale. Cât despre norod, el nu contenia deloc cu căutarea știrilor. „Un buletin scris se comunică la fiecă 3 ore. Lumea îl copiază și-l face să circule. La urmă îl tipăresc. Poporul păstrează dela sine tăcere. Nicio tră-

sură nu 'cutează să i se audă uruitul. În mulțime e înghesuială. Dar sora lui Mirabeau e recunoscută și i se deschide cu respect drumul. Norodul stă mut, cu inima strânsă. Tuturora li se pare, că o mare nenorocire se apropie, cași cum cel din urmă bărbat din Franța, care ar fi putut să ție în frâu turburările viitoare, ar fi fost lungit acolea, în luptă cu o putere supra-pământească.

Tăcerea poporului întreg, îngrijirile atente ale lui Cabanis, prietenul și medicul său, nu-l salvează. Sâmbătă, în ziua de 2 Aprilie, Mirabeau simte, c'a venit ceasul lui cel din urmă, că are să moară, că n'are să mai fie. Moartea lui e a unui Titan, cum i-a fost și vieața. Reînsuflețit pentru cea din urmă dată, la lumina descompunerii care e aproape, spiritul acestui bărbat este înflăcărat și arzător, se face simțit prin vorbe, cari vor rămâne multă vreme întipărite în memoria oamenilor. El e dornic să trăiască și cu toate acestea consimte să moară, nu discută cu ceeace-i neînlăturabil. Graiul lui e sălbatec, dar minunat. Vedenii, cari n'au în ele nimic pământesc, dansează în jurul spiritului său dansul lor cu torțe. Sufletul însuși, cu luare-aminte, strălucind cu văpaie, fără mișcare, se pregătește pentru ora cea mare. Din când în când o rază de lumină îi vine din lumea, pe care acuma are s'o părăsească.

— Duc cu mine cântecul de moarte al monarhiei franceze; rămășițele ei vor fi prada desmeticilor.

Sau, deasemenea, când aude bubuind tunul, ceeace e tot atâta de caracteristic:

— E depe acuma, pentru înmormântarea lui Achille?

La fel, apoi, când prietenul său îl susținea:

— Da, sprijinește căpătâna asta! Ași voi să pot să ți-o las moștenire.

Căci omul acesta a murit cum trăise, având conștiință de el însuși, conștiință de lumea, care îl privea. El se uită afară la această primăvară tânără, care pentru dânsul nu va deveni vară. Soarele răsare. El spune:

— Dacă nu-i Dumnezeu, e cel puțin vărul său primar.

Moartea a potolit toate înafară; darul de a vorbi i s'a luat. Cetățuea inimei se ține bine încă. Gigantul muribund cere într'un chip pasionat, prin semne, hârtie și un condeiu. Cere cu pasiune opium, spre a termina agonia asta. Doctorul, mâhnit, clatină din cap. „Să dorm”, scrie bolnavul, arătând învăpăiat acest cuvânt doctorului.

Astfel muri un ateu și un titan gigantic; el intră în repaosul lui poticnindu-se, orbește, îndrăzneț. La ora 8 și jumătate dimineața doctorul Petit, care stătea la piciorul patului, rosti aceste cuvinte:

— Nu mai suferă.

Suferințele și munca lui se terminase.

Da, mulțime tăcută de patrioți și voi toți, copii ai Franței, omul acesta v'a fost răpit. A căzut dintr'odată, fără a se îndoi înainte de-a se sfărâma, cum se năruie dintr'odată un turn lovit de fulger. Nu veți mai auzi glasul său, nu veți mai pași pe urmele lui. Norodul se împrăștie, izbit în inimă. El răspândește trista veste. Cât de atingătoare este dragostea aceasta a oamenilor față de mai marele lor! Toate teatrele, toate localurile publice de petrecere se închid. Nicio adunare veselă nu se poate face în timpul acestor nopți; veselia nu-i pentru dânsii. Poporul intervine în adunările particulare pentru dans și le pune cu tristețe în vedere, să înceteze. Dintre aceste adunări dansante se pare, că numai două au fost cu-

noscute și ele fură desființate. Mâhnirea este generală; niciodată nu mai fusese în orașul acesta atâta tristețe pentru moartea unui om; niciodată, de la acea noapte depe vremuri, când și-a dat duhul regele Ludovic XII și când crainicii publici umblau sunând din clopoțel și strigând dealungul străzilor: „Bunul rege Ludovic, părintele norodului, a murit!“ Acuma regele Mirabeau este regele pierdut și se poate spune fără cea mai mică îngroșare, că întreg poporul îi poartă doliul.

Timp de trei zile lumea geme, unii în șoaptă, alții cu glas tare. Până și în Adunarea Națională plâng. Ulițele sunt cu desăvârșire triste. Oratorii se urcă pe pietrele de hotar de pe drum spre a face, înaintea unui imens și tăcut auditoriu, orația funebră a celui dispărut. Să nu cumva să-l împingă păcatul pe vreun vizitiu să treacă fără luare-amintere prin aceste grupuri, sau mai bine să nu treacă deloc! Hamurile dela trăsura pot să-i fie tăiate, iar el însuși, și cei pe cari îi conduce, pot fi aruncați în fluviu, ca niște aristocrați fără leac. Oratorii de pe pietrele de hotar de pe drum vorbesc așa cum li-i dat lor să vorbească; norodul nevoiaș, cu suflet aspru, ascultă cu reculegere o cuvântare, dacă fiecare cuvânt spune ceva și dacă această cuvântare nu-i o trăncăneală fără nici o noimă. Intr'un restaurant din Palais Royal un chelner face observația următoare :

— Ce vreme frumoasă, domnule!

— Da, băiete, răspunse domnul, un fost om de litere, o vreme foarte frumoasă. Dar Mirabeau a murit.

Arii răgușite și ritmice ies din gâtlejurile cântăreților de stradă; ele se vând tipărite pe hârtie cenușie. Cât despre portretele, pictate, imprimate, tă-

iate cu foarfeca și scrise, cât despre elogii, amintiri, biografii, până și vodeviluri, drame și melodrame, lunile viitoare va fi o recoltă nemăsurată în toate provinciile Franței, va fi cu grămada, ca frunzele de primăvară. Iar pentruca în toate acestea să fie și o nuanță de caraghiozlaş, pastorală episcopului Gobel nu lipsește. Nătărăul acesta de Gobel tocmai fusese numit episcop al Parisului. O pastorală, în care „Ça ira“ se amestecă într'un chip într'adevăr ciudat cu un „Nomine Domini“ (în numele lui Dumnezeu) și în care sunteți cu seriozitate poftit „să vă bucurați c'aveți în mijlocul vostru un corp de prelați, creați de Mirabeau, ucenici plini de zel ai doctrinei lui, imitatori credincioși ai virtuților lui“.

Așa plânge și cloncănește Franța îndurerată; ea se tânguie și suspină cum poate, că i s'a zmulș un om superior. La Adunarea Națională, când sunt pe tapet chestiuni anevoioase, toți ochii se întorc fără voie spre locul, unde sălășluia Mirabeau. Iar Mirabeau este absent.

În seara a treia a jălaniilor, la 4 Aprilie, avu loc înmormântarea publică și solemnă, așa cum rare ori un om muritor plecat dintre noi a avut parte. Un alaiu lung, fără capăt, de o sută de mii de inși, după câte se spune. Toate acoperișurile erau tixite de privitori; stăteau ciucure la toate ferestrele, pe toate felinarele, pe toate crengile copacilor. „Tristețea e zgrăvită pe toate chipurile; foarte multe persoane plâng“. E un zid dublu din garda civică; vedem Adunarea Națională în păr, societatea Jacobinilor și celelalte societăți, miniștrii regelui, consilierii comunali și toate notabilitățile, și patrioți și aristocrați. Printre ei și Bouillé cu pălăria pe cap, sau mai degrabă cu pălăria adusă pe frunte și ascunzând multe

gânduri. Alaiul se mișcă încet, înaintând în mijlocul unei tăceri religioase, luminat de razele orizontale ale soarelui, căci e ora cinci seara. Și seara însăși, cu aripile-i negre, e tăcută. Din când în când se aude uruitul înăbușit al tobelor, din când în când gemetele muzicei și niște fanfare stranii, cari seamănă cu niște cântece metalice în mijlocul zumzetului infinit al mulțimei. În biserica sfântul Eustațiu Cerutti rostește o cuvântare funebră; se ordonă o descărcare de arme de foc, care face să cadă bucăți din tencuială. De aici cortegiul se îndreaptă spre biserica Sfânta Genoveva, pe care un înalt decret tocmai o hărăzise ca Pantheon pentru oamenii mari: „*Patria recunoscătoare, oamenilor ei mari*“. În mormântarea se sfârșește abia pela miezul nopții. Mirabeau e culcat în întunecosu-i lăcaș, cel dintâi locatar al Pantheonului patriei. Locatar, vai, care nu-l ocupă decât pentru moment: va fi izgonit de aici. Căci în vremurile acestea de frământare și de amărăciune nici măcar cenușa morților nu-i lăsată în tihnă. Oasele lui Voltaire au să fie în curând zmulse din mormântul lor: despuiat din mânăstirea Seillières, spre a fi puse într'un mormânt și mai despuiat în Paris, orașul lui de baștină. Toți oamenii muritori îl însoțesc, perorând. E tras de 8 cai albi, cu vizitii în costume clasice, cu bendițe și cu spice de grâu, măcar că vremea e a ploaie. Evanghelistul Jean-Jacques și el, ceeace-i și mai nimerit, a fost rădicat dela Ermenonville și condus cu alaiu, cu pompă și cu înduioșare, în Pantheonul patriei. El, împreună cu alții. În vreme ce Mirabeau, cum am spus-o, e alungat de aici, din fericire fără a mai putea fi adus înapoi. Iar acuma se odihnește, necunoscut, îngropat în pripă, într'amurg, în partea centrală a cimitirului.

lui sfânta Ecaterina în mahalaua Saint-Marceău, spre a nu mai fi turburat.

Astfel s'a stins vieța unui om. Acuma nu mai este decât cenuse și un *caput mortuum*. S'a stins în pojarul acesta al Universului, pe care-l numim revoluția franceză. N'a fost mistuit cel dintâi și n'a fost nici cel din urmă, din miile și milioanele de mai apoi. Un om, care „a dat pe gât toate formulele“, care în aceste timpuri și în aceste împrejurări ciudate s'a simțit chemat să trăiască la fel ca un Titan și să moară tot așa. Fiindcă el, în ce-l privește, a dat gata toate formulele, ce formulă am putea noi găsi atât de vastă, spre-a exprima și multul și puținul din omul acesta și spre a ne da înfățișarea exactă a ființei sale? Până acuma nu se află o formulă nimerită. Moraliștii nu trebuie să scoată țipete și să condamne pe Mirabeau. Morala, după care Mirabeau ar putea fi judecat, n'a fost încă scrisă în graiu omnesc. Noi vom spune încă odată despre dânsul, că el a fost o realitate și nu o plăsmuire, un copil viu al naturei, mama noastră a tuturor și nu un tertip găunos, un mecanism de chițibușuri, fiu sau frate al neantului. Omul înflăcărat care pășește plin de durere în mijlocul acestor indivizi gătiți pururi la modă, trăncănind, rânjindu-se fără niciun temei și insuflând spaimă unui suflet generos, să se gândiască la înțelesul acestui cuvântel!

Numărul oamenilor, cari trăiesc și văd cu ochii lor în acest senz, nu-i mare deloc. E încă mult dacă, în această mare revoluție franceză, găsim vreo trei, cutoată furia ei de a îngroșa totul. Vedem simpli muritori împinși înainte cu zvăpăială, îngăimând logica cea mai aspră, descoperindu-și pieptul în fața grindinei de gloanțe și gâtul în fața ghilotinei. I-așa

de dureros să spunem, că până și ei sunt, în mare parte, niște formalități ticluite ; nu niște fapte, ci niște ecouri !

Onoare omului puternic, care în vremuri de acesta a știut să arunce orice haină de împrumut, fără să înceteze de a fi *ceva*. Căci, spre a deveni ilustru, cea dintâi condiție este, fără tăgadă, aceea de a-fi *cineva*. Graiul ipocrit deci să se curme, cu orice risc și orice primejdie ; înainte de-a dispărea el, nu poate să înceapă nimic altceva. Dintre toți oamenii criminali ai acestor secole, scrie moralistul, nu găsesc decât unul, care să fie fără de iertare : șarlatanul. Urât de Dumnezeu, cum cântă divinul Dante, cum și de vrăjmașii lui Dumnezeu.

Oricine poate însă, cu simpatie, care este pentru asta calitatea primă și esențială, să priviască de aproape pe acest Mirabeau așa de discutabil, va descoperi, că'n el a fost, ca o temelie la toate, sinceritate, o ardoare adâncă și liberă. El va numi asta un caracter drept, căci omul acesta vedea înainte de orice lucru, cu privirea lui limpede și pătrunzătoare, ceea ce *era*, ceea ce exista de fapt. Și cu inima lui năvalnică se lua după asta și nu se lua după nimic alta. Oricare ar fi drumul, pe care a pornit și pe care se zbuțuia căzând adesea, el este pururia un om *frate*. Nu-l urî, nu poți să-l urăști. În omul acesta e însăși lumina geniului ; ea sclipește cutoate petele și cu toate scăderile lui. Izbânda o face adesea să tâșniască în sus, uneori, deasemeni, ea se aburește în timpul luptelor. Dar niciodată omul acesta n'a fost nici josnic, nici vrednic de dispreț. A fost, cel mult, demn de compătimire și de milă. S'a spus, că era ambițios și că doria să ajungă ministru. E prea adevărat. Dar nu era oare singurul bărbat în Franța,

care ar fi putut da un ministru destoinic? N'a fost numai deșertăciune, nici numai trufie, departe de asta! În inima lui mare dăinuiau vâpăi sălbatice de simțire; fulgere violente, împreună cu o rouă dulce de milă. S'a împotmolit în defectele cele mai de plâns; despre dânsul putem spune, ca despre Magdalena din antichitate, că a iubit mult. Pe tatăl său, cel mai aspru dintre bătrânii morocănoși, îl iubia cu patimă și cu venerație.

Căderile și nebuniile lui au fost numeroase, după-cum el însuși se plânge adesea, vărsând lacrimi. Vai! Vieța unui astfel de om nu este pururia ca o tragedie antică, alcătuită din destin și din greșeli ome-nești, plină și de elementul milă și de frică? Acest om, frate cu noi, nu e pentru noi un personaj epic, ci un personaj tragic. Dacă nu e mare, e însă vast. Vast prin calitățile lui, vast ca lumea însăși cu ursi-tele ei. Ceilalți oameni, cunoscându-l ca atare, pot după lungi și lungi secole să-și aducă aminte de dânsul și să se apropie de el, spre a-l privi și a-l cerceta. Ei, în graiurile lor diferite, vor vorbi de dânsul în proză și în versuri, până când lucrul ade-vărat se va fi spus. Și atunci formula, care l-ar pu-tea judeca, nu va mai fi o formulă necunoscută.

În chipul acesta năvalnicul Gabriel Honoré iese din urzeala istoriei noastre, nu fără a lăsa în urmă-i un adio tragic. A plecat. Floarea seminției alde Ri-quetti, sau Arrigetti. Aceasta a făcut, se pare, o ul-timă sfortare, spre a-i dărui ceea ce avea mai bun în sine, spre a-și da duhul după aceea, sau spre a că-dea la nivelul obișnuit. Bătrânul morocănos, marchi-zul de Mirabeau, prietenul oamenilor, doarme adânc. Vrednicul său unchiu, judecătorul Mirabeau, are să moară încurând, părăsit, singur. Mirabeau - Butoiu,

plecat peste Rin, își va conduce ca un descreerat regimentul lui de pribegi. „Mirabeau-Butoiu, scrie unul dintre biografiile lui) trecu Rinul ca un nevrednic și disciplină stolurile de pribegi. Intr'o dimineață însă, pecând stătea în cortul său, înăcrit fără îndoială și de stomac și de inima lui, gândindu-se în toanele acestea rele la chipul, pe care afacerile aveau aierul să-l iee, un oarecare căpitan, sau subaltern, cere să intre înăuntru, pentru chestii de serviciu. Acest căpitan e întâmpinat cu refuz. El cere voie a doua oară; e refuzat a doua oară. Pe urmă încă odată, până când colonelul Mirabeau-Butoiu, zbuclind ca un butoiu de rachiu arzător, pune mâna pe sabie și se repede la derbedeul acesta nepoftit; vai, în vârful săbiei derbedeului nepoftit, care a scos-o cu o îndemânare năprasnică. Și Mirabeau muri, iar jurnalele vorbiră de dambă și de-o întâmplare alarmantă“.

Și astfel se stinse neamul lui Mirabeau. Nu vom mai auzi vorbindu-se de alți Mirabeau. Sălbatica seminție, dupăcum am spus, a dispărut împreună cu cel mai mare dintre alde Mirabeau. Familiile, cași popoarele, mor adesea în chipul acesta. După o îndelungată întunecime ele dau la lumină anume chintesență vie a tuturor însușirilor, ce posedă, spre a da naștere unui om cunoscut de lumea întreagă. După care rămân oarecum istovite. Sceptrul trece la alții. Cel din urmă ales al familiei Mirabeau a plecat; alesul Franței a plecat. El zguduia bătrâna Franță din temelie și totuși ea nu cădea, cași cum numai mâna lui ar fi putut-o împiedica să cadă. Câte lucruri atârnă de un singur om! El seamănă cu o corabie, care se sfărâmă pe negândite de niște steiuri ascunse. Acuma mulțime de inși plutesc pe întinsul apelor, departe de orice ajutor.

CARTEA IV

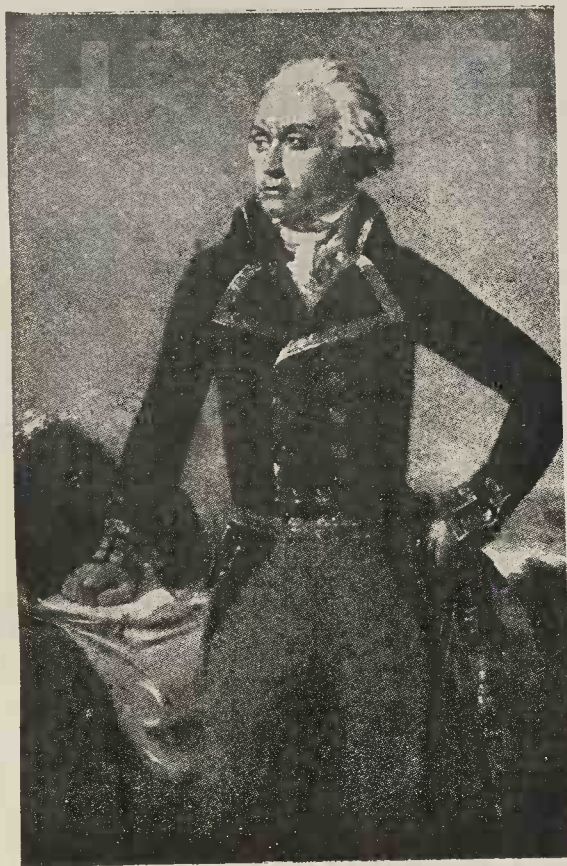
VARENNES

1 — ZIUA DE PAȘTI LA SAINT-CLOUD

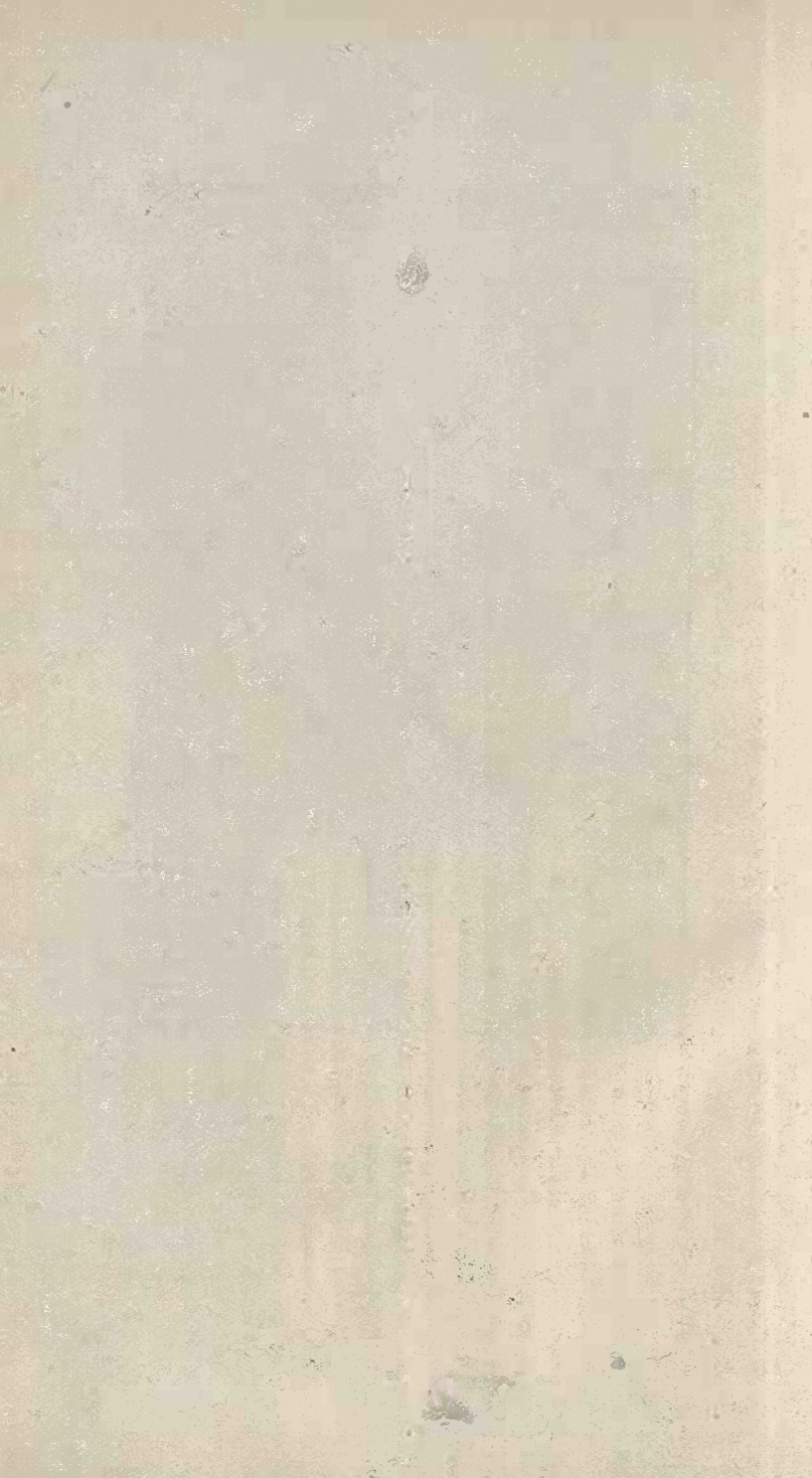
Monarchia franceză de aci înainte, după toate probabilitățile omenești, se poate socoti ca pierdută. Ea se va mai zbate câțva timp încă în slăbiciune și orbire. Ultima licărire însă de purtare cu judecată s'a stins. Mijloacele, ce rămân, bieteles lor Majestați au să le risipiască din ce în ce mai mult în nedumeriri, amânări și șovăieli. Mirabeau însuși avusese să se plângă, că nu-i acordau decât o jumătate de încredere și că pururi aveau câte un plan, pe care să-l strecoare într'al lui. Ele ar fi putut de multă vreme să fugă în toată libertatea cu dânsul la Rouen, sau aiurea. Astăzi sorții de fugă s'au micșorat enorm și au să meargă tot micșorându-se, spre a se reduce la zero. Hotărăște tu, Regină, căci bietul Ludovic nu poate hotări nimic. Adu la îndeplinire planul acesta de fugă, sau renunță la el. Pentru asta, prea multă corespondență cu Bouillé! La ce bun chibzuieles și ipoteze, când toate în jurul nostru sunt într'o activitate înflăcărată pe tărâm prac-

tic? Țăranul din fabulă se așează jos și așteaptă, ca șuvoiul să sece. Vai, cu voi nu-i vorba de-un râu obișnuit, ci de-o inundație a Nilului, ci de nămeți cari se topesc pe niște munți nevăzuți, până când toate, împreună cu voi, vor fi înecate.

O sumedenie de lucruri îmbie la fugă. Glasul jurnalelor îmbie, fițuicile regaliste o dau a'nțelege cu ifos ca o amenințare, ziarele patriotice o denunță cu furie ca o sperietoare. Societatea mamă îmbie și ea, devenind din ce în ce mai îngâmfată; așa de îngâmfată încât, dupăcum se prevăzuse, Lafayette și patrioții moderați au să se despartă încurând de dânsa și-au să alcătuiască un Club al Feuillant-ilor, spre a susține împotriva-i o luptă publică înversunată, în care izbânda, oricât părea de îndoielnică, va rămâne de partea Mamei, cea fără limite. Mai mult încă, de când cu ziua pumnalelor am văzut pururia pe patrioții învăpăiați echipându-se și ei cu arme. Cetățenii, cărora li se refuză *activitatea*, cuvânt viclean, care înseamnă oarecare greutate a pungei, nu pot să-și cumpere uniforme albastre și să intre în garda civică. Omul însă e mai important decât o haină albastră. Omul, dacă e nevoie, poate combate în straie cu mai multe forme, sau chiar aproape fără straie, ca „sans culotte“. Astfel, se continuă cu făuritul sulitelor, fie că aceste hangere de-o croială nouă, cu barbă, sunt menite pentru târgurile din Indii, fie că nu. Pe calea asta rea oamenii își ciocănesc fiarele dela plug drept săbii. Nu există oare ceeace am putea numi un *Comitet austriac*, care ține zi și noapte ședință în Tuilerii? Patrioții, cu vedenii sau cu bănuieli, știu asta foarte bine. Dacă regele o ia la fugă, n'are să fie aici o năvălire de aristocrați și de Austriaci? Un măcel, o reîn-

*Marele general Dumouriez, ostașul cel mai de-
toinic al Revoluției, înainte de apariția lui
Napoleon. A trebuit să dezerteze în O-
landa, spre a scăpa de ghilotină.*

scăunare a feudalității, războaie mai mult decât civile? Sufletele oamenilor sunt întristate și înnebunite.

Preoții îndărătnici, deasemenea, ne dau destulă bătaie de cap. Surghiuniți din bisericile lor parohiale, unde le-au luat locul preoții constituționali aleși de public, acești nenorociți clerici se retrag în mănăstirile de călugărițe, sau în alte limanuri de acelaș fel. Și aicia Duminica, adunând pe credincioșii anti-constituționali, al căror zel s'a trezit pe negândite, ei slujesc, sau pretind că slujesc, după vechile datini și după tipic, spre marele scandal al patrioților. Preoții îndărătnici trec pe străzi cu sfânta cuminecătură pentru cei ce-și trag sufletul; ei par dornici să fie masacrați pe uliți, ceea ce patrioții nu binevoiesc să le acorde. Totuși, o coroană, mai ușoară, de mucenici nu le va fi refuzată: în loc de mucenicia măcelului, mucenicia biciului. În locurile de adăpost ale cucernicilor se ivesc bărbați patrioți și femei patrioate cu nuiiele tari de alun, cari au s'o aducă la îndeplinire. Inchide ochii, cititorule. Nu privi mizeria aceasta proprie acestor vremuri din urmă, a unor martiri fără sinceritate, doar cu fățărnicie și încăpățănare. Unei Biserici catolice moarte nu i se îngăduie să se întindă să moară. Nu, ea este galvanizată pentru o vieață moartă, cea mai urâcioasă. La care omenirea, cum spuneam, închide ochii. Căci femeile patrioate înșfacă vergile de alun și trag năprasnic, în mijlocul hohotelor de răs ale privitorilor, peste șezutul dolofan al preoților. **Vai!** Și călugărițele sunt puse cu fața în jos, cu fustele rădicate. Garda civică face ce poate; primăria invoacă principiile de toleranță, acordă cucernicilor îndărătnici biserica Théatins și făgăduște, să-i ocro-

tiască. Dar toate acestea n'au niciun efect. La ușa dela Théatins apare un afiș, deasupra căruia spânzură, ca niște fascii consulare plebeiene, un mănunchiu de vergi. Principiile de toleranță cată să facă tot binele, ce pot. Dar niciun preot îndărătnic nu va sluji lui Dumnezeu în ciuda legii. Căci întru acest scop există un plebiscit, care, deși nescris, e ca legile Mezilor și ale Persilor. Preoții îndărătnici, cari înfruntă legea, nu pot să fie găzduiți de niciun om, nici chiar înăuntrul casei. Iar clubul Cordelierilor denunță pe șleau pe însuși Majestatea Sa, că face acest lucru.

Multe lucruri îmbie la fugă, dar debunăseamă mai presus de toate celelalte faptul, că a devenit cu neputință. La 15 Aprilie se publică o notiță că Majestatea Sa, care a suferit mult în timpul din urmă de un catar, se va duce la Saint-Cloud să se bucure pentru câteva zile de vremea primăvărată. Afară, la Saint-Cloud? El dorește să serbeze Paștile acolo, cu preoți îndărătnici, anti-constituționali? Sau dorește mai degrabă s'o șteargă la Compiègne, iar de acolo spre graniță? Ceeace, la dreptul vorbind, e lucru ușor de făcut, ba chiar s'ar fi și putut face. Acolo nu te așteaptă nimeni decât vreo doi vânători. Vânători lesne de corupt. E o posibilitate plăcută, fie că se realizează, fie că nu. Oamenii spun, că prin partea locului se află vreo 30.000 de cavaleri ai pumnalului, la pândă prin pădure. 30.0000, cari stau în pădure la pândă! Căci închipuirea omului nu-i pusă în cătușe. Cât de ușor ar fi acuma, dacă s'ar rezezi asupra lui Lafayette, să răpiască pe Reprezentantul hereditar și să fugă cu dânsul, în felul unui vârtej, acolo unde țintesc ei! Destul! E mai bine, ca regele să nu plece. Lafayette e înștiințat și s'a înarmat.

Dar, în fapt, aici e numai el în primejdie, ori el împreună cu întreaga Franță?

Luni, 18 Aprilie, a sosit. Călătoria la Saint-Cloud va avea loc. Garda civică a primit ordinele ei; o primă divizie, ca o strajă din frunte, a și pornit la drum și probabil a sosit. „Casa pentru gură“ a Majestății Sale, se spune, e în întregime ocupată la Saint-Cloud să fiarbă bucate și să facă fripturi. Masa de seară a regelui e acolo aproape gata. Pela ora 1 trăsura regală, cu cei 8 telegari negri, înaintează pompos pe piața Carrousel, alunecă înainte spre a-și primi regala ei sarcină. Dar, ascultați! Dela biserica Saint-Roch din apropiere clopotul de alarmă începe să dăngăniască. Atunci regele a fost furat? Ori gata de plecare? Ori plecat? Valuri de oameni năpădesc în piață. Trăsura regală stă mereu aci, și, pe cerul cel albastru, va sta aici.

Lafayette aleargă cu aghiotanții și elocvența lui și străbate grupurile.

— Tăcere! răspund gloatele. Regele nu va pleca.

Fratele Majestății Sale se arată la o fereastră de sus; zece mii de glasuri zbiară și urlă:

— *Nu vrem să plece regele!*

Majestățile lor s'au urcat. Biciul plesnește de plecare, dar 20 de brațe patriotice au înșfăcat fiecare de cei 8 dârlogi.

Sărituri în două picioare, zgâlțâeli, zbierete. Nici cel mai îngust drumușor. Inzadar se zbate Lafayette plin de indignare, se luptă și perorează. Patriotii, în frigurile spaimei lor, urlă înjurul trăsorei regale. E un ocean de urlete patriotice, iar spaima ajunge la nebunie. Regalitatea are să fugă în Austria, ca un tăciune aprins spre pojarul fără sfârșit al războiului civil? Oprîți-o, patrioți, în numele cerului! Voci

răgușite apostrofează învăpăiat regalitatea însăși. Ușierul Campan, cum și alte persoane oficiale de acelaș soi, făcându-și drum înainte pentru ajutor, sau pentru povățuieli, sunt apucați de mânecă și ghionțiți și îmbrânciți într'un chip primejdios, în învâlmășeală, așaîncât Majestatea Sa cată să pledeze cu pasiune dela fereastra trăsuri.

Ordinele nu pot fi auzite, nu pot fi îndeplinite. Garda civică nu știe ce să facă. Grenadierii centrului, din batalionul dela Observator, sunt acoloa. Dar nu la datorie, vai, ci pe jumătate răzvrățiți, rostind vorbe tari de nesupunere și amenințând garda călare cu salve de pușcă, dacă vor lovi în popor. Lafayette încalecă, apoi descalecă; aleargă și cuvântează, gâfâind, în prada desperării. Iată o oră și 3 sferturi, 7 sferturi de ceas, la orologiul din Tuilerii. Desnădăjduitul Lafayette va deschide o cale, fie și cu focuri de tun, dacă Majestatea Sa va da ordin. Majestățile lor, povățuite ori de prieteni regaliști, ori de dușmani dintre patrioți, se dau jos și intră în casă, cu inima copleșită de indignare, părăsind întreprinderea. „Casa pentru gură“ va mânca ea însăși cina pregătită. Majestatea Sa nu va vedea astăzi Saint-Cloud, nici într'altă zi.

Fabula patetică a închisoarei în propriu-i palat a devenit atunci o tristă realitate? Regalitatea se plânge la Adunare. Primăria chibzuește, propune o petiție, ori o adresă. Sectoarele răspund cu scurtimea încăpățânată a refuzului. Lafayette se leapădă de comanda lui și umblă în haine civile, de culoare sare cu piper. El nu poate fi măgulit, să vină înapoi; cel puțin nu înainte de trei zile și printr'o rugămintă nemaiauzită: Garda civică îngenuchie înainte-i și

pentru rest acești grenadierii din centru sunt trimiși la vatră. Totuși pe urmă sunt reînscriși, toți afară de 14, sub un nume nou și în tabără nouă. Regele cată să-și serbeze Paștele la Paris, chibzând îndelung la această ciudată stare de lucruri. Acuma însă cu atât mai hotărât să scape de ea, cu cât dorința îi e întărită de greutate.

2. — PAȘTELE LA PARIS

Vreme cam de-un an de zile, dar din Marte 1790 neîntrerupt, se pare că o idee de fugă a fluturat pedinaștea ochilor regelui. Din când în când se cristaliza dela sine în ceva, ca un fel de plan limpede; o piedică însă, ori alta, îl făcea pururi să se evaporeze dinnou. Asta pare așa de plin de riscuri, poate chiar de războiu civil. Mai presus de toate însă nu poate fi săvârșit fără o sfortare. O lene somnolentă nu servește la nimic. Ca să fugi, altfel decât într'o piele de vacă, trebuie întradevăr să te miști din loc. Mai bine să adoptăm Constituția asta a lor, apoi s'o punem în aplicare așa, încât să arătăm tuturor oamenilor, că este inaplicabilă. Mai bine, sau nu așa de bine, în orice caz e mai sigur. La toate greutateile n'aveți nevoie să spuneți decât atâta : „E un buștean în cale. Uitați-vă, Constituția voastră nu vrea să meargă“. Pentru un om somnolent nu se cere nicio sfortare, spre a face pe mortul, așa cum doamna de Staël și prietenii libertății pot să vadă că de multă vreme face guvernul regelui.

Acum însă, când dorința ațâțată de piedici a pus planul pe tapet iar spiritul regelui nu mai șovăie mult timp între cele două idei, ce poate ieși de aici?

Să admitem, că bietul Ludovic ar fi în siguranță la Bouillé; la urma urmei însă ce să caute acolo? Biletele de intrare scoase din fire răspund: Mult. Totul. Judecata rece răspunde însă: Puțin. Mai nimic. Creștința nu-i oare o lege a naturii? Întreabă biletele de intrare? Dragostea pentru regele nostru, chiar moartea pentru el, nu-i oare o glorie pentru toți Francezii, afară doar de acești câțiva democrați? Să lăsăm pe constructorii de constituții democratice să vadă, ce vor putea să facă fără cheia lor de boltă. Franța își va zmulge părul, când își va fi pierdut Reprezentantul hereditar.

Așadar regele Ludovic are să fugă. Judecând bine, nu prea se vede încotro. Noi vom spune: ca un băețandru maltratat, care, având o mamă vitregă, o pornește mânios și-și ia lumea în cap; el însă va zdrobi inima tatei. Bietul Ludovic are să scape de necazuri cunoscute și de nesuferit, mergând spre un amestec necunoscut de bine și de rău, colorate de speranțe. El se duce să caute un mare „Poate“, cum a făcut Rabelais pe moarte. Așa e silit să facă nu numai un băețandru bosumflat, ci adesea și un om în toată firea cuminte, la mare ananghie.

Dealtminteri aici nu lipsesc deloc nici ațâțările, nici maltratările mașterei, spre a-i menține hotărârea la înălțimea cuvenită. Frământările partidelor nu conțin. Și, de fapt, cum ar putea s'o facă într'o revoltă, care prin natura sa e fără fund, decât doar printr'un complot al autorității? Dacă încetarea frământărilor ar fi prețul somnolenței regelui, el s'ar putea trezi când vrea și să-și ia zborul.

Observă, în orice caz, ce tumbe și ce strâmbături face un catolicism mort, galvanizat cu dibăcie! Urâcios, ba și jalnic la vedere! Cei cu jurământ și cei

îndărătnici, împreună cu capetele rase, discută în toate părțile, făcând clăbuci. Sau încetează de-a discuta și se dezbracă pentru trântă. În Paris le trăgeau bice, când nevoia continua să se simtă. Dimpotrivă, la Morbihan, în Bretania, fără lovituri de biciu, țărani înarmați se scoală, puși în mișcare de tobele depe amvon, fără să știe pentruce. Generalul Dumouriez, care a fost trimis acolo în misiune, găsește toate într'o aprigă fierbere și'n întuneric. Găsește însă deasemenea, că explicațiile și cuvintele de împăcare vor face totdeauna mult bine.

Privește însă, pe lângă celelalte și asta: Sanctitatea Sa, papa Pius VI, a găsit cu cale să excomunică pe episcopul Talleyrand! De bună seamă, vom spune noi, privind acest lucru, nu există pe Pământ nicio Biserică, fie moartă fie vie, care să nu aibă cel mai neîndoelnic drept de-a excomunica pe Talleyrand. Papa Pius are acest drept, cum și puterea, în felul lui. Dar la fel, într'adevăr, are acest drept, în felul lui, și tata Adam, aici de față, marchizul de Saint-Huruge. Observați așadar la 4 Maiu în Palais Royal o mulțime amestecată și zgomotoasă. În mijlocul ei se înalță ca un turn, văzut și auzit, tata Adam, Saint Huruge cu glasul de taur, cu o pălărie albă. Alături de el pășește, se spune, jurnalistul Gorsas; pășesc și mulți alții dintre ei, dichisiți, căci nicio autoritate nu intervine. Ei poartă pe sus un Pius VI, cu man-tia-i de pluș și cu tiara, cu cheile, puterea lui. În mărime naturală, croit din șipci și din gumă combustibilă. Royou, prietenul regelui, este deasemenea ars în efigie, împreună c'un teanc de jurnale, numere condamnate din ziarul lui, material nimerit pentru așa sacrificiu. Se rostesc cuvântări, se ține un divan de judecată și se pronunță o condamnare,

zvârlită cu voce de taur în cele 4 vânturi. Și astfel în mijlocul unor chiote puternice jertfa este consumată, sub cerul primăvaratic. Iar Sanctitatea Sa de șipci și de gumă, cu alaiul său de victime, se înalță în flacări în văzduh, apoi se prăbușește la pământ în cenușe. Un papă descompus, cu dreptul și cu puterile lui, și-a îndeplinit printre toate partidele de bine de rău sarcina lui, cum a putut. Dar în total, socotind dela Martin Luther pe piața din Wittenberg până la marchizul de Saint-Huruge în acest Palais-Royal din Paris, ce drum lung am făcut și în ce ținuturi ciudate am fost purtați! Nicio autoritate nu poate acuma interveni. Ba mai mult, Religia însăși, tângâindu-se pentru atari lucruri, poate la urma urmei să se întrebe: Ce am eu de împărțit cu *aceștia*?

În așa chip extra-ordinar catolicismul mort, galvanizat cu dibăcie, face tumbe și salturi. Căci, dacă s'ar întreba cititorul în privința subiectului controverselor din cazul de față: ce deosebire poate fi între ortodoxie (adică părerea mea) și între eterodoxie (adică părerea ta)? Părerea mea este, că o augustă Adunare națională poate egaliza întinderea episcopatelor; că un episcop egalizat, odatăce Crezul lui și formularele au fost lăsate întocmai cum erau, poate să jure credință regelui, legii și națiunii și să devină astfel un episcop constituțional. Părerea ta însă, dacă ești protivnic, e că nu poate, iar el cată să ajungă o ființă blestemată. Firea nenorocită a omului n'are nevoie decât de-o fărâmiță de iota, sau chiar de-un pretext de iota și se va strecura cu mâinile în șolduri prin urechile acului. În felul acesta muritorii cată pururia să umble sporovăind și fume-gând.

Și ca vechii Stoici subț a lor portice
Cu certuri aprige își mențin bisericuțele.

Auto-dafeul lui Saint-Huruge a avut loc la 4
Marte 1791. Regalitatea l-a văzut, dar n'a zis nimic.

3. — CONTELE FERSEN.

La vremea asta regalitatea ar trebui, în fapt, să fi ajuns departe cu pregătirile ei. Din nenorocire, e nevoie de multe pregătiri. Dacă Reprezentantul hereditar ar putea fi dus într'o piele de vacă, ce ușor ar fi! Dar nu e așa.

Sunt de trebuință toalete noi, ca de obicei, în toate operile epice, fie ele chiar în cele mai grozave vremuri de fier. Uitați-vă la regina Chrimhilda cu cele 60 de croitorese ale ei, în acel Cânt al Nibelungilor, de fier. Nicio regină nu poate pleca fără toalete noi. Deaceea doamna Campan aleargă fără răgaz dela o cusătoreasă la alta: aicia se taie la rochii și la capoate, la fuste de deasupra și de desubt, mari și mici; atâtea tăieturi și croieli, de cari ar fi fost bine să se lipsiască. Mai mult încă, Majestatea Sa Regina nu poate face un pas, nicăieri, fără bisactea-ua ei. Scumpa ei bisactea din lemn de trandafir încrustat cu fildeș, cu iscusință împărțită înăuntru, care conține parfumuri, unelte de toaletă, nenumărate articole regale mici, trebuitoare pentru vieața pământească Această bisactea costă nu mai puțin de vreo 500 de ludovici, costă multă vreme prețioasă, greutatea cari te leagă la ochi, dar nu te orbesc și abia poate fi procurată de curieri din Flandra; apoi nicio-dată nu-i la îndemână. Toate acestea, cată s'o spunem, prevestesc a rău despre reușita întreprinde-

rii. Gusturile femeilor și ale reginelor însă trebuie să fie îndeplinite.

Bouillé, de partea lui, face o tabără întărită la Montmédy și adună aici regimentul Royal-Allemand și tot soiul de Nemți și de trupe franceze credincioase, „spre a supraveghia pe Austriaci”. Majesta-tea Sa nu va trece granița, afară numai dacă va fi silit. Nici pribegii nu vor fi prea mult întrebuițați, urâți cum sunt de poporul întreg. Nici bătrânul zeu al războiului, Broglie, nu va avea vreun rost în această afacere, ci numai și numai viteazul nostru Bouillé, căruia i se va hărăzi de către un rege liberat în ziua înfălnirei un baston de mareșal în chiotele tuturor trupelor. În răstimp, cum Parisul este așa de bănuitor, n'ar fi oare bine să scriem la ambasadorii noștri din streinătate o circulară constituțională publică, arătând dorința, ca toți regii și oamenii să ia notă, că regele Ludovic iubește Constituția, că a jurat de bunăvoie pe ea și ar jura-o dinnou, spre-a o menține în picioare și va socoti drept dușmanii lui pe aceia, cari se încumetă să spuie altfel? O astfel de circulară constituțională e trimisă prin curieri, comunicată în chip confidențial Adunării și tipărită în toate ziarele. Cu cel mai fain rezultat. Prefăcăto-ria și înșelătoria se amestecă așa de strașnic împreună în treburile omenești!

Între timp observăm, că un conte Fersen se folosește foarte des de biletul lui de intrare; ceea ce de bună seamă e în tot dreptul s'o facă. E un soldat galant, un Suedez, devotat acestei frumoase regine, dupăcum, de fapt, este acuma și suveranul Suediei. Regele Gustav, poreclit cu mândrie *Cavalerul Nordului*, nu s'a jurat el însuși, pe vechile legi ale cavalerismului, că este servantul ei? El va scobori pe ari-

pile de foc ale pedestrimii suedeze și o va libera de acești balauri nelegiuiți, dacă n'ar interveni, vai, pistolul unui ucigaș.

În fapt însă contele Fersen apare ca un tânăr soldat, sprinten și hotărât. El circulă strașnic, văzut și nevăzut. Are treburi multe de făcut. Deasemenea, colonelul duce de Choiseul, nepotul lui Choiseul cel mare, al lui Choiseul care tocmai a închis ochii. El și cu inginerul Goguelat vin și se duc între Metz și Tuilerii. Iar scrisorile umblă cifrate; una, dintre cele mai importante, este greu de descifrat. Fersen a ticluit-o în grabă. Cât pentru ducele de Villequier el a plecat pentru totdeauna de când cu ziua pumnalelor. Apartamentul lui e însă de mare folos reginei.

De altă parte bietul comandant Gouvion, de pază la Tuilerii, ajutor de comandant în Garda civică, vede câteva lucruri cam anevoie de tălmăcit. E același Gouvion care acum câteva luni la Primărie stătea și se uita ca un becisnic la acea răzmiriță a femeilor, fără să se clinească, la fel cu un telegar de treabă în grajd, când zbugnește focul, pânăce portărelul Mailard i-a înșfăcat toba. Patriot mai sincer decât el nu se află; mulți însă sunt mai isteți. El, dacă e să credem trăncănelile doamnei Campan, ciupește un pic de curte, sau mai mult are aierul, unei oarecare femei de serviciu din palat, o trădătoare, care-i descopere multe lucruri: bisacteaua, rochiile, împachetarea juvaerurilor. El ar putea înțelege, când i le denunță. Becisnicul de Gouvion se uită la toate acestea cu niște ochi naivi, ca de sticlă. Indeamnă la veghe sentinelele și colindă fără odihnă de colo până colo, nădăjduind să fie bine.

Dar la urmă se află că, în a doua săptămână din Iunie colonelul de Choiseul se găsește în taină la

contele Fersen a luat în primire o trăsură numai văzută, nou croită, de soiul acela numit *berline*. Durată de cei dintâi artiști, după anume model. I-o aduc acasă la el, în prezența lui Choiseul. Cei doi prieteni fac cu ea o plimbare de încercare, dealungul străzilor, c'o înfățișare gânditoare. După care o trimit la doamna Sullivan, în strada Clichy, departe, spre Nord, să aștepte acolo până vor avea nevoie de ea. Se pare, că o anume baroană de Korff, o Rusoaică, are să pornească spre patrie, cu oarecare pompă: cu femeea de serviciu, cu feciorul și doi copii, iar acești tineri ofițeri nobili îi poartă interes. Un pașaport a fost scos pentru dânsa. I s'a făcut multe îndatoriri, cu înjghebarea berlinei și altele la fel. Tinerii militari sunt așa de politicoși și serviabili! Fersen s'a îngrijit pe lângă asta și de-o gabrioleță pentru două persoane, debunăseamă pentru 2 fete de serviciu; mai departe, și de caii trebuitori. S'ar spune, că el însuși are să părăsiască Franța și nu fără cheltueală. Observăm, însfârșit, că Majestatele lor cu voia cerului vor lua parte la slujba *Corpus Christi*, în această binecuvântată zi a solstițiului de vară, la biserica Adormirea Maicii Domnului, aici, în Paris, spre bucuria lumii întregi. Pe lângă asta pentru aceeași zi viteazul Bouillé, după cum auzim, a invitat o societate de prieteni la cină, în fapt însă el a plecat, între timp, de-acasă spre Montmédy.

Acestea sunt fenomene, sau aparențe vizuale, din această lume pământească atât de zbuciumată, care în fapt este toată numai fenomene, sau ceea ce unii numesc spectre. Care nu se odihnește nicio clipă și niciodată și nici într'o clipă nu putem ști pentruce.

În noaptea de Luni 20 Iunie 1791, cam pela ora

unsprezece, sunt pe străzile Parisului o mulțime de trăsurile de piață, cum și de casă, rostogolindu-se sau în stații. Dintre toate trăsurile de casă însă noi îți recomandăm, cititorule, pe aceea care s'a oprit în strada Echelle, drept lângă Carrousel și afară din Tuilerii. În strada Echelle, care pe atunci „era în fața ușei șelarului Ronsin“, cași cum aștepta acolo un mușteriu. Și nu așteptă multă vreme: o damă voalată, împreună cu doi copii tot voalați, a ieșit pe ușa lui Villequier, unde nu circulă nicio sentinelă, în curtea Prinților din Tuilerii, apoi în Carrousel și în sfârșit în strada Echelle. Aici vizitiul o primește cu grabă și pe urmă iar așteaptă. Dar nu mult. Altă damă, voalată la fel, sau înfofolită, sprijinindu-se pe un fecior, iese în acelaș chip. Spune servitorului „noapte bună“. Și în acelaș fel este primită cu luare aminte de către vizitiu. Unde au pornit-o atâtea dame? Majestatea Sa s'a dus să se culce și toată lumea din palat se retrage acasă. Vizitiul însă așteaptă mereu. Se vede, că încărcătura lui nu-i complectă.

Să notăm în treacăt un individ bondoc, cu o pălărie rotundă și cu perucă, braț la braț cu un fecior carecare, debunăseamă vreunul din tagma aprozilor, sau curierilor. El deasemenea iese prin poarta lui Villequier. Când trece pelângă una dintre sentinele, pierde o cataramă dela pantofi și se apleacă în jos, spre a o rădica. Este apoi primit și mai cu luare aminte de vizitiu. Și acuma încărcătura lui e oare gata? Încă nu. Vizitiul așteaptă mereu. Vai! Dar și trădătoarea femeie de serviciu a înștiințat pe Gouvion că ea socoate, că familia regală are să spele putina chiar în noaptea asta. Iar Gouvion, neîncrezându-se în propriii lui ochi de sticlă, a repezit un crainic la ge-

linarele aprinse, zboară în acest moment prin arcul interior al Carrouselului, unde o damă, adumbrită sub o pălărie largă țigănească, sprijinindu-se pe brațul unui fecior, deasemenea din tagma apozitorilor sau a curierilor, se dă laoparte, spre a o lăsa să treacă și are chiar caprițiul, de a-i atinge o spiță cu bastonașul ei, o vârguță mică și ușoară, ca de scamator, cum purtau frumoasele depe atunci și care se numia *badine*. Felinarele trăsuri lui Lafayette zboară și trec. În Curtea Prinților găsește toate în regulă: sentinelele la posturile lor; apartamentele Majestăților Lor cufundate într'o dulce odihnă. Oare ipocrita ta de femei de serviciu se va fi înșelat? Păzește, Gouvion, cu ochii de veghe ai lui Argus, căci într'adevăr trădarea sălășluește înlăuntrul acestor ziduri.

Dar unde-i doamna, care stătea laoparte cu pălăria-i țigănească și-a atins spițele roții cu bețișorul ei? O, cititorule, această doamnă, care-a atins spițele roții, era regina Franței. Ea ieșise cu bine prin arcul lăuntric, până și în Carrousel. Nu însă în strada Echelle. Zăpăcită de întâlnire și de uruitul trăsuri, ea o luă spre dreapta, nu spre stânga. Nici ea, nici curierul ei, nu cunoșteau Parisul. El, de fapt, nu-i un curier, ci un credincios, dar nerod, străjăr de corp deghizat ca atare. Ei au pornit-o, cutotul greșit, pe Pont Royal, peste fluviu, orbecăind desnădăjduiți prin strada Bac, departe de vizitiul de casă, care așteaptă întruna. Așteaptă, cu inima cât un purice, bătut de gânduri, pe cari cată să le ascundă adânc, subț anteriorul lui de surugiu.

Miezul nopții bate la toate clopotnițele orașului. O oră prețioasă a fost astfel pierdută. Cei mai mulți muritori dorm. Vizitiul de casă așteaptă. Dar în ce chip! Un confrate în meserie trece pe-aici, intră în

vorbă. I se răspunde vesel în graiul surugiilor. Frații de biciu schimbă între ei o țără de tutun. Refuză să bea împreună, apoi o tunde cu o noapte bună.

Cerul fie binecuvântat! Insfârșit iată și regina, cu pălăria ei de țigancă. Teafără, cu toate primejdiile. A trebuit să întrebe, pe unde-i e drumul. Ea e primită deasemeni. Curierul ei încalecă la fel cum a făcut celalt, care e tot un străjer deghizat. Și acuma, tu vizitiule de casă, conte de Fersen, căci cititorul te-a recunoscut, zboară.

Praful n'are să se lipiască de tocurile lui Fersen. Plici, plici, trăsura de casă se rostogolește și fiecă suflă răsflă mai ușurat. Dar este Fersen pe drumul cel bun? Spre Nord Est, prin bariera Saint-Martin și apoi șoseaua spre Metz, întracolo era ținta noastră; și, uitați-vă, el o taie drept spre Nord. Persoana regală, cu pălărie rotundă și cu perucă, privește mirată. Dar, fie bine fie rău, leac nu este. Plici, plici! Mergem neîntrerupt, prin cetatea adormită. Arareori, de când Parisul a ieșit din noroiu, sau de când regii cu plete mari umblau în cară trase de boi, a mai fost o așa alergătură!

Și'n dreapta și'n stânga, aproape de tot, muritorii lungiți orizontal, sforăie, iar noi trezi, tremurând! Plici, plici, prin strada Gramont, deacurmezișul Boulevardului, pe șoseaua Antin la deal. Aceste ferestre, toate tăcute, la numărul 42, erau ale lui Mirabeau. Nu spre bariera Saint-Martin, ci spre Clichy, la capătul de Nord. Răbdare, persoane regale! Fersen știe ce face. Luând-o în sus, pe strada Clichy, el coboară pentru un moment la doamna Sullivan:

— Vizitiul contelui de Fersen a luat în primire berlina cea nouă a baroanei de Korff?

— A plecat cu ea acum o oră și jumătate, mormăie drept răspuns portarul ațipit.

— Atunci e bine!

Da, e bine, deși dacă nu s'ar fi pierdut această oră și jumătate, ar fi fost și mai bine. Atunci înainte, Fersen, repede spre bariera Clichy, apoi către soare-răsare, dealungul bulevardului exterior, atât cât pot caii și șfichiul biciului.

Așa aleargă Fersen prin noaptea îmbălsămată. Acuma Parisul adormit e în întregime pe dreapta lui; tăcut, afară de unele sforăituri sonore. Și acuma o tunde spre soare-răsare, departe, spre bariera Saint-Martin, uitându-se cu grijă după berlina baroanei de Korff. Această berlină a cerului el o descopere la urmă, cu cei șase cai ai ei înhămați și cu vizitiul ei Neamț pe capră, în așteptare. Bravo, Neamțule de treabă; acuma grăbește-te încotro știi. Cât pentru noi, vizitiile de casă, grăbește-te și tu, o, grăbește. Prea multă vreme s'a pierdut deja. Augusta încărcătură a trăsorei de casă, cei șase călători, se urcă în pripă în noua berlină, iar cei doi curieri, străjări de corp, dinapoi. Trăsura de casă e întoarsă la întâmplare, cu oiștea înspre oraș, spre a rătăci încotro-i e voia, iar a doua zi e găsită răsturnată într'un șanț. Dar Fersen e acuma pe capra cea nouă, cu frumosul lui anteriu cel nou, plesnind din biciu și năpustindu-se înainte spre Bondy. Acolo trebuie să fie cu siguranță al treilea și cel din urmă curier al nostru, străjăr de corp, cu cai de poștă gata de înhămat. Acolo deasemenea cată să se afle diligența aceea cumpărată, cu cele două femei de serviciu și cutiile lor de carton, fără de cari Majestatea Sa Regina nu poate călători. Repede, iscusitul Fersen, și facă cerul să iasă bine!

Incă odată, slavă Domnului, totul a mers bine. Coalea e cătunul Bondy, adormit; diligența cu femeile de

serviciu; caii gata, gata, iar surugii cu cizmele lor de piele, nerăbdători în roua zorilor. Inhămatul se face în scurt timp, surugii cu cizmele lor de piele se aburcă în șea, învărtind în cerc micile lor harapnice gălăgioase. Fersen, în anterioriu-i de birjar, se pleacă adânc într'o tăcută reverență de adio. Măinile regale flutură fără cuvinte un răspuns de negrăit. Berlina baroanei de Korff, împreună cu regalitatea Franței, se depărtează. Pentru totdeauna, cum era ursit. Iscusitul Fersen o taie pieziș spre miază-noapte, deacurmezișul ținutului, spre Bourget, intră în Bourget, găsește pe vizitiul lui Neamț și căruța așteptându-l, plesnește din biciu și o tunde nedescoperit prin spațiul necunoscut. Un om dibaciu și destoinic, cată să spunem. Ceeace pornia să facă era făcut sprinten și cu succes.

Și astfel regalitatea Franței a scăpat acuma? În noaptea asta prețioasă, cea mai scurtă de peste an, ea fuge și aleargă. Baroana de Korff este, în realitate, doamna de Tourzel, guvernanta copiilor regali. Ea venise înfopolită, împreună cu cei doi pui, tot înfוליți: cu micul prinț moștenitor, cu mica doamnă regală, cunoscută multă vreme după asta sub numele de ducesa d'Angoulême. Femeea de serviciu a baroanei de Korff, cu pălăria de țigancă, este regina însăși. Individul regal cu pălăria rotundă și perucă este *feciorul* ei, pentru o bucată de vreme. Cealaltă damă înfopolită, care trece drept tovarășă de călătorie, este sora Elisabeta. Ea se jurase, cu mult timp înainte, când cu răzmirița femeilor, că numai moartea ar putea s'o despartă de dânsii. Și în chipul acesta ei se năpustesc, nu însă prea năvalnic, prin pădurea Bondy, spre un Rubicon în istoria lor proprie și într'a Franței.

Un ceas mare, cutoatecă viitorul e în întregime în neguri. Oare vom ajunge la Bouillé? Oare nu vom ajunge la el? O, Ludovic, împrejuru-ți e tot pământul acesta mare adormit (iar deasupra capului tău cerul cel mare, de veghe). Iată pădurea ațipită Bondy, unde Childeric cel trândav, cu plete lungi, a fost străpuns de paloș, nu fără motiv, într'o lume ca a noastră. Aceste turnuri de piatră, ascuțite, sunt Raincy. Turnuri ale blestematului de Orléans! Totul doarme, afară de uruitul neconținut al noii noastre berline. Singura faptură, ce întâlnim ca o sperietoare, pare a fi un negustor de zarzavat cu sumanul descheiat, cu măgarul lui și cu verdețurile de dimineață, pășind obosit. Drept înainte-i însă văzduhul de Nord-Est își înalță tot mai mult zorile, de un cenușiu pestriț; depe crengile umede de rouă păsărelele salută ici și colo Soarele, care răsare, cu ciripitul lor scurt și des. Stelele pălesc sus, împreună cu Calea Laptelui: lămpile de stradă din cetatea lui Dumnezeu. O, fraților, Universul își deschide larg portalurile pentru deșteptarea *Regelui cel Mare de Sus*. Tu, sărmane rege Ludovic, aleargă totuși mai departe, cum fac muritorii, spre țările orientale ale Speranței. Căci Tuileriile, cu deșteptarea *lui*, cu Franța și cu pământul însuși, nu sunt decât un fel de cușcă mare de câini, cari cu acest prilej au să turbeze.

4. — A T I T U D I N E.

Dar în Paris, la ora 6 dimineața, când oarecare deputat patriot, înștiințat printr'un bilețel, trezește din somn pe Lafayette și apoi dau fuga la Tuilerii? Numai închipuirea poate zugrăvi mirarea lui Lafayette, cuvintele însă nu sunt în stare, sau în ce zăpăceală

fără folos își rotia Gouvion ochii lui sticloși de Argus, descoperind acuma că fățarnica lui fată în casă spusese adevărul!

Cu toate acestea, cată să arătăm că într'o zi ca asta, după toate semnele nefastă, Parisul, mulțumită unei auguste Adunări naționale, se întrecu pe sine însuși. Niciodată, luându-ne după martorii oculari, nu s'a mai văzut o atitudine așa de impunătoare. Toate sectoarele „în permanență“; primăria noastră deasemenea, dupăce-a pus mai întâi să tragă, pe la ora 10, trei focuri solemne de tun, dar mai presus de toate Adunarea noastră națională. Adunarea națională, deasemeni în permanență, hotărăște tot ce e de trebuință, într'un acord unanim, deoarece partidul de dreapta stă mut, de frica felinarului. Ia hotărâri cu o grabă liniștită, care se înalță pânăla sublim. Vrând-nevrând trebuie să voteze, căci lucrul e dela sine cu ochi și cu sprânene: Majestatea Sa a fost răpit de vreo persoană, sau de niște persoane necunoscute, ori dus de aicia. In care caz, ce ne cere Constituția să facem? Să ne întoarcem la primele principii, dupăcum spuneam totdeauna.

Cu primul și al doilea principiu multe lucruri se hotărăsc cu repeziciune: miniștrii sunt chemați și dăscăliți, cum să-și continue serviciul. Lafayette e luat la cercetare, precum și Gouvion, care face o dare de seamă mai mult fără rost, pe cât poate și el. Se găsesc câteva scrisori. O scrisoare, de o întindere imensă, toată de mâna Majestății Sale și debunăseamă ticluită de însăși Majestatea Sa, adresată Adunării naționale. Ea istorisește cu o seriozitate, cu o simplitate copilărească, câtă suferință a îndurat Majestatea Sa. Suferinți mari și mici: un Necker pe care l-a văzut aplaudat, iar Majestatea Sa nu; apoi răzmi-

rița; lipsa de mobilă cum se cade în palatul Tuilerii; lipsa de banii cuveniți pentru lista civilă; lipsa generală de bani, de mobilă și de ordine. Anarhie pretutindeni. Deficitul niciodată acoperit, măcar cât de puțin. Pentru care pricină, pe scurt, Majestatea Sa s'a retras într'un loc sigur, părăsind sancțiuni, federațiuni și toate jurămintele, oricari ar fi, spre a se îngriji ei singuri; referindu-se acuma... La ce se gândește augusta Adunare? La acea declarație dela 23 Iunie, că „el singur va face fericirea poporului său“. Cași cum ea n'ar fi fost îngropată și destul de adânc sub doi ani încheiați, de nezdruncinat și sub ruinile și dărâmurile unei întregi lumi feudale! Adunarea națională decretează, ca această ciudată scrisoare autografă să fie tipărită și trimisă celor 83 de județe, cu un comentariu explicativ, scurt dar cu miez. Comisari vor porni deasemeni, în toate părțile. Poporul va fi povățuit, armatele vor fi sporite. Se vor lua măsuri, ca obștea să nu sufere nicio pagubă. Și acuma, cu un aer sublim de stăpânire de sine, ba chiar de nepăsare, noi „trecem la ordinea zilei“.

Cu așa sublimă stăpânire de sine spaima norodului se potolește. Acea sclipitoare pădure de sulți, care se zbârlea, fatală, la răsăritul soarelui, dispare dinnou. Oratorii cu gura mare depe străzi conținesc sau zbiară mai moale. O să avem războiu civil; atunci, să-l primim. Regele a șters-o; dar Adunarea națională, dar Franța și noi rămânem pe loc. Poporul deasemeni își ia o atitudine mândră. Poporul deasemeni e liniștit, fără zbućium, ca un leu în repaos. Doar cu ceva mârâituri, cu ceva dătături din coadă. Ca să arate, ce poate să facă. Cazalès, bunăoară, era împresurat de un grup pe stradă, cu strigătele: „la felinar!“ Patrulele naționale îl liberează însă cu înlesnire. În acelaș timp

toate chipurile și statuile regelui, cel puțin cele din ipsos, fură desființate. Până și numele de rege. Cu vântul de rege piere dintrodată depe toate firmele prăvăliilor. Până și tigrul regal de Bengal, depe bulevarde, devine tigrul național.

Cât de mare e un popor liniștit, în repaos! A doua zi oamenii își spun unul altuia: „Nu mai avem rege; totuși, am dormit destul de zdravăn!“ A doua zi zvăpăiatul Achille dela Châtelet și cu Thomas Paine meșterul răzvrătit au să acopere din belșug zidurile Parisului cu afișele lor, dând de știre, că de-acuma trebuie să avem *republică*. E oare nevoie să adăugăm, că Lafayette însuși, deși amenințat la început de sulțiți, a luat o atitudine nobilă, ba încă cea mai nobilă dintre toate? Cercetași și aghiotanți își fac vânt în depărțări, la întâmplare, în căutare și în urmărire, iar tânărul Romoeuf spre Valenciennes, deși cu slabă speranță.

Astfel e Parisul, cu o liniște sublimă, în părăsirea lui. Dar prin diligențele regale, prin toți sacii de poștă, radiază zvâcnind până departe știrile electrice: Reprezentantul nostru hereditar a spălat putina. Râdeți, regaliști negri! Dar numai în pumni, ca nu cumva să bage de seamă patriotismul și atunci, apucat de furii, să aplece felinarul. Singur Parisul are o Adunare națională, sublimă în stăpânirea-i de sine. Intradevăr; celelalte orașe să ia lucrul cum vor putea: cu ochii și gura căscate; cu un cotcodăcit de spaimă, cu furie, cu îndoală. Cum o râcăie pe Franța asta tihnită fiecare dintre aceste poștalioane greoaie de piele, cu sacii săi de piele și cu vorba „regele a spălat putina“, când trec pe drum, prin orașe și sate, turburând spiritul molcom al publicului, prefăcându-l într'un zbucium înfiorat de spaima morții, apoi

hârâind mai încolo, cași cum nimic nu s'ar fi întâmpat! Dealungul tuturor șoselelor, până la marginile ei cele mai depărtate, până când întreaga Franță este răscolită, sălbătăcită (vorbind prin metaforă) ca un curcan uriaș, cu creasta înflăcărată, cu sufletul îngrozit!

Bunăoară, pacostea de piele ajunge sub mantia nopții la Nantes, care e cufundat într'un somn adânc. Dar cuvintele rostite deșteaptă pe toți oamenii patrioți. Generalul Dumouriez, înfășurat în halat, trebuie să se dea jos din camera-i de culcare; găsește strada tixită „de patru până la cinci mii de cetățeni în cămașă“. Ici și colo câte o biată candelă de o lețcaie, aprinsă în grabă; o sumedenie de figuri răvășite, cu trăsături întunecate, cu scufia de noapte trântită pe ceafă. Cămăși de noapte cu poalele fâlfâind mai mult sau mai puțin. Guri căscate, până când generalul își spune cuvântul. Iar deasupra tuturor, ca totdeauna, Carul Mare se învârtește foarte liniștit în jurul Stelei polare, neturburat, nepăsător, cași diligența de piele! Faceți-vă curaj, voi oameni din Nantes! Steaua polară și Carul mare cel neturburat se învârtesc. Bătrânul Atlantic își aruncă pururia talazurile-i sărate și zgomotoase în Loara voastră. Rachiul ne va fi cald în stomac. Ziua aceasta nu-i cea din urmă, ci doar înainte de cea din urmă. Nesăbuiții! Dacă ar ști ei ce se petrece acum, chiar în aceste momente și tot la lumina unei candelă, în depărtatul Nord-Est!

Poate că, trebuie s'o spunem, omul cel mai îngrozit din Paris și din Franța este (ai crede tu, cititorule?) verzuiul Robespierre. O îndoită paloare, cu umbră de spânzurători și de frânghii, îi acoperă trăsăturile verzi ca ale mării. Pentru el e prea limpede,

că acum are să fie „un sfântul Bartolomeu de patrioți“ și că peste 24 de ore el nu va mai fi în viață. Aceste grozave prevestiri ale sufletului său îl auzim rostindu-le la alde Pétion, de față cu un martor de seamă. Anume, cu doamna Roland, pe care am văzut-o anul trecut radioasă la Federația din Lyon. În aceste 4 luni alde Roland au venit la Paris și au pus la cale cu comitetele Adunării treburile primăriei din Lyon, toate înecate în deficit. S'a pus în legătură, între timp, cum era foarte firesc, cu cei mai buni patrioți ce se găsesc aici, cu alde Brissot al nostru, cu alde Pétion, Buzot, Robespierre. Aceștia aveau obiceiul, spune frumoasa gazdă, să vină seara la noi de patru ori pe săptămână. Ei alergau înapoi și'ncolo, ocupați într'o zi ca asta mai mult ca oricând și ar fi îmbărbătat bucuros pe omul verziu; vorbeau de afișul lui Achille din Châtelet, de un jurnal, care să fie botezat *Republicanul*, spre a pregăti spiritele cetățenilor pentru republică.

— Republică? întreabă verziuul, cu unul din hotele lui de răs uscate, răgușite, deloc hazlii. Ce este asta?

O, incoruptibilule verziu ca marea, ai să vezi tu!

5 — BERLINA CEA NOUĂ.

Intre timp însă cercetașii și aghiotanții au zburat departe, mai repede decât diligențele de piele. Tânărul Romoeuf, după cum am spus, pornise de mâncate spre Valenciennes; niște neghiobi de țărani pun mâna pe el, ca pe un trădător care era amestecat în complot, îl târâie înapoi la primărie, apoi la Adunarea națională, care-i acordă în grabă un alt pașaport. Ba mai mult: acuma aceeași sperietoare, ne-

gustorul de verdețuri cu măgărușul lui, i-a dat de știre despre berlina cea mare, nouă, pe care o văzuse în pădurea Bondy și i-a adus și dovezi despre ea. Romoeuf, prevăzut cu un pașaport nou, e trimis într'acolo, cu o îndoită iuțeală, pe-o urmă mai norocoasă: spre Bondy, Claye și Châlons până la Metz, să ajungă berlina cea nouă, iar el galopează pe deselatele.

Nenorocită berlină nouă! Pentruce oare regalitatea nu putea să plece în vreo berlină vec^{he}, la fel cu a celorlalți oameni? Când fugi spre a-ți scăpa vieața, nu mai stai să alegi vehiculul. Fratele regelui, într'o brișcă pârlită de drumul mare, a luat-o spre Nord; Doamna, prințesa lui, într'alta, pe o șosea diferită. Ei se întâlnesc unul cu altul, când se schimbă caii, fără a avea aierul că se cunosc și ajung în Flandra, fără să-i fi luat nimeni la întrebări. Exact în acelaș fel și cam la aceeaș oră a șters-o și frumoasa prințesă de Lamballe; ea va ajunge teafără în Anglia. Păcat că n'a rămas acolo, ea cea mândră la chip, cea bună, dar nenorocoasă, ursită unui înfricoșat sfârșit!

Toți aleargă dealungul șoselelor, nesupărați, cu zor mare, afară numai de berlina cea nouă. Uriaș vehicul de piele, uriașă corabie am spune noi, sau arca lui Noe, cu pupa sa greoaie, iar poștalionul, cu cei 3 piloți galbeni, curierii străjări călare, fâțându-se fără rost înjuru-i și înainte-i, încurcându-i, nu călăuzindu-i. Ea se târâie pe drumuri cu pași de melc, pândind cu grijă, luată la ochi de toată lumea. Curierii străjări de corp, în uniforme lor galbene, umblă lăfăindu-se și plesnind din biciu; credincioși dar nătărăi, neștiutori de toate lucrurile. Se întâmplă o oprire: se rupe o osie, care urmează să fie reparată

la Etoges. Regele Ludovic, pedeeasupra, vrea să se dea jos, vrea să se urce pe dealuri, să se bucure de un minunat răsărit de soare! Cu 11 cai, cu bacșișuri duble și cu toate ajutoarele naturei și ale artei vedem că regalitatea, luând-o la sănătoasa pentru vieța sa, a străbătut abia 6 poște în 22 de ceasuri de mers continuu! Tembelă regalitate! Nu-i niciun minut din aceste ore, care să nu fie prețios. Acuma destinul regalității însăși atârână de minute!

Cititorul își poate astfel închipui în ce dispoziție sufletească putea ducele de Choiseul să stea în așteptare în satul Pont-de-Sommeville, cam la o poștă dincolo de Châlons, ceas după eas, acuma când e vădit lucru că ziua se pleacă spre asfințit. Choiseul plecase în cel mai mare secret din Paris cu 10 ore înainte de termenul fixat de Majestățile Lor. Husarii lui, comandați de inginerul Goguelat, se află la locul lor aici, veniți să „escorteze un tezaur, ce se așteaptă“. Ceas după ceas însă nici urmă de berlina baroanei de Korff. În fapt, în tot ținutul acesta de Nord-Est, la hotarul dintre Champagne și Lorena, pe unde trece drumul cel mare, e o frământare năprasnică. Căci dealungul tuturor șoselelor, dela Pont-de-Sommeville spre Nord-Est până departe la Montmédy, la toate conacele de poștă, în sate și orașe, pâlcuri de husari și de dragoni se plictisesc în adăstare.

Un șirag, un lanț de escorte militare. La Montmédy, unde e capătul lor, viteazul nostru Bouillé. Un lanț de tunete electrice, pe cari nevăzutul Bouillé, ca un al doilea tată Jupiter, le ține în mână, pentru niște scopuri înțelepte. Viteazul Bouillé a făcut ce poate un om: a răspândit lanțul lui de tunete electrice, escorte militare, departe până la barierele orașului

Châlons. Ele nu aşteaptă decât berlina cea nouă de Korff. Spre-a o întâmpina, a o lua în primire şi, dacă va fi nevoie, a o duce cu sine în vârtejul împuşcăturilor militare. Aceşti mândri ostaşi stau colea, cum am spus, şi umblă brambura; dela Montmédy şi Stenay, prin Clermont şi Sainte-Menehould tocmai pânăla Pont-de-Sommeville, prin toate conacele de poştă dela sate, căci drumul urmat cată să ocolească Verdunul şi oraşele cele mari. Hoinăresc nerăbdători, până va „sosi tezaurul“.

Judecaţi ce fel de zi e pentru viteazul Bouillé: poate prima zi a unei vieţi noi şi glorioase. De bună-seamă însă, că ultima zi din cea veche. Deasemenea, ba încă mai mult, ce fel de zi, frumoasă dar şi grozavă, pentru tinerii noştri căpitani cu sânge năbădăios: alde Dandoin, contele de Damas, ducele de Choiseul, inginerul Goguelat şi ceilalţi, cunoscători ai secretului. Vai, ziua se apleacă tot mai mult spre asfinţit şi nicio berlină Korff nu se arată în zare. Au trecut patru ore peste timpul fixat şi nici de data asta nici urmă de berlină. Pe toate uliţele satului căpitanii regalişti umblă hoinari, uitându-se mereu înspre Paris. Cu o muţră nepăsătoare, dar cu suflul bătut de negre griji. Sergenţii majori abia dacă pot ţine în frâu pe dragonii, soldaţi-proşti, dela cafenele şi dela cârciumi. Arată-te odată în încurcătura asta a noastră, tu, berlină nouă; arată-te şi nouă, tu căruţa a Soarelui, cu berlina cea nouă, împreună cu destinele Franţei.

Această înşirare de escorte militare fusese din ordinul Majestăţii Sale: o măsură, care liniştea închipuirea regală cu o aparenţă de siguranţă şi de mântuire; care, totuşi, în realitate a stârnit numai îngrijorare şi primejdii fără sfârşit acolo unde, altfel, nu

era nicio primejdie. Deoarece fiecui patriot se întrebă în chip firesc în aceste conace de poștă de prin sate: Ce înseamnă zângănitul acesta de cavalerie și atâtea trupe, cari vin și umblă forfota? Ca să păziască un tezaur? Pentru ce să-l păziască, odată ce niciun patriot n'are să fure dela popor? Și apoi unde vi-i tezaurul? Au fost atâtea marșuri și contra-marșuri. Căci mai e altă fatalitate: unele din aceste escorte militare au venit mai de timpuriu, încă de ieri, la 19 nu la 20 ale lunii, cum fusese stabilit *întâi*; care zi Majestatea Sa a găsit cu cale s'o schimbe, pentru cine știe ce nevoie sau alta. Și acuma aveți în vedere firea bănuitoare a patriotismului; care bănuiește mai presus de toate pe Bouillé aristocratul. Și cum această dispoziție înăcrită și plină de presupusuri avusesse vreme să dospiască și să crească în intervalul de 24 de ceasuri.

La Pont-de-Sommeville acești 40 de husari streini ai lui Choiseul și ai ducelui de Goguelat au ajuns un mister de negrăit pentru toată lumea. Ei au hoinărit deja destul de mult la Sainte-Menehould; au hoinărit și-au umblat forfota, până când voluntarii noștri naționali de aici, îmboldiți cu toții de-o aprigă mânie și de presupusuri, „cer 300 de puști dela primăria lor“ și le capătă. S'a nimerit că exact în acelaș moment căpitanul nostru Dandoin intra prin celalt capăt al satului, venind cu trupa *lui* dela Clermont. O trupă proaspătă! Destul de alarmant, cu toate că din fericire sunt numai dragoni și Francezi! Așa încât lui Goguelat cu husarii nu-i rămânea decât să încalece și încă în grabă. Până ce-a găsit aici la Pont-de-Sommeville, unde Choiseul stătea în așteptare, un loc de odihnă. Dar un loc de odihnă ca pe marmoră înroșită în foc. Căci zvonul împrejuru-i

zboară până departe, iar oamenii aleargă încoace și încolo, plini de frică și de mânie. Châlons repede întracoace pâlcuri de iscoade din voluntari naționali, cari se întâlnesc cu pâlcurile de iscoade venite pentru asta din Sainte-Menehould. În numele cerului ce vă aduce aici pe voi, husari mustăcioși, oameni cu o limbă străină, guturală? Un tezaur? Pâlcurile de iscoade clatină din cap. Țăranii flămânzi, cutoate-acestea, știu prea bine de care tezaur e vorba: un sechestru militar pentru arenzi feudale, pe care nici-un judecător nu ne-ar putea face să le plătim. Asta o știu ei. Și trimit să bălângăniască clopotul parohiei în semn de alarmă. Cu ce efect repede! Choiseul și Goguelat se văd nevoiți, dacă nu vor ca întregul ținut să ia foc, să puie șeaua pe cai și să încalece, fie c'o fi vreo berlină, fie că n'o fi.

Iată-i călări, iar dangătul de alarmă al parohiei încetează, din fericire. Ei călăresc domol spre răsărit, spre Sainte-Menehould, nădăjduind într'una că teleaga Soarelui, cu berlina, ar putea să-i ajungă din urmă. Dar, vai, nici pomeneală de berlină! Iar acest Sainte-Menehould, care ne-a luat la goană azi dimineață, cu cele 300 de puști naționale ale lui, e prea aproape; el nu se uită, debunăseamă, prea drăgăstos nici la căpitanul Dandoin cu proaspeții lui dragoni, deși toți Francezi. Într'un cuvânt nu îndrăznim să intrăm aici *a doua oară*, de teama unei explozii. Cu inima mai mult împovărată grupul nostru de husari o cârmește în lături, spre stânga; pe drumuri lăturalnice, peste dealuri fără poteci și prin păduri, ocolind satul Sainte-Menehould și orice localitate, care dăduse ochi cu ei mai înainte, o pornesc deadreptul spre cătunul depărtat Varennes. Desigur, au să aibă o bucată grea de călărie, prin noapte.

Astfel dar acest prim post militar din lanțul cel lung de tunete și-a luat tălpășița, fără niciun rezultat, ori cu unul foarte prost, iar lanțul vostru amenință să se încurce singur. Intre timp drumul cel mare s'a potolit din nou; e un soi de liniște molcomă, deși plină de veghie. Tembелii de dragoni nu mai pot fi opriți de niciun vagmistru să intre în cârciumi, unde beau patrioții și unde vor fi chiar tratați de ei, lacomi cum sunt de știri. Căpitanii, într'o stare aparentă de distracție, bat șoseaua prăfuită, cu o mutră nepăsătoare. Și nu se arată nicio telegă a Soarelui! Pentru ce întârzie oare? E de necrezut cum, cu unsprezece cai, cu așa curieri în galben și cu așa ajutoare, iuțeala ei rămâne subț aceea a unei harabale greoaie, cam un sfert de poștă pe ceas! Vai, nu se știe măcar, dacă a ieșit din Paris; nu se știe deasemenea, dacă nu cumva n'a ajuns chiar în clipa asta la celalt capăt al satului. Inima fiecăruia țâțâie, pe marginea temerilor celor mai nespuse.

6 — FOSTUL DRAGON DROUET.

În chipul acesta, totuși, ziua se apleacă spre asfințit. Muritorii obosiți se târâie spre casă, dela ogoarele lor de muncă. Meseriașii satului înghit cu neșat supa lor de buruieni, sau o iau agale pe ulițele cătunului, pentru o gură dulce de aier, ori pentru știri dela oameni. Un amurg pașnic, pretutindeni! Sfântul Soare spânzură înflăcărat departe, spre Nord-Vest, căci azi e ziua cea mai lungă de peste an. Vârfurile dealurilor în bucuria lor se îmbracă mult timp în roșul cel mai viu și ne urează noapte-bună. Sturzii, prin verzile vâlcele, pe crengile stufoase cu umbre lungi, își aruncă în ropote vesela lor serena-

dă, care se aude mai bine decât clipocitul pârâiaşului. Tăcerea se coboară asupra pământului. Moara noastră prăfuită din Valmy, ca şi celelalte mori şi corvezi, poate să-şi strângă aripile şi să înceteze de a se învârti şi a hârâi. Muncitorii oboşiţi la râşniţa aceasta depe pământ au mai dat la spate o zi şi acum hoinăresc, cum spuneam, în cete, prin sat. În picioare, sau aşezaţi pe bănci prietenoase de piatră; copiii lor, vlăstare neastâmpărate, se joacă la picioarele părinţilor. Un zumzet nedesluşit de voci blajine omeneşti se înalţă din satul acesta Sainte-Menehould, caşi din satele celelalte. O flecăreală cele mai adesea blajină, fără importanţă, căci toţi dragonii sunt Francezi şi galanţi. Dar numai pânăce-a răsunat diligenţa Paris-Verdun, cu sacii ei de piele, spre a înfricoşa sufletele oamenilor.

Totuşi, cată să observăm o figură în uşa cea din urmă a satului. Acea figură într'un halat lung de noapte, care flutură descheiat, este Jean Baptiste Drouet, căpitanul de poştă de aici. Un om aspru şi iute de fire, cu o înfăţişare primejdioasă; totuşi în floarea vârstei, măcar că servise pe vremea lui printre dragonii lui Condé. Astăzi furia lui se stârnise dis de dimineaţă şi o ţinea într'o fierbere. Husarul Goguelat găsisese cu cale, de mânecate, să se învoiască pentru motive de economie cu hangiuul lui, nu cu Drouet căpitan de poştă în lege, pentru un cal de gabrioleţă, spre a-şi trimite trăsura înapoi. Pe căpitanul Drouet, văzând aceste lucruri, îl apucă o mânie turbată, ameninţă pe hangiu şi nu vroia să se potoliască. O zi de ghinion obştelesc! Căci afară de asta Drouet este un patriot înverşunat, fusese la Paris la şărbătoarea sulitelor. Şi ce înseamnă soldaţii aceştia ai lui Bouillé? Husarii, cu gabrioleta lor —

răzbunare pentru asta! — abia fusese scoși afară, când Dandoin cu dragonii lui proaspeți sosise dela Clermont și tunde-o! În care scop? Furiosul Drouet pășește încoace, pășește încolo, în halatu-i de noapte cu pulpane lungi, privind în depărtări cu acea agerime a minții, pe care o dă omului mânia întărită. De partea cealaltă să observăm pe căpitanul Dandoin pe ulițele aceluiaș sat, cum se învârteste c'un aier nepăsător, dar cu sufletul ros de negre griji. Căci nicio berlină Korff nu-și face apariția. Sfântul Soare se învâpăiază tot mai larg, spre asfințit. Sufletul lui tâțâie pe marginea unei spaime de nespus.

Slavă Domnului! Iată un curier, străjer de corp, în galben, dând pienteni de zor, în licărirea roșiatică a amurgului. Fii cuminte, Dandoin, stai locului cu o față nepăsătoare, de nepătruns, deși nerodul în galben dă pienteni și trece de conacul poștei; întreabă până o găsește și pune satul în mișcare, fudul nevoe mare de uniforma lui faină. Iată că alunecă și berlina Korff, târșâindu-se dealungul șoselei cu munții ei de cartoane, cu poștalionul la spate. O uriașă corabie a lui Noe, cu barca ei, ar fi mers mai iute. Ochiii țăranilor privesc cu lăcomie, cum fac acești ochi când vreă brișcă în trecere, ceace-i un eveniment, le iese în cale. Dragonii hoinari duc cu respect mâna la chipiu, așa de faine sunt uniformele galbene, iar o doamnă cu o pălărie țigănească le răspunde cu o grație proprie numai ei. Dandoin stă cu brațele încrucișate, cu acea privire de nepăsare și cu acel aier disprețuitor al militarului, pe care-l poate lua un om, când inima e gata să plesniască în el. Iși răsucește disprețuitor mustața, se uită indiferent, dar supraveghiază în acest timp cetele de săteni, cari nu-i plac. Din ochi îndeamnă pe curierul în galben:

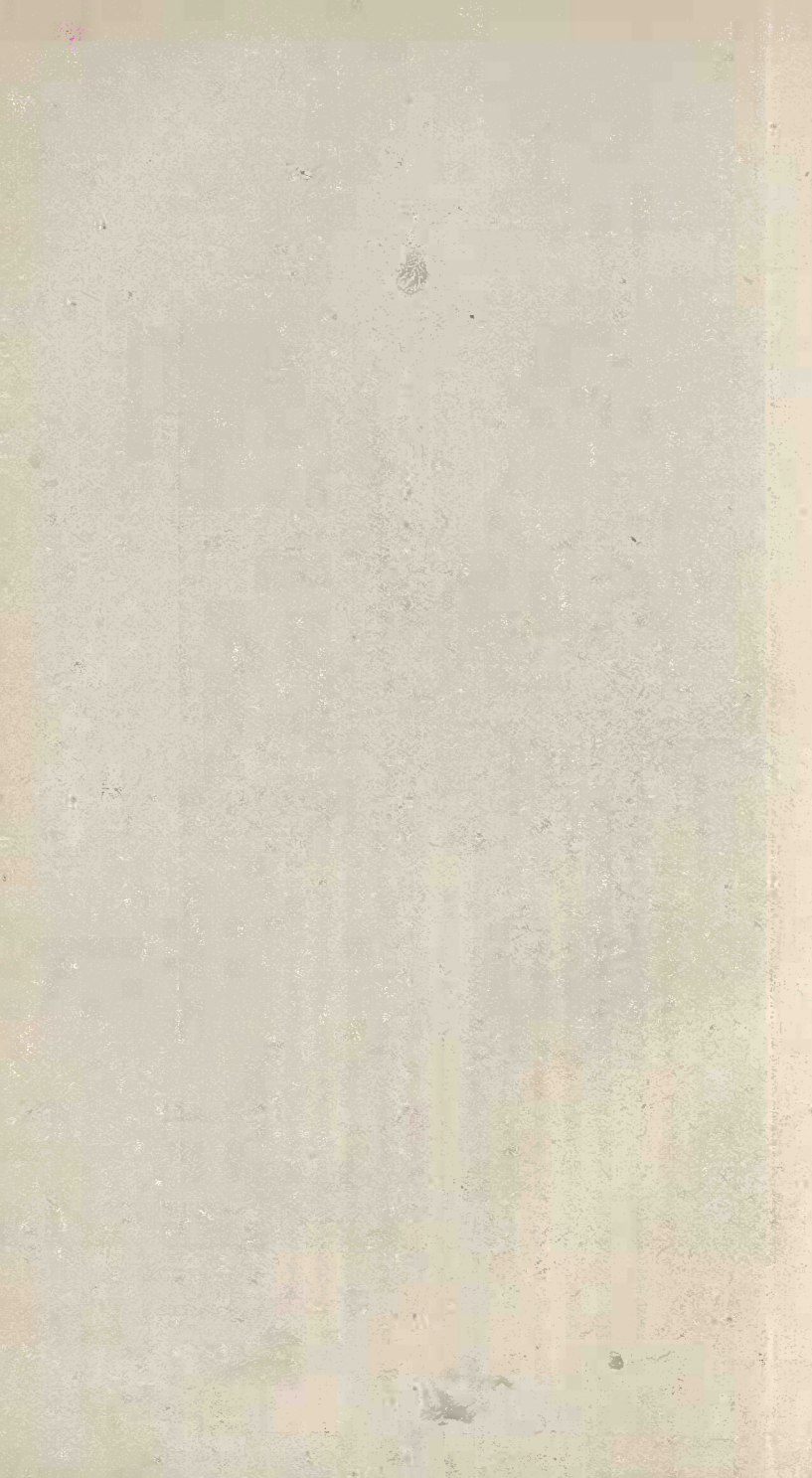
Hai mai iute! Hai mai iute! Dar capsomanul în galben nu înțelege nimic din ochi. Vine mormăind și întreabă iar, cu vorbe. Văzut de tot satul.

Intre timp nici căpitanul de poștă Drouet nu e cu ochii legați, ci pășește încoace și pășește încolo, în halatu-i de noapte, cu poale lungi, în lumina slabă a amurgului, scotocind o mulțime de lucruri. Când mintea unui om e biciuită de furie, la timpul convenit, îl poate duce departe. Cucoana asta cu o pălărie țigănească lăsată în jos, deși stă în fundul trăsorei, nu seamănă oare cu cineva, pe care a văzut-o cândva? La sărbătoarea sulitelor, sau aiurea? Și acest cap cât un dovleac cu o pălărie rotundă și cu perucă și care, ca să se uite îndărăt, se ițâie afară din când în când, are, așa-mi pare, niște trăsături, cari..... Repede, jupâne Guillaume, ipistat al Directoratului, adu-mi o bumașcă nouă. Drouet cercetează bumașca cea nouă, compară figura depe hârtia monedă cu capul cât un dovleac de colea, cu pălăria rotundă. Doamne sfinte! Ai putea să juri, că unul era o încercare de zugrăvire a celuilalt. Și marșul acesta de trupe! Și forfoteala și șopotela asta! Am înțeles!

Drouet, căpitane de poștă din satul acesta, patriot înflăcărat, fost dragon al lui Condé, ia aminte de data asta ce cată să faci! Și repede, căci, uite, berlina cea nouă, înhămată la iuțeală, plesnește din biciu și alunecă mai departe. Drouet, subt îmboldul momentului, nu îndrăznește să apuce hățurile cu cele două mâini ale lui. Dandoin i le-ar putea reteza c'o lovitură de sabie. Bieții noștri naționali, din cari nu-i niciunul aici, au trei sute de puști, dar fără pulbere; pelângă asta nu sunt siguri, doar din punct de vedere moral. Drouet, ca un iscusit fost dragon al lui Condé, face ceeace-i mai cuminte: dăscălește în se-

*Intâlnirea dela Pillnitz, în Saxonia, între suveranii Austriei și Prusiei,
pentru a pune la cale intervenția armată în Franța cu scopul
de a libera pe Ludovic XVI și familia regală.*

cret pe ipistatul Guillaume, fost deasemenea dragon al lui Condé. Apoi, în vreme ce ipistatul Guillaume pune șeaua pe doi dintre cei mai strașnici fugari, se strecoară în secret pânăla primărie, unde șoptește o vorbă; după aceea, încalecă împreună cu ipistatul și amândoi se avântă spre soare-răsare, în urmărire, să vadă ce-i de făcut. Ei se reped spre soare-răsare, în trapul cel mare, pe când vestea lor, pornind dela primărie, străbate satul în șopote grăbite. Vai, căpitanul Dandoin ordonă dragonilor lui să încalece; ei se plâng însă de un post cam îndelung și cer mai întâi pâine și brânză. Înainte de-a termina acest ospăț modest, satul întreg e în fierbere. Acum nu mai șoptesc, ci zbiară și țipă. Voluntarii naționali, adunați în pripă, țipă după praf de pușcă. Dragonii șovăie între patriotism și datoria de serviciu, între pâinea cu brânză și baionetele înfipte. Dandoin dă pe subt mână strașnicului sergent-major portofoliul lui, cu depeșile secrete, căci până și grăjdarii se înarmează cu furcile din staul și cu îmblăcii. Strașnicul sergent-major, călare pe deșelatele, își croiește drumul cu ascuțișul săbiei printre baionetele întinse, printre zbieretele patriotice, înjurături și lovituri de îmblăcii. Gonește cu furie, urmat de puțini, sau chiar de nimeni. Restul, nefiind constrânși decât așa de blajin, se învoiesc să rămâie pe loc.

Și în chipul acesta berlina cea nouă alunecă; Drouet și Guillaume galopează în urma ei, iar soldații lui Dandoin galopează în urma lor. Sainte-Menehould și câteva poște depe drumul cel mare al regelui sunt în fierbere. Lanțul vostru de tunete militare s'a dus de râpă într'un soi de distrugere de sine și, am putea să ne temem, cu cele mai cumplite rezultate.

7 — NOAPTEA PINTENILOR

Asta provine dela o escortă misterioasă și dela berlina cea nouă cu 11 cai. „Cine are un secret trebuie nu numai să-l ascundă, dar să și ascundă, că-l are de ascuns“. Întâia noastră escortă militară a făcut explozie, distrugătoare de sine, iar acuma toate escortele militare și un ținut bănuielnic are să fie în picioare, gata de explozie, asemeni nu unui tunet victorios, ci asemeni, s'o spunem mai degrabă, cu întâia rostogolire a unor zăpezi zburătoare în Alpi. Acestea, odată stârnite, ca aici la Sainte-Menehould, se vor răspândi de jur împrejur peste tot, mai înainte, mai înainte, departe până la Stenay, răzbubuiind cu ruini sălbatice, până când patrioții satelor, țăranii, escortele militare, berlina cea nouă și regalitatea sunt la pământ, învălmășite în prăpastie.

Umbrele dese ale nopții ne înfășoară. Surugiii plesnesc din biciu; berlina regală trece prin Clermont, unde colonelul contele de Damas îi aruncă o vorbă pe șoptite; iese teafără, înspre Varennes, rostogolindu-se cu iuțeala convenită unui bacșiș dublu. Un necunoscut călare țipă mohorât câteva șoapte răgușite, cari nu se aud, prin ușcioara trăsorei în goană și dispăre pierdut în noapte. Auguștii călători tresar; totuși natura istovită îi face pe fiecare dintre ei să cadă într'un fel de ațipeală. Vai, Drouet și ipi-statul Guillaume dau pinteni, luând-o pe drumuri deacurmezișul, pentru scurtime, pentru siguranță, împrăștiind pretutindeni știrea lor, care zboară, ca și cum ar purta-o o pasăre prin aer.

Și strașnicul nostru vagmistru dă pinteni și el, deșteptând lumea cu sunetele trâmbiței, ca aici la Clermont, unde chiamă afară pe dragonii, duși la

culcare. Viteazul colonel de Damas îi pusese să încalce, în parte, pe acești ostași din Clermont. Tânărul stegar Remy își face vânt cu câțiva. Dar și aici la Clermont magistrații patrioți sunt în picioare; garda civică țipă după cartușe cu gloanțe, iar satul „se iluminează dela sine. Patrioții, sprinteni, sar din pat și în grabă, în cămașă de noapte, aprind o luminiță; fiecare atârnă în cuiu candela lui de-o lețcaie, sau o cățuie sărăcăcioasă cu ulei, până când totul sclipește și scânteiază”. Așa de iscușiți sunt ei! Peste tot e un tărațoiu în cămașă; clopotul de alarmă sună întruna; tobele satului bat cu furie adunarea, cași aici la Clermont, cu iluminatie. Patrioții scoși din fire discută și amenință. Viteazul și tânărul colonel de Damas în zarva aceasta a patriotismului scos din fire rostește câteva cuvinte de foc la câți soldați mai are.

— Camarazii noștri au fost insultați la Sainte-Menehould; regele și țara fac apel la cei viteji!

După care dă comanda de foc:

— Scoateți săbiile!

La aceasta, vai, soldații numai cât ating mânerul săbiilor, pornind-o pe urmă mai departe, spre casă.

— La mine, oricine este pentru regele! răcnește Damas în desperare.

Apoi o ia la galop sub mantia nopții, împreună numai cu doi inși, bieții, dintre cei de jos.

Noapte fără pereche pentru Clermontezi. Cea mai scurtă de peste an, cea mai de seamă dintr'un secol! Noapte, care merită să fie numită a Pintenilor! Stegarul Remy, cu puținii ce pornise împreună cu el, a greșit drumul și galopează ceasuri întregi spre Verdun; apoi ceasuri întregi spre Varennes, prin ținuturi cu țarcuri, prin cătune răsculate. Nenorocit

stegar Remy, și mai nenorocit colonel Damas, alături de care nu călăresc decât doi bieți oameni credincioși, desperați. Nimeni nu s'a mai mișcat din escorta aceea dela Clermont, iar din celelalte escorte, în celelalte sate, nici măcar doi nu s'au urnit, ci numai cât sar în sus și se îngâmfă, ținuti locului de dangățul clopotului și de iluminăția dela sine a satului.

Iar Drouet și ipistatul Guillaume călăresc mereu și ținutul dă năvală. Goguelat și ducele de Choiseul umblă cufundându-se prin smârcuri, peste ponoare, peste bușteni și peste stânci, prin pădurile țepoase din Clermontais, pe poteci, sau fără poteci, cu călăuzi. Husarii se poticesc într'o capcană și zac acolo leșinați trei sferturi de oră, căci ceilalți refuză să meargă fără ei. Ce noapte de călărie, dela Pont-de-Sommeville până aici! Ce ceasuri, treizeci de toate, de când Choiseul a părăsit Parisul, împreună cu Leonard, valetul reginei. În brișcă lângă el! Grija cea neagră s'a cuibărit la spatele călărețului. Așa umblă, bălăcind, sperînd bufnițele în cuiburile lor printre crengi, mestecând în gură buruieni dulce mirositoare de-ale pădurii, strivind țepușca, regina livezilor și turburând liniștea nopții. Dar, ascultați: cam pela ora 12 din noapte, după cum e de presupus, căci până și stelele au asfințit, nu sună clopotele de alarmă în Varennes? Strângând hățurile, ofițerul de husari ciulește urechea:

— Debușeamă, vreun foc!

Totuși, călărește mai departe, cu sufletul de două ori tăiat, spre a ști adevărul.

Da, vajnici prieteni, încordați-vă puterile, căci este un fel de foc; numai că anevoe de stins. Berlina Korff, mândră în fruntea acestei întregi caravane

de călăreți, a ajuns cam pe la ora 11 în micuțul și pârlitul sat Varennes. Plină de speranțe, în ciuda acelu necunoscut cu șoaptele lui răgușite. Căci nu sunt acuma toate orașele în urma noastră? N'am ocolit Verdunul, pe la dreapta? Cu un vânt până și dela Bouillé, într'un fel. Iar întunericul unei nopți dela mijlocul verii ne favorizează. Așa încât facem un popas pe vârful dealului dela capătul de Sud al satului, așteptând caii de schimb, pe cari cată să-i aibă gata tânărul Bouillé, fiul lui Bouillé însuși, cu escorta lui de husari, căci în cătunul acesta nu-i conac de poștă. Să te-apuce disperarea, când te gândești: aici nici cai, nici husari! Ah, sirepii falnici, telegari de soiu aparținând ducelui de Choiseul, ei ronțăie la fân, numai că la capătul satului, dincolo de pod, iar noi nici habar n'avem de ei. Husarii, la rându-le, așteaptă, numai că la băutura, prin cârciumi. Căci, într'adevăr, avem o întârziere de 6 ore. Tânărul Bouillé, un flăcăiandru nerod, închipuindu-și că treaba s'a fiert pentru noaptea asta, s'a retras să se culce. Și în chipul acesta curierii noștri în galben sunt nevoiți să orbecăiască, să scotociască, să se poticnească, printr'un sat în mare parte adormit. Iar surugiii nu voesc, cu niciun preț, să meargă mai departe cu caii oboșiți. Cel puțin nu fără a-i fi hrănit, măcar că feciorul cu pălăria rotundă îi dă cu gura cum îi place.

Nenorocire! De 35 de minute, după ceasornicul regelui, berlina i-un buștean mort; pălăria rotundă discută cu cizmele înalte, caii oboșiți își înghit fânul și apa, curierii în galben scotocesc și se poticnesc, tânărul Bouillé doarme în tot răstimpul acesta la capătul de sus al satului, iar telegarii de rasă ai lui Choiseul stau acolo la iesle. Niciun sprijin, nici chiar

cu averea unui rege. Caii ronțăie în tihnă, pălăria rotundă îi trage cu clanța, Bouillé doarme. Și acum să ascultăm în liniștea nopții cum doi călăreți, cu bidiviii istoviți, vin zornăind și după o scurtă pauză, la vederea acestei hardughii întunecoase de berlină, cu ronțăitul ei leneș, cu discuția ei, o pornesc ca și cum i-ar fi observat cineva, apoi dau pintoni grăbiți, spre sat. Este Drouet și ipistatul Guillaume. Ei doi sunt mereu înaintea acestei întregi caravane, care umblă anapoda; neatinși de gloanțe, deși unii, mai năvalnici, au tras după dânșii. Primejdioasă e, desigur, sarcina lui Drouet; el însă e un fost dragon, cu spiritul întărâtat și deci cu totul treaz.

Satul Varennes zace ațipit în întuneric. Un sat mai mult vălurit, dar cu o formă ca o șea pe dos, cum scriu oamenii. El doarme. Pârâiașul Aire aleargă la vale, murmurându-i un cântec de leagăn. Totuși, dela cârciuma „Brațul de Aur”, deacurmezișul tâpșanului unde-i piața târgului, ne vine mereu licărirea unei lumini prietenoase, din glasurile aspre ale unor văcari, sau așa ceva, cari nu și-au sorbit încă paharul la botul calului. Bonifaciu Leblanc, în șorț alb, îi servește. Se uită la ei veseli. În acest Braț de Aur intră Drouet, privindu-l ager în ochi. Apoi dă, în taină, cu cotul lui Bonifaciu.

— Camarade, ești tu bun patriot?

— Dacă sunt !.. răspunse Bonifaciu.

— În acest caz, îi șoptește înfocat Drouet...

Care șoptă este, vrând-nevrând, auzită numai de Bonifaciu.

Și acum uite-l pe Bonifaciu dându-i zor, așa cum n'o făcuse niciodată nici pentru bețivii lui cei mai dragi. Uite-i pe Drouet și Guillaume, foști dragoni iscusți, cum astupă la moment podul cu un car cu

lucruri casnice. așa cum le-au găsit, cu tot ce le-a căzut sub mână: căruțe, cotigi, tărăboanțe, butoaie, încât nicio trăsătură să nu mai poată trece. Apoi uite-i cum, odată podul astupat, iau poziție drept înaintea-i, sub arcu din Varennes; cu ei se alătură Leblanc, fratele lui Bonifaciu, cum și 2, 3 patrioți sprinteni, pe cari i-a sculat din somn. În total cam jumătate de duzină, cu puști dela garda civică, ei stau strânși grămadă, așteptând sub arcadă pânăce numita berlina Korff are să hârâie întracoace.

Aceasta s'a urnit.

— Oprește !

Felinarele sclipesc de sub poalele hainelor, hățurile zuruie în pumnii zdraveni, două puști ale gărzii civice se înalță singure la cele două uși ale trăsorei, înainte și înapoi.

— Doamnelor, pașapoartele !

Vai, vai! Jupân Sausse, procuror al primăriei, pe lângă asta fabricant de lumânări de seu, cum și băcan; este aici cu politetea lui oficială de băcan; apoi Drouet, cu logica-i brutală și cu prezența lui de spirit .

— Respectabilul grup de călători, fie că-i baroana de Korff, fie persoane de mult mai mare importanță, vor binevoi, poate, să se odihnească în casa domnului Sausse, până se vor arăta zorile.

O, Ludovic, o nenorocită Maria-Antoaneta, ursită să-ți petreci viața cu astfel de oameni ! Nesimțitorule Ludovic, în pieptul tău nu-i dar decât o trândavă nesimțire, o jumătate de suflet ? Rege, căpitan general, suveran al Franței ! Dacă vreodată inima ta, de când a început să bată cu numele de inimă, a zămislit vreo hotărfire, arat'o acum, sau niciodată pe lumea asta !

Indivizi silnici de noapte, și dacă ar fi persoane de mult mai mare importanță? Și dacă ar fi regele însuși? Oare regele n'are dreptul, pe care-l au toți cerșetorii, să călătoriască nesupărat pe drumul mare, pe drumurile lui? Da! Este regele și tremurați auzind acest lucru. Regele a spus-o, în această chestiune de nimica. Și în Franța, ca și oriunde sub tronul lui Dumnezeu, nicio putere nu i se poate pune împotriva. Regele n'are să se oprească sub această nemernică arcadă a voastră, ci doar trupul său mort, de care veți răspunde în cer și pe pământ. La mine, străjeri de corp! Vizitii, înainte!

Ne închipuim în cazul acesta cum ar fi încremenit cei doi muschetari Leblanc, cum ar fi rămas Drouet cu gura căscată, iar procurorul Sausse s'ar fi topit ca o lumânare de seu în dogoarea cuptorului. Ludovic ar fi pornit mai departe, peste câțiva pași ar fi trezit pe tânărul Bouillé, ar fi trezit caii de schimb și husarii; ar fi intrat triumfător în Montmédy cu o escortă de călăreți cu sabia scoasă. Intregul curs al istoriei Franței ar fi fost altfel.

Vai, asta nu era de un biet om, nesimțitor. Dacă ar fi fost de el, regele francez n'ar fi ajuns niciodată sub arcada asta din Varennes, unde să-și hotărăscă soarta. El se dă jos; toți atunci se dau jos. Procurorul Sausse dă brațul lui de băcan reginei și sorei Elisabeta, iar Majestatea Sa ia pe cei doi copii de mână. Și astfel o pornesc înapoi cu sânge rece, prin piața târgului, la procurorul Sausse și se ureă în catul de sus al casei lui, cam strâmt. Aici Majestatea Sa cere numaidecât „de mâncare”, precum stă scris. Capătă pâine și brânză, împreună cu o garafă de Burgundia și observă, că este cel mai bun vin de Burgundia ce-a băut vreodată.

În răstimp notabili din Varennes, precum și toți ceilalți oameni, oficiali și neoficiali, își trag în grabă pantalonii și-și pun uniforma de luptă. Muritori pe jumătate îmbrăcați dau butoaie deadura, aștern la pământ copaci căzuți. Iscoade țâșnesc în cele 4 vânturi. Clopotele încep să sune în dungă, iar satul se iluminează dela sine. E foarte ciudat, să vezi cum lucrează aceste sătulețe, cari sunt așa de iscusite, când se stârnește în toiul nopții alarma de războiu. Ca niște mici și dibaci șerpi cu clopoței comunali deșteptați pe negândite. Căci clopotele de alarmă zbârnăie și răsună; ochii lor sclipesc luminoși la licărirea candelor, ca ai unor șerpi cu clopoței furioși. Satul e gata să muște. Fostul dragon Drouet este cărmuitorul și generalisimul nostru, viteaz ca un Ruy Diaz :

— Acum ori niciodată, patrioți, căci armata dușmană e pe drum. Austriecii, aristocrații, vor măcel. Un războiu mai mult decât civil, toate acestea atârnă de voi și de ceasul de față.

Garda civică se așează în rânduri, cu haina pe jumătate încheiată. Bărbații, cum spuneam, numai în pantaloni, femeile în fuste scurte, dau deadura butoaie și mobile stricate, așează deacurmezișul copaci răsturnați, în formă de baricade. Satul e gata să muște. Atunci, precum se pare, democrația turbată nu se mărginește numai în Paris? A, nu, orice ar putea să spuie curtenii. E prea limpede, că nu. Datoria de-a muri pentru rege s'a schimbat în aceea de-a muri pentru tine însuși, *împotriva regelui*, de va fi nevoie.

Și astfel caravana noastră anapada de călăreți și de trăsuri a atins prăpastia, cu berlina Korff în frunte. Și poate să se prăvălească aici și să se ră-

stoarne. E fără fund. Mai e trebuință să spunem, că în cele 6 ore cari au urmat a fost o zângănire în lung și în lat? Zângănit și dangăt de clopote și zarvă fierbinte peste întregul Clermontais, împrăștiindu-se în 3 episcopate. Dragonii și trupele de husari galopează pe drumuri și peste câmp, gărzile civice se înarmează și pornesc în toiul nopții, clopot după clopot transmite alarma. În vreo 40 de minute Goguelat și Choiseul, cu husarii lor ruși de oboseală ajung în Varennes. Aha, nu-i așa dar niciun foc! Sau un foc anevoie de stins. Ei sar peste baricadele de copaci, cu toată împotrivirea sergenților naționali și intră în sat. Choiseul își dăscălește ostașii, arătându-le cum stă lucrul în fapt. Ei răspund prin interjecții în dialectul lor gutural:

— *Der König! Die Königin!* (Regele — regina).

Ei par siguri. Acuma, în dispoziția lor de oameni de credință, vor, pentru început, să împresoare casa procurorului Sausse. Cel mai de folos lucru. Dacă Drouet n'ar fi ordonat altfel, învăpăiat, ba încă a mugit, în înverșunarea lui:

— Tunari! La tunurile voastre!

Două drăgălașe tunuri de câmp, goale de orice alt afară de pânzele de păianjăn, se urnesc delocu-le; fiindcă tunarii cu o ținută sigură le împing încoace, ele fac să scadă ardoarea husarilor, cari se dau plini de respect deoparte, înapoi. Ulcioarele cu vin, cari umblă printre rânduri, vor desăvârși treaba, căci gătlejurile germane au și ele nevoile lor. Când inginerul Goguelat, la vreo oră sau așa ceva după asta, păsește încoace, i se răspunde prin:

— Trăiască națiunea! cu sughițuri.

Care-i rezultatul? Goguelat, Choiseul, iar acuma

și contele de Damas, precum și toate autoritățile din Varennes, sunt cu regele. Regele însă nu poate da niciun ordin, nu rostește nicio părere, ci stă coloa, ca și cum ar fi făcut asta de când lumea, ca o mână de lut pe roata olarului, poate cea mai absurdă dintre toate figurile de lut vrednice de milă și de iertare, cari stau acum roată în bătaia Lunei. El are să plece a doua zi dimineața și are să ia cu el garda civică. Sausse îi dă voie. Nenorocită regină! Cei doi copii ai ei sunt culcați pe un pat sărăcăcios. Mama Sausse se roagă în genunchi la ceruri, cu lacrimi și cu glas tare, să-i binecuvinteze. Maria-Antoaneta din sânge împărătesc îngenunchie alături de băiatul și de nevasta lui Sausse, printre cutiile cu lumânări și balercile cu melasă. În zadar. Aici s'au strâns 3000 de inși din garda civică și în curând ei au să numere 10.000, iar dangătul de clopote se răspândește ca focul printre ierburile uscate, ba și mai repede.

Tânărul Bouillé, trezit din somn de clopotele din Varennes, luase un cal și alerga la tatăl său. Tot întracolo galopa într'un chip desperat, aproape scos din minți, un oarecare jupân Obriot, aghiotantul lui Choiseul. El trece prin întuneric râul înot, căci podul e baricadat și dă pinteni, ca și cum haitele Infernului ar fi pe urmele lui. Trecând în goana mare prin satul Dun, împrăștie alarma. În Dun viteazul căpitan Deslons cu escorta lui de 100 de oameni pun șeaua pe cai și pornesc. Deslons intră și el în Varennes, dar lasă pe cei 100 afară, la stăvilarul de copaci. Se oferă să scoată pe regele Ludovic, dacă el va porunci; din nefericire treaba „o să se înfierbânte”. La care regele Ludovic răspunde, că „nu are de dat niciun ordin”.

În acest timp clopotele zbârnâie, iar dragonii a-leargă în galop. Dar nu fac nimic, cu tot galopul lor. Gărziile civice dau năvală încoace, ca un stol de corbi. Lanțul vostru de tunete cu explozie, trâmba de zăpezi zburătoare, sau oricum am numit-o altfel, cată să se miște, pentru răzbunare. Ea a ajuns acum departe, tocmai la Stenay și până la Bouillé însuși. Viteazul Bouillé, fiu al furtunei, pune pe Royal Allemand să încalece. Rostește cuvinte de foc, cari aprind sufletele și ochii și împarte câte 25 de ludovici de aur de fiecare companie. Pornește, Royal Allemand, de multă vreme faimos! Nu-i vorba de iureșul din Tuileries și de alaiul cu busturile lui Necker și Orléans! Insuși regele e prizonier și o lume întregă e de câștigat. Așa a fost noaptea, care merită să fie botezată noaptea pintenilor.

La ora 6 două lucruri se întâmplaseră. Aghiotantul lui Lafayette, Romoeuf, călărind pe deșelatele, pe drumul acela vechiu al zarzavagiilor și grăbindu-se și mai mult la ultimele popasuri, ajunsese și el în Varennes, unde acum cei 10.000 de inși cereau furioși, în furia unei spaimi nebune, ca regalitatea să se întoarcă la moment în Paris, spre a nu da loc unei nesfârșite vărsări de sânge. De altă parte, deasemeni, Englezul Tom, jocheul lui Choiseul, zburând cu caii de schimb ai lui Choiseul, îl întâlnește pe Bouillé pe dealurile de lângă Dun. Sprâncenele-i argintii se încruntă cu fulgere întunecoase. Royal-Allemand bubuie cu tunete în urma lui. Englezul Tom răspunde cum poate la scurta-i întrebare:

— Ce este la Varennes?

După asta întreabă la rândul-i:

— Ce are de făcut el, englezul Tom, cu telegarii ducelui de Choiseul și încotro să apuce?

— In lacul acesta fără fund! îi răspunde o voce tunătoare.

Apoi luând din nou cuvântul și dând pinteni, ordonă lui Royal-Alemand s'o ia în galop; și dispăre, blestemând.

Aceasta fu ultima ispravă a viteazului nostru Bouillé. In fața satului Varennes, strânge hăturile și chemă ofițerii la sfat. Află însă, că e zadarnic. Regele Ludovic consimțise să plece, în mijlocul tărăboiului obștesc al clopotelor de alarmă, în mijlocul tropotului a 10.000 de oameni înarmați, deja sosiți și se spunea, că alte 60.000 alergau încoace. Viteazul Deslons, și el „tot fără ordine”, se repede la râul Aire cu cei 100 ai lui. Trecu înot un braț al lui, dar nu putu și pe celălalt. Acum stătea colea, ud learcă și gâfâind, cu nările umflate. Cei 10.000 îi răspund cu chiote și batjocuri, căci berlina cea nouă a luat-o spre Paris, târșându-se pe drumul ei plicticos și de neînălăturat. Niciun ajutor, deci, pe pământ, și nici în ceruri, într'o epocă lipsită de minuni.

In noaptea asta „marchizul de Bouillé, împreună cu 21 dintr'ai noștri, trecură granița. Călugării bernardini din Orval, din Luxemburg, ne dădură să mâncăm și ne găzduiră“. Bouillé înaintează, fără să vorbiască. Cugetele lui nu îngăduie cuvinte. Spre miază-noapte, spre nesiguranță și spre un întuneric fără capăt. Spre insulele din oceanul Indian, căci el, fiul furtunei, nu poate lucra alături de delirul unor pribegi pipirii. Spre Anglia și spre o moarte pre-timpurie și stoică. Dar niciodată spre Franța. Onoare celui viteaz. Fie în gașca asta, ori în cealaltă, el e om cu miez, o ființă de valoare, care grăiește închegat, nu o vedenie găunoasă și fanfaroană, o um-

bră care țipă și cârâie. Acest Bouillé a fost unul dintre puținii actori regaliști de căpetenie, despre care putem spune lucruri așa de mari.

Astfel viteazul Bouillé dispare și el depe țesătura istoriei noastre. Istorie și țesătură, slabă și fără efect, emblemă a acelei mărețe și miraculoase pânze, a aceluși covor viu numit Revoluția franceză, care la dreptul vorbind s'a țesut singur, pe „gherghelul răsunător al Timpului“. Bătrânii viteji, cu eforturile lor, se desprind din ea; acumă vin la rând înăcriți ca Drouet, cu alte efortări, cu altă înfățișare. Căci așa e felul acestei țesături.

8 — INTOARCEREA

Astfel se sfârși marele nostru complot regalist cu fuga spre Metz. După ce fluturase multă vreme în umbră, ca un *ultimatum* regal înfricoșat, pășise înainte, cu spaimele lui: debunăseamă cu oarecare scop. Câte alte comploturi și planuri regalistice, unul după altul, cu iscusință ticluite, aveau să facă explozie ca niște butoaie cu pulbere, sau ca niște lovituri de trăsnet. Dar niciuna din aceste uneltiri nu avea să termine în alt chip! Mina cu pulbere a ședinței regale dela 23 Iunie 1789, care a făcut, cum am spus, explozie prin gaura fitilului; cealaltă după asta, când Broglie al nostru, zeul războiului, a încărcat din nou, a adus Bastilia pe capul nostru. A venit apoi înfocatul ospăț dela Operă, cu scoaterea săbiilor și cu „o Richard, o regele meu“, care, ajutat de Foame, a dat naștere răzmeriței femeilor și zeiței Palas Atena, sub chipul domnișoarei Théroigne. Vitejia n'a fost de nici un folos, iar norocul n'a surâs fanfaronilor. Inarmările lui Bouillé s'au sfârșit la fel cum

făcuse și Broglie. Oameni după oameni se devotează acestei cauze, numai spre a lucra la o mai repede ruină a ei. Pare o cauză pierdută, blestemată și de cer și de pământ.

Acum un an, la 6 Octombrie, regele Ludovic, escortat de domnișoara Théroigne și de vreo 200.000 de persoane, făcea o călătorie și-o intrare triumfală în Paris, așa cum oamenii nu mai pomeniseră vreodată. Atunci îi preziceam încă două de acest fel; potrivit cărora una din ele, acuma după fuga asta la Metz, este gata pe drum. Numai că Théroigne nu-l va mai escorta de data asta, nici Mirabeau, care „luase loc într'una din trăsurile alaiului“. Mirabeau astăzi zace în nesimțire în Pantheonul oamenilor mari, iar Théroigne, în viață, zace într'o închisoare întunecată austriacă: se dusese, cu meseria, la Liège, iar acolo fusese arestată. Legănată acuma de valurile răgușite ale Dunării, sclipirea dela ospetele ei cu patrioții s'a dus deapururi. Așa zace Théroigne. Ea are să stea de vorbă cu împăratul, față în față și are să se întoarcă înapoi. Și Franța zace; și în ce stare! Timpul fugarnic așterne la pământ și pe cei mari și pe cei mici, iar în doi ani schimbă multe lucruri.

Dar, printre toate evenimentele, dupăcum spunem, avem al doilea alaiu regal, rușinos, deși foarte deosebit; la care iau parte deasemenea sute de mii de inși. Răbdare, voi patrioți din Paris; berlina regală se întoarce. Nu înainte de Sâmbătă, căci trăsurile regale călătoresc cu mers încet, printr'un așa ocean cu valuri zgomotoase de gărzi civice, cari se adună aici, vreo 60.000, dupăcum socotesc ei, printr'un așa tămbălău al întregului norod. Trei comisari ai Adunării naționale fusese trimiși să-l în-

tâmpine: faimosul Barnave, faimosul Pétion și respectatul de toată lumea Latour-Maubourg. Dintre aceștia cei 2 dintâi călătoresc chiar în berlină, alături de Majestatea Sa, zi după zi. Latour, ca o persoană simplă și respectabilă, de care toți oamenii vorbesc de bine, poate să călătorească la coadă, cu doamna Tourzel și cu fetele de casă.

Așa într'o Sâmbătă seară, pela ora șapte, Parisul e dinnou în picioare, cu sutele de mii. Acuma nu mai dansează dansul tricolor al bucuriei și speranței, dar nici dansul furios al urei și răzbunării, ci în tăcere, cu o căutătură turbure spre viitor și cu o curiozitate mai degrabă nepăsătoare. Un afiș mare în mahalaua Sf. Anton a pus în vedere azi dimineață, că „oricine va insulta pe Ludovic va fi bătut la spate; oricine îl va aplauda va fi spânzurat”. Uitați-vă însfârșit la acea berlină minunată, nouă nouă, împresurată de oceanul de garzi civice în albastru, cu baionetele puse, cari se tălăzuesc domol, cari plutesc înjuru-i, prin gloata tăcută de sute de mii de inși. Pe capră stau 3 curieri în galben, legați cu frânghii; înăuntru sunt Pétion, Barnave, Majestățile Lor, cu sora Elisabeta și cu copiii Franței.

Pe fața lătăneată și nesimțitoare a Majestății Sale e un surâs încurcat, ori un nor de supărare teșită. El ține să declare persoanelor oficiale, cari se perindă :

— Ei bine, iată-mă!

Ceeace era evident.

Dar și ceeace nu mai era evident:

— Vă asigur, că n'aveam de gând să trec granița.

Și așa mai departe. Cuvinte firești pentru acest biet om încoronat. Pe cari buna cuviință le acoperă cu'n vâl. Regina e tăcută, cu o privire de supărare și de

dispreț, lucru firesc pentru o femeie de viță împărătească. Așa se târâie și se strecoară rușinosul alaiu regal prin sumedenie de străzi, prin mijlocul unei mulțimi care holbează ochii în tăcere, la fel, spune Mercier, cu vreun alaiu al regelui Basochei, sau, spunem noi, cu alaiul regelui Crispin, cu ducii lui nebuni și cu stemele regale ale cizmăriei. Cu atâta deosebire doar, că nu e comic, ah nu, ci e tra-gi-comic, cu curierii lui cetluiți pe capră și cu osân-da, ce spânzură deasupra-i. Era mult mai fantastic, dar și mult mai real și mai trist. Cea mai jalnică *flabile ludibrium* (jucărie de plâns) a unei tragedii caraghioaze! Așa se târăște încet, nu în mantii de ceremonie, prin sumedenie de străzi în acea seară prăfuită de vară, iar la urmă se încolăcește și piere din ochii noștri, mistuindu-se în palatul Tuileries, unde-i așteaptă judecata și un îndelung canon, o pe-deapsă aspră și nemiloasă.

Prostimea, e drept, înșfacă pe cei 3 curieri în gal-ben legați cu frânghii și vrea să-i măcelărească, cel puțin pe ei. Augusta noastră Adunare însă, care în aceste momente mari ține ședință, trimite o dele-gație într'ajutor și mulțimea e împrăștiată. Barnave „prăfuit din cap până'n picioare”, e deja în sală, făcându-și darea lui de seamă, un raport scurt și discret. Și drept este, că Barnave acesta a fost, toată ziua, cum nu se poate mai discret și mai simpatic, câștigând încrederea reginei, a cărei instinct nobil îi arată totdeauna cine merită încredere. Cu totul diferit de bivoulul de Pétion, care, dacă doamna Cam-pan spune-adevărul, își păpa prânzul și-și umplea în voie paharul cu vin în berlina regală, aruncând casele de pui afară aproape pe subt nasul regelui

însuși, iar la vorbele suveranului, că „Franța nu poate fi republică”, răspunse:

— Nu, nu-i încă destul de coaptă!

De aici înainte Barnave va fi sfetnicul reginei, dacă sfaturile ar folosi la ceva. Regina a uimit pe doamna Campan, acordând aproape o privire lui Barnave și spunând, că în ziua răsplății, când regalitatea va triumfa, Barnave *nu va fi executat*.

Regalitatea a plecat într'o Luni, noaptea, iar Sâmbătă seara s'a întors. Într'o singură săptămână regalitatea săvârșise atâtea lucruri! Tragedia caraghioasă dispăruse în palatul Tuileries, spre o pedeapsă aspră și nemiloasă; supravegheată, înlănțuită și umilită, cum nu mai fusese niciodată altă regalitate: supravegheată până și în camerele-i de dormit și în încăperile cele mai intime. Căci ea căta să doarmă cu ușile lăsate întredeschise, iar un Argus din garda civică în albastru stă de pază, cu ochii pironiți la perdelele reginei. Ba mai mult, la un prilej, când regina nu putea dormi, el s'a oferit să stea la căpătâiul ei și să stea o țără de vorbă împreună!

9 — O LOVITURA STRAȘNICA.

Față de toate aceste lucruri întrebarea cea mai grabnică este: Ce-i de făcut cu el? „Să-l depunem!” răspunse cu hotărîre Robespierre și câțiva, foarte înaintați. Căci, la dreptul vorbind, cu un rege, care spală putina și are nevoie să fie supravegheat până și în camera lui de culcare, când se cădea să stea și să ne guverneze, ce alt lucru cuminte ar fi de făcut? A, dacă Filip d'Orléans n'ar fi fost *un capul mortuum!* Dar la dânsul, socotit ca decedat, nu se mai gân-

dește nimeni. „Să nu-l depunem. Să spunem că este inviolabil, că el a fost răpit de aici. Cu prețul oricăror sofisticării și solecisme, să-l punem la locul lui“, răspund cu zvăpăială zgomotoasă toate categoriile de regaliști constituționali, iar toți regaliștii puri fac firește la fel, răspunzând pururia cu și mai mare pasiune, doar cu o zvăpăială mai domoală și cu o turbare ținută în frâu de frică. Ba încă și Barnave cu cei 2 Lameth, împreună cu cei cari îi urmează, răspund și ei la fel. Și răspund din toată puterea, năpădiți de spaimă la vederea prăpastiei necunoscute pe marginea căreia, împinși în primul rând într'acolo de ei înșiși, acuma se clatină toate, gata gata să se prăvale.

Soluția din urmă este soluția care, printr'o puternică sfortare și chibzuire, a fost aleasă. Ea trebuie să fie adusă la îndeplinire cu forța brațului, dacă nu cu limpezimea logicei. Cu sacrificiul întregii lor popularități așa de anevoae câștigată acest vrednic triumvirat, spune Toulangeon, „puse din nou în picioare tronul, pe care se căsnise atâta să-l răstoarne. Cași cum ai putea să te așezi pe o piramidă întoarsă cu vârful în jos!“ Ea nu poate sta dreaptă, decât dacă e *susținută*.

Nenorocită Franță! Nenorocită cu regele ei, cu regina, cu constituția ei. Nu știi în ce-i mai nenorocită! Aceasta fu noima glorioasei noastre revoluții, aceasta și nu alta! Când înșelăciunea și dezamăgirea, cari omoriseră atâta vreme sufletele, ajunseseră să omoare și trupurile și sfârșiseră prin faliment și foamețe, un popor mare s'a răsculat și într'un singur glas a grăit, în numele Celui Prea Înalt: „Să nu mai fie înșelăciune!“ Atâtea suferinți și grozavii sângerose îndurate până acum și cari vor mai fi de în-

durat în tristele secole viitoare nu sunt prețul cumplit, plătit și care are să se plătească, al acestei hotărâri: desființarea totală a înșelăciunii printre oameni? Și acuma, o triumvirat al lui Barnave, oare o efortare de soiul acesta va putea fi îmbrățișată printr'o îndoită destilare a dezamăgirii, prin înșelarea înșelăciunii însăși? Niciodată, domnilor din triumviratul popular! Dar, la urma urmei, ce puteau să facă bieții triumviri populari și niște auguști senatori becisnici? Când adevărul este prea groaznic, își ascund și ei, ca struțul, capul în iluzia cea mai apropiată, ca într'un liman și așteaptă, cu restul afară.

Cititorul, care a văzut întregul Clermontais și 3 episcopate galopând în acea noapte a pintenilor, diligențele făcând să se zbârliască toată Franța ca un curcan speriat, iar orașul Nantes în cămașă, își poate închipui ce greu era să potolești o treabă ca asta. La extrema stângă Robespierre, poate cu Pétion și cu slăbănogul și bătrânul Goupil, căci adevăratul triumvirat fusese înlocuit, țipau răgușiți. Înăbușiți de răcnetele constituționalilor. Dar discuțiile și cârâielile unui norod întreg, urletele tuturor jurnalelor, pentru și contra; vocea vibrătoare a unui Danton, săgețile întraripate ale lui Camille, cum și înțepătuile de ariciu ale lui Marat, închipuiți-vă toate acestea.

Constituționalii, cum am prezis-o, se desfac acum în întregime de Societatea mamă și devin Feuillantii, punând-o în primejdie să moară, întrucât oamenii respectabili și cu ranguri o ștersese mai toți. Petiții după petiții, trimise cu poșta sau aduse de câte o delegație, vin la Adunare, cerând darea în judecată și decăderea, ceea ce în-

seamnă pentru noi depunerea. Sau cer, cel puțin, să se asculte cele 83 de județe ale Franței. Sosește și o delegație înflăcărată de Marsiliezi, care declară printre alte lucruri: „Strămoșii noștri Foceeni au aruncat în port un drug de fier la întâia lor debarcare. Drugul acesta are să plutească din nou pe valurile Mediteranei, înainte ca noi să consimțim să fim sclavi!” Toate acestea durează patru săptămâni și mai bine, în care timp chestiunea rămâne cași înainte nehotărîtă. Pribegii se scurg spre graniță cu o furie îndoită. Franța fierbe într'o frământare turbată cu această întrebare, mama întrebărilor: Ce este de făcut cu Reprezentantul hereditar, după fuga lui?

Insfârșit, într'o Vineri la 15 Iulie 1791, Adunarea națională hotărăște; știm, că în senz negativ. Atunci toate teatrele se închiseră, pietrele de hotar și tribunele portative începură să tunde; afișe mari de-ale primăriei, cari colorau zidurile, cum și proclamațiile publicate în sunetul trâmbițelor „îndemnau lumea la liniște”, dar cu rezultate slabe. Și astfel, într'o Duminică, la 17, se văzu un fapt vrednic să fie pomenit. Un sul cu o jaloabă, așternută de alde Brissot, Danton, de Cordelieri, de Jacobini, căci lucrul fusese frământat și mănuit de nesfârșite ori și mulți dăduse o mână de ajutor. Atare sul stă acuma în văzul tuturor, pe măsura de lemn a Altarului Patriei, pentru a primi iscălituri. Parisul își părăsește lucrul: bărbați și femei dau năvală încoace toată ziua, spre-a iscăli, sau spre a căsca gura. Ochii Istoriei pot deosebi aici și pe atrăgătoarea doamnă Rolând însăși, în cursul dimineții, și nu fără interes. Peste câteva săptămâni

frumoasa patrioată are să părăsească Parisul, totuși, numai spre a se întoarce repede înapoi.

Însă, cu această supărare a patriotismului dezamăgit, cu teatrele închise și proclamațiile publicate în sunetul trâmbițelor, fierbarea din sufletele oamenilor ajunge, astăzi, de negrăit. Pe deasupra mai are loc o întâmplare, de natură tragi-comică și neînțeleasă, îndestulătoare să ațâțe pe toată lumea. În dimineata acestei zile un patriot (unii spun că era o patrioată; adevărul, în fapt, nu s'a descoperit) pe când stătea pe podișca țeapănă de lemn a Altarului Patriei, simte deodată, cu un fior de negrăită uimire, că talpa încălțăminteii îi este străpunsă de jos în sus. Iși retrage ca fulgerul piciorul electricizat și talpa ghetei, iar în clipa următoare deslușește vârful unui burghiu, sau al unei sule, ieșind în sus prin podișca țeapănă de lemn și acuma trăgându-se repede înapoi. Mister; poate trădare? Dușumeaua de scânduri este sfărâmată cu furie în bucăți. Și priviți, într'adevăr, un mister, care nu va fi pe deplin lămurit nici până la sfârșitul lumii. Doi inși, de statură mijlocie, dintre cari unul cu un picior de lemn, stăteau pitiți aicia, cu burghiul în mână. Ei trebuie să fi venit aici peste noapte; au cu dânșii un paner cu provizii, dar „niciun butoiu cu praf de pușcă“, pe care să-l fi putut vedea cineva. Ei se prefac, că dorm; par destul de săraci cu duhul și fac o foarte anostă dare de seamă despre ei înșiși. „A fost o simplă curiozitate; au sfredelit, ca să facă o gaură pentru privit, spre a vedea, poate „din desfrânare“, ceea ce se putea zări din acest nou punct de vedere. Toate acestea erau puțin mulțumitoare, cum se gândește oricine. Dar, de fapt, câte lucruri neghioabe nu poate săvârși prostia omenească, mân-

cărimea pielii, destrăbălarea, întâmplarea și diavolul, care își alege dintr'o jumătate de milion de capete de oameni trândavi doi inși, pe cari să-i ducă în ispită?

Ceeace-i sigur, este că acești doi indivizi cu burghiul lor se află colea. Pereche de oameni cu stea nenorocoasă! Căci rezultatul tuturor acestor lucruri fu, că patriotismul, în starea lui de ațătare nervoasă, frământându-se singur cu ipoteze, cu bănuieli și cu rapoarte, ține în mână pe acești doi indivizi zăpăciți, îi supune la întrebări și iar la întrebări. Ii trânteste apoi la răcoare în închisoarea cea mai apropiată, din care însă îi scoate dinnou. O ceată de turbați și-i zmulge dela alta, până când, la urma urmei, într'o așa stare de ațătare nervoasă, patriotismul îi spânzură ca spioni ai lui jupân Motier. Și împreună cu vieața lor a fost pentru veșnicie înăbușit și secretul lor! Pentru veșnicie, vai! Va veni o zi, când acești 2 indivizi, de bună seamă ticăloși, dar cari erau totuși oameni, vor ajunge enigme istorice și, la fel cu Masca de fier (o făptură omenească și de bună seamă nimic alta) vor da naștere la discuție. Pentru noi atâta e sigur, că aveau cu ei un burghiu, provizii și un picior de lemn și că au murit la felinar, cum se cuvenea să moară niște zăpăciți și nenorociți ca ei.

Și astfel iscăliturile merg înainte, într'un chip din ce în ce mai întăritat. Chaumette el însuși a iscălit (căci anticarii posedă până în ziua de astăzi această hârtie) cu mâna-i învărtindu-se îndrăzneț, ușor înclinată, cum și Hébert dela nesuferitul Père Duchesne, cași cum un paianjăn căzut în cerneală s'ar fi scuturat pe hârtie. A semnat deasemenea și portărelul Maillard, precum și foarte multe cruci:

cei ce nu știau să scrie. Iar Parisul, prin miile-i de străzi, se tălăzuește în valuri spre Câmpul lui Marte, într'o dispoziție și o întărâtare extremă. Altarul central al Patriei e cu totul copleșit de patrioți și patrioate, cari iscălesc; cele 30 de bănci și tot spațiul dela mijloc tixit de gură-cască, de oameni cari se duc și vin; un vârtej învolburat de bărbați și femei în haine de sărbătoare. Un constituțional, jupân Motier, privește toate acestea; Bailly, cu mutra-i lungăreață devenită și mai lungă, se uită și el la dânșii. Nu-i miroase a bine: căci poate veni *decădere* și la urmă de tot depunerea. Puneți-i capăt, patrioți constituționali. Focul se poate stinge dela sine; dar se stinge numai la început.

Să-i pună capăt, adevărat. Dar cum să-i pună capăt? Oare primul popor liber din Univers nu are drept să facă jalba lui? Din fericire, dacă nu cumva din nefericire, aici este o dovadă de crimă: acele două fapte omenești, spânzurate la felinar. Dovadă, trădătorule jupân Motier? Acei doi indivizi n'au fost oare trimiși acolo *de tine*, spre a fi spânzurați, ca să ai un pretext apoi pentru sângerosul tău *drapel roșu*? Mulți patrioți își vor pune într'oză întrebarea asta și vor răspunde afirmativ, înverșunați în bănuielile lor împotriva naturii.

Destul, că pe la șapte și jumătate seara ochii noștri puteau să vadă acest lucru: jupân Motier, cu ofițerii comunali în eșarfă, cu patrulele gărzii civile în albastru, rânduri după rânduri, înaintând cu hotărâre spre Câmpul lui Marte în răpăeala tobelor. Primarul Bailly, cu figura și mai lungă, purtând drapelul roșu, ca legat de-o tristă datorie. Urlete și huiduieli de mânie, cu glasuri și ascuțite și de bas, zbucesc dintr'o sută de mii de gâtlejuri, la vede-

rea legii marțiale. Trupele, cu toate acestea, desfășurându-și flamura roșie, vărsătoare de sânge, înaintează întracoace, venind prin intrarea Gros-Caillou; înaintează cu răpăieli de tobă și cu flamuri spre Altarul Patriei. Printre urlete din ce în ce mai sălbatice, printre muștrări și ocări, primite cu zburături de pietre și cu noroiu, ba și cu o detunătură de pistol. La urmă e un foc de pluton al patrulilor. Puștile ochesc și salvă urmează după salvă. Exact la un an și 3 zile sublimul nostru Câmp al Federației este stropit, în chipul acesta, cu sânge francez.

Au fost „din nenorocire vreo 12 morți“ spune Bailly în raportul său numărând pe capete. Patriotismul numără însă cu zecile și chiar cu sutele. Zi care nu-i de uitat și care nu va fi uitată. Patrioții fug țipând și blestemând. Camille nu scoate astăzi jurnalul. Marele Danton cu Camille și cu Fréron au luat-o la sănătoasa, spre a-și mântui viața. Marat se ascunde adânc în pământ și-și ține gura. Odată mai mult autoritatea a triumfat. Încă odată. Dar pentru cea din urmă oară.

Astfel a fost cu fuga regelui la Varennes. În chipul acesta a fost atunci răsturnat tronul, apoi deasemenea a fost pus biruitor din nou în picioare, dar cu capul în jos. El va sta drept atâta, cât va putea fi susținut.

CARTEA V.

PRIMUL PARLAMENT

1 — MAREA PRIMIRE.

În ultimele seri din Septembrie, după ce trecuse echinoxul de toamnă, iar Septembrie cel cenușiu pălește devenind un Octombrie întunecat, pentru ce sunt iluminate Câmpiile Eliseie? Pentru ce Parisul dansează și aruncă spre nouri focuri de artificii? Aceste zile dela sfârșitul lui Septembrie sunt zile de sărbătoare. Parisul poate foarte bine să dănuiască, împreună cu universul. Clădirea constituției este completă. Nu numai completă, ci și revizuită, spre a vedea să nu fie nimic șubred într'însa. A fost prezentată cu solemnitate Majestății Sale și primită cu solemnitate de rege în bubuitul salvelor de tunuri, la 14 ale luni. Și acum, cu astfel de iluminații, cu petreceri, cu dansuri și cu focuri de artificii, cată să inaugurăm cu bucurie noua clădire socială și în primul rând să stârnim flacări și fum, în numele speranței.

Revizuirea îndeosebi, cu un tron așezat cu capul în jos, a fost o operă anevoioasă și delicată. În lucrarea aceasta, de proptire, de susținere, atât de

trebuitoare acuma, s'a putut face ceva; totuși, precum s'au temut, nu destul. Triumviratul pocăit al lui Barnave, alde Rabaut, Duport, Thouret și la dreptul vorbind toți deputații constituționali iritau nervii tuturor. Extrema stângă era, apoi, așa de gălăgioasă, iar norodul atât de bănuitor, de nerăbdător să vadă lucrul odată sfârșit. Cât privește partidul de dreapta, credincios, sta tot timpul becisnic dar și neastâmpărat și, așa cum îi vedeai, bosumflați și mormăind, neînstare să ajute la ceva, chiar să fi vrut ei. Cei 290 făcuse cu solemnitate o rup-tură înainte de asta și plecase din sală, scuturându-și praful depe încălțăminte. In fața unei astfel de frământări fără seamăn și a unei speranțe desnădăjduite, că înăsprirea răului ar putea cu atât mai curând să-i pună capăt și să readucă iarăși binele, ajunsese acuma bietul nostru partid de dreapta, cel credincios!

Cu toate acestea vedem că, acolo unde puțința o îngăduia, s'a mai adaos ici și colo câte o mică proptea. Lista civilă și fondurile secrete fură restabilite ca pe vremuri. Apoi, garda constituțională a regelui, din 1800 de oameni de credință din cele 83 de județe, sub comanda credinciosului de Brissac; aceștia, împreună cu devotații de Elvețieni, înseamnă ei singuri ceva. Vechii și credincioșii străjări de corp sunt, e drept, desființați și cu numele și în fapt. Cei mai mulți se îndreaptă spre Coblenz. Acuma însă și acele violente străji franceze, dintre prostime, sau grenadiri din centru, își vor căpăta răvașul. Dar mai întâi își publică prin jurnale, nu fără oarecare ifose răsuflete, scrisoarea lor de adio, „urându-le tuturor aristocraților să fie îngropați în Paris, ceeace nouă ni se refuză“. Și astfel

o pornesc la drum, acești primi ostași ai revoluției. Ei se mai vântură nedeslușit în depărtare cam vreun an de zile; după asta sunt organizați din nou, botezați altfel, apoi trimiși să lupte contra Austriacilor. Pe urmă Istoria îi pierde din vedere. Au fost unul din cele mai importante tagme de oameni, cari au avut loc în istoria omenirii, cu toate că pentru noi, așa cum se scrie Istoria, ei rămân numai niște oameni ai sângelui fără nume, o hoardă de grenadieri păroși, încinși cu curele de bivol. Și totuși am putea să ne întrebăm: Cari Argonauți, cari Spartani ai lui Leonida, au mai săvârșit o așa operă? Gândiți-vă la ursita lor: dela acea dimineată de Maiu, acum aproape trei ani, când, fără niciun interes, ei au surghiunit pe d'Espréménil în insula zeiței Calypso și dela acea seară de Iulie, cam acum 2 ani, când, cu interes acuma, înjurând și cu sprâncenele încruntate, trimiseră o salvă lui Besenval, prinț de Lambesc. Istoria le duce pe valurile ei un adio mut.

Acuma, când acestor dulăi de păză din prostime, sau mai degrabă lupi, li s'a pus botniță și au fost scoși din Tuilerii, puterea suverană respiră mai liber. Puterea suverană este de aici înainte apărată de 1800 de oameni credincioși, al căror număr poate fi sporit treptat sub felurite pretexte până la 6000. Aceștia nu-i vor mai împiedica o călătorie la Saint-Cloud. Afacerea aceea tristă dela Varennes a fost uitată, pecetluită chiar în sângele depe Câmpul lui Marte, acum 2 luni și ceva. Iar de atunci încoace Majestatea Sa are într'adevăr, ca mai înainte, privilegiile sale, alegerea liberă a reședinței, cu toate că spiritul regelui preferă, pentru bune motive, să rămâie la Paris. Bietul rege! Bietul Paris! Ei cată

să-și-puie mască, să se înconjoare de aparențe, de falșități, cari se cunosc dela sine că sunt falșități, să joace reciproc o farsă tragică dureroasă, la care sunt obligați; însfârșit, să spere întotdeauna, împotriva speranței.

Mai mult încă, acuma când Majestatea Sa a primit Constituția în bubuitul salvelor de tunuri, cine n'ar spera? Bunul nostru rege a fost rău sfătuit, dar el are gânduri bune. Lafayette a pus umărul pentru amnistie, pentru o uitare și-o iertare obștească a greșelilor Revoluției, iar acuma, debunăseamă, glorioasa noastră revoluție, spălată de toate petele ei, este complectă. Lucru ciudat și în unele privințe mișcător : vechiul strigăt de „Trăiască Regele” se înalță din nou în jurul regelui Ludovic, reprezentantul hereditar. Majestățile lor se duc la Operă, împart bani la săraci. Regina însăși, acuma când Constituția e primită, aude strigăte de bucurie. Ce-a fost a fost. Era nouă începe. Trăsura regală alunecă și cârmește încoace și încolo, printre aceste lampioane de sărbătoare depe Câmpiile Elisee, însoțită pe oriunde de „Trăiască!” din gura unei mulțimi, care se ia la întrecere, spre a fi voioasă. Ludovic privește îndeosebi la aceste lampioane colorate și la cetele de oameni veseli, cu destulă mulțumire pentru moment. Totuși, pe chipul Majestății Sale „subt felul acela de surâs grațios se poate citi o adâncă tristețe”. Oamenii cei mai de seamă, prin valoarea și prin spiritul lor, dau târcoale pe-aici spre-a trage cu ochiul. Cum și o doamnă de Stael, sprijinindu-se foarte probabil pe brațul lui Narbonne al ei. Ea se întâlnește cu deputații, cari au ticluit Constituția. Ei hoinăresc pe aici, cu gânduri nedeslușite, nu fără a chibzui, dacă ea se va ține în picioare. Totuși, fiindcă

struțele melodioase ale vioarelor vibrează și răsună în toate părțile, împreună cu dansurile ritmice și ușoare, șirurile de lămpioane de sărbătoare își aruncă razele lor colorate, iar vânzătorii de jurnale cu plămâni de aramă dau din coate și urlă: „Primire integrală! Constituția monarhică!“, toate acestea îndeamnă pe fiii lui Adam să spere. Lafayette, Barnave și toți constituționaliștii n’au pus cu mărinimie umărul, casă susțină piramida tronului? Feuillantii, cari cuprind aproape pe toți constituționaliștii respectabili ai Franței, perorează noaptea la tribuna lor, în corespondență cu toate oficiile de poștă, denunță pe neastâmpărații Jacobini, în credința că sfârșitul lor acuma e aproape. Multe lucruri sunt nesigure, niște semne de întrebare. Dar dacă Reprezentantul hereditar este înțelept și norocos, nu putem spera, cu temperamentul nostru celtic sângeros, că va deveni mai bun în apucăturile lui, sau mai rău? Că ceeace-i lipsește va câștiga treptat și se va împlini?

Cât pentru rest, se cuvine s’o spunem, în clădirea acestei fabrici constituționale, dar mai cu osebire în revizuirea ei, nimic n’a fost uitat din ceeace ne-am putea închipui, că i-ar da o putere nouă, dar maicu-seamă ar propti-o, din ce i-ar da stabilitate și chiar eternitate. Un Parlament pe doi ani, numit Adunarea legislativă, din 745 de membri, recrutați într’un chip iscusit numai dintre „cetățenii activi“ și aleși de către alegători și mai activi încă. Acesta se va război cu privilegiile fostelor parlamente, își va însuși puterea, dacă va fi nevoie, și se va dizolva simplu. Va fixa birurile în bani și va discuta, va veghia asupra administrației și asupra autorităților, va îndeplini în permanență funcțiunea unui mare Consiliu Constituțional, a înțelepciunii generale și a trăi-

cănelii naționale, cași cum cerul l-ar fi împuternicit. Întâiul nostru parlament pe doi ani, care era în dâr-dora alegerilor la începutul lui August, e acuma bun și ales. Va ține cele mai adesea ședință la Paris, la care a ajuns treptat, nu fără o patetică salutare către venerabila sa rudă, Adunarea Constituantă acuma pe moarte. Aceasta ia loc prin galerii, ascultând cu respect, gata să înceapă, când momentul și tărâmul ar fi gata.

Cum stăm însă cu modificarea Constituției însăși? Acest lucru, cu neputință pentru o Adunare legislativă, sau pentru un Parlament obișnuit, pe 2 ani, dar cu puțință numai pentru vreo Constituantă reînvi-eată, sau vreo Convenție națională, este debunăsea-mă unul dintre punctele cele mai delicate. Augusta Adunare pe moarte discută asta 4 zile încheiate. Unii cred, că o schimbare sau cel puțin o revizuire și o nouă aprobare, se poate admite peste 30 de ani, alții, mergând mai încet, o coboară la 20, ba chiar la 15 ani. Augusta adunare se hotărâse la început pentru 30 de ani; pe urmă însă, gândindu-se mai bine, a schimbat-o și n'a mai fixat vreo dată, sau o epocă, ci numai o schiță nedeslușită a situației și a împrejurărilor, iar la urmă detot lăsă chestia în suspensie. Fără îndoială, o Convenție națională poate să se adune chiar și înainte de 30 de ani. Totuși, putem nădăjdui că nu. Dar aceste Adunări legislative, parlamente populare pe doi ani, cu puterile lor mărginite și poate cu oarecari ușoare adaosuri an de an, sunt menite să serviască generații întregi, iar timpul zboară, așa cum e socotit.

Dealtminteri, cată să observăm, că niciun membru al vechei Constituante n'a fost și nu putea să fie ales în noua Adunare legislativă. Atât de nobile sen-

Fuga nobililor francezi spre Germania, după izbucnirea revoluției în Franța.

Cu pușinele lucruri, ce putuseră arunca în grabă într'o căruță, sau pe o coligă, zoriau spre graniță, unde era salvarea lor.

timente aveau acești ticluitori de legi, strigă unii. La fel cu Solon ei se surghiuniră singuri! Așa de îmbufnați, strigă cei mai mulți. Fiecare invidiează pe ceilalți și nu vrea să fie întrecut de nimeni în lepădarea de sine. Așa de nechibzuiți, în orice caz, răspund toți oamenii practici. Și acuma să privim cealaltă măsură, de lepădare de sine, că niciunul dintre ei nu poate fi ministru al regelui, nici să primiască la curte cea mai ușoară dregătorie, vreme de 4 ani, sau cel puțin (după lungi dezbateri și revizuirii) vreme de 2 ani. Așa propune incoruptibilul Robespierre cel verziu, cu o mărinimie ieftină pentru el. Și nimeni nu vrea să fie întrecut de dânsul! O astfel de lege, care pe vremea aceea nu era de prisos, a pornit pe un Mirabeau spre grădinile din Saint-Cloud, sub mantia întunericului, la acea convorbire cu zeii și care a împiedecat multe lucruri. Din fericire, sau din nefericire, acuma nu mai este vreun Mirabeau, pe care să-l împiedice.

Intre timp, fie binevenită, debunăseamă binevenită pentru toate sufletele drepte, cavalereasca amnistie a lui Lafayette! Binevenită deasemenea acea răsunătoare Uniune dela Avignon, care ne-a costat dela început până la sfârșit 30 de ședințe de dezbateri, precum și multe altele. De ne-ar putea aduce la urmă fericirea! Se decretează o statuie lui Rousseau, virtuosului Jean-Jacques, evanghelistul Contractului Social. Nu e uitat nici Drouet dela Varennes, nici vrednicul Lataille, maestrul vechiului și faimosului joc de-a mingea din Versailles, ci fiecare își are mențiunea lui de onoare, cum și răsplata cuvenită în bani. După care, odată toate lucrurile puse frumos la cale, iar delegațiile, comitetele și celelalte ceremonii regale terminate, regele acuma perorează cu

căldură despre pace și liniște în țară și membrii răspund cu învăpăiere „da, da!“, ba chiar cu lacrimi în ochi; apoi președintele Thouret, el omul legilor reformei, se scoală în picioare și rostește cu o voce puternică aceste ultime cuvinte:

— Adunarea națională Constituantă declară, că și-a încheiat misiunea, iar ședințele ei se închid!

Incoruptibilul Robespierre și virtuosul Pétion sunt duși acasă pe umerii poporului, cu urale care se înalță până la cer. Restul se strecoară în liniște spre căminurile respective. Suntem în după-amiaza de 30 Septembre 1791; a doua zi dimineața va începe noua Adunare Legislativă. Și astfel, printre sclipirile străzilor iluminate și a Câmpiilor Eliseie, printre pârâiturile focurilor de artificii și a dezordinelor vesele, s'a mistuit prima Adunare Națională, topindu-se, cum bine spun ei, în hăurile Timpului. Acum nu mai există. Adunarea națională s'a dus, dar opera ei rămâne. Așa cum se duc toate lucrurile omenești și cum se duce și omul însuși. Toate au un început și trebuie deasemenea să aibă un sfârșit. O realitate înșelătoare, copil al Timpului, cum suntem și noi toți; acumă vâslește înapoi pe valurile Timpului și va fi multă vreme pomenită de oameni. Multe adunări ciudate, soboare, amficionii, societăți de muncitori, sinoade ecumenice, parlamente și congrese, s'au strâns laolaltă pe planeta noastră și s'au risipit dinnou. Dar o Adunare mai ciudată decât această augustă Constituantă, sau cu o misiune mai ciudată, nu s'a mai întâlnit aici poate niciodată. Privită dela distanță, ea va fi deasemenea o minune. 1200 de inși, cu evanghelia lui Jean Jacques' în buzunar, strângându-se la un loc în numele a 25 de milioane spre a croi o Constituție, cu deplină încredințare. Atare

privești, produsul principal și culmea secolului XVIII, lumea noastră n'o poate privi decât o singură dată. Căci Timpul e bogat în minuni, iar în monstrozități și mai bogat. Și observăm, că el nu se repetă pe sine însuși, sau vreuna dintre evangheliile lui; debunăseamă, cea din urmă dintre toate este această evanghelie după Jean Jacques. Odată a fost bine și chiar trebuitor, deoarece până acolo ajunsese credința oamenilor; dar, iarăși, odată este destul.

Acești 1200 de evangheliști ai lui Jean-Jacques au ticluit o Constituție, și nu fără rezultat. Au ținut ședințe vreme de 29 de luni cu ursite deosebite, dar și cu însușiri deosebite. Totdeauna însă am putea să spunem, cu acea iscusință a căruțului dus pe roate, a flamurei miraculoase a răzmiriței norodului, ca un lucru înalt, purtat pe sus, la care oricine dacă privește poate spera să se vindece. Ei au văzut multe: tunurile îndreptate asupra lor, apoi pe negândite, prin intervenția puterilor, tunurile se traseră înapoi; pe Broglie, zeul războiului, dispărând printre tunete, dar *nu ale lui*, prin pulberea și dărâmăturile unei Bastilii și a unei Franțe feudale învechite. Au și suferit uneori: ședința regală; cu ploaia și jurământul din sala mingilor; noaptea de Rusalii, răzmirița femeilor. De altă parte, n'au făcut și ei ceva? Au zămislit Constituția și orânduit toate treburile între timp. Au ticluit în aceste 29 de luni 2500 de decrete, ceea ce în mijlocie vine câte 3 pe fiecare zi, împreună cu Duminicile. Vedem, că scurtimea uneori este cu putință. Moreau de Saint-Méry n'avea să dea 3000 de ordine, înainte de a se rădica de pe scaunul lui? In oamenii aceștia era vrednicia (sau stofă) și un soi de credință, chiar de-ar fi fost numai credința

asta, că pânza de păianjăn nu-i haină și că o Constituție se putea face. Pânzele de păianjăn și chimelele cată cu drept cuvânt să dispară, căci aici este o *Realitate*. Să lăsăm, în numele Cerului și al Pământului, să se ducă formulele de nesuferit, cari omoară sufletele, iar acuma, când au crescut, omoară și trupurile. Timpul, cum am spus-o, a produs pe acești 1200 de oameni. Înaintea lor era Veșnicia, iar înapoi Veșnicia. Ei au lucrat, așa cum facem cu toții, la întâlnirea a două Veșnicii, la opera care le fusese dată. Să nu spunem, că n'au săvârșit nimic. Au făcut câte ceva în chip conștient; dar inconștient cât de multe! Au avut uriașii și piticii lor, au dat la lumină și bine și rău. Acuma au plecat și nu se mai întorc. În aceste împrejurări nu se cade să plece cu binecuvântarea noastră, cu un prietenos rămas-bun dela noi?

Cu poșta, cu diligența, călare, pe jos, au plecat spre cele 4 vânturi. Nu puțini dincolo de graniță, spre a intra în rânduri la Coblenz. Tot întracolo s'a îndreptat și Maury, iar la urmă spre Roma, unde fu înveștmântat cu catifeaua roșie de cardinal, pururia falș și în această haină, fiul favorit al femeii în roșu (dar, oare, ultimul ei născut?). Talleyrand-Périgord, episcopul nostru constituțional caterisit, are să-și ia drumul spre Londra, spre a fi ambasador, în ciuda legii lepădării de sine. Sprintenul și tânărul marchiz de Chauvelin lucrează și el acolo sub mantia de ambasador. În Londra mai găsim deasemenea pe virtuosul Pétion, dăscălind pe alții și dăscălind și el, dând garanții cu pocalul de vin în cluburile constituționale reformiste, la ospete solemne prin taverne.

Incoruptibilul Robespierre s'a retras pentru o bucată de vreme în Arras-ul lui de baștină. Șapte scurte săptămâni de tihnă, ultimele ce i s'au hărăzit pe lu-

mea asta. Acuzator public în județul Paris, mare preot recunoscut al Jacobinilor, oglindă a patriotismului becisnic și incoruptibil, căci îngâmfarea lui de spirit îngust e prețuită de toate sufletele strâmte. Omul acesta pare că se înalță, dar până unde? El își vinde moștenirea-i firavă din Arras și însoțit de-un frate și de-o soră se întoarce la vechea-i locuință din strada Saint Honoré, la meșterul tâmplar, croind în minte-i cu sfiițiune dar și cu hotărâre o situație modestă, dar sigură, pentru sine și pentru dânsii. O, omuleț incoruptibil, verzuiu ca marea, hotărât dar și tremurând, spre ce soartă alergi?

De partea lui, Lafayette se va lepăda de comanda sa. Ca un Cincinnatus se retrage în sufletul lui și pe moșia lui. Dar în curând le părăsește din nou. Garda noastră civică nu va mai avea de aici înainte un comandant propriu, ci toți colonelii vor lua comanda pe rând, timp de o lună. Ceilalți deputați, pe cari i-am întâlnit noi, sau i-a întâlnit doamna de Staël, umblă forfota, adânciți în gânduri; poate nu știu bine, ce au de făcut. Unii ca Barnave, alde Lameth și cu Duport al lor, vor sta aici, în Paris, supraveghiând noua Adunare Legislativă pe doi ani, primul Parlament al Franței, învățându-l să meargă, dacă lucrul e cu putință, precum și curtea, cum să-l cârmuiască.

Așa sunt oamenii aceștia: umblă forfota, adânciți în gânduri, călătorind cu poșta și cu diligența, încotro-i îndreaptă Ursita. Uriașul Mirabeau doarme în Pantheonul oamenilor mari. Dar Franța? Dar Europa? Vanzătorii de ziare cu plămâni de bronz țipă: „Primire în întregime! Constituție monarhică!“ prin mulțimile voioase. Ziua de mâine, nepoată a celei de ieri, are să fie ceea ce poate, așa cum este ziua

de astăzi, mama ei. Noua noastră Adunare Legislativă începe să se constituie în ziua de 1 Octombrie 1791.

2 — CARTEA LEGEI.

Dacă Augusta Adunare Constituantă însăși, atrăgând privirile Universului, poate merita, la depărtarea de acuma în timp și în spațiu, proporțional numai puțină atenție din parte-ne, cu atât mai puțin merită această biată Adunare Legislativă. Ea are un partid de stânga și unul de dreapta, patrioți mai mult sau mai puțin, căci acuma mai există aici aristocrați. Vorbește și declamă; ascultă rapoarte, citește proiecte de legi și legi. Lucrează așa cum îi este chemarea, o bucată de vreme. Vedem însă, că istoria Franței e rareori aicia, sau niciodată. Nenorocită Adunare Legislativă, ce-are aface Istoria cu tine, decât doar să verse o lacrimă asupra-ți, și încă în tăcere? Primul dintre parlamentele pe doi ani ale Franței, (care, dacă o constituție pe hârtie și un jurământ național repetat adesea ar fi putut servi la ceva, s'ar fi convenit să urmeze unul după altul într'o serie necurmată, blândă însă puternică, atât cât Timpul curge) avea să dispară jalnic în cursul unui an și altul la fel n'are să mai vie. Vai! Parlamentele noastre pe 2 ani într'o serie necurmată, precum și toate fabricile de constituții, clădite cu așa jurăminte explozive de federație și cu frontispiciile lor zămislite în dansuri și sclipiri de tot felul, se prefac în bucăți, ca niște olărie subțire, în trăsnetul lucrurilor. Și deja, numai în 11 biete luni, el era în hăuri, aproape de planete, împreună cu fantomele altor chimere. Să-l lăsăm deci să odihnească acolo,

într'o melancolică pace, afară de câteva rari proiecte, speciale.

Când ai căuta, cât de necunoscut este un om pentru el însuși, sau o tagmă publică de oameni pentru ei înșiși! Musca lui Esop stătea pe roata căruței, strigând: „Ce dea prăfărie mai stârnesc!“ Cârmitorii cei mari, înveșmântați în purpură, cu fascii și cu decorații, sunt duși de nas de fecionii lor de casă, de femeile și de copiii lor bosumflați, iar în țările constituționale de paragrafele iscusiiilor lor tipografi. Nu spune, că tu ești asta, ori alta, că am să fac asta, ori alta, căci tu nu cunoști asta, ci cunoști numai numele lucrului, care trece. Un Nabuchodonosor în purpură se bucură, văzându-se acuma întradevăr împărat peste acest mare Babilon, pe care l-a clădit. Și el e doar un patruped cu 2 picioare, fără seamăn, în ajunul unui răstimp de 7 ani de încercări! Acești 745 de indivizi aleși de țară nu se îndoiesc, că ei sunt primul parlament pe 2 ani, chemat să guverneze Franța cu elocvența-i parlamentară. Și ce sunt ei? Ce-au venit ei să facă aici? Numai prostii, nimic cu miez.

Mulți au deplâns faptul, că acest prim parlament pe 2 ani n'a avut în sine pe niciunul dintre membrii vechii Constituante, cu experiența lor de partide și a dezbaterilor parlamentare. Dar asta e pe urma nesăbuitei lor legi, a lepădării de sine. E mai mult decât sigur, că foștii membri ai Constituantei ar fi fost bineveniți aici. Dar, de cealaltă parte, care membru, vechiu sau nou, al vreunei Constituante de subt soare ar fi putut fi într'adevăr de folos? Primele parlamente pe 2 ani sunt în așa situație încât se află, oarecum, *dincolo* de înțelepciune, acolo unde înțelepciunea și nesăbuirea se deosebesc nu-

mai prin gradele lor, iar rezultatele aşteptate dela amândouă sunt naufragiul şi descompunerea.

Foştii constituanţi, alde Barnave al nostru, alde Lameth şi ceilalţi, pentru cari s'a orânduit aparte o galerie specială, unde să poată sta cu cinste şi să asculte, îşi bat joc de obicei de aceşti noi legislatori. Noi însă nu. Aceşti bieţi 745, trimişi laolaltă de cetăţenii activi ai Franţei, sunt ceeace pot să fie şi fac ceeace li-i ursit. Că ei sunt patrioţi în sufletul lor, putem să înţelegem foarte bine. Nobleţea aristocratică a şters-o peste hotare, sau aşteaptă mocnind în tăcere în castelele lor neincendiate; în adunările primare pentru alegeri au puţină nădejde. Cum! Cu fuga aceea la Varennes, cu acele zile ale pumnalelor, cu comploturi după comploturi, poporul este lăsat în voia soartei? Poporul cată să-şi aleagă vrând-nevrând apărători ai poporului, aşa cum pot ei să fie? Alegând, aşa cum vor face pururia, dacă nu pe omul cel mai destoinic, totuşi pe cel mai destoinic spre a se alege! Un caracter învăpăiat, sentimente constituţionale pe şleau patriotice, acestea sunt calităţi. Dar calitatea calităţilor este vorbirea răspicată şi stăpânirea de sine în lupta cu limba. Drept aceea, aflăm dar cu puţină uimire, că în acest prim parlament pe 2 ani se găsesc peste 400 de membri dintre avocaţi sau din tagma procurorilor. Oameni, cari pot să vorbiască atunci când e nevoie să vorbiască. Mai mult încă, aicia sunt şi oameni în stare să gândiască, ba chiar să şi lucreze. Sinceritatea cată să spuie despre acest prim parlament francez, născut subt o stea nenorocoasă, că nu ducea lipsă de o ţără de talent, de o ţără de onestitate, ceeace, fie într'o privinţă, fie într'alta, nu-l scoboară subt mijlocia parlamentelor, ci-l înalţă mai presus de mijlocie. Parla-

mentele mijlocii, pe cari lumea nu le ghilotinează și nu le azvârlă cât colo unei îndelungate rușini, să nu fie recunoscătoare lor înșile, ci zodiei lor.

Franța, dupăcum am spus, a făcut odată mai mult ceea ce putea face: oameni învăpăiați au venit aici lalolaltă dela mari depărtări și pentru scopuri ciudate. Din capătul de Sud-Est a venit înflăcăratul Max Isnard, din capătul de Nord-Vest înflăcăratul Claude Fauchet, episcop de Calvados, Fauchet Te Deum. Dar acuma nu mai găsim aici pe Mirabeau, cel care înghițise formulele. Singurul nostru Mirabeau de data asta e Danton, care până acuma lucrează înafară. Unii îl numesc „Mirabeau al calicimei”.

Totuși, avem talentele noastre, îndeosebi în oratorie și în logică. Avem pe elocventul Vergniaud, cel mai dulceag, dar și cel mai năvalnic dintre vorbitorii în public, din ținutul numit Gironda, depe Garona. Bărbat din nenorocire cu apucături de trândăvie, care are să șeadă să se joace cu copiii tocmai atunci când ar trebui să facă planuri și să peroreze. Aprigul și gălăgiosul Gaudet; chibzuitul și seriosul Gensonné; tânărul vesel și scânteitor Ducos; și Valazé menit unui sfârșit trist.

Toți aceștia sunt deasemenea din acea Girondă, din jurul orașului Bordeaux. Oameni cu principii constituționale înflăcărate, cu un talent sprinten, cu o logică neînfrântă, de-o cinste fără pată. Ei voesc să întemeieze domnia libertății, dar numai cu metode civilizate. In jurul acestora se vor aduna alții, cu temperamente la fel, cunoscuți încurând ca *Girondini*, spre uimirea și supărarea lumii. Din categoria asta să notăm pe Condorcet, marchiz și filozof, care a lucrat la multe: la constituția comunală a Pa-

risului, la calculul diferențial, la jurnalul *Cronica Parisului*, la biografii, în filozofie, iar acum ia parte aici, ca senator pe 2 ani. Acest om de seamă, cu figura lui stoică de Roman și cu inima-i numai văpaie, „un vulcan care mocnește sub zăpadă”, mai e poreclit deasemenea, în graiu mai slobod, *berbece turbat*, făptura cea mai pașnică, dar care mușcă furios. Să observăm însfârșit pe Jean-Pierre Brissot; Destinul l-a făurit îndelungă vreme cu zgomot și l-a repezit încoace, s'o spunem, spre a isprăvi cu dânsul. E și dânsul senator pe 2 ani, ba, mai mult, pentru moment regele lor. Brissot se frământă, face planuri, mângâlește hârtii; își ia singur titlul de *Warville*, înobilare al cărei rost nu e cunoscut câtuși de puțin, afară numai dacă n'a făcut-o pentru că tatăl său a practicat într'un chip fără cusur meseria de bucătar și de cârciumar în satul Ouarville. Om de teapa morilor de vânt, care macină pururia, întorcându-se după toate vânturile, dar nu în chipul cel mai statornic.

În toți oamenii aceștia este talent și îndemânare la lucru și ei vor face ceva: vor lucra și vor făuri, nu fără rezultat, deși vai, nu vor făuri în marmoră, ci doar în nisip mișcător! Însă capacitatea lor cea mai înaltă dintre toate rămâne să fie menționată acum, sau, la dreptul vorbind, cată să iasă la iveală, spre a fi menționată: este căpitanul Hippolyte Carnot, trimis aici de județul Pas de Calais; cu capul său rece de matematic, cu voința lui îndărătnică și tăcută, e un om de fier, cu planuri țintind departe, neclintit, de neînfrânt. La ceasurile de cumpănă el nu va da greș. Părul său e încă negru, dar va deveni sur pe urma atâtor schimbări ale soartei, când în bine când în rău. Cu înfățișarea lui de fier el însă le va ține piept la toate.

Nu lipsește nici partidul de dreapta, grupul prietenilor regelui: Vaublanc, Dumas, onorabilul cavaler Jaucourt. Ei iubesc libertatea, dar mai presus de toate monarchia și vorbesc fără teamă potrivit credinței lor, pe care însă o va mătura uraganul, ce vine cu nouri deși. Impreună cu dâșii să pomenim și pe noul militar Teodor Lameth. Acesta se află aici numai în interesul celor 2 frați ai lui, cari se uită la el de sus, din galeria foștilor constituanți și-l aprobă de-acolo. La mijloc își au locul, ca moderați, Pastoret, care își exercită meseria cu nesinchiseală, împăciuitorul Lamourette cu gura de miere și o sumedenie de inși fără nume și fără limbă. Și mai puțin ducem lipsă de un partid de stânga; extrema stângă ocupă băncile cele mai de sus, cași cum ar fi pe-o înălțime filozofică, *pe un munte*, care de fapt va deveni un pisc cu fulgere și va face numele acestui munte vestit, dar și înfricoșat, în toate timpurile și în toate țările.

Cinstea nu sălășluiește pe acest munte, dar pentru moment nici o necinste pe șleau. Nu se laudă nici cu talentul, nici cu darul de-a vorbi, sau de-a gândi, ci numai cu un talent: o convingere nezdruncinată, o îndrăzneală care desfide și cerul și pământul. Cei mai înaintați sunt aici: Cordelierul Trio, învăpăiatul Merlin din Thionville și învăpăiatul Bazire, amândoi procurori; Chabot, călugăr caterisit, dibaciu într'ale agiului; avocatul Lacroix, care purta pe vremuri ca ofițer inferior un simplu epolet, are plămâni puternici și un cămin sărăcăcios. Mai găsim, apoi, pe Couton, care nu prea cugetă la ce este, căci o soartă tristă i-a paralizat amândouă picioarele. El, se pare, că odinioară a stat o noapte întregă nu în cuibul cald al dragostei lui adevărate (care, e drept, după lege

era al altuia), ci, fiind izgonit de acolo s'a cufundat până la mijloc în smârcul rece al unei turbării, tremurând pentru vieața sa, tremurând de frig în mlaștină, iar acuma umblă în cârje până la moarte. Deasemenea, Cambon, în care dormitează un talent nescos la iveală, în finanțe, cu tipărirea de asigurate. E tatăl hârtiei-monedă. Intr'un ceas de primejdie el va rosti această cumplită hotărâre: *Războiu castelurilor, pace bordeielor!* Lecointre, îndrăznețul postăvar din Versailles, e binevenit aicia; îl cunoaștem decând cu ospățul dela Operă și cu răzmirița femeilor. Afară de asta, Thuriot; alegătorul Thuriot, care stătea în ferestruica tunurilor Bastiliei și a văzut cu ochii mahalaua Sfântul Anton răsculându-se ca un singur om. El are să mai vadă și alte lucruri. Să notăm pe cel din urmă și mai urâcios dintre toți, pe bătrânul Ruhl, cu mutra lui tuciurie, întunecată și părul lui alb. E de baștină luteran din Alsacia. Om, pe care nu l-au șlefuit nici vârsta, nici citirea cărților. Când dăscălia pe bătrânii din Reims, le-a arătat sfântul potir (un dar al cerului, din care urmau să fie unși Clovis și toți regii) drept o simplă sticlucă cu ulei, fără nicio valoare și-a sfărâmat-o în țândări pe caldarâm. El va mai sfărâma multe în țândări, iar la urma urmei propriu-i cap de sălbatec, c'un foc de pistol. Și în felul acesta s'a terminat cu el.

O astfel de lavă roșie ca focul clocotește în măruntaiele acestui munte, necunoscută lumii, cum și lui însuși. Până acuma un simplu munte, fără însemnătate, deosebindu-se de câmpie în primul rând prin sterilitatea-i fără pereche și prin îngustimea sa de vederi. Cel mult pentru un observator foarte atent se poate desluși, că *scoate fum*. Incolo toate sunt așa

de trainice, de pașnice și nu ne îndoim, precum s'a spus, că se vor închiega cu vremea. Oare nu sunț toți ahtiați după libertate și după Constituție? Toți și din toată inima; totuși cu anume grade. Unii, cum e cavalerul Jaucourt și partidul lui de dreapta, pot să iubească libertatea mai puțin decât regalitatea. Și vor da dovada. Alții, ca Brissot și partidul lui de stânga, pot s'o iubiască mai mult decât regalitatea. Ba încă, unii dintre aceștia din urmă pot să iubiască libertatea mai mult chiar decât legea; alții însă nu mai mult. Partidele se vor da pe față dela sine; dar niciun muritor nu știe încă în ce fel. In acești oameni și'nafara lor lucrează violența; deosebirea de păreri dă naștere la opoziție, care se lărgește tot mai mult și se preface în vrajbă și ură de moarte, pânăce omul cel puternic este răsturnat de unul mai puternic, iar acesta la rândul-i de cel mai puternic dintre toți. Cine poate să împiedece asta? Jaucourt cu monarhiștii lui, Feuillantii cași moderații, Brissot și ciracii săi, Jacobinii și Girondinii, aceștia, împreună cu Cordelierul Trio și toți ceilalți oameni cată să lucreze ceea ce le-a fost ursit și în chipul, în care le-a fost ursit.

Și când te gândești ce soartă adunase aici pe acești bieți 745 de inși, cei mai mulți fără voia lor! Niciun suflet nu poate fi atât de înăsprit, încât să nu-i deplângă. Visul inimei lor era să trăiască și să lucreze ca primul parlament francez și să facă apoi Constituția să meargă. La întâia lor înscăunare n'au pășit ei într'o ceremonie constituțională dintre cele mai mișcătoare, aproape cu lacrimi? Doisprezece dintre cei mai bătrâni au fost trimiși să aducă însăși Constituția, cartea tipărită cu Legea Legilor. Archivarul Camus, un fost constituent numit și aici archivar,

împreună cu cei 12 intră, purtând cartea sfântă, în mijlocul uralelor, a pompei militare și a trâmbițelor. Președintele și toți senatorii legiuitori întind mâna pe ea și depun pe rând jurământul, cu chiote de bucurie și cu fiori în inimă, cu strigăte obștești cari se repetă de 3 ori. În felul acesta își încep sesiunea. Nefericiți muritori! Deoarece cum chiar în acea zi Majestatea Sa a primit, după cât se pare, cam rece delegația lor pentru felicitare, delegația nu se poate simți decât jignită și nu poate decât să se tânguiască pentru atare jignire; din care pricină primul nostru parlament, cel cu veselia și cu jurământul, se vede a doua zi nevoit să zbucliască într'un târaboiu îndrăcit, propunând un decret anti-regal de răzbunare: cum au să primiască, la rându-le, pe Majestatea Sa, care pe viitor nu va mai fi numit „Sire”, afară numai dacă ei cred cu cale. În ziua următoare însă ei înșiși revoacă acest decret al lor ca fiind pripit și ca o simplă apucătură de furie, neprovocată.

O adunare de senatori zvăpăiați, dar cu bune intenții; cari prea se aprind și de unde țâșnesc întruna scânteii, Istoria lor e un șireag de zâzanii și de certe. Au dorința sinceră de a-și îndeplini chemarea lor, dar sunt în imposibilitate de-a o face. Denunțuri, muștrări împotriva miniștrilor regelui, împotriva trădătorilor, presupuși sau reali. O turbare înflăcărată și-o afurisenie împotriva pribegilor, cari îi afurisesc; o spăimă de împăratul Austriei, de „comitetul austriac” din însuși Palatul Tuilerii. O turbare și-o spăimă, care-i hărțuie, o pripă și-o îndoală și-o învălmășeală sălbatică! O pripă am spus. Și, totuși, Constituția a luat măsuri în contra pripei: nicio lege nu poate fi propusă până ce n'a fost tipărită, până ce n'a fost citită de 3 ori, la câte un răstimp de 8 zile,

„afară numai dacă Adunarea n'a hotărât din capul locului, că este urgență”. Ceeace, potrivit legii, Adunarea, grijulie de litera Constituției, nu uită niciodată să facă: având în vedere cutare, și având deasemenea în vedere cutare, după care apoi alt cutare, Adunarea hotărăște pururia, că este urgență. După care odată ce-i hotărât că este urgență, Adunarea e liberă să decreteze orice lucru, care-i pare de folos și de nelipsit, oricât ar fi de neghiob! 2000 de decrete și câteva pe deasupra, după câte au socotit oamenii, în 11 luni abia! Graba Constituantei păruse mare, dar a acestei Adunări e de 3 ori mai repede, căci timpul însuși aleargă de 3 ori mai iute, iar ei vor să se țină la pas cu el. Nenorociți 745 senatori, patrioți adevărați, dar cari prea se aprind. Fiind atacați, cată vrând nevrând să atace și ei. Senat de iască și de artifiții într'o lume de vijelii și de fum, cu scânteii cari țâșnesc întruna purtate de vânt.

Să ne gândim de altă parte, privind în urmă cu câteva luni, la acea scenă numită sărutarea lui Lamourette. Primejdiile pentru țară au devenit acuma de nemăsurat și bat la ușă, iar Adunarea Națională, nădejdea Franței, este din nou învrăjbită. În atari împrejurări crâncene starețul Lamourette, cel cu gura de miere, al cărui nume înseamnă inimă dulce, sau târfă ca Dalila, noul episcop de Lyon, se rădică și cu o elocvență patetică și zaharisită, face un apel către toți auguștii senatori, să uite dușmăniile și poxiile lor reciproce, să depună un nou jurământ și să se uniască într'o frăție. După care toți cu strigăte „să trăiască”! se îmbrățișează și jură; partidul de stânga se amestecă dela sine cu cel de dreapta, „muntele” cel sterp se rostogolește de vale spre

câmpia cea roditoare, Pastoret în brațele lui Condorcet, cel insultat la pieptul insultătorului, cu lacrimi în ochi și jură, că, oricine ar fi, Feuillant, monarchist cu 2 camere, ori Jacobin extrem republican, dacă râvnește la altceva decât la Coonstituție și decât numai la aceasta, să fie blestemat pentru vecii vecilor. Mișcătoare priveliște! Dar nu mai de parte decât în dimineața următoare ei trebuie să se încaiere din nou, împinși de ursită, iar împăcarea lor sublimă e poreclită în bătaie de joc sărutarea lui Lamourette, sau pupătura Dalilei.

Ca frații predestinați Etiocle și Polinice ei se îmbrățișează, dar în zadar, plângând că nu pot să se iubiască, că trebuie numai să se urască și fiecare să moară de mâna celuilalt. Sau mai de grabă ca niște spiriduși, osândiți de arta vrăjitoriei, cărora li s'a ordonat sub amenințare de pedeapsă să facă ceva mai greu chiar decât a împleti funii de nisip: „să facă să meargă Constituția”. Numai dacă Constituția ar vrea să meargă! Vai, Constituția nu vrea s'o ia din loc. Ea cade cu fața în jos. Tremurând, ei o rădică din nou în picioare: Mergi, tu, Constituție de aur! Dar ea nu vrea să meargă. „Va merge!” strigă bunul nostru unchiu Toby și chiar se jură. Dar caporalul răspunde morocănos: „Nu va merge, cătu-i lumea!”.

O constituție va merge, cum am spus adesea, când ea reprezintă dacă nu vechile datine și credințe ale obștei, cel puțin drepturile ei, sau și mai bine, puterile ei, aidoma. Căci acestea două, bine înțelese, nu sunt unul și acelaș lucru? Vechile datini ale Franței s'au dus; drepturile și puterile ei cele noi nu sunt încă stabilite, afară doar în teorie, pe hârtie și nici nu pot fi stabilite, nici într'un fel, până ce nu vor fi

puse la încercare, pânăce Franța nu se va fi măsurat într'o încleștare sângeroasă, de moarte, fie chiar într'un spasm extrem și supranatural de nebunie, cu principatele și cu forțele, superioare și inferioare, interne și externe, cu Pământul, cu Infernul, până și cu Cerul. Atunci ea va ști. Trei lucruri prevestesc a rău de mersul Constituției Franceze: poporul francez, regele Franței, iar în al treilea rând nobilimea franceză și continentul european coalizat.

3. — AVIGNON.

Dar, părăsind generalitățile, ce fapt ciudat e acesta, în depărtatul Sud-Est, spre care se îndreaptă acum, la sfârșitul lui Octombre, ochii tuturor oamenilor? Un tragic pojar, care multă vreme a fumegat și a mocnit în întuneric, a izbucnit de data asta în flăcări.

Fierbinte e sângele acesta provansal, dela miazăzi. Vai, ciocniri, cum s'a spus de mult, trebuie să se întâmple în cariera libertății. Direcțiile deosebite cată să producă acest rezultat, ba mai mult chiar iuțelile deosebite în aceeaș direcție. Istoria, ocupată aiurea, nu va da o atenție specială la multe lucruri cari au loc aici: la turburările din Uzès, la turburările din Nîmes, dintre protestanți și catolici, dintre patrioți și aristocrați; la turburările din Marsilia, din Montpellier; din Arles; la tabăra de aristocrați din Jalés, acea uimitoare creație, reală dar și închipuită, care acuma pălește într'o umbră nedeslușită, dar apoi licărește din nou, pretutindeni în culori vii (mai cu seamă în închipuire), prevestire magică și secretă, tablou aristocratic al unui războiu imitat în chip firesc. Toate acestea erau un pojar tragic, de moarte,

cu comploturi și răscoale, cu zarvă mare și ziua și noaptea; un pojar însă în întuneric, care nu scânteiază, care nu-i luat în seamă, dar acuma, cu toate acestea; nu ne putem opri de a-l băga în seamă.

Dintre toate cetățile pojarul întunecat din Avignon și din comitatul Venaissin a fost cel mai năprasnic. Avignon, reședință papală, cu castelul său înălțându-se dintrodată deasupra valurilor Ronului, oraș dintre cele mai frumoase cu podgoriile-i purpurii și livezile-i de portocale de aur. Pentru ce a trebuit ca René, acel bătrân nesăbuit, care mângălia versuri, ultimul suveran al Provanței, să-l facă danie Papei cu tiara-i de aur, înloc să-l dea lui Ludovic XI cu Fecioara-i de plumb la panglica pălăriei? Spre bine, dar și spre rău! Papi și anti-papi au locuit cu pompa lor în acel castel din Avignon, care se înalță dintrodată deasupra valurilor Ronului. Aici Laura de Sade a venit să asculte liturghia, iar Petrarca al ei să-și instruneze lira și să cânte Fântâna din Vaucluse, debunăseamă într'un ton foarte melancolic. Astea erau însă pe vremuri.

Acum, în zilele noastre, după atâtea secole, atari lucruri nu mai țâșnesc din pana vreunui nesăbuit de René, care să mângăliască versuri. Ci, iată ce vedem: Iordan Taie-capete conduce la asediu și la războiu o oștire, tare dela 3 pânăla 15.000 de oameni, botezați tâlhari din Avignon. Titlu, pe care îl primesc ei însuși, cu adaosul unui epitet: *vitejii* tâlhari din Avignon. Așa se întâmplă totdeauna. Căpetenia lor, Iordan, a zbughit-o încoace după ancheta dela Châtelet cu răzmirița femeilor și începu să facă negoț cu vâpseli de garanță. Dar scena era potrivită pentru alte cele decât pentru nuanțe de culori, așa încât Iordan își închise prăvălia cu garanță și se puse pe treabă,

căci el era omul care să lucreze. Barba cărămizie a lui Iordan a fost rasă; obrazii săi grași au devenit a rămii și înzorzonați cu negi negri. Cheresteaua lui de Silenus s'a buhăit, de băutură și traiu bun. Poartă uniforma albastră a gărzii civice cu epoleți, o sabie uriașă, 2 pistoale de oblânc așezate cruciș în chimir și alte 2 mai mici i se ițâie din buzunări. Se întitulează el însuși general și este un zbir pentru oameni. Ia aminte, cititorule, la acest singur fapt și la ce soiuri de fapte l-au precedat și cată să-l urmeze. Astfel de lucruri vin dela bătrânul René, cum și întrebarea, care se pune acuma, dacă Avignonul nu trebuie să înceteze cu desăvârșire de a mai fi papal și să devină oraș francez și liber.

Incurcătura a durat vreo 25 de luni. Să arătăm că 3 luni s'a discutat, după aceea 7 luni au turbat și în sfârșit cam 15 luni, acuma când ne aflăm, au luptat și s'au spânzurat. Căci încă din Februarie 1790 aristocrații papiști erau trimiși la furci, cu un singur semn. Norodul se răscoală însă în Iunie, plin de furie, căutând răz bunare și silind pe calăul public să lucreze, spânzură 4 aristocrați, câte un cirac al papei de fiecare furcă papală. Atunci avu loc pribegia din Avignon: aristocrații papiști pribegesc dincolo de fluviul Ron. Consulul papal demisionează; lupte, victorii; reîntoarcerea delegatului papal, armis'tițiu și noi încăerări, cu sorții feluriți ai războiului. Jalobe merg la Adunarea națională. Orașele țin congrese. Dintre vechile primării 60 votează pentru alipirea la Franța și pentru binefacerile libertății, în timp ce vreo 12, dintre cele mărunte, unde aristocrații trăgeau sforile, își dau votul în direcția opusă, dar cu țipete cu zăzani. Primării în contra altor primării, oraș contra oraș. Carpentras, de multă vreme

invidios pe Avignon, e acuma pornit la războiu pe față cu el, iar Iordan Taie-capete, primul lor general, fiind omorât în toiul răzvrătirei, își închide prăvălia lui de boiangerie. El venise bineînțeles cu artileria de asediu, dar mai presus de toate cu tărăboiu și tãmbălău, cu „vitejii lui tâlhari din Avignon”, să impresoare orașul rival vreme de 2 luni, în văzul lumii întregi.

S'au săvârșit isprăvi, nu ne îndoim, vestite până departe în istoria parohială; pentru istoria universală însă rămase necunoscute. Vedem cum se rădică spânzurători de o parte și de alta; hoiturile nenorociților flutură în vânt, câte 12 într'un rând; nenorocitul primar din Vaison e îngropat de viu. Ogoarele roditoare cu cereale zac neseperate, podgoriile sunt călcate în picioare; pretutindeni o cruzime sângeroasă, o nebunie obștească, furie și fiere. O pustiire și-o anarhie peste tot, un pojar dintre cele mai strașnice, dar fără flacări, care nu-i menționat aici. La urma urmei, după cum vedem, la 14 Septembrie trecut, Adunarea națională constituantă, după ce-a trimis comisari peste comisari și i-a ascultat, după ce-a citit jaloabe, a ținut dezbatere lună după lună, dela August 1789 încoace și-a irosit în total 30 de ședinți cu chestia asta, decretează solemn, că orașul Avignon și comitatul sunt încorporate la Franța, iar Sanctitatea Sa Papa are să capete o despăgubire după dreptate.

Ei! Dar cu asta toate s'au iertat și s'au uitat? Vai, când nebunia și mânia s'au strecurat în sângele oamenilor, iar spânzurătorile flutură și de partea asta și de cealaltă, ce poate face un decret pe pergament și amnistia lui Lafayette? E lucru știut, că fluviul Lete nu curge pe pământ! Aristocrații papiști și tâlharii

patrioți se uită pururi unul la altul cu ochii ponciș: bănuitori și bănuți în tot ce fac și ce interzic.

Augusta Adunare a luat vacanță pentru 2 săptămâni, când într'o Duminică dimineață, la 16 Octombrie 1791, pojarul nestins deveni dintrodată luminos. Afișe mari anticonstituționale sunt lipite, iar Statuea Sfintei Fecioare se spunea, că vărsase lacrimi și se făcuse roșie. Din această pricină în dimineața asta patriotul l'Escuyer, unul dintre cei 6 patrioți conducători după ce s'a chibzuit cu confrății lui și cu generalul Iordan, se hotărăște să se ducă la biserică, întovărășit de un prieten, sau doi. Nu ca să asculte liturghia, la care ținea prea puțin, ci numai spre-a întâlni aici pe toți papiștii la un loc, ba mai mult, spre a da ochii cu acea Fecioară, care plânge, căci aici e biserica Cordelierilor. El le spuse câteva cuvinte, ca înștiințare. Indrăzneată ispravă, care avu rezultatul cel mai fatal. Cari vor fi fost cuvintele de înștiințare ale lui l'Escuyer, nici o istorie nu le pomenește. Răspunsul însă fu un răenat și un urlat din partea credincioșilor, aristocrați și papiști, cei mai mulți dintre ei femei. Mii de glasuri țipă și amenință și fiindcă l'Escuyer nu plecă, se transformară în mii de mâni, cari îmbrânciau și ghiontiau, în mii de picioare cari loviau, cari îl răsturnau și-l călcau, pe când foarfeci de croitorese, ace și alte unelte ascuțite îl înțepau. Groaznică priveliște. În jurul lor morții cei de demult și Laura lui Petrarca dorm liniștiți; Sfântul altar și făcliile aprinse se uită la dânșii, împreună cu Fecioara, de data asta cu ochii uscați și de culoarea obișnuită, ca piatra. Unul sau cei 2 prieteni ai lui l'Escuyer o iau la fugă, ca niște crainici ai lui Iov, spre Iordan și puterea armată. Dar mătăhălosul de Iordan cată să puie mâna mai întâi pe barierele ora-

şului şi nu aleargă cu paşi grăbiţi, aşa cum ar fi putut. Ajungând deci la biserica Cordelierilor, sfântul lăcaş e tăcut şi gol. L'Ecuyer, singur-singurel, zace aici, înotând în sângele său, la picioarele sfântului altar, străpuns de foarfeci, strivit, sfârticat. Mai scoate un gemăt surd, apoi îşi dă nenorocitu-i duh, pentru veşnicie. O vedere, care ar încrâncena inima oricărui om, cu atât mai mult a atâtor oameni, cari se întitulează ei înşişi tâlharii din Avignon! Hoitul lui l'Ecuyer, întins pe o targă, cu capul palid încins cu lauri, e purtat pe străzi, în bocetul a numeroase voci, fără nicio armonie, jălani pentru mort, mai mult adânci decât cu glas tare. Mutra arămie a lui Iordan, a patriotului despoiat, s'a făcut neagră. Primăria patriotică trimite la Paris rapoarte oficiale şi ştiri, ordonând totodată numeroase, ba chiar nenumărate, arestări pentru anchetă şi perchiziţii. Aristocraţii, bărbaţi şi femei, sunt târâţi la castel, unde sunt înghesuţi în subteranele cu băligar, jăliţi de valurile răguşite ale Ronului, tăiaţi de orice ajutor.

Aşa zac ei, aşteptând ancheta şi perchiziţiile. Vai, cu un Iordan, conducător în calitate de generalisim, cu mutra lui arămie devenită neagră şi cu tâlharii lui de patrioţi înarmaţi, cari îşi mormăie bocetele, ancheta are sorti să fie scurtă. În ziua următoare şi în cealaltă, fie că primăria consimte sau nu, o curte marşială dintre tâlhari se instalează cu dela sine putere în hrubele subterane ale castelului din Avignon. Calăii tâlhari aşteaptă la uşă cu sabia scoasă sentinţa unor tâlhari! Judecată scurtă şi fără apel!

Aşa este mânia şi dorul de răz bunare al tâlharilor pe cari nu-i răcoreste nici chiar rachiul. Aproape de tot este turnul Ghetăria; aici se pot săvârşi isprăvi pentru cari graiul omenesc nu are nume. Intunericul

și umbra unor cruzimi groaznice acoperă aceste me-
tereze ale castelului, acel turn al Ghețării. Un lucru
e limpede : că mulți au intrat aici, dar puțini s'au în-
tors. Iordan și cu tâlharii lui, rădicați mai presus de
primărie, mai presus de orice autoritate, patriotică
sau papală, domnesc în Avignon, sub mantia groazei
și a tăcerii.

Rezultatul tuturor acestora fu că, în ziua de 15
Noembrie 1791, vedem pe prietenul Dampmartin,
împreună cu subalternii săi, cum și pe generalul
Choisy, mai mare decât el, cu infanterie și cavalerie
cu tunuri și chesoanele convenite înaintând în linie,
cu steagurile desfășurate, în sunetul surlilor și tobe-
lor și îndreptându-se cu hotărâre și cu strășnicie îm-
potriva acestui castel drept din stâncă și împotriva
acestor bariere largi ale Avignonului, urmați de 3
comisari noi ai Adunării naționale constituante, la o
depărtare sănătoasă, în coada coloanei: Avignon, so-
mat în numele Adunării și a legii, își deschide în lă-
turi largile-i bariere. Choisy împreună cu restul, cu
Dampmartin și cu băieții cei buni ai lui Beaufre-
mont (așa au botezat ei pe acești de treabă dragoni
constituționali, cunoscuți încă depe vremuri) intră
în oraș, în mijlocul uralelor și a florilor așternute pe
jos. Spre bucuria tuturor oamenilor cum se cade,
spre spaima numai a lui Iordan căpitanul și a tâlha-
rilor lui. În ziua următoare vedem pe Iordan cel bu-
hav cu negii lui, arătându-și mutra arămie, cu sabia
și cele 4 pistoale, luându-și aiere și vorbind de sus,
legătuindu-se, cu toate acestea, să predea la moment
castelul. Așa încât grenadierii lui Choisy intră înăun-
tru, odată cu el. Ei merg, dar se opresc, când trec
prin Ghețarie, care-și exhală groaznica-i răsuflare.
Atunci scot urlete sălbătice și țipă : La pământ cu

calăul ! Iordan cată să se strecoare prin coridoare tainice și să dispară în aceeași clipă. Pentruce misterul acestei nedreptăți n'a fost îngropat acolo ! O sută și treizeci de leșuri, de bărbați, dar și de femei și chiar de copii (căci o mamă, arestată în grabă, nu și-a putut părăsi, tremurând, odrasla ei) zac grămadă în Ghețăria aceea, putrezind subt alte putreziciuni. O groază pentru lume ! Trei zile încheiate oamenii, îndoliați, au tot răscolit și au recunoscut trupurile, în mijlocul țipetelor și zbugiumului unui popor meridional învăpăiat, care când îngenunchie pentru rugăciune, când zbugnește într'o compătimire și-o furie sălbatică. La urmă are loc o înmormântare solemnă, cu tobe înfășurate în zăbranic, cu un requiem religios, împreună cu bocetele și lacrimile întregului popor. Cei măcelăriți se odihnesc acuma în huma sfântă, adunați într'o singură groapă.

Dar Iordan Taie-capete ? Pe dânsul, deasemenea, îl vedem din nou, după o zi sau două, luând-o la sărătoasa prin cel mai romantic ținut cu dealuri al lui Petrarca, dând strașnic pinteni bidiviului. Tânărul Ligonnet, un flăcăiandru sprinten din Avignon, împreună cu dragonii lui Choisy, îi calcă pe urmă. Cu așa coșcogeamite namilă de călăreț nici un bidiviu nu poate alerga mult timp. Fugarul istovit, îmboldit de pinteni, cată să treacă prin râul Sorgue, dar se poticnește în mijlocul apei și rămâne locului, în albia limpede a râului; nu vrea să înainteze mai departe, cu toți pintenii. Tânărul Ligonnet se repede; mutra arămie amenință și rage, scoate pistolul, poate că și trage. E înșfăcat totuși de guler și legat burduf, cu picioarele subt burta calului și adus înapoi la Avignon, unde cu greu e salvat, să nu fie sfâșiat pe străzi.

Așa a fost pojarul din Avignon și din Sud-Est,

când a devenit luminos. În augusta Adunare și în Societatea-mamă au loc lungi și zgomotoase dezbateri cu subiectul : ce trebuie să facă cu el. Amnistie, strigă elocventul Vergniaud și toți patrioții. Să vie acuma o iertare reciprocă, o pocăință, o reparație, o împăciuire și dacă e cu puțință într'un fel, un sfârșit. Acest vot birui la urma urmei. Și astfel Sud-Estul din nou mocnește și plutește într'o amnistie, într'one-reamintire, care, vai, nu poate decât să-și reamintească, deoarece fluviul Lete nu curge pe pământ. Iordan el însuși scapă nespânzurat, umblă din nou liber, ca unul ce nu-i încă copt pentru ștreang. Ba, mai mult încă, dupăcum îl deslușim în treacăt dela distanță, este „purtat în triumf prin orașele dela miază-zi“. Câte lucruri nu duc oamenii pe umeri !

Cu așa mutră arămie, cu această piază-rea sclipind trecător dar călătorind în acest chip prin orașele din miază-zi, trebuie să părăsim aceste ținuturi și să le lăsăm să mocniască. Ele n'au nevoie de aristocrații lor, mândri de vechimea nobleței și cari n'au pribegit încă. Orașul Arles are o *Chiffonne* a lui, așa e botezată, în înțeles simbolic, societatea secretă de aristocrați. Arles vede în curând caldarâmul său înălțat ca baricade de aristocrați. Impotriva acestora cată Rebecqui, patriotul înflăcărat, să îndrepte pe Marsiliezi cu tunuri. Drugul de fier tot nu s'a rădicat până sus în golful Marsiliei, nici acești înflăcăriți fii ai Foceenilor nu s'au ticăloșit încât să fie sclavi. Cu o purtare cuminte și cu exemple vii Rebecqui împrăștie această *Chiffonne* fără vărsare de sânge și așează la loc caldarâmul din Arles. Acest Rebecqui se urcă într'o barcă ușoară, spre a cerceta cu ochii aprigi ai patriotismului turnul Martella, care dă de bănuît; umblă prin țară cu depeși, singur sau cu escortă, din

oraș în oraș, lămurind peste tot locul tot ce-i încurcat, discutând, iar unde-i nevoie luptând. Căci aici sunt multe de făcut; Jalés însuși pare suspect. Așa încă legiuitorul Fauchet, după multe dezbateri, propune să se aleagă comisari și să facă o tabără în câmpia dela Beaucaire, cu sau fără rezultat.

Înainte de toate și de alte cele să notăm această mică împrejurare, că tânărul Barbaroux, avocat, secretarul primăriei Marsilia, fiind însărcinat să tâmăduiască aceste lucruri, sosește la Paris, în luna Februarie 1792. Frumos și viteaz, tânărul Spartan e copt pentru fapte energice, dar nu pentru înțelepciune. Pe chipul său smead flutură totuși oarecare zvăpăeală rumenă, sclipiri ale culoarei luminoase a Sudului, fără a fi în întregime scutit de umbra morții. Să notăm, deasemenea, că ambii Roland din Lyon sunt din nou la Paris, pentru a doua și cea din urmă oară. Slujba de inspector regal este desființată la Lyon, cași aiurea. Roland cată să-și reclame drepturile la pensie, dacă le poate dobândi. Are prieteni patrioți, cu cari să stea de vorbă, sau la urma urmei are să publice o carte. Acel tânăr Barbaroux și cei doi Roland venită împreună. Acest bătrân Spartan de Roland îl place, ba chiar îl iubește, pe Spartanul cel tânăr și e iubit de acesta, cum ne putem închipui. Dar doamna?... Nu sufla un cuvânt, suflarea ta este otravă, un graiu al diavolului. Sufletul acesta e fără pată, limpede ca oglinda unui lac. Și, totuși, dacă ei doi se uită unul în ochii celuilalt și fiecare în tăcere, într'o renunțare tragică, găsește, că celalt e prea fermecător? Afurisit să fie! Ea-i spune, „frumos ca Antinous“, iar el va vorbi într'altă parte de această femeie uimitoare.

O doamnă d'Udon (sau cineva cu un nume cam la

fel, căci Dumont nu-și amintește tocmai limpede) dă ospete îmbelșugate deputaților Brissotini, cum și nouă, prietenilor libertății, în casa ei din piața Vendôme, vestite pe aceste vremuri. Ospete cu grații și cu surâsuri silite, nu fără cheltueală. Aicia, în mijlocul unor flecăreli nesfârșite, se stabilește planul nostru pentru dezbaterile legislative ale zilei și se pun la cale multe chibzuieli. Severul Roland e văzut și el pe aici, dar nu vine așa des.

4. — NU-I ZAHAR !

Așa sunt turburările noastre interne, văzute în orașele dela miază-zi, dar cari există, văzute sau nevăzute, în toate cetățile și județele, la Nord cași la Sud. Căci în toate se găsesc aristocrați, mai mult sau mai puțin primejdioși, supraveghiați de patrioți, cari, la rândul-le, fiind de mai multe soiuri, dela Feuillantii Lafayettiști bine cunoscuți pânăla Jacobinii cei întunecați de jos, cată să se supravegheze pe ei înșiși.

Dregătorii județelor, ceeace noi numim magistrații provinciali, fiind aleși de cetățeni dintr'o clasă prea „neastâmpărată“, aflăm că au pornit pe un drum. Primarii și autoritățile comunale au pornit pe alt drum. Pe deasupra, în toate cetățile se găsesc preoți răzvrătiți, cu cari Adunarea legislativă o să aibă de furcă. Indivizi încăpățânați, lucrând îmboldiți de partimile cele mai aprige, complotând și recrutând pentru Coblenz, sau bănuți de a fi complotând; niște găteje pentru un pojar neconstituțional obștesc. Ce să faci cu dânșii ? Ei pot fi tot atât de conștiincioși, pecăt de îndărătnici. Cu ei cată să tratezi cât mai blaiin, dar totuși cât mai în grabă. In Vendeea cea primitivă oamenii de rând pot să fie ademeniți de ei.

Printre ei un simplu țăran, un Cathelineau, un boccegiu de lână, cutreerând dus pe gânduri prin sate cu legăturica lui de lână, clatină nehotărât din cap. Aici picară toamna trecută doi comisari trimiși de Adunare: chibzuitul Gensonné, care n'a fost încă numit senator și Gauouis, un tipograf. Aceștia doi, sfătuindu-se cu generalul Dumouriez, discutară și lucrară fără zgomot, cu înțelepciune. Ei potoliră frământarea și dădură la lumină un raport cuminte, pentru acea vreme.

Generalul însuși nu se îndoeste câtuși de puțin, că are să poată menține liniștea, fiind un om destoinic. El își petrece aceste luni friguroase printre locuitorii blajini din Niort, ocupă „apartamentele destul de elegante din castelul Niort și potolește spiritele oamenilor“. Dar pentrece nu găsim decât un singur Dumouriez? Oriunde aiurea, la Nord cași la Sud, dăm numai peste niște cârcotași obscuri fără lacăt la gură, cari din când în când dau busna la răscoală pe față, în zângănitul armelor. Orașul dela miază-zi Perpignan are și el clopote de alarmă, cu torțele aprinse, cu năvăliri și asalturi, iar Caen dela miază-noapte nu mai puțin, dar la lumina zilei: aristocrații se adună înarmați în lăcașurile de rugăciune, deoarece o înțelegere între județe s'a dovedit cu neputință; totul zbucnește în salve de puști și în comploturi, cari sunt descoperite. Să mai adaugăm pe deasupra și foametea, căci pâinea, încă mai dinainte scumpă, devine și mai scumpă. Nu atâta însă cât poate fi zahărul; și pentru bune motive. Bietul Simoneau, primarul din Etampes din aceste ținuturi nordice, își desfășoară în vânt flamura-i roșie în oarecare răzmiriță pentru grâne, dar e călcat în picioare și lăsat mort de un norod flămând și scos din fire. E grea

sarcina aceasta de primar, pe așa vremuri! Primarul din Saint-Denis e spânzurat de felinar, din pricina bănuelilor și a turburărilor de stomac, după cum am văzut-o mai de mult; primarul din Vaison, cum văzurăm acum în urmă, a fost îngropat de viu, iar de data asta acest sărman Simoneau, tăbăcarul din Etampes, pe care constituționalismul legal n'are să-l uite.

Cu partidele-i învrăjbite și cu bănuielile ei, cu lipsa de pâine și de zahăr, această biată țară, Franța și tot ce e francez, e întradevăr, cum spune lumea, sfâșiată în două. Pedeeasupra de peste mare vin deasemenea vești rele. În San Domingo, cu Negrii lui, înainte de a se fi aprins pe Câmpiile Elysee acel așa de variat candelabru pentru primirea Constituției, oamenii se răsculaseră; aici arsese, în acelaș timp cu cel de dincolo, un cu totul altfel de candelabru, variat ca un fulger de noapte, așa cum l-am cunoscut: din melasă și din suflete înflăcărate, din cazane pentru zahăr, din plantații, mobile, vite și oameni; înalt pânăla cer; câmpia dela capul Francez era un singur vârtej uriaș de fum și de flacări!

Ce schimbare aici, în acești doi ani, de când cea primă cutie cu cocarde tricolore a trecut prin vamă, iar acești întunecați Creoli se bucurau pe lângă asta, că aici Bastilia era una cu pământul. Da, a fi una cu pământul este, cum am spus-o adesea, lucru la îndemână; totuși, una cu pământul înseamnă jos numai pentru dânșii. Însă Creolii noștri cu obrazul de un alb palid au și ei nemulțumirile lor. Dar corcii noștri cei gălbui? Dar Mulatrii noștri, cei galbeni-negri? Dar sclavii noștri, negri ca tăciunele? Corcitura de Ogé, prietenul lui Brissotin al nostru Parizianul, *prietenul Negrilor*, simte și el în privința lui, că răzvră-

tirea este cea mai sfântă dintre datoriile. Așa încât cocardele tricolore au fluturat și s'au lăfăit pe cușma Creolului doar vreo trei luni de zile, de când Ogé rădicase steagul revoltei, cu țipete de furie și turbare. Arestat și condamnat la moarte, acest Ogé luă în podul palmei niște praf negru, sau niște semințe, apoi aruncă pedeeasupra o foită albă și spuse judecătorilor săi :

— Priviți ; sunt albe.

Iși scutură după aceea mâna și zise :

— Unde sunt albi ?

Astfel acum, în toamna lui 1791, privind depe înălțimile capului Francez, nouri deși de fum învăluie orizontul, de fum ziua, de foc noaptea, iar înaintea lor femei de-ale Albilor fugind cu țipete de spaimă, cu tărăboiu. Escadroane de Negri, ca niște draci, măcelăresc și jefuesc c'o cruzime neauzită. Ei luptă și trag cu pușca de după tufișuri și din ascunzători, căci Negrilor le plac tufișurile. Dau năvală la atac, cu miile de inși, învărtind satârul și pușca, făcând sărituri, chiuind și zbierând.

Dacă însă pâlcul de voluntari albi stă neclintiți, atunci Negrii se clatină și șovăie, pălăvrăgesc ca turbații și o iau speriați la fugă la prima salvă, ba poate și mai înainte. Bietul Ogé poate să fie rupt în bucăți pe roată; acest vârtej de foc poate să fie potolit și alungat departe, în munți. San Domingo însă e risipit, cum au fost semințele lui Ogé; așternut la pământ și gâfâind într'o lungă și înfricoșată agonie de moarte, el este, fără leac, al Negrilor și rămâne ca un Haiti african, o înștiințare pentru lumea întreagă.

O, prieteni Parizieni, nu asta e singura cauză a

scumpetei uimitoare a zahărului, dupăcum nu sunt nici dositorii, sau Feuillanții complotiști.

Băcanul întăritat, cu buzele strânse, vede cum zahărul lui *e pus la taxă*, cântărit de o femeie patrioată, repede și cu mărunțișul, cu prețul neconvenabil de 25 gologani, sau 30, litra. Lipsiți-vă de el! Da, voi secții patriotice, voi toți Jacobinii, lipsiți-vă! Așa își dau cu părerea Louvet și Collot d'Herbois, cari sunt hotărâți să facă acest sacrificiu, deși „cum pot să lucreze fără cafea scriitorii?” Să se lipsească, dar cu jurământ, asta ar fi mijlocul cel mai sigur.

Deasemenea, pentru aceleași motive, nu urmează să sufere Brest și interesele marinei? Sărmanul Brest lăncezește, ros de necaz și nu fără oarecare plictiseală. El dă vină pe aristocratul Bertrand-Moleville, pe aristocratul trădător de ministru al marinei. Nu zac și putrezesc încetul cu încetul în port corăbiile lor și ale Majestății Sale? Cei mai mulți ofițeri de marină își iau tălpășița, sau pleacă în congediu, cu solda în buzunar. Puțini se mișcă aicia. Ah, dacă n'ar fi coalele galerele din Brest, mânate cu biciul, cu ocașii depe galere și printre ei, vai, vreo 40 dintre nenorociții noștri lefegii Elvețieni din Château-Vieux, printre alții! Acești 40 de Elvețieni, cari și-aduc bine aminte de Nancy, trag acuma plini de tristețe la vâsle, în scufiile lor roșii de lână, uitându-se la valurile Atlanticului, care nu oglindește decât chipurile lor bărboase, pline de durere și cari au pierdut, se pare, orice nădejde.

Dar, una peste alta, n'am putea să spunem, într'un graiu înflorit, că această constituție franceză, care cată să meargă, este cuadevărat *reumatică*, plină de racile interne și de înțepături, atât la încheieturi cât și 'n mușchi și că n'are să meargă decât anevoie?

5. — REGELE ȘI PRIBEGII

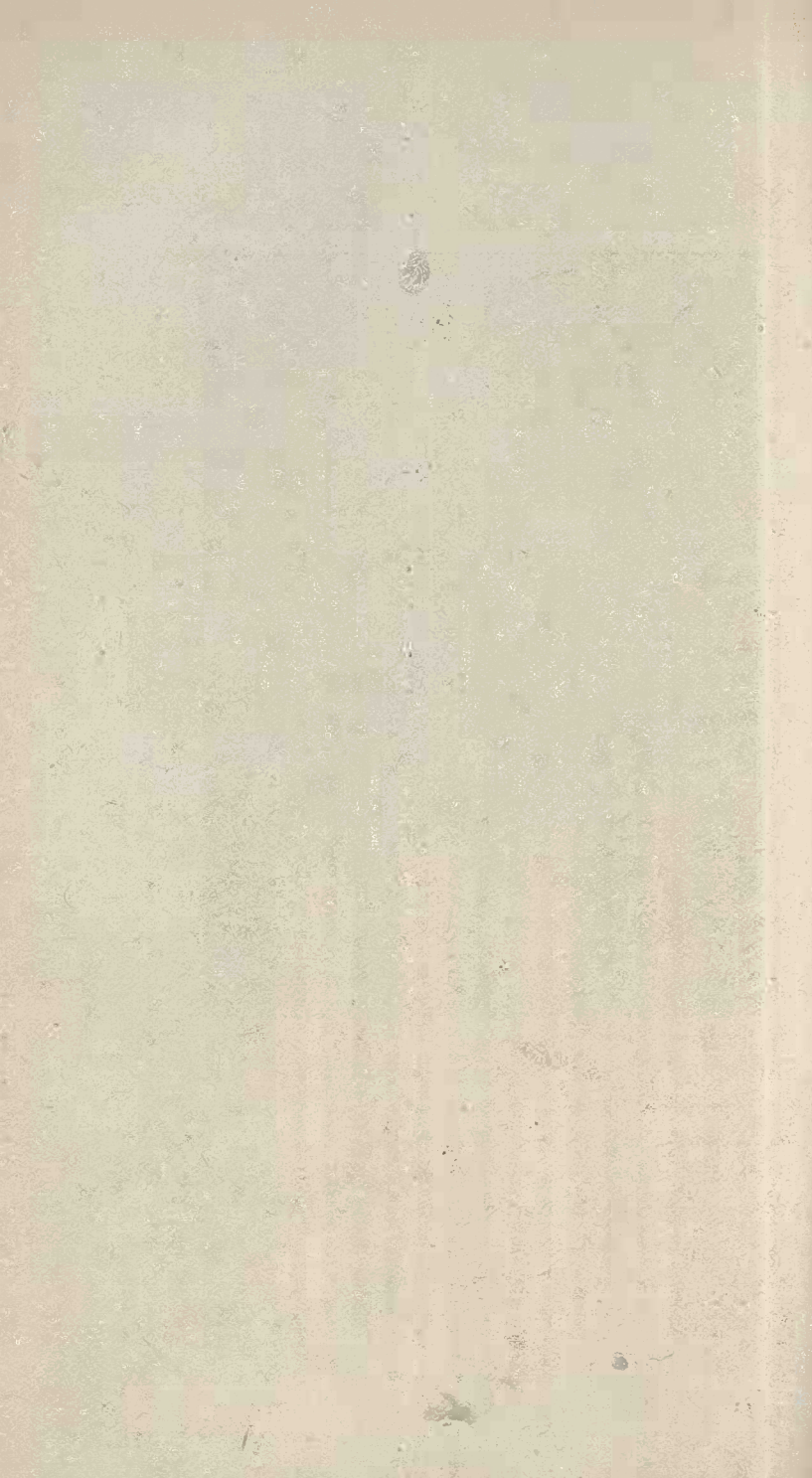
S'au văzut constituții peste măsură de reumatice mergând și ținându-se pe picioare, cu toatecă într'un chip șovăelnic și cam deabușilea, ba încă vreme îndelungată, în virtutea unui singur lucru: capul, anume, era sănătos. Dar cu așa cap al constituției franceze! Cum este regele Ludovic și cum nu poate să nu fie, cititorii știu mai de mult. Un rege care nu poate primi constituția, dar nici n'o respinge, care nu face nimic altceva decât să se întrebe silnic: Ce trebuie să fac? Un rege înconjurat de învălmășeli fără sfârșit și în mintea căruia nu se află nici un grăunte de rânduială. Rămășițele trufase și neînduplecate ale nobilimei războindu-se cu alde Barnave-Lameth, zmeriți și pocăiți, dar războindu-se în acele pături obscure de cărauși și de căruțași, de fanfaroni cu jumătate soldă din cafeneaua Valois, de fete în casă, de șoptitori la ureche, de persoane oficiale de jos. Intre timp patriotismul se uită la tot ce se petrece afară din ce în ce mai bănuitor: ce au să facă ei, în lupta asta? În cazul cel mai bun, să se împiedice unul pe altul și să producă zero. Bietul rege! Barnave și senatorul nostru Jaucourt vorbesc serios în cutare senz; Bertrand-Moleville și crainicii dela Coblenz vorbesc tot serios în celalt senz. Bietul căpșor al regelui se întoarce când într'o parte, când într'alta, dar nu rămâne fix nici într'o parte. Să lăsăm bunacuviință să întindă un vâl asupra-i. Arareori s'a văzut pe lume o mai tristă mizerie. Acest fapt neînsemnat nu aruncă oare cea mai jalnică lumină asupra multor altora? Regina se văicărește față de doamna Campan:

— Ce pot să fac? Când acești Barnave ne sfătesc să

*Ducele de Brunswick, comandantul suprem al
armatei Austriei și Prusiei, care urma să ocupe
Nord-Estul Franței și să înăbușe revoluția.
A fost însă învins și pus pe fugă de sanchiu-
lații lui Dumouriez și Rouget de l'Isle.*

săvârșim anume pas, care nu place nobilimei, atunci eu sunt supărată, nimeni nu vine la masa mea cu cărți de joc, regele se culcă singur.

În astfel de împrejurări nesigure, ce cată să facă un om? Se duce, fără doar și poate, la fund.

Regele primise această constituție, știind din capul locului, că ea nu va servi la nimic. El o studiază și-o pune în aplicare, cu speranța în primul rând că va fi găsită neaplicabilă. Corăbiile zac și putrezesc în port, ofițerii lor au plecat, armata e dezorganizată; hoții bat drumurile mari, cari se strică și nu se mai repară. Toate serviciile publice zac în paragină și în părăsire. Puterea executivă, guvernul, nu face nicio efortare, sau o efortare numai spre a da vina pe constituție. *Face pe mortul*. Care constituție, aplicată în felul acesta, ar putea să meargă? „Are să ajungă să dezguste poporul, așa va fi întra-devăr”, afară numai dacă nu veți ajunge voi întâi să dezgustați poporul. Acesta e scopul lui Bertrand de Moleville și al Majesetății Sale. Asta-i tot ce puteau ei zămisli mai bun.

Dar dacă, la urma urmei, acest plan, cel mai bun, se dovedește a fi prea greoiu, sau se dovedește că-i greșit? Prevăzând, pelângă altele, și asta, regina, învăluită în cea mai adâncă taină, scrie cifrat, de dimineață până seara, zi după zi, la Coblenz. Inginerul Goguelat, cel din noaptea pintenilor, pe care amnistia lui Lafayette l-a liberat din închisoare, încalecă și aleargă. Din când în când, la vreun prilej potrivit, o vizită regală se poate face la Sala de călărie; atunci o cuvântare regală călduroasă și încurajatoare (sinceră, fără îndoială, în acel moment) se poate rosti aici, iar senatorii aplaudă cu toții, mai mai să plângă. În acelaș timp Mallet du Pan, care

a încetat în văzul tuturor cu editura, duce în secret în străinătate o scrisoare a regelui, unde cere ajutor dela prinții streini. Nefericitule Ludovic, fă acest lucru, sau oricare altul, numai dacă ai fi în stare!

Lucrul, pe care-l făcea guvernul regelui, era să se poticniască zănată din contradicție în contradicție, amestecând focul cu apa și înconjurându-se singur cu fluerături și nouri de cenușe. Danton și patrioții nevoiași, coruptibili, sunt îmbuibați cu daruri în bani. Aceștia primesc să fie îmbuibați, se simt mai în apele lor cu asta, dar își văd de drum. Mai mult încă, guvernul s'a pus pe deasupra să închirieze aplauze, persoane cari să bată din palme. Șmecherul Rivarol are 1500 de oameni în solda regelui, cu prețul de aproximativ 10.000 de lire sterline pe lună. Ceeace el numește un stat-major de geniu; scriitori de articole, jurnaliști pentru afișe de lipit, 280 de bătători din palme, cu 3 șilingi pe zi. Un stat-major dintre cele mai ciudate câte au fost vreodată comandate de oameni. Rolurile jucate și condicile cu socoteli există și astăzi. Bertrand de Moleville însuși, socotindu-se oarecum cel mai meșter, se silește să umple galeriile Adunării legislative. Găsește golani cu chirie, să meargă acolo și să aplaude la un semnal dat. Ei își închipuie, că Pétion îi comandă. Un șiretlic, care n'a fost descoperit aproape o săptămână. Ceva foarte șmecher. Cași cum un om, văzând că ziua se apropie repede de asfințit, s'ar hotărî să întoarcă înapoi acele pendulei. Asta e un lucru cu putință, dar numai pentru el.

Aici cată să mai notăm o apariție neașteptată a lui Filip d'Orléans la curte: cea din urmă (a lui) la deșteptarea vreunui rege. Acum câteva luni în urmă, peste iarnă, d'Orléans fusese înaintat, de ochii

lumei, la acel vechiu rang de amiral, de atâta vreme râvnit, deși numai asupra unor corăbii cari putrezesc în port. Dorința însă i se împlinea prea târziu. Cu toate acestea, el vizitează pe Bertrand de Moleville, spre a-i aduce mulțumiri; mai mult încă, spre a declara, că ar voi bucuos să mulțumească în persoană Majestății Sale și că, în ciuda tuturor lucrurilor grozave, pe cari oamenii le-au spus și le-au cântat, dânsul e departe de-a fi dușmanul Majestății Sale. În fond, departe de tot! Bertrand transmite solia și pune la cale o întrevedere cu regele; aceasta are loc spre mulțumirea suveranului: d'Orléans pare sincer pocăit și hotărît să pornească pe o cale nouă. Și totuși Duminica viitoare ce vedem? „Duminica următoare — spune Bertrand — el veni la deșteptarea regelui. Curtenii însă, neștiind ce se petrecuse, cum și mulțimea regaliștilor, cari erau obișnuiți să se înfățișeze aici, îndeosebi într'o zi ca asta, spre a-și îndeplini datoria, îi făcură o primire dintre cele mai umilitoare. Ei se înghesuiră cu grămadă înjuru-i, căutând să-l calce pe bătăture ca din nebăgare de seamă, să-l îmbrâncească spre ușă și să nu-l lase să intre din nou. El o luă pe scară în jos, spre încăperile Majestății Sale regina, unde tacămurile erau puse. Indată ce el își arată chipul, murmure se înălțară din toate părțile: „Domnilor, luați seama la bucate”, cași cum el ar fi avut otravă în buzunar. Ocările, pe cari prezența lui le stârnea pretutindeni, îl siliră să se retragă, fără să fi dat ochi cu familia regală. Mulțimea s'a luat după el până la scara reginei. La coborâre primi în creștet un scuipat, cum și alte câteva pe haine. Ciuda și turbarea erau vizibil zugrăvite pe mutra lui”. Și într'adevăr cum ar fi putut fi altfel? El aruncă toate

în spinarea regelui și a reginei, cari habar n'aveau de nimic, ba încă au fost foarte supărați pentru asta. Și în chipul acesta el coboară din nou spre chaos. Bertrand era el însuși la castel în acea zi și a fost martor ocular la aceste lucruri

Cât pentru rest, preoții cari nu depusese jurământul, și acuma erau săcâiți, turbură și ei conștiința regelui. Prinții pribegi și nobilimea îl silesc să joace un joc dublu. De aici urmează *veto după veto*, în mijlocul indignării tot mai crescânde a norodului. Căci, precum am spus, patriotismul se uită la faptele din afară din ce în ce mai bănuitor. Vijelie în creștere, răbufneli peste răbufneli de indignare patriotică venite din afară; înăuntru un vârtej întunecat și neorganic de intrigi și negliobii. Prostii neorganice, dela cari ochii cată să se întoarcă. De Stael intrighează pentru galantul ei de Narbonne, spre a-l face ministru de războiu și nu se lasă, până nu-l face. Regele va fugi la Rouen, unde, împreună cu galantul de Narbonne, va modifica așa cum trebuie constituția. Acesta e acelaș zvăpăiat de Narbonne, care anul trecut cu ajutorul dragonilor săi a scăpat din încurcătură pe acele biete mătuși regale, fugare. Lumea spune, că de fapt el este fratele lor, sau chiar *ceva mai mult*, așa de scandalos este scandalul. Acuma el aleargă cu repeziciune cu doamna lui de Staël spre armată, spre orașele dela graniță. Trimițe de-acolo rapoarte de culoare trandafirie, nu tocmai vrednice de crezare. Perorează și gesticulează. Ajuns pe culme, se clatină o clipă, în văzul oamenilor, după aceea e răsturnat și se prăvale, iar valurile vremii îl mătură.

Deasemenea, frumoasa prințesă de Lamballe, prietena intimă a reginei, intrighează, spre necazul

patriotismului. Frumusețe nenorocită, pentruce a trebuit să te întorci din Anglia? Glasul ei subțirel, de argint, ce folos poate aduce în clocotul acesta al unui uragan negru, ce zguduie lumea și care o va repezi peste niște steiuri înfricoșate, pe ea, o biata pasăre plăpândă a paradisului? Lamballe și de Staël intrighează pe față, în parte sau împreună. Dar cine va putea să numere pe toți ceilalți, cari intrighează tot pe față și în nesfârșite feluri? Nu-i oare aici ceea ce am putea numi un „comitet austriac”, care se adună în taină la Tuileries, centrul unei nevăzute pânze de păianjăn anti-naționale, care, deoarece dormim înconjurați de mister, își întinde firile lui până la marginile pământului? Jurnalistul Carra are în această privință cea mai deplină siguranță: cât pentru patrioții de teapa lui Brissotin și pentru Franța în genere lucrul devine din ce în ce mai probabil.

O, cititorule, nu ți-i milă de această constituție? Înțepături reumatice îi chinuesc mădularele, iar hidropisia și aburii isteriei îi apasă creierul. O constituție învrăjbită cu sine însăși, care nu va merge niciodată; cel mult dacă se va urni din loc. Pentruce Drouet și procurorul Sausse n’au fost în paturile lor, în acea noapte fatală dela Varennes! Pentruce n’au lăsat ei, în numele cerului, berlina lui Korff să se ducă acolo, unde-i era indicat! Nesăbuieli fără nume, nepotriviri, poate chiar minuni, de cari lumea se’nfioară și astăzi, ar fi fost cruțate. Acuma vine al treilea lucru, care prevestește a rău despre mersul acestei constituții franceze: pe lângă poporul francez și regele Franței de data asta mai e și Europa întreagă coalizată împotriva-le. Acum a venit momentul să ne uităm și la acest fapt. Frumoasa Franță i-așa de strălucitoare, iar dejurîmprejur și

finjuru-i o noapte cețoasă, turbure! Alde Calonne și de Breteuil și-au luat zborul în depărtări și fâlfaie în întuneric, acoperind Europa c'o rețea de intrigi dela Turin până la Viena și până la Berlin, ba chiar până la depărtatul Petersburg în nordul cel frigos. Marele Burke și-a rădicat de mult vocea puternică, demonstrând cu elocvență, că a sosit sfârșitul unei epoci, ba chiar, după toate semnele, sfârșitul erei civilizate. Ii răspund o mulțime de inși: Camille Desmoulins, Cloutz oratorul umanității. Paine croitorul răzvrătit, cum și onorabilii apărători Gali ba din ținutul acesta, ba din celalt. Totuși, marele Burke rămâne fără răspuns. „Vremurile caveriei au apus și nu puteau decât să apună”, odată ce au dat la lumină acum epoca cea mai neîmblânzită a foamei. Destule altare, de speța lui Dubois-Rohan, prefăcându-se în cele de speța Gobel și Talleyrand, se îndreaptă printr'o rapidă transformare (s'o spunem oare?) spre adevărații lor proprietari. Vânatul francez și paznicii vânatului francez, s'au abătut asupra stâncilor dela Dover, cu țipete de jale. Cine ar putea deci să spue, că n'a venit sfârșitul multor lucruri? O tagmă de muritori s'a rădicat, iar aceasta crede că Adevărul nu este o speculă tipărită, ci un fapt practic, că libertatea și frăția sunt cu puțință pe pământul acesta, care e pururea presupus că e al diavolului și cată să-l moștenească șarlatanul cel mai meșter. Cine ar spune, că Biserica, statul, tronul și altarul nu sunt în primejdie, că însăși casa de fier sfântă, ultimul paladiu al unei omeniri istorice, n'ar putea să fie călcate mișelește în picioare, odată ce lacătele ei au fost desfăcute?

Biata Adunare constituantă poate lucra cu oricâtă delicatețe și diplomație ar vroi, să declare, că se

leapădă de orice amestec al ei la vecini, de cuceriri streine și așa mai departe. Dela început însă era de prevăzut acest lucru : că vechea Europă și Franța cea nouă *nu puteau* să trăiască împreună. O revoluție glorioasă, care a răsturnat închisori de stat și feudalismul, care a publicat în bubuitul tunurilor federației, în fața lumii întregi, că aparența nu este o realitate, cum ar putea să dăinuiască printre niște guverne, cari, dacă aparența nu este realitate, atunci sunt... cine știe ce sunt ? Ea va duce-o cu ele într'o ură de moarte, într'o încheștare și într'o luptă fără cruțare, nu în alt chip.

Drepturile omului, tipărite pe batiste de bumbac, în cele mai felurite dialecte ale graiului omenesc, au apărut la bâlciul din Frankfurt. Ce spunem noi, la bâlciul din Frankfurt ? Ele au trecut peste Eufrat și peste fabulosul Hidaspe, au străbătut dincolo de Urali, de Altai și de Himalaia, iar acum, scoase din tiparnițe de lemn, cu albabetul în colțuri, sunt mormăite și îngăimate până și în China și Japonia. Unde au să se oprească oare ? Kien-Lung adulmecă răul ; Dalai-Lama, care nu-i cel mai depărtat, își frământă haturile lui de aluat, în vederea păcii. Urăcioasă revoluție, pentru noi, ca noaptea însăși ! Puneți-vă dela sine în mișcare voi, apărători ai ordinii ! Ei se pun dela sine în mișcare : toți regii și regișorii, cu întregul lor tacâm spiritual și vremelnice, sunt în picioare. Sprâncenile lor se încruntă, amenințătoare. Trimișii diplomatici aleargă fuga ; soboare, divanuri tainice se adună, iar perucile înțelepte se frământă, primind povețile ce pot primi. Pamfletarii, la rându-le, cum am spus-o, pun mâna pe tocure, și de-o parte și de alta ; pumnii, zeloși, bocănesc în pupitrul amvonului. Și nu fără rezultat. Oare Birmingham,

cetatea fierului, n'a izbucnit, în Iulie trecut, fără ca el însuși să știe, apucat de turbare, de beție și de furia incendiului, țipând „Biserica și regele”? Iar Priestley al nostru și ceilalți, luând parte la un ospăț de ziua Bastiliei, nu s'au apucat de cea mai desmătată dinre nebunii? Un scandal, dacă te uiți la așa ceva! Și chiar în aceleași zile, dupăcum observăm, marii potentati, austriaci ca și prusieni, o porniau la drum spre Pilnitz în Saxonia; aici, la 27 August, păstrând pentru ei înșiși, după tratatul secret, ceea ce era de făcut sau nu, își publicară speranțele ca și amenințările lor, declarația lor fiind „cauza comună a tuturor regilor”.

Acolo, unde este gust de ceartă, se găsește și mijlocul. Cititorii noștri își amintesc de acea noapte de Rusalii, dela 4 August 1789., când feudalismul s'a prăbușit în câteva ceasuri. Adunarea națională, când a desființat feudalismul, a făgăduit că va acorda o compensație. Și s'a străduit s'o și dea. Totuși, împăratul Austriei răspunse, că prinții germani, în ce-i privește, nu pot să fie scoși din feudalitate, că ei au în Alsacia franceză posesiuni și drepturi feudale asigurate lor, pentru cari nicio compensație, oricare s'ar închipui, nu este deajuns. Astfel, această declarație a prinților deposedați este trimisă dela o curte la alta, ea îngrămădește în zilele acestea mormane de hârtii diplomatice, o plictiseală pentru lume. Kaunitz argumentează dela Viena, iar Delessart răspunde dela Paris, deși poate că nu destul de răspicat. Împăratul și prinții deposedați vor veni, de bună seamă, și-și vor lua compensația, atâta cât vor putea. Nu vom împărți Franța, așa cum am făcut cu Polonia și o facem și acum. O vom pacifica și ne vom răzbuna.

Dela miază-zi la miază-noapte. Căci în momentul de față este în joc „cauza comună a regilor”. Gustav al Suediei se declară cu jurământ cavalerul reginei Franței și ar fi luat comanda armatelor aliate, dacă nu l-ar fi împușcat mișelește Ankarström. Căci, într'adevăr, existau nemulțumiri mai aproape de el, în patrie. Austria și Prusia se întâlnesc la Pilnitz, toți oamenii așteaptă cu încordare. Un decret imperial pornește din Turin : va fi o consfătuire secretă la Viena. Caterina a Rusiei dă semne de aprobare; ea va trimite ajutor, când va fi gata. Bourbonul din Spania se mișcă și el, printre pernele lui. Dela el deasemenea, chiar delo el, vor veni ajutoare. Pitt cel subțirel, „ministrul pregătirilor”, privește într'un chip bănuitor din turnul lui de pază din Saint-James. Sfetnicii completează, alde Calonne se fâțâie în taină. Vai, sergenții umblă și forfotesc pe față prin tot felul de orașe ale Germaniei, cari au bâlciuri și recrutează viteji în zdrențe. Oriunde am vrea să ne uităm, un obscurantism de nemăsurat învăluie această frumoasă Franță, care totuși nu va fi acoperită de ei. Europa este la lucru ; spaimă după spaimă. Ce țipăt a fost la Pilnitz ! Rezultatul va fi : războiul.

Cu toate acestea, latura cea mai proastă a acestei afaceri este aceasta din urmă. Să-i spunem pe nume : pribegii din Coblenz. Atâtea mii se strâng aici în rânduri, cu o ură amară și cu amenințări: frații regelui, toți prinții de sânge, afară de păcătosul de d'Orléans: duelgiul nostru de Castries, elocventul nostru Cazalès, Malseigne cu capu-i de mops, Broglie zeul războiului. Nobili buni să toarcă lână, ofițeri dezonozați, toți cei cari pomiseră călare dincolo de Rin. D'Artois întâmpină cu o sărutare de bun venit pe stare-

țul Maury și-l strânge în public la pieptul său regal. Pribegii, zburând întruna peste graniță, când câte unul, când cu duiumul, cu diferite dispoziții : de frică, de îngâmfare, de furie și de speronță (dela acele prime zile cu Bastilia, când d'Artois a plecat „spre a face de rușine pe cetățenii Parisului”) se înmulțise până întratâta, încât să ajungă un fenomen pentru lumea întregă. Coblentz a devenit un mic Versailles extra-național, un Versailles peste hotare : zăzani, intrigi, favoritism, până și corupția, își fac aici, după câte se spune, de cap. Toate treburile de pe vremuri sunt reînviaste, pe o scară mai mică, de se- tea de răzbunare.

Entuziasmul, hrănit de credință, de ură, de speranță, se rădică până la un grad înalt, după cum putem auzi în orice tavernă din Coblentz, fie în vorbe, fie în cântece. Maury ia parte la un sfat secret, unde se hotărăsc multe. Un lucru înainte de toate : aici se ține listă de data pribegiei noastre, căci o lună mai curând, sau o lună mai târziu, hotărăște dreptul nostru, mai mare sau mai mic, la viitoare împărțire a prăzii. Insuși Cazalès, fiindcă vorbise odată, în chip întâmplător, în struna constituțională, a fost primit la început cu răceală. Așa de pure sunt principiile noastre !

La Liège se fabrică arme, iar din bâlciurile Germaniei o iau binișor încoace 3000 de cai. Se fac înrolări pentru cavalerie, precum și pentru pedestrimă „în haină albastră, jiletică roșie și pantaloni de dril”. Se ține o corespondență secretă în țară, dar pe față în străinătate : cu spionii aristocrați nemulțumiți, cu preoții îndărătnici, cu comitetul austriac dela Tullerii. Dezertorii sunt încurajați de agenți destoinici. Regimentul Royal-Allemand a plecat aproape în în-

tregime. Drumul lui, pentru mers și pentru împărțirea prăzii, este însemnat dinainte: acolo unde împăratul este deja gata. „Se spune, că au de gând să otrăvească izvoarele; dar, adaogă patriotismul care raportează aceste lucruri, ei nu vor otrăvi și izvoarele libertății”. Vorbă la care se aplaudă, iar noi, deasemenea, nu putem să nu aplaudăm. Pe lângă asta ei mai au fabrici de bancnote false, cu oameni cari umblă prin țară, punându-le în circulație și cheltuiindu-le. Noi denunțăm patriotismului din Adunarea legislativă pe unul dintre ei:” un om cu numele Lebrun, în vârstă cam de 30 de ani, cu păr bălaiu oclădăraie; are, de bună seamă, numai pentru așa împrejurare, un ochiu legat. Umblă într'o brișcă, trasă de un cal negru și nu-și părăsește niciodată hodoroaga lui”.

Nenorociți pribegi! Așa a fost ursita lor și a Franței. Ei habar n'au de atâtea fapte pe cari s'ar cuveni să le știe: de ei înșiși și de ce-i din juru-le. Un partid politic, care nu-și dă seama, *când este învins*, poate ajunge unul dintre lucrurile cele mai primejdioase, pentru el și pentru obște. Nimic nu va convinge pe oamenii aceștia, că ei nu sunt în stare să răstoarne revoluția franceză la întâia suflare a trâmbițelor lor de războiu, că această revoluție nu-i alta decât o fierbere la suprafață, de fanfaroni și de declamatori, cari la prima sclipire a săbiilor lor de cavaleri, la hârșăitul frânghiei din spânzurătoare, va intra singură în pământ și cu atât mai bine cu cât va fi mai adânc. Dar, vai, unde-i omul, care să se cunoască și să se măsoare pe sine, cum și lucrurile din juru-i? Altfel, unde ar mai fi râvna de a te lua la luptă cu alții? Niciodată, de când nația a fost ruptă în două, capetele acestea n'au putut crede, că

brațul unui golan are în el vreo putere. Așa, rupți în două, va fi prea târziu ca s'o creadă.

Am putea spune, fără nicio poxie împotriva acestor bieți frați, cari rătăcesc în toate părțile, că mai presus de toate celelalte greșeli cele ale nobililor pribegi lucrează în chip fatal asupra Franței. Ce-au putut ei să vadă, ce-au putut să înțeleagă ! La începutul lui 1789 îi înconjură o strălucire și o spaimă : pojarul castelelor, provocat de încăpățânarea lor vreme de luni de zile. După 4 August au luat-o la sănătoasa și au continuat mai departe, să închidă ochii asupra ce era de apărat și ce era de lăsat laoparte ca imposibil de susținut. Printre ei era pururia o ierarhie gradată de autorități, sau o aparență de așa ceva, care găsia crezare. Ei se aflau atunci la un loc, regele împreună cu norodul, strămutând și prefăcând *treptat*, din grad în grad, comanda unuia în ascultarea celuilalt și făcând totdeauna cu putință și comanda și supunerea. Dacă ei și-ar fi înțeles rolul lor și ce aveau de făcut atunci, această revoluție franceză, care înaintează mai departe cu explozii vreme de luni și ani, s'ar fi putut risipi dela sine în cursul câtorva generații și pentru multe lucruri s'ar fi putut prevedea o moarte liniștită, nu o agonie de moarte.

Oamenii aceștia însă erau mândri și trufași ; nu erau cumiști, ca să observe. Ei respingeau dela sine totul, într'o ură plină de dispreț, trăgeau spada și scoteau pumnalul. Franța nu mai are nicio ierarhie a autorităților, care să prefacă o comandă în ascultare. Ierarhia autorităților a trecut la dușmanii Franței. Ei fac apel cu glas tare la dușmanii Franței să intervină cu forța armată, iar aceștia n'au nevoie decât de un pretext ca s'o facă. Regii și împărații

invidioși trebuie să fi chibzuit mult timp, spre a pune la cale intervenția, totuși îngrijați și rușinoși totodată că intervin. Dar acuma frații regelui și toți nobilii francezi, dregătorii și autoritățile, cari sunt liberi să vorbiască (în vreme ce regele nu-i liber) nu ne îmbie cu pasiune, în numele dreptului și al forței? Inrolați la Coblenz, în număr dela 15 până la 20.000, ei așteaptă acolo, fluturându-și armele în strigătul „înainte! Înainte!”. Da, domnilor, veți porni-o înainte, spre-a împărți prada potrivit cu data pribegiei voastre.

Despre toate aceste lucruri biata noastră Adunare legislativă, cum și patrioții francezi, sunt înștiințați, când prin denunțurile prietenilor, când prin strigătele de triumf ale vrăjmașilor. Pamfletele lui Sulleau, din statul de geniu al lui Rivarol, umbliă peste tot, prevestind speranța supremă. Afișele cele mari ale lui Durosoy tapetează zidurile. „Cântecul Cocoșului” răsună ziua imitat de *Prietenul Cetățenilor* al lui Tallien. *Prietenul Regelui* al lui Royou e în măsură să arate, în cifre aritmetice exacte, contingentele de invazie ale diferiților potențați: în total 419.000 de ostași streini, împreună cu 15.000 de pribegi. Fără să mai punem la socoteală acele dezertări pe fiecă zi și pe fiecă oră, pe cari un tipograf cată să le înregistreze: companii întregi, până și regimente, cari trec granița cu flamurile desfășurate în strigătele: „Trăiască regele! Trăiască regina!”. Toate astea sunt gogoși și vânt. Pentru patriotism, totuși, nu sunt vânt, nici, vai, pentru Royou, în anume zi! Deaceea patriotismul poate încă să mai urle și să mai trănănească o bucată de vreme; zilele însă îi sunt numărâte. Europa vine asupră-i cu 419.000 de oameni

și cu cavaleria Franței. Putem să nădăjduim, că spânzurătorile au să-și capete prada.

6. — TĂLHARII ȘI JALES.

Vom avea, deci, războiu. Și în ce condiții! Cu o autoritate executivă, „care pretinde, într'adevăr cu părere de rău din ce în ce mai mică, acuma, că este moartă“, ba care aruncă până și priviri dornice înspre dușman. În așa condiții vom avea războiu.

Slujbași publici, vrednici la treabă, nu-i niciunui, afară doar de Rivarol cu statul lui major de geniu și cei 280 de aplaudatori. Serviciile publice sunt pustiite. Până și strângătorul de biruri și-a uitat iscusința. În cutare, sau cutare, autoritate provincială de gospodărie s'a găsit nimerit, să se păstreze acele biruri, pe care pot să le adune, spre a plăti dintre propriile lor cheltuieli pe cele de neînălăturat. Venitul nostru sunt bumășcile: tipărire peste tipărire de hârtie-monedă. Dar armata noastră? Cele 3 mari armate ale lui Rochambeau, a lui Lückner și a lui Lafayette? Costelive, desnădăjduitor de subțirele sunt aceste 3 mărețe oștiri cari păzesc hotarele: 3 cărduri de cocori, cu gâtul lung, ca pe vremea năpârlitului. Prăpădite, neascultătoare, dezorganizate; cari n'au văzut niciodată focul și ale căror generali și foști ofițeri au trecut peste Rin. Ministrul de războiu Narbonne, cel cu rapoartele de culoare trandafirie, cere recrutări de soldați, echipamente, bani, veșnic bani și amenință, de când vede că nu le poate căpăta, să-și tragă sabia, care-i aparține numai lui și să plece să-și apere țara.

Întrebarea întrebărilor este: Ce-i de făcut? Oare vom trage dintr'odată sabia, cu acea sfidare desperată pe care uneori soarta o favorizează, în fața aces-

tei lumi de pribegi și de obscuranțiști, cari dau năvală asupra-ne, sau să așteptăm, să târăgănim lucrurile, să facem pe diplomații, până când, dacă se va putea, mijloacele noastre se vor mai îmbunătăți un pic? Dar, iarăși, mijloacele noastre merg oare spre îmbunătățire, ori au pornit-o pe calea cealaltă? (Greu de spus. Cei mai destoinici patrioți sunt împărțiți pe tărâmul acesta. Brissot și cu ciracii lui, sau Girondinii, din Adunarea legislativă, țipă sus și tare pentru planul dintâi, pentru sfidare. Dintre Jacobini Robespierre pledează tot atât de tare pentru planul celalt, cu târăgănarea, cu tăgăduieli, ba chiar cu imputări reciproce, spre necazul Mamei patriotismului. Să ne gândim, deasemenea, cât de zbuclumate trebuie să fi fost ospețele la doamna d'Udon, în piața Vendôme! Alarma era mare la toți oamenii. Puneți umărul, patrioților! Sau, cel puțin, împăcați-vă, căci cearta de față ne apasă. Gerul nu se potolise cu totul, când în „acel apartament destul de elegant din castelul din Niort“ sosi o scrisoare: generalul Dumouriez e în drum spre Paris. Asta o scrie ministrul de războiu Narbonne. Generalul ne va da sfaturi în privința multor lucruri. În luna Februarie 1792 prietenii lui Brissotin urează bun venit lui Dumouriez al lor, care seamănă cu adevărat cu Ulisse din vechime într'un costum modern: sprinten, mlădios, șmecher, omul cu multe păreri, de neînlocuit.

Rugăm pe cititori să-și închipuie această frumoasă Franță c'o întreagă Europă de dușmani, cari o împresoară; Europa se rostogolește asupra-i, neagră de furie, gata să zbuclumască în fulgerele roșii ale războiului; frumoasa Franță s'a legat singură de mâini și de picioare în cutele încurcate ale acestui vestmânt

social, sau constituție, pe care ei au croit-o pentru dânsa. O Franță, care nu poate umbla în așa constituție! Iar pe deasupra, foametea, comploturile aristocraților și preoții îndărătnici caterisiți, apoi omul „cu numele de Lebrun, mânându-și brișca lui neagră, în văzul lumii“, precum și inginerul Goguelat, mult mai înfricoșat așa nevăzut cum e, încălcând și alergând cu scrisorile cifrate ale reginei.

Preoții caterisiți stârnesc noi turburări, în Maine și în Loara. Dar nici Vendeea, nici Cathelineau boccegiul de lână, n'au încetat de-a mormăi și de a mârâi. Ba, mai mult, să ne mai uităm odată la tabăra din Jalès. De câte ori această tabără dușmană, reală dar și închipuită, a fost socotită ca dispărută! Acum aproape 2 ani se mistuise ca o umbră; iată că din nou crește și strălucește în sufletele rătăcite ale patrioților. De data asta, dacă patriotismul ar ști-o unul dintre cele mai uimitoare produse ale naturei, lucrând însă cu artă. Nobilii regaliști adună, sub un pretext sau altul, pe locuitorii simpli din munții Ceveni, oameni nu tocmai neștiutori de revoltă, cu inima gata de luptă, dacă bieteze lor capete ar putea fi convinse. Nobilii regaliști îi dăscălesc, atingând în prima linie coarda religioasă. „Adevărații preoți sunt maltratați, falșii patrioți ocrotiți, protestanții (odinicară supuși la dragonade) acuma triumfă, iar lucrurile sfinte sunt aruncate la câini“. Cu de astea fac ei să iasă grohăituri aspre din gâtlejurile acestor evlavioși munteni. „Oare nu vom dovedi ce suntem, noi suflete viteze ale Cevenilor? Nu vom alerga într'ajutor? Pentru sfânta noastră religie, pentru datoria noastră față de Dumnezeu și de rege?“ — Ba da, ba da! răspund de pretutindeni aceste inimi viteze.

Așa dar sunt și multe lucruri bune în revoluție !

Și astfel chestiunea asta, s'o poleim noi cât am vrea, numai cât se va învârti pe osia ei, dar nu se va urni din loc, ci va rămâne numai ceva teatral.

Totuși, sporii-vă lingușirile, cântați tot mai repede și mai repede din harpă, voi nobili regaliști. Cu o sfortare năprasnică ați putea să izbutiți. În luna viitoare, Iunie, această tabără din Jalès are să pășiască înainte, ca și cum din ceva teatral devine reală. Cu o putere de 2000 de inși, dar cu lauda că sunt 70.000. Ceva foarte ciudat de văzut ! Cu flamurile în vânt, cu baionetele la armă, cu proclamația războiului civil și cu comisiunea din Artois. Să privim cum un oarecare Rebecqui, sau alt patriot cu sufletul tot așa de înflăcărat, să privim cum un locotenent-colonel Aubry, dacă Rebecqui este ocupat aiurea, își scoate într'o clipită gărzile civice, îi împrăștie și-l desființează, făcând vechiul castel una cu pământul, încât, dacă e cu puțință, să nu mai auzim de dânsul.

În lunile Februarie și Marte spaima, după câte se spune, ajunsese în deosebi prin satele Franței la gradul cel mai înalt, nu departe de nebunie. Prin orașe și sate umblă zvonuri de războiu, de măceluri, că Austriacii și aristocrații, dar mai presus de toate *tâlharii* sunt coala, prin împrejurimi. Oamenii își părăsesc casele și bordeiele, aleargă dezmetici, zbirând, cu neveste și copii, fără să știe încotro. O așa groază, spun martorii oculari, nu mai năpădisese niciodată un popor, nici nu va mai năpădi din nou, chiar în epoca așa numită într'adins a Teroarei. Ținutul Loarei și toată provincia din centru și din Sud-Est, se rădică furioasă, ca un singur om, parcă străbătută de un curent electric. Căci într'adevăr grânele

se fac din ce în ce mai rare. „Norodul baricadează intrările oraşelor, îngrămădeşte bolovani în caturile de sus, femeile pregătesc apă clocotită, aşteptându-se la un atac din moment în moment. La ţară clopotul de alarmă sună fără încetare, cete de ţărani, stârniţi de dangătul lor, cutreeră drumurile mari, căutând un duşman închipuit. Cei mai mulţi sunt înarmaţi cu coase, înfipite în prăjini. Sosiţi la barierele oraşelor, ca nişte cete de sălbatici, sunt luaţi ei înşişi uneori drept tâlhari“.

Astfel se prăvăleşte vechea Franţă. Se prăvăleşte la vale. Cum va fi sfârşitul, nu ştie niciun muritor, dar că sfârşitul e aproape, toţi muritorii pot să-şi dea seama.

7. — CONSTITUŢIA NU VA MERGE.

La toate acestea biata noastră Adunare legislativă, legată de mâini de-o constituţie care nu merge, nu poate opune nimic, drept remediu, decât doar zburcări de elocvenţă parlamentară. Acolo ei continua să discute, să denunţe, să ocărăscă. Un chaos care se prăvăleşte cu zgomot şi se sfâşie pe sine însuşi.

Dar cele 2.000 şi câteva decrete ale ei? Cititorule, din fericire acestea nu ne privesc, nici pe mine, nici pe tine. Simple decrete de ocazie, nesăbuite sau nu, îndestulătoare pentru ziua aceea, când s'a ivit răul. Dintre aceste 2000 n'au rămas în picioare nici jumătate şi chiar acestea sunt lovite, cele mai multe, de stârpiciune încă din germen de *veto* regal, ceea ce va fi, poate, de folos, sau nu. La 17 Ianuarie Adunarea legislativă pentru anume motiv îşi ţine Inalta Curte afară, la Orléans. Ideea îi fusese insuflată de Adunarea Constituantă din Maiu anul trecut, dar re-

alitatea este asta: e o curte pentru procesele de ofense publice. Această curte nu va duce lipsă de lucru. Pe deasupra se decretase, că întru acest scop nu era nevoie de aprobarea regală, prin urmare aici nu se încăpea vreun *veto*. Preoții, deasemenea, acum se pot însura, ba încă din Octombrie trecut. Un preot patriot, mai îndrăzneț, împinsese cutezanța până acolo, încât să se însoare chiar atunci și socotind, că asta nu-i deajuns, veni în fața tribunalului cu proaspăta-i soție, pentruca toată lumea să-i țină isonul la luna de miere și să dobândiască o lege în privința asta.

Mai puțin glumețe sunt legile împotriva preoților îndărătnici, dar, de altă parte, nu mai puțin trebuitoare. Decrete privind pe preoți și decrete privind pe pribegi. Aicia sunt două serii scurte de decrete, zămislite după dezbateri fără sfârșit, apoi desființate prin *veto*. Ceeace ne privește acum cu deosebire. Căci o augustă Adunare legislativă are nevoie să ingenunchie pe acești încăpățânați, clerici sau mirenii și să-i constrângă la supunere. Totuși, privește, ori încotro se întoarce șurubul nostru legislativ și vroeste să strângă în clește, ba chiar să-i zdrobiască pe acești încăpățânați, până ce vor închina steagul, *veto* regal se interpune și paralizează totul, ca prin vrăjitorie, iar cleștele nostru, care deabia se deschisese, în loc să striviască, nici nu se mișcă.

Intr'adevăr, un jalnic teanc de decrete, o pereche de teancuri, paralizate prin *veto*! Mai întâi, la data de 28 Octombrie 1791, avem o proclamație a Adunării legislative, publicată de pristavi și de lipitori de afișe, invitând pe „Domnul”, fratele regelui, să se întoarcă în termen de 2 luni, sub amenințare de pedeapsă. La această invitație „Domnul” nu răspunde nimic, sau, de fapt, dă un răspuns în bătaie de joc

prin ziare, invitând augusta Adunare „să-și vie în minți, în termen de 2 luni, sub amenințare de pedeapsă“. După care Adunarea legislativă cată să ia măsuri mai severe. Așa încât, la 9 Noembrie, declarăm, că „toți pribegii sunt bănuți de uneltiri” și în scurt, puși afară din lege, dacă nu se întorc până în ziua de anul nou. Va spune oare regele și acum *veto*? Că un impozit întreit va lovi proprietățile acestor oameni, sau că moșiile lor vor fi puse sub sechestru, asta se înțelege dela sine. Dar, mai întâi, cum în ziua de anul nou niciunul dintre acești inși nu s'a întors, noi declarăm cu o nouă hotărîre, peste vreo 15 zile, că „Domnul“ e decăzut, și-a pierdut dreptul la o întâmplătoare moștenire a coroanei. Mai mult încă, prințul Condé, Calonne și cogeamite listă de alte persoane sunt învinuite de înaltă trădare, urmând a fi judecate de înalta noastră Curte din Orléans: *Veto*! După aceea, ca și împotriva preoților cari nu depusese jurământul: în Noembrie trecut se decretase, că li se confiscă veniturile, la care aveau drept, că vor fi puși sub supraveghere și, dacă va fi nevoie, surghiuniți. *Veto*! Vine la rând o serie de măsuri și mai aspre. Dar și la acestea răspunsul va fi *veto*.

Veto după *veto*! Cleștele nostru e paralizat. Atât zeii cât și oamenii, pot să vadă, că Adunarea legislativă este într'o poziție falsă. Dar, vai, cine-i oare într'una adevărată?

Unele voci murmură depe acuma pentru „o Convenție națională“. Această biată Adunare legislativă, imboldită să lucreze și strânsă în pînteni de întreaga Franță și de-o Europă întreagă, nu poate face nimic. Nu e în stare decât să ocărăscă și să peroreze, să facă propuneri furtunoase, dar propuneri pentru

cari nu există nici o cale. Totul e numai fierbere, tăărăboiu și o furie întunecată !

Ce scenă în sala Adunării naționale ! Președintele își sună clopoțelul, fără a fi auzit, sau, ca semn al unei desperări extreme, își dă o bleandă în pălărie. Tămbălăul se pctolește timp de 20 de minute, apoi unul sau altul dintre membrii mai gălăgioși sunt trimiși la închisoarea Stăreția pentru 3 zile. Persoanele suspecte cată să fie citate la tribunai și suse la interogator. Bătrânul domn de Sombreuil dela *Invalizi* urmează să dea socoteală despre el însuși și pentruce lasă porțile deschise. Din fabrica de porțelanuri dela Sèvres se înalță o fumăraie neobișnuită. semn de conspirație. Lucrătorii explică lucrul : sunt *Memoriile* lipitorului de afișe Lamotte, cumpărate de Majestatea Sa regina și pe cari ei se trudesă să le distrugă prin foc. Ele, totuși, circulă și astăzi și pot fi citite.

Pe lângă asta se pare, că ducele de Brissac și garăa constituțională a regelui fabrică în secret cartușe în pimniță. O țagmă de regaliști, și curați și necurați, cei mai mulți dintre ei niște tâlhari de meserie, pescuiți prin casele de joc de cărți și prin taverne. În total 6000 în loc de 1800. Ei, se vede bine, de câte ori intrăm în castel se uită urât la noi. Intre timp de Brissac și garda regală sunt trimiși la vatră, după discuții nesfârșite. Și sunt trimiși la vatră, în realitate, abia după 2 luni de existență, căci n'au apucat pe picioare nici măcar luna Marte din anul acesta. Astfel se termină în scurt timp noua casă militară, de tip constituțional, a regelui. El urmează a fi păzit acuma numai de Elvețieni și de garda civică, în albastru. Aceasta pare a fi soarta lucrurilor constituționale. Noua Casă Civilă, de tip constituțional,

n'ar fi luat ființă niciodată, dacă Barnave n'ar fi pus umărul din rășputeri. Bătrânele ducese, cari n'au pribegit, îi dau cu tifla și stau la oparte. Una peste alta, Majestatea Sa regina crede, că nu merită atâta osteneală, căci în curând nobilimea are să se întoarcă înapoi, în triumf.

Acuma, uitându-ne iarăși în sala Adunării naționale și la scenele de acolo, priviți la episcopul Torné, prelat constituțional, de-o moralitate nu tocmai severă, cum cere, „să se desființeze uniformele religioase și celelalte caraghiozități”. Episcopul Torné se încălzește, se aprinde, iar la urmă își desface crucea pontificală și-o aruncă pe masă cât colo, cu indignare, ca pe-un zălog, sau ca un rămășag. Această cruce este, în orice caz, la moment acoperită de crucea lui Fauchet Te-Deum, apoi de alte cruci și însemne, până când toți se despoaie până la unul. Cutare senator clerical își scoate tichia depe cap, cutare altul guleru-i brodat, de frică să nu se întoarcă împotriva-le fanatismul patriotic.

Aici mișcarea e foarte vie; pe lângă asta, învălmășită, nesubstanțială, încât am putea-o numi aproape o fantomă: palidă, întunecată, zadarnică, la fel cu împărăția lui Pluton. Zvăpăiatul Linguet chircit într'atâta încât a ajuns pentru noi un fel de vedenie, pledează aici anume cauză a lui, în mijlocul unui tărașoiu și-a unor întreruperi, cari depășesc răbdarea omenească. Atunci omulețul nostru, iute la mânie, își rupe hârtiile în bucăți și se retrage furios. Mai mult decât atâta: până și unii onorabili membri își vor face hârtiile praf, într'un moment de fierbere, ca Merlin din Thionville, care-și sfâșie dosarele, zbirând: „Așadar, poporul nu poate fi izbăvit *prin voi!*”. Nu lipsesc, apoi, nici delegațiile. Mai întâi,

delegații ale secțiilor, îndeobște cu plângeri și denunțuri, pururia însă cu clocote de sentimente patriotice. Delegații ale femeilor, cari pledează să li se îngăduie și lor să puie mâna pe sulii și să facă muștru pe Câmpul lui Marte. Pentruce nu, amazoanelor, dacă aveți chef de asta ? Apoi, cu acest prilej, după ce și-au spus păsul și au căpătat răspuns, ele defilează prin sală, cântând *Ça ira*. Sau, mai degrabă, dau năvală și se învârtesc prin sală, dansând între timp hora patriotică, noua noastră carmagnolă, cu alte cuvinte dansul războinic à la Pirus, sau dansul libertății. Patriotul Huguenin, fost avocat, fost carabinieri, fost ipistat de barieră, sosește aici ca deputat, cu mahalaua Sf. Anton după dânsul, spre a denunța antipatriotismul, foametea, furătura și pe mâncătorii de oameni ; el întreabă augusta Adunare, dacă „nu-i în sufletele voastre un clopot de alarmă împotriva acestor mâncători de oameni ?“

Dar mai presus de orice lucru, căci asta-i o îndeletnicire continuă, Adunarea Legislativă se ține să muște pe miniștrii regelui. Despre acești miniștri ai Majestății Sale n'am spus până acum nimic și nici nu vom spune, de aici încolo. Mai mult niște fantome și ei ! Necăjiți, fără nicio stabilitate ! Niciunul dintre ei, cel puțin de când Montmorin și-a luat tălpășița, nu are mai mult de zece zile de serviciu și asta pentru cel mai vechiu din divanul regelui. Feuilanții constituționali, ca respectabilul nostru Cahier de Gerville, ca respectabilul și nefericitul nostru Delessartes, său constituționalii regaliști, ca Montmorin, cel din urmă prieten al lui Necker, sau aristocrați, ca Bertrand de Moleville, toți dispar ca niște vedenii în uriașa învălmășeală, care clocotește molcom ; biete umbre, alungate de niște vânturi furioase, fără nicio

putere, fără nicio idee, încât memoria oamenilor n'are nevoie să se împovăreze cu ele.

De câte ori, cum am spus-o, acești bieți miniștri ai regelui au fost chemați la judecată, spre a fi supuși la interogator, struniți, ba chiar amenințați, aproape maltratați! Ei răspund aceea ce e în stare prefăcătoria cea mai isteată și limba cea mai ascuțită. Dar biata Adunare legislativă nu știe ce să facă cu ei. Un singur lucru este limpede: că o Europă dușmană ne înconjoară și că Franța (care acuma, debunăseamă, nu-i încă moartă) nu poate merge. Luați seama, voi miniștrilor! Vicleanul Guadet vă sfârtică, iute, cu întrebări încrucișate, cu încheieri advocățești neașteptate. Furtuna, care dormitează în sufletul lui Vergniaud, se poate dezlănțui. Brissot cel fără astâmpăr dă la iveală rapoarte și acuzații, de-o logică deși cam subțire dar fără sfârșit. Omul e acuma ajuns pe culme. Condorcet ticluște cu condeiul lui ager un „Apel al Adunării Legislative către poporul francez“. Aprigul Max Isnard, care, dealtminteri, „nu va duce focul și sabia la acești dușmani din Europa, ci libertatea“, este de părere să declare, „că socotim răspunzători pe acești miniștri“, iar prin răspundere înțelegem moartea“.

Căci, într'adevăr, situația devine serioasă: vremea ne strânge cu ușa, iar trădătorii sunt colea. Bertrand de Moleville, aristocratul cunoscut, are o limbă de miere, dar în sinea lui turbează. Cum îi zboară gata de pe buze răspunsurile și explicațiile, iezuitice și bine ticluite pentru urechi! Dar poate că isprava cea mai de seamă s'a întâmplat atunci, când Bertrand a dat un răspuns, care a fost întâmpinat prost. Augusta Adunare de abia începuse să discute, ce era de făcut cu dânșul, când sala se umplu de fum. Un

fum des și acru. Nu se mai încăpea oratorie, ci numai gâfâieli și strănuturi. Ceva fără leac, așa încât augusta Adunare a trebuit să se amâie. O minune? O minune cu tâlc? Nimeni nu știe. Atâta pare să se știe, că omul, însărcinat cu cuptorul, fusese numit de Bertrand, ori de vreunul dintre ciracii lui. O, învălășită și întunecată împărăție a lui Pluton, cu chinurile lui Tantal și ale lui Ixion, cu valuri de flacări furioase și cu acele fluvii botezate ale plângerii, pentru ce nu aveți voi și un râu Lete, ca toate acestea să poată avea un capăt?

8. — JACOBINII.

Totuși, patriotismul să nu dispereze. N'avem oare, cel puțin în Paris, pe virtuosul Pétion și-o întreagă primărie numai din patrioți? Virtuosul Petion, este, din Noembrie, părintele comunei. La ședințele consiliului publicul poate să privească (deoarece acuma publicul este admis) pe vajnicul Danton, pe zăbavnicul epigramist Manuel, un nepocăit aprig ca Billaud-Varennes, de obârșie iezuitică, un Tallien, editorul destoinic, nimic însăfârșit decât patrioți, și mai buni și mai răi. Așa au decurs alegerile din Noembrie, spre bucuria mai tuturor cetățenilor. Pe deasupra, curtea însăși a dat sprijin mai mult lui Pétion decât lui Lafayette. În chipul acesta Bailly și cu Feuillantii lui, cari de mult timp erau în declin, ca Luna, trebuiră atunci să se retragă și să dispară, după ce făcuseră o jalnică declarație de supunere. Sau, de fapt, și mai rău: se mistuiră într'o lumină pe jumătate, tristă, schimonosiți de umbra acelei flamuri roșii a lor și de amara amintire de pe Câmpul lui Marte. Ce repede e mersul lucrurilor și al oamenilor! Oare

Lafayette nu cată acuma, ca în ziua aceea a Federației, când era în culmea gloriei, să-și depună cu hotărâre sabia pe altarul Patriei și să jure, în văzul tuturor? Ah, nu! E în declin, la apusul lui din ceasul acela și acuma fâlfâie, prăpădit, pe marginea orizontului, comandând una din acele trei armate de cocori, cari năpârlesc, într'un chip forte suspect, nefolositor și neplăcut.

Dar, în cazul cel mai rău, patriotismul, tare de câteva mii de inși în această capitală a lumii, nu se poate oare susține el singur? N'are puterea în mână, n'are sulți? Făuritul sulțelor, care nu fusese oprit nici de primarul Bailly, acuma e chiar consfințit de părintele comunei Pétion, consfințit până și de Adunarea legislativă. Și cum n'ar fi fost, când așa numita gardă constituțională a regelui se puse să fabrice în taină cartușe? Ceva schimbări sunt trebuitoare chiar și în garda civică: acel întreg stat-major de aristocrați Feuillanți ai gărzii urmează să fie trimis la vatră. Deasemenea, în vremuri ca acestea cată de bună seamă să intre în rândurile gărzii și cetățeni fără uniformă, sulța alături de pușcă. Cetățenii, și activi și pasivi, cari vor să lupte pentru noi, sunt bine veniți, și unii și alții. O, prietenilor patrioți, fără în-doială că da. Mai mult decât atâta: adevărul este că patriotismul, oricât ar fi de înzorzonat cu broderii albe, oricât de logic și de respectabil, urmează ori să se sprijine dela sine și din toată inima pe calicime, oricât este de neagră și de nepătruns, ori, dacă nu, să dispară în hăuri, în chipul cel mai groaznic. Altfel unii vor cârni din nas, vor pufăi laolaltă și vor disprețui calicimea; alții se vor sprijini din tot sufletul pe dânsa, după cum vor fi și alții, cari se vor sprijini pe ea, cum am spune, numai de mântuială. Trei soiuri

de oameni, fiecare soi cu o soartă corespunzătoare.

Din acest punct de vedere, totuși, n'avem oare în momentul de față un aliat de bună voie, mai strășnic decât toți ceilalți, anume foamea? Foametea! Ce spajmă nebună aleargă împreună cu dânsa și câte alte mizerii poate aduce cu sine! Căci sanchiulotismul prinde puteri din ceea ce toate celelalte lucruri mor. Netotul de Pierre Baille a făcut aproape o epigramă, deși fără să-și dea seama, iar lumea patrioților are să rădă nu de ea ci de el, când a scris: **Toate merg bine aici, pâinea lipsește.**

Dar nici patriotismul, dacă vrei să știți, nu poate merge fără constituția lui, nici neputinciosul său parlament, sau să-l numim sinodul ecumenic, adunarea generală a bisericilor lui Jean-Jacques Rousseau. Tot așa Societatea-mamă, ea mai ales. Societatea-mamă cu cele 300 de fete ale ei, cari s'au făcut mari, cu cele pe cari le-am putea numi micile ei nepoate, cari încearcă să umble pe picioare, în fiecare sat din Franța și cari se numără, după socoteala lui Burke, la peste 100.000. Aceasta este adevărata constituție, croită nu de 1200 de auguști senatori, ci de natura însăși și care a crescut, fără a-și da seama, din nevoile și din străduințele acestor 25 de milioane de inși. Articolele de căpetenie sunt înșiși Jacobinii noștri: ei pun la cale dezbaterile pentru Adunarea legislativă; ei discută și pacea și războiul, ei stabilesc mai dinainte ce are de făcut Adunarea legislativă, spre marele scandal al filozofilor și al majorității istoricilor, cari socotesc acest lucru drept firesc, dar nu cuminte. O putere, care să guverneze, trebuie să existe; celelalte puteri ale voastre sunt aici doar cu numele. Puterea aceasta e a lor.

Societatea-mamă este puternică. Ea s'a bucurat

de onoarea, de a fi fost denunțată de Austriacul Kautitz și pentru asta e și mai scumpă tuturor patrioților. Printr'un noroc, sau printr'o faptă de vitejie, ea a desființat Feuillantismul însuși, sau cel puțin clubul Feuillantilor. Acesta își ținea capul țanțoș odinioară: la 18 Februarie însă ea avu mulțumirea să-l vadă doborât, nimicit. Patrioții o porniseră într'acolo, cu tărăboiu, spre a-și bate joc de necazul lui. Societatea-mună s'a lățit în localitate, cuprinzând acuma întregul naos al bisericii. Să aruncăm o privire înăuntru, împreună cu vrednicul Toulangeon, vechiul nostru prieten, fostul constituant, care din fericire are ochi cari văd: „Naosul bisericii Jacobinilor — spune el — e transformat într'un circ uriaș, ale cărui scaune se urcă în cerc, ea într'un amfiteatru, până la bârnela acoperișului în formă de cupolă. O piramidă înaltă, de marmoră neagră, sprijinită pe unul dintre ziduri și care fusese la început un monument funerar, a rămas singură în picioare, iar acuma servește drept spate pentru biroul dregătorilor Camerei. Aici, pe o platformă înaltă iau loc președintele și secretarii. Îndărătul lor și deasupra-le busturile albe ale lui Mirabeau, Franklin și a multor alora, ba până și a lui Marat. În față se află tribuna, rădicată până la jumătatea înălțimei dintre dușumea și bârnela cupolei, așa încât glasul oratorului să poată fi în centru. Din punctul acesta tună vocile, cari vor zgudui Europa. Jos, în tăcere, se făuresc trăsnetele și fitilurile pentru incendiu. Când pătrunzi în acest circ uriaș, unde totul este gigantic și peste măsură, sufletul nu-și poate stăpâni o tresărire de groază, dar și de uimire. Inchipuirea ne redeșteaptă acele temple înfricoșate din trecut, pe cari poezia le hărăzise zeităților răzbunătoare”.

În acest amfiteatru al Jacobinilor au loc și scene pentru cari Istoria găsește timp. Flamurile celor 3 popoare libere din Univers, flamurile surori ale Americii, Angliei și Franței au fost ținute aici alături, de o delegație din Londra, dintre liberali și din ai clubului lor deoparte, iar de alta de tinere cetățence franceze. Femei patrioate frumoase și cu limba ca mierea, cari trimit dincolo solemn salutări și frăție, precum și un tricolor brodat cu acul de mâinile lor, iar la urmă un spic de grâu.

În acest timp cupola răsună de strigătele, scoase din toate piepturile: **Trăiască cele trei popoare libere!** O scenă dintre cele mai dramatice. Domnișoara Théroigne dă seamă, dela acea tribună înaltă, de prigonirile suferite în Austria. Ea vine sprijinită pe brațul lui Joseph Chénier, a poetului Chénier, spre a cere libertatea pentru acei nenorociți de Elvețieni din regimentul Château-Vieux. Aveți speranță, voi cei 40 de Elvețieni, trageți la vâsle acolo, în apele portului Brest. Nu sunteți uitați.

Dela aceeași tribună perorează și deputatul Brissot. Desmoulins, răutăciosul nostru de Camil, întrerupe de jos bine auzit cu un „Nemernic!”. Aici răsună deasemenea, deși mai adesea la Cordelieri, glasul de leu al lui Danton. Morocănosul Billaud-Varennes e și el de față. Collot d'Herbois pledează pentru cei 40 de Elvețieni, punând o pasiune pentru nimicuri. Sentențiosul Manuel își încheie cuvântarea cu această vorbă energică: „Un ministru trebuie să piară!”, la care amfiteatrul răspunde: „Toți! Toți!”. Dar preotul principal și oratorul acestui lăcaș este, cum am mai spus, Robespierre, omul incoruptibil, zeamă-lungă. Ce spirit de patriotism sălășluia în oamenii din aceste vremuri un singur fapt, după părerea noastră, are

să-l pună în lumină: că 1.500 de făpturi omenești rabdă în liniște oratoria lui Robespierre, fără a fi obligați la așa ceva, ba mai mult, îl ascultă și noaptea, ceas după ceas, ba-l și aplaudă și cască gura la el, parcă ar fi cuvântul dătător de viață. Arareori un individ mai nesuferit, s'ar căveni să spunem, a deschis pliscul la vreo tribună. Înăcrit, pe veci neputincios, peltea, terci, sterp ca vântul harmatan al pustiului. În cuvântări fără capăt, serioase dar fără miez, el pledează în contra războiului imediat, în contra tichiilor roșii, în contra a o mulțime de lucruri. El este Trismegistus și Dalai-Lama pentru oamenii patrioți. Totuși, un omuleț cu glasul țipător, dar cu ochi fini, cu o frunte lată arcuindu-se frumos, se scoală cu respect, spre a-l contrazice. Acesta e, spun reporterii dela ziare, d-l Louvet, autorul fermecătorului roman Faublas. Țineți-vă bine, patrioților! Nu apucați pe două drumuri deodată, când Franța e lovită de-o spaimă nebună în ținuturile rurale, iar o Europă dușmană dă năvală asupra-i!

9. — MINISTERUL ROLAND

Cu toate acestea, cam pe la echinoxul de primăvară o licărire neașteptată de speranță cade asupra patriotismului: numirea unui minister în întregime patriot. Majestatea Sa, printre nenumăratele sale experiențe de-a împăca focul cu apa, vrea să încerce și acest lucru. Numai de-ar ieși bine! Ospetele dela doamna d'Udon stârnise o vâlvă cu un tâlc nou; până și Elvețianul Dumont lua cuvântul aici. Insfârșit, dela 15 Martie înainte, până la 23 ale lunei, 1792, când toate se pusese la cale, rezultatul fericit este acesta: ministerul de patrioți, pe care îl vedem.

Generalul Dumouriez, cu portofoliul externelor, are să mi-l joace pe Kaunitz și pe Kaiser în alt stil decât a făcut-o bietul Delessarts. Pe acesta l-am trimis în fața înaltei Curți din Orléans, pentru tembelismul său. Ministrul de războiu Narbonne e măturat cât colo de talazurile vremii. Bietul cavalier de Grave, ales de către palat, e aproape măturat și el. Atunci asprul Servan, ofițer destoinic de geniu, are să se înalțe pe negândite la ministerul de războiu. Clavière, din Geneva, își vede visul cu ochii: trece la finanțe. Lui, unui biet pribeag din Geneva, încă de acum câțiva ani îi intrase, minune, în cap, că era menit să fie ministru de finanțe. Și iată-l, că acum este. Iar sărmana lui soție, părăsită de doctori, se scoală din pat și umblă, nu victimă a nervilor ei, ci biruitoarea lor. Și mai presus de toate, cine va fi ministrul nostru de interne? Roland de la Platrière, cel din Lyon. Așa au hotărât ciracii lui Brissotin, opinia publică și particulară, cum și oștețele din piața Vendôme, Severul Roland asemuit cu un Quackher gătit pentru Duminică, se duce să sărute mâna la Tuilerii, cu o pălărie rotundă și părul lins, cu pantofii legați cu niște simple șireturi. Marele aprod trage pe Dumouriez laoparte:

— Cum, domnule! Pantofii lui sunt fără paftale!

— Ah, domnule, răspunde Dumouriez, uitându-se la șireturi. Totul este pierdut!

Și în chipul acesta drăguța noastră doamnă Roland se mută din locuința-i de la catul de sus din strada Saint-Jacques, în pompoasele saloane ocupate pe vremuri de d-na Necker. Dar cu mult mai înainte Calonne adusese luxul aici; el introdusese aceste candelabre și oglinzi de Veneția, el lustruisese aceste încrustațiuni, aceste placaje și această poleială!

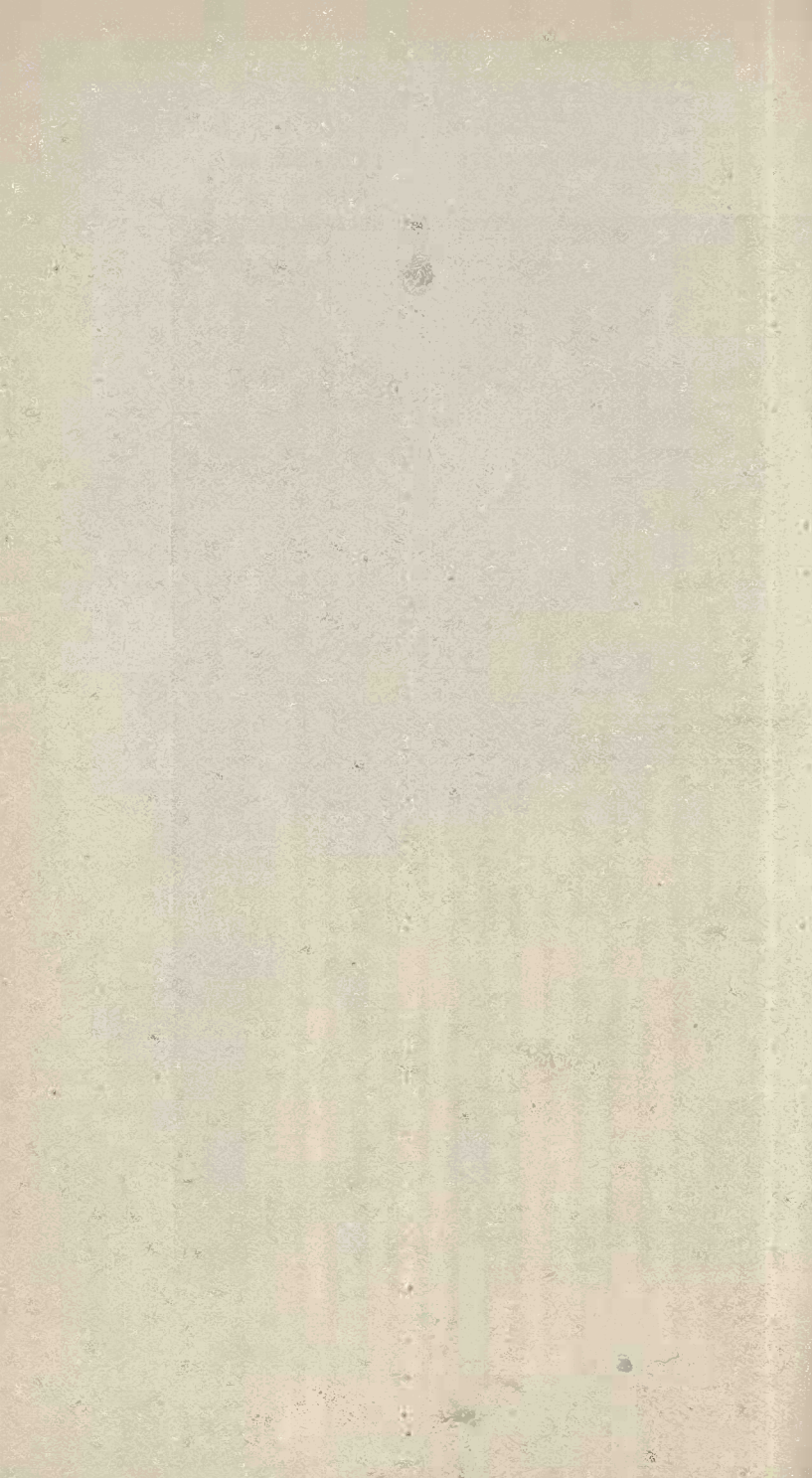
cu aur; netezindu-și propria-i lampă, făcuse aici un palat al lui Aladin. Iar acum, priviți-l, cum rătăcește necunoscut prin Europa, pe jumătate înecat în valurile Rinului, abia dacă și-a salvat hârtile! **Pe voi, nu pentru voi!** Drăguța de Roland, la locul ei oricare-i e soarta, are ospete publice în fiecă Vineri, la care miniștrii iau toți parte, în corpore. Odată tacâmurile rădicate, ea se retrage la pupitrul său și are aierul, că e ocupată cu scrisul. Cutoate acestea nu-i scapă niciun cuvânt. Dacă, bunăoară, deputatul Brissot și ministrul Clavière se aprind prea tare în discuție, ea caută să intervină, nu fără sfiiciune, dar pururi cu o grație plină de finețe. Lumea spune, că lui Brissot, ca deputat, i s'a cam zăpăcit capul, ajuns pe negândite la așa înățime. Dar așa se întâmplă cu capetele slabe.

Oamenii invidioși insinuează, că ministrul adevărat e nevasta lui Roland, nu el, soțul. Asta i-o ferice, căci îi pot pune ei în spinare tot ce e rău. Cât pentru rest, capetele altora pot să se zăpăcească ori cât, al acestei destoinice femei însă nu. E aici liniștită și cu un aer de regină întocmai ca pe vremuri, în propria-i mansardă luată cu chirie în mânăstirea Ursulinelor. Ea, care curățase plină de voie-bună mazărea verde de coajă pentru masa-i de seară și care făcuse toate acestea, ca fată tânără, dintr'o liniștită cunoaștere de sine și din chibzuință, știind bine ce era acest lucru și ce era ea însăși. O astfel de faptură se va simți la locul ei și în mijlocul placajelor și a candelabrelor, știindu-le prețul la fiecare. Calonne a introdus placajele; el dădea aici ospete, la cari bătrânul Besenval îi șoptia la ureche, ca un diplomat ce era. Calonne fusese puternic. Și totuși la urmă l-am văzut „cum umbla cu pași mari“. După

Ofiterul de geniu, Rouget de l'Isle, compunând faimosul imn Marsilieza, cea mai fericită compoziție muzicală, ce s'a publicat vreodată, cum spune Carlyle. Sunetele acestui imn fac să fiarbă sângele în vinele omului.

(Reproducere după celebrul tablou al pictorului francez Isidore Pils)

dânsul, Necker. Dar unde-i acuma Necker? O repede schimbare ne-a adus și pe noi aici; o repede schimbare ne va izgoni și pe noi. Nu e un palat, ci un han de drumul mare.

Așa se tălăzuește și se frământă această lume fără odihnă, zi după zi, lună după lună. Străzile Parisului, cum și ale tuturor orașelor, își rostogolesc zilnic valurile lor învălmășite de oameni. Aceste valuri dispar noaptea și zac ascunse, întinse orizontal, în paturile și divanurile lor, iar a doua zi își iau din nou linia perpendiculară și mișcarea. Oamenii umblă pe drumuri, unii cumiți, alții nesăbuiți. Inginerul Goguelat se duce și vine, purtând scrisorile cifrate ale reginei. Doamna de Staël este ocupată; ea nu-și poate scoate pe Narbonne al ei din valurile vremii. Prințesa de Lamballe e, deasemenea, ocupată: ea nu-și poate ajuta regina. Barnave, văzând pe Feuillanti împrăștiați, iar Coblenz așa de voios, cere ca o ultimă răsplată, să sărute mâna reginei. El nu așteaptă niciun bine dela noul ei demers și atunci se retrage la Grenoble, unde se însoară cu o moștenitoare. Cafeneaua Valois și restaurantul Méot aud zilnic gasconade și flecăreala cu glas tare a regaliștilor cu jumătate soldă, cu sau fără pumnale. Saloanele aristocrate, cari au mai rămas, au botezat noul minister cu numele **Ministerul Calicimei**. Louvet, autorul romanului **Faublas**, e ocupat la Jacobini. Cazotte, cu romanul **Diavolul amoretat**, e ocupat aiurea. Bătrâne Cazotte, pentru tine ar fi mai bine să stai liniștit. Asta-i o lume, care din teatrală devine reală. Toți oamenii sunt ocupați; ghicim doar pe jumătate ce fac: aruncă sămânță, cele mai adesea de neghină, pe ogorul Vremii. De care anume, are să se vadă foarte bine.

Exploziile sociale au însă în ele ceva înfricoșat, ca și cum ar fi o nebulie și o vrăjitorie; ceea ce, într'adevăr, viața are totdeauna în sine, în taină. Așa cum Pământul cel mut (după cum spune povestea), dacă-i zmulgi rădăcinile de mandragoră, scoate un gemăt satanic, care te înnebunește. Aceste explozii și revolte, odată coapte, zbucnesc afară, ca niște înfricoșate puteri mute ale Naturei și, totuși, ele sunt puteri omenești. Și, totuși, noi suntem o parte din ele. Ceea ce este satanic în viața omenească a zbucnit împotriva-ne și ne va mătura pe toți. O zi aici seamănă cu alta și totuși nu e la fel, ci deosebită. Cât de mult crește, în orice clipă, în tăcere și fără împotrivire! Gândurile cresc și ele, formele graiului cresc, ba chiar datinile și costumele. Dar și mai vizibil cresc faptele și afacerile,, cum și acea blestemată de vrajbă, a Franței cu ea însăși, apoi cu lumea întreagă.

Cuvântul de **Libertate** nu mai e acuma pomenit niciodată decât în legătură cu altul: **libertate și egalitate**. În același chip, ce poate să mai însemne, într'un regim de libertate și de egalitate, cuvinte ca „domnule, credincios servitor, am onoarea“ și altele la fel? Niște zdrențe, rămășițe ale feudalității. Acestea, chiar dacă ar mai fi numai prin gramaticile de provincii, cată să fie stârpite. Societatea-mamă are de mult timp propuneri în acest scop; pe cari însă, cel puțin pentru moment, nu le poate primi. Să notăm, afară de asta, că frații Jacobini au pus la modă purtarea unei tichii noi, simbolice: o scufie de lână, ca o scufie de noapte, cunoscută mai bine sub numele de scufia roșie, deoarece așa-i e culoarea. Un lucru, pe care-l purtăm nu numai drept scufia frigiană a libertății, dar și în interesul comodității, cum

și ca un compliment pentru clasele de jos ale patrioților și ale eroilor Bastiliei, deoarece scufia roșie de noapte întrunește la un loc toate aceste trei însușiri. Ba mai mult, chiar cocardele însăși încep să fie croite din iână tricoloră, deoarece cocarda cu panglică fiind simbolul clasei superioare a Feuillantilor, mai temperată, a devenit suspectă. Semne ale vremii!

Să notăm, deasemenea, durerile Europei în naștere sau, mai degrabă, să observăm fătul, ce-a scos la lumină, întrucât ar fi prea lung să înșirăm succesivele dureri de naștere și țipetele alianței Prusiei cu Austria, depeșa anti-jacobină a lui Kaunitz, izgonirea ambasadourilor francezi și așa mai departe. Dumouriez corespunde cu Kaunitz, cu Metternich și cu Coblenz într'alt stil decum o făcea Delessart. Ce era sever devine și mai sever și atât la învârtelile dela Coblenz cât și la multe altele se dă un răspuns răspicat. Și acesta când are loc? Are în ziua de 20 Aprilie 1792, când regele și miniștrii pășesc în Sala de Călărie și fac o dare de seamă, de cum stau lucrurile. Bietul Ludovic, „cu lacrimi în ochi“ propune, ca Adu-narea să declare de data asta războiul. După desfășurarea elocvenței convenite războiul se decretează chiar în noaptea aceea.

Războiul, într'adevăr! Intreg Parisul dă aici năvală în gloată, plin de fiorii așteptării, până a doua zi dimineața, ba chiar mai mult, până la ședința de seară. E de față și d'Orléans, cu cei doi fii ai lui și cască niște ochi mari asupra-ne, din galeria din față. Poți să privești, Filipe; e un războiu grozav, cu rezultate și pentru tine și pentru toți oamenii. Obscurantismul vrăjmaș și această revoluție de trei ori glorioasă vor lupta împreună. Aproape 24 de ani. Intr'o încăerare uriașă, de nemăsurat, călcând totul în picioare și

sfârșind, până să poată ajunge nu la o înțelegere, ci la un compromis și la o asigurare aproximativă a ceea ce posedă fiecare.

Deaceea, cei 3 generali ai noștri dela hotare stau acum de veghe, iar bietul cavalier de Grave, ministrul de războiu, chibzuește ce are de făcut. Ce sunt acești 3 generali și armatele lor, noi putem să bănuim. Cât pentru bietul cavalier de Grave, el, în vârtejul acestor lucrurilor, cari toate ajung să-l apese și să-l strâpungă, își pierde capul și doar cât se învârtește în rcată cu evenimentele, în chipul cel mai jalnic. La urmă se iscălește: „de Grave, primar al Parisului“. după care își dă demisia și trece peste canal, spre a se plimba prin grădinile din Kensington, iar strașnicul Servan, destoinicul ofițer de geniu, este înălțat în locu-i. La postul de onoare? La un post cel puțin de bocluc.

10. — PETION, SULIȚA NAȚIONALĂ

Și totuși pe deasupra acestor cataracte întunecate și fără fund cum mai joacă cea mai nebuștească spumă fantastic colorată, precum și umbra, care ascunde prăpastia sub aburii curcubeului! Impreună cu discuția asta, despre războiul cu Austria și Prusia, merge înainte nu cu mai puțină, ci cu mai multă violență altă vorbărie, dacă cei 40, sau 42, de Elvețieni din regimentul Château-Vieux cată să fie liberați de pe galerele din Brest. Iar după asta dacă, odată liberați, urmează să li se dea o serbare publică, ori numai particulară?

Théroigne, cum am văzut, a vorbit pentru ei, iar Collot a susținut propunerea. Oare însăși proslăvirea finală a lui Bouillé, din acea noapte finală a

pintenilor, acea așa-numită revoltă din Nancy, n'a fost veștejită de toți patrioții cu judecată drept „măcelul din Nancy?” Vrednic de ură e măcelul acesta; vrednice de ură mulțumirile publice adresate pentru asta de Feuillantul Lafayette! Căci, de fapt, patriotismul jacobin și feuillantismul împrăștiat se află acum într'o încheștare pe vieață și pe moarte. Și ei nu luptă numai cu armele, ci și cu meșteșugurile scenice. Zidurile Parisului sunt, din această pricină, acoperite cu afișe și contra-afișe cu privire la acești 40 de Elvețieni neghiobi. Un jurnal răspunde altui jurnal. Actorul Collot unui poet de mâna a șaptea ca Roucher, Ioșif Chénier Jacobinul, (cavalerul Théroignei) fratelui său, Andrei Feuillantul; primarul Pétion lui Dupont de Nemours. Și întrun răstimp de 2 luni nu se găsește nicăieri pace pentru cugetele oamenilor, până ce chestia asta nu-i hotărâtă.

Slavă celor de sus! Insfârșit cei 40 de Elvețieni sunt amnistiați. Bucurați-vă, voi cei 40! Aruncați în aer tichiile voastre slinoase de lână, cari au să devină scufiile libertății. Societatea filială din Brest vă urează bun venit încă pe punte, cu sărutări pe fiecare obraz. Cătușele voastre de fier sunt disputate ca niște moaște de sfinți. Societatea din Brest trebuie într'adevăr să-și aibă partea ei, pe cari le va transforma în sulițe, un soi de suliți sacre. Cealaltă parte însă cată să revie Parisului, spre a fi spânzurate de cupolă, alături de flamura celor 3 popoare libere. Ce gâscă mai e și omul! Cloncănește la catifeaua marilor monarhi, ca și la scufia de lână a robilor de pe galere, la toate și la nimic și va cloncăni din toate puterile lui, numai dacă și alții cloncănesc!

În dimineața de 9 Aprilie acești 40 de Elvețieni neghiobi sosesc. Dela Versailles încoace sunt întâmpinați cu urale până la cer de-o gloată de bărbați și femei. Ii ducem apoi la primărie, ba chiar și la Adunarea legislativă, deși nu fără greutate. Sunt primiți cu discursuri, dați la gazde, răsplătiți. Curtea însăși, nu din motive de conștiință, contribue cu ceva. Sărbătorirea lor publică va avea loc Duminica viitoare. Și, în consecință, Duminica următoare are loc. Sunt urcați pe un car de triumf, care seamănă cu o corabie. Sunt purtați prin tot Parisul, în sunetul țambalelor și al tobelor, în vreme ce toți muritorii cari sunt de față îi aplaudă, duși la Câmpul lui Marte și la altarul Patriei, iar la urmă târâți spre-o veșnicie invizibilă, căci Vremea aduce pururi izbăvirea.

Din această pricină feuillantismul împrăștiat, sau mai bine acel partid care iubeste libertatea, dar nu mai mult, totuși, decât monarhia, are să-și aibă la rândul-i sărbătorirea sa: sărbătorirea lui Simoneau, primarul nenorocit din Etampes, care a murit pentru lege. De bună seamă, că pentru lege, deși jacobinismul tăgădueste așa ceva, căci a fost călcat în picioare împreună cu flamura-i roșie când cu răzmirița pentru grâne. La această sărbătorire publică ia parte și de data asta, dar nu aplaudă. Și nici noi. Una peste alta, serbările nu lipsesc. O spumă de curcubeu frumos, când toate se prăvălesc acuma cu o iuțeață în treită, ca marea cascadă Niagara. Au loc ospete naționale, cu sprijinul pimarului Pétion. Mahalaua Sf. Anton și vlăjgani din Hale defilează prin clubul Jacobinilor. „Fericirea lor, după spusele lui Santerre, n'ar fi desăvârșită dacă n'ar cânta în cor *Ça ira* și n'ar dansa hora lor patriotică“. Printre ei

suntem veseli, că descoperim pe Saint-Huruge, venit anume cu pălărie albă, ca un sfânt Chistofle al Carmagnolei. Pedeeasupra, fiindcă o tobă oarecare, adică o tobă națională, a fost oferită de o fetiță mică, noi hotărâm că de aici înainte fetele franceze să fie botezate pe altarul Patriei. Odată ospățul terminat, ea în consecință fu botezată aici. Fauchet, episcopul cu Te-Deum, a slujit în frunte, iar Thuriot și onorabilele persoane de față au fost nași. I s'a dat numele de Pétion, sulita națională. Oare această simandicoasă cetățeană, trecută acuma de mijlocul velleatului ei, hălăduște mereu pe pământ? Ori a dat ortul popei, când i-au ieșit dinții? Istoria universală nu-i nepăsătoare la așa ceva.

11. — REPRESENTANTUL HEREDITAR

Totuși, treburile nu se pot face dansând carmag-nola și cântând *Ca ira*. Ducele de Brunswick nu dansează carmagnola, iar agenții lui cei încușiți sunt foarte ocupați. La graniță armatele noastre, fie sau nu prin trădare, se poartă cum nu se poate mai rău. Trebuie oare să spunem, că trupele sunt rău comandate, sau sunt din firea lor rele? Fără conducători, nedisciplinate, gata de răzvrătire. Sau, unde n'au dat ochi cu focul, în cei 30 de ani de pace? In orice caz, ușoarele încăerări ale lui Lafayette și Rochambeau, cari au avut loc în Flandra austriacă, au ieșit atât de rău cât putea să iasă o încăerare: soldații se speriau de propria lor umbră, strigau pe negândite: *Suntem trădați* și-o împungeau de fugă într'o spaimă nebună la prima împușcătură, ba chiar și înainte. S'au mulțumit să spânzure doi, sau trei, prizonieri, pe cari pusese mâna și să măcelărească pe însuși

comandantul lor, bietul Théobald Dillon, pe care-l târâseră într'un hambar din orașul Lyon.

Dar sărmanul Gouvion, el care luase parte așa de stângaciu la răzmirița aceea a femeilor! Gouvion părăsi sala Adunării legislative și datoria lui de parlamentar, din dezgust și din desperare, când robii aceia depe galere din regimentul Château-Vieux au fost îngăduiți aici. El spuse: „Intre Austria și între Jacobini nu este aici decât moartea unui ostaș” și astfel, într'o noapte întunecoasă și furtunoasă, el se puse în fața unui tun austriac și pieri în harța dela Maubeuge, la 9 Iunie. Patriotii din Adunarea legislativă îl vor deplânge, în haine de doliu și în cântece funebre, pe Câmpul lui Marte. Alți patrioți fură mai șmecheri, dar mai sincer niciunul. Lafayette însuși are, una peste alta, un aier îndoielnic: în loc să combată pe Austriaci, el se ține de scris, denunțând pe Jacobini. Rochambeau, nemângâiat, își părăsește serviciul. Nu rămâne decât Lückner, acest bătrân și flecar grenadir prusac.

Fără armate, fără generali! Iar stolul de dușmani se adună mereu. Brunswick își pregătește proclamația, tocmai gata să se porniască. În astfel de împrejurări un minister patriot și o Adunare legislativă cată să-și spuie cuvântul, ce-i de făcut? În primul rând să desființăm pe dușmanul intern, răspund patrioții din Adunarea legislativă, iar la 24 Maiu se propune un decret pentru surghiunirea preoților. Să adunăm apoi la un loc un pâlcc de prieteni devotați dinnăuntru, adaogă ministrul de războiu Servan, iar la 7 Iunie propune o tabără de 20.000 de inși, voluntari naționali, câte 5 de fiecare cătun, patrioți aleși pe sprânceană, căci Roland doar are grija trebilor interne. Ei se vor aduna aici în Paris și vor servi drept

apărare, cu iscusință ticluită, și împotriva Austriacilor dinafară și împotriva comitetului austriac din țară. Asta-i tot ce poate face un minister patriot și-o Adunare legislativă.

Oricât de cuminte și iscusit ticluită pare această tabără pentru Servan și ceilalți patrioți, ea nu pare tot astfel pentru Feuilleanti, pentru acel stat-major de aristocrați Feuilleanti din garda Parisului. Acest stat-major, ar putea cineva să zică, ar fi bine să fie desființat. În tabăra propusă de Servan acești Feuilleanti văd o jignire, ba chiar, după cum pretind ei să spună, o insultă. În consecință aici sosesc dela Feuilleantii albaștri cu epoleți jalobe, cari sunt prost primite. Ba pe deasupra vine la urmă și o petiție, boțezată „a celor 8.000 de inși din garda civică“, așa de multe nume se află pe ea, cuprinzând până și femeii și copiii. Această faimoasă jalebă a celor 8.000 este primită într'adevăr, iar jălbașii, toți subț arme, sunt admiși la cinstea unei ședințe, dacă așa ceva se poate numi cinste, sau măcar ședință. Dar în clipa, când baionetele lor se ivesc la una din uși, Adunarea se amână și începe să se strecoare afară, pe ușa cealaltă

Deasemenea, în aceleași zile era un lucru de plâns, să vezi cum garda civică, pe când escorta alaiul cu sfintele Taine, lua de guler și trântia la pământ pe orice patriot, care nu se descoperea când treceau sfintele daruri. Ei își proptesc baionetele în pieptul măcelarului Legendre, un patriot cunoscut încă de când cu cucerirea Bastiliei, amenințându-l să-l facă harcea-parcea, deși el stătea foarte respectuos în brișca lui, după cum spunea, la o depărtare de 50 de pași, așteptând până va trece lumea. Ba încă, femeile habotnice zbierau, să-l spânzure la felinar.

La așa grad înalt a ajuns spiritul de corp la Feuillantism. Căci, la dreptul vorbind, ofițerii lor nu sunt ciracii lui Lafayette, Feuillantul principal? Curtea a fost la rându-i, cum era firesc, moderată cu ei și i-a măgulit, chiar când cu trimiterea la vatră a acelei așa numită gardă constituțională. Câteva batalioane sunt cu totul „îmbibate“ de feuillantism, alcătuite din aristocrați până la cel din urmă. Bunăoară, batalionul Fiicele lui Sf. Toma este compus din bancheri, din agenți de schimb și alți bogătași de pe strada Vivienne. Vechiul și vrednicul nostru prieten Weber, fratele de lapte al reginei, poartă și el o pușcă pe umeri în acest batalion, ne putem închipui cu ce grad de gânduri patriotice.

Din nepăsare pentru toate acestea, sau mai degrabă din grijă pentru toate acestea, Adunarea legislativă, sprijinită de Franța patriotică și de îmboldul nevoiei, decretează această tabără de 20.000. Surgiunul definitiv, deși condițional, al preoților îndărătnici fusese decretat mai înainte.

Acum se va vedea însfârșit, dacă Reprezentantul ereditar este cu noi, sau împotriva noastră. Dacă, da sau nu, la toate celelalte necazuri ale noastre câtă se se mai adauge unul, de nesuferit, ceea ce ar face din noi nu un popor amenințat de cea mai extremă mizerie și suferință, dar o nație paralică, un fel de solecism, stând pe loc, înfășurată ca într'un giulgiu de moarte într'o haină constituțională, care de fapt nu-i alta decât un lințoliu, cu mâna dreaptă lipită de cea stângă, și să așteptăm astfel, sucindu-ne și zbuциumându-ne, neinstare să ne urnim din loc, până ce ne vom urca în furci, cu ștreangul prusac de gât. Reprezentantul ereditar să se gândiască bine la toate astea. Decretul cu preoții? Ta-

băra celor 20.000 ? Cerule, el răspunde veto ! veto ! Vajnicul Roland așterne acestea într'o scrisoare către Regele. Sau, mai degrabă, era scrisoarea doamnei Roland, care a ticluit-o toată dintr'odată, într'o ședință. Una dintre scrisorile cu graiul cel mai sincer, care s'au adresat vreodată unui rege. Această scrisoare cu vorba deschisă regele Ludovic are norocul s'o citească chiar peste noapte. El o citește și o miștuie în sine, iar în dimineața următoare întregul minister de patrioți se trezește dat pe scară. Asta e în ziua de 13 Iunie 1792.

Dumouriez, cel cu multe povețe, împreună cu unul Duranton, numit ministru al justiției, e drept că mai zăbovește preț de o zi sau două, în niște împrejurări mai degrabă suspecte. Vorbește cu regina, aproape că plânge cu dânsa. Dar la urmă pleacă și el la armată, lăsând ca un minister nepatriot, sau pe jumătate patriot, cu ministrii săi, să primească acumă cârma. Și ei o primesc. Să nu le mai spunem pe nume: niște fantome cari se schimbă la iuțeală și dispar ca figurile din lanterna magică. Mai, fantome decât oricând.

Nenorocită regină, nenorocitele Ludovic ! Cele 2 veto erau așa de firești: preoții aceia nu sunt niște martiri și totodată prieteni ? Iar tabăra celor 20.000 putea să fie altceva decât o adunătură din calicimea cea mai deșănțată ? Era, astfel, ceva foarte firesc ; totuși, pentru Franța ceva de nesuferit. Preoții, cari lucrează mână în mână cu Coblențul, cată să se ducă aiurea cu martiriul lor. Calicimea cea deșănțată, ea și nu alte soiuri de făpturi, va da peste cap pe Austriaci. Dacă tu preferi pe Austriaci, atunci, în numele Cerului, du-te și dă mâna cu ei ; dar dacă nu,

dă mâna frățește cu aceia cari le vor ține piept până la moarte. Cale de mijloc nu există.

Dar, vai, ce ultime mijloace îi erau lăsate acuma unui om ca Ludovic? Niște regaliști pe subt mână, ca fostul ministru Bertrand-Moleville, ca fostul constituant Malouet și tot soiul de indivizi nedestoinici; apoi povețe peste povețe. Cu o față plină de speranță întoarsă când spre Adunarea legislativă, când spre Austria și Coblenz, iar îndeobște de jur împrejur dincotro va bate vântul, o veche regalitate plutește și se leagănă, pe talazul evenimentelor, fără să știe încotro.

12 — ALAIUL PANTALONILOR NEGRI

Dar există oare în Franța un om cu judecată, care în atari împrejurări să aibă convingerea, că Constituția va merge?

Brunswick se frământă; în câteva zile are să pornească. Va sta oare Franța pe loc, înfășurată în giulgiu-i de moarte și în vestmântul de îngropare, cu mâna dreaptă lipită de cea stângă, până va sosi noaptea Sf. Bartolomeu a lui Brunswick, până ce va ajunge ca Polonia, iar drepturile omului o spânzurătoare prusacă?

Cu adevărat, e un moment înfricoșat pentru toți oamenii. Ori va fi moartea națiunii, ori ceva supranatural, o zbuclnire de viață națională în spasmi. O zbuclnire satanică, ori cum! Patrioții, a căror îndrăzneală are margini, ar face mai bine, în fapt, să se retragă ca un Barnave, care gustă fericirile vieții casnice la Grenoble. Dar patrioții, a căror îndrăzneală n'are margini, cată să se infunde adânc în întuneric, pentruca, înfruntând și sfidând toate lu-

crurile, să caute izbăvirea în stratageme, în comploturi și în răzvrătire. Roland și tânărul Barbaroux au întins înainte-le o hartă a Franței. Barbaroux vorbește „printre lacrimi”; ei privesc ce râuri și ce șiruri de munți se află în ea. Se vor retrage dincolo de fluviul Loara și se vor apăra printre labirinturile de piatră ale Auvergniei, vor salva măcar un colțișor din pământul sfânt al libertății și vor muri la sfârșit în ultimul șanț. Lafayette ticluiește o scrisoare emfatică adresată Adunării legislative împotriva Jacobinilor. Dar această scrisoare emfatică n'are să vindece ceace e de nevindecat.

Înainte, voi patrioți a căror cutezanță nu are margini! Acuma trebuie ori să lucrați, ori să muriți. Sectoarele din Paris țin ședință și chibzuesc adânc, trimit delegații peste delegații la Sala de Călărie, cu jalbe și cu denunțuri. Mare este mânia lor împotriva tiranicului *veto*, împotriva comitetului austriac și-a alianței regilor dușmani. Dar la ce folos? Adunarea legislativă ascultă „clopotul de alarmă” din inimile noastre; ne acordă onoarea de-a lua parte la ședință, ne privește cum defilăm cu tămbălău și fanfaronadă. Însă tabăra celor 20.000, cum și decretul cu preoții, lovite cu *veto* de Majstatea Sa, au devenit pentru Adunarea legislativă imposibile. Invăpăiatul Isnard strigă: „Ori vom avea egalitate, ori vom coborî pentru ea în mormânt”. Vergniaud împărtășește, în formă de presupuneri, strașnicile lui vedenii profetice despre soarta regilor anti-naționali. Întrebarea însă este: Profetiile presupuse, tămbălăul și fanfaronada vor dărâma pe *veto*, sau acest *veto*, la adăpost în castelul său din Tuileries, rămâne neatins? Barbaroux își șterge lacrimile și scrie primăriei din Marsilia, să-i trimită „șase sute de oa-

meni, cari știu să moară". Răvașul acesta nu e plângăreț, ci plin de înfocare. Și va fi ascultat !

Între timp ziua de 20 Iunie se apropie, aniversarea celui faimos jurământ din Jocul de-a minge. Se spune, că în această zi unii cetățeni au de gând să sădească un Maiu, sau arborele libertății, pe terasa Feuillantilor din Tuileries; deasemenea, poate că au să dea jalbă la Adunarea legislativă și la Reprezentantul ereditar cu privire la cei 2 veto, însoțite de-o așa demonstrație, tărăboiu și paradă, cum pare mai de folos și mai practic. Sectoarele s'au dus, fiecare separat, au făcut tărăboiu și paradă. Dar acum toate s'au retras, ori cea mai mare parte dintre ele, după ce și-au sădit Maiul în aceste împrejurări critice, iar clopotul de alarmă suna în inimile lor.

Printre prietenii regelui nu poate fi decât o părere față de-un așa caz ; printre prietenii poporului însă pot fi două. Deoparte: nu există oare vreo putință, să aruncăm cât colo acești blestemați de veto ? Patrioții particulari, ba chiar și deputații din Adunare pot să aibă fiecare părerea sa proprie, sau să n'aibă niciuna. Sarcina cea mai grea cade însă debunăseamă asupra primarului Pétion și asupra consilierilor comunali, în acelaș timp și patrioți și apărători ai ordinii publice. Cu o mână să dea laoparte chestia asta, iar cu cealaltă s'o fluture în aer ! Primarul Pétion și consilierii comunali pot să apuce pe drumul acesta ; directorul județean cu procurorul-sindic Roederer, cari au înclinare pentru Feuillanți, să apuce pe celalt. Una peste alta, fiecare om cată să lucreze potrivit cu părerea lui unică, sau cu cele 2 păreri ale lui. De altfel, tot șoiul de înrâuriri și reprezentări oficiale se încrucișează unele cu altele în chipul cel mai nesăbuit. La urma urmei, poate că planul acesta, de

dorit dar și de nedorit totdeodată, se va risipi dela sine, fiind împins încolo de atâtea complicații și nu va ajunge astfel la nimic.

Dar n'a fost așa. În dimineața de 20 Iunie cogeamite arbore al Libertății, de soiul său plop din Lombardia, se află în văzul tuturor, legat pe un car, în mahalaua St. Anton. Afară de asta mahalaua St. Marceau din capătul extrem de Sud-Est, precum și tot ținutul acela depărtat din Estul orașului, bărbați și femei cu sulii, garda civică, precum și simpli curioși fără arme se strâng ciotcă, însă cu gândurile cele mai pașnice din lume. Un consilier comunal sosește cu tricolorul. Vorbește. Tăcere, totul, este pașnic, și-o spunem noi, pe calea legală: nu sunt doar îngăduite jaloarele, iar Maiul nu-i patriotic? Consilierul cu tricolorul se întoarce fără rezultat. Pârâiașul de calicime continuă să curgă, transformându-se în râu. Pela amiazi e un fluviu impunător, ori un amestec de râuri pururi în creștere, cari se mișcă spre Vest, conduse de uriașul Santerre în uniformă-i albastră și de uriașul Saint-Huruge cu pălăria albă.

Câte alaiuri n'am mai văzut! Trupul Mântuitorului și Legendre așteptând în brișca lui; rămășițele lui Voltaire în carul cu bouleni, iar văcarii în costume romane; serbările pentru Chateau-Vieux și Simonneau, înmormântarea lui Gouvion, înmormântarea închipuită a lui Rousseau și botezul fetei lui Pétion, sulita națională. Totuși, alaiul acesta are un caracter al său propriu. Panglicile tricolore fâlfâie în aier, din vârful sulitelor; rețeveie ferecate și embleme nu puține. Printre ele privește îndeosebi pe acestea două, una de natură tragică, cealaltă deloc tragică: o inimă de vacă, străpunsă de-o lance, purtând inscripția: inimă de aristocrat. Apoi, și mai iz-

bitoare încă, la dreptul vorbind stindardul gazdei, o pereche de pantaloni vechi, de culoare neagră (de mătase, se zice), întinși în sus pe condacul unui arc cu vârtej, cu aceste cuvinte memorabile : „*Tremurați, tiranilor! Iată sanchiuloții!* Pe lângă asta, alaiul mai târâie și 2 tunuri.

Consilierii comunali în eșarfă tricoloră le iese din nou înaintea pe cheiul Sf. Bernard și pledează cu toată seriozitatea, după ce ordonaseră să se oprească.

— Suntem pașnici, onorabili consilieri în tricolor, pașnici ca porumbița cu cașul la gură. Priviți *Maiul* nostru din curtea cu mingea. A face jalobă, este legal, iar cât pentru arme augusta Adunare legislativă n'a primit pe cei așa numiți 8.000 în arme? N'au fost acolo și Feuillantii? Apoi sulitele noastre nu sunt făurite din fierul națiunii? Pentru noi legea este tată și mamă și nu le vom face necinste. Patriotismul este sufletul nostru. Suntem pașnici, onorabili consilieri și una peste alta timpul ni-i limitat. Să ne oprim, nu putem. Mergeți deci cu noi!

Pantalonii negri se frământă, nerăbdători. Roțile tunurilor crâșcă. Gloata cu multe picioare tropăie. Cum au ajuns la Sala de călărie? Ca un râu pururi în creștere. Aici sunt primiți după multe dezbateri; își citesc adresa, după-aceea defilează, dansând și cântând *Ca ira*, conduși de uriașul și gălăgiosul *Santerre* și de uriașul și gălăgiosul *Saint-Huruge*. Acuma se scurg, nu ca un râu în creștere, ci ca o mare Caspică închisă, de jurîmprejurul gardurilor *Tuileries*. Patriotii din frunte sunt împinși de cei din coadă împotriva zăbrelor de fier, mai mai să le iasă sufletul din ei și stau cu nasul în gura înfricoșată a tunurilor, deoarece batalioanele gărzii civice stau înăuntru, în arme. Consilierii comunali în tricolor

aleargă în grabă, odată cu regaliștii cu bilete de intrare. Amândouă Majestățile Lor așteaptă în interior, înconjurați de oameni în negru. Toate aceste lucruri mintea omenească cată să și le închipuie singură, sau să le citiască în jurnalele timpului, ori în Cronica a 50 de zile a sindicului Roederer.

Maiul nostru a fost sădit, dacă nu pe terasa Feuillanților, unde nu-i loc cu humă, cel puțin în grădina Capușinilor, cât se putea mai aproape. Adunarea națională și-a amânat ședința pentru seară, până când acest lac închis, negăsind pe unde să răzbească, se va retrage din nou spre obârșia lui și va dispărea cu bine. Vai, nu încă. Cei din coadă se îmbulzesc mereu, coada nu știe ce înghesuială e în frunte. Ei ar vroi, în orice caz, dacă e cu putință, să schimbe mai întâi un cuvânt cu Majestatea Sa.

Umbrele serii se întind tot mai lungi, înspre Răsărit. E ora patru. Majestatea Sa oare n'are să iasă afară ? Nici pomeneală. În cazul acesta comandantul Santerre, măcelarul Legendre și patriotul Huguenin, în a căror inimă răsună clopotul de alarmă, vor intra ei, împreună cu alte autorități. Jalobe și plângeri cu privire la garda civică trimisă la vatră, ca îndoelnică; jalobe cu glas tare, apoi și mai tare, sprijinite de uruietul celor 2 tunuri ale noastre. Zăbrelile îndărătnice se deschid; gloatele fără capăt ale calicimei inundă scările și ciocănesc la ușile de lemn ale încăperilor particulare. În atari împrejurări ciocăniturile se prefac în bătăi, apoi se prefac în lovituri, până când canaturile de lemn zboară în țândări. Și acuma urmează o scenă, asupra căreia lumea s'a tânguit multă vreme și nu fără cuvânt. Căci rareori a văzut omenirea o priveliște mai tristă, o mojiecie dând mâna cu altă mojiecie și, recunoscându-se fiecare ca

mojicie, uitându-se prosteste una în fața celeilalte.

Regele Ludovic, a cărui ușă fusese spartă, o deschide și stă înaintea lor, cu un aier liniștit, întrebându-i :

— Ce doriți ?

Valul de calicime se dă îndărăt, uluit, dar după asta revine, întrucât cei din coadă împing spre cei din cap, cu zbierete:

— Veto! Minister patriot! Retrage veto!

La aceste lucruri Ludovic răspunde vitejește, că nu acuma e vremea pentru așa ceva, nici acesta chipul, de a-l ruga s'o facă. Cinste bărbăției, care e în cm ! Ludovic nu e lipsit de curaj; el are chiar curajul de soiul cel mai înalt, numit curajul moral, deși arată acuma numai o jumătate din el, cel pasiv. Puținii lui grenadiri naționali se dau înapoi împreună cu dânsul, între ușorii unei ferestre. Aicia stă locului, într'o nemișcare desăvârșită, printre îmbrâncelile cu umărul și printre zbierete. Priveliște pentru oameni! Ii pun în mână o scufie roșie a libertății, el și-o pune tacticos pe cap și-o uită acolo. Se plânge de sete. Golănimea pe jumătate beată îi oferă o garafă; el trage o dușcă din ea.

— Sire, nu ți-i frică ? îi spune unul dintre grenadirii lui.

— Frică? răspunde Ludovic. Simte coala!

Și pune mâna ostașului pe inima lui.

Așa stă Majestatea Sa, cu scufia de lână roșie în cap, în timp ce calicimea neagră se tălăzuește în juru-i, până în depărtări, fără țintă, cu hreamăte învâlmășite și cu zbierete :

— Veto! Minister patriot!

Asta durează de trei ore și mai mult. Adunarea națională s'a amânat; consilierii cu tricolorul lor nu

sunt buni aproape la nimic. Primarul Pétion întârzie, nu e de față. Autoritate, nicăieri. Regina cu copiii și cu sora ei Elisabeta, în lacrimi, plină de spaimă dar nu numai pentru dânsule, se află într'o încăpere din interior, după o baricadă de mese și de grenadiri. Oamenii în negru au dispărut, frumușel, cu toții. Lacul întunecat al calicimei se tâlăzuește pe loc prin castelul regal preț de 3 ceasuri.

Totuși, toate lucrurile au un sfârșit. Sosește Vergniaud cu o delegație de deputați din Adunare, deoarece ședința de seară s'a deschis chiar acuma. A sosit și primarul Pétion și cuvântează mulțimei, cocoțat pe umerii a doi grenadiri. În această poziție incomodă, cum și în altele, în tot felul de locuri, și afară și înăuntru, primarul Pétion cuvântează. O sumedenie de inși cuvântează. La urmă comandantul Santerre defilează și iese împreună cu golaniii lui prin partea opusă a castelului. Trecând prin încăperea, unde regina, cu un aier de demnitate, dar și de tristă resemnare, ședea jos printre mese și printre grenadiri, o femeie îi oferă și ei o scufie roșie. Regina o ia în mână, ba o pune și în capul micului prinț regal.

— Dcamnă, zise Santerre, poporul acesta vă iubeste mai mult decât credeți !

Pela ora opt membrii familiei regale cad unul în brațele celuilalt, printre șuvoaie de lacrimi. Nenorocită familie ! Cine n'ar plânge pentru dânsa, dacă n'ar fi o lume întreagă, pentru care să plângi !

Astăzi vremea cavalerismului a trecut și a venit vremea foamei. Astăzi calicimea, care duce lipsă de toate, a privit pe regele ei în față, pe cârmuitorul ei, pe omul destoinic și descoperă, că el nu are nimic să-i deie. Astăzi cele 2 tabere, cari se găsesc față în față după atâtea veacuri încheiate, se uită prosteste una la alta :

-- Asta sunt eu. Dar, Doamne Sfinte, ăsta ești tu ?
Și se despart, neștiind ce să facă. Totuși, nesăbui-
țile recunoscându-se ele înșile drept nesăbuițe, ceva
trebuie să iasă de aici. Ursita singură știe ce

Așa a fost ziua de 20 Iunie, faimoasă în toată lu-
mea, și care ar merita mai degrabă să fie botezată
Alaiul pantalonilor negri. Și acuma, cu ceea ce aveam
de spus despre primul parlament pe 2 ani al Franței,
cu isprăvile și cu activitatea lui, am putea întrucâtva
să terminăm destul de convenabil.

CARTE A VI.

MARSILIEZA

1. EXECUTIVA, CARE NU EXECUTĂ NIMIC

Cum ar putea fi pusă în acțiune, în oarecare măsură, comisiunea noastră executivă paralică, după o zi ca aceea de 20 Iunie? Cu totul dimpotrivă: o largă simpatie pentru Majestatea Sa astfel insultată se stârnește pretutindeni și se exprimă dela sine, printre toate persoanele constituționale, prin adrese și jaloabe, cum și o jaloabă a celor 20.000 de locuitori din Paris, precum și altele. O hotărâtă strângere în jurul tronului.

Din această strângere s'a crezut, că regele Ludovic ar fi putut face ceva. Totuși, el nu face nimic pe acest tărâm și nici nu încearcă să facă, deoarece gândurile lui, în afară de dragostea de familie și de grijă pentru ea, se îndreptau numai înspre Coblentz. Dar nici această simpatie a publicului nu prețuește în sine mare lucru. E, doar, simpatia unor oameni, cari cred mereu, că la urmă constituția tot are să meargă. Deaceea, vechea zâzanie și fierbere, a Feuillantilor cari țin cu regele și-a Jacobinilor cari țin cu Patria, lucrează înăuntru una împotriva celei-

lalte, iar dinafară lucrează spaima de Coblenz și de Brunswick. Vrajba și fierberea aceasta cată să-și urmeze cursul, până când catastrofa va fi gata și va izbucni. S'ar fi putut crede, îndeosebi fiindcă Brunswick e aproape să porniască la drum, că astfel de catastrofă nu poate fi departe. La lucru, voi cei 25 de milioane de Francezi, voi potențați străini, pribegi cari amenințați, sergenți recrutori germani. Fiecare să facă tot ce-i stă la îndemână. Tu, cititorule, în siguranță la așa depărtare, uită-te și vezi ce vor face ei din toate acestea.

Să privim, mai întâi, această jalnică zi de 20 Iunie ca un fel de nimica, nu ca o catastrofă, ci mai degrabă ca o gogoasă. Oare pantalonii cei negri nu fâlfâie în închipuirea istoricilor ca o flamură melancolică de înfrângere, cerând un ajutor pe care niciun muritor nu-l poate da? Cerând o îndurare, pe care tu, inimă aspră, n'o dai de bunăvoie, nici unuia singur, nici tuturor? Altfel de flamuri, sau ceea ce numim noi evenimente, sau fenomene simbolice, albe sau negre, au să zboare prin închipuirea istoricilor. Pe acestea cată acuma să le notăm, una după alta, cu o extremă scurtime.

Primul eveniment este cu Lafayette, care se înfățișă înainte Adunării, după o săptămână și o zi. Auzind de ziua aceea scandaloasă de 20 Iunie, Lafayette își părăsi în grabă armata depe hotarul de Nord, într-o stare mai bună sau mai rea și veni înapoi în ziua de 28, spre a muștra pe Jacobini, dar de data asta nu prin scrisoare, ci prin viu graiu, față în față, dela înălțimea caracterului său. Augusta Adunare găsește demersul cam problematic, totuși îi face onoarea și-l învită la ședință. Aproape nimeni n'a mai căpătat din nenorocire, altă onoare sau un avantaj la fel

Toate galerile mormăie, înfocatul Isnard se întu-
necă, aprigul Guadet nu-și ține în frâu sarcasmele.

Când apoi ședința s'a sfârșit, jupân Resson, pro-
prietarul cafenelei patriotice din mahala, aude afară,
pe stradă, un tărăboiu grozav. Iese afară să vadă ce
e, el, împreună cu mușterii patrioți: este trăsura lui
Lafayette, cu o escortă gălăgioasă de grenadiri al-
baștri, de tunari, ba până și de ofițeri de linie, stri-
gând ura și strunindu-și caii înjuru-i. Ei fac un po-
pas în fața ușei lui jupân Resson, își clatină penele
la dânsul, ba își încleștează și pumnii, zbierând : Jos
Jacobinii ! Din fericire, se duc mai departe, fără a
da loc la încăerare. Trec mai departe și sădesc un
Maiu în fața ușei generalului, făcând o zarvă straș-
nică. Toate aceste lucruri jupân Resson nu poate de-
cât să le raporteze, cu mâhnire, în aceeași noapte la
Societatea-mumă. Dar ceeace nici jupân Resson, nici
Societatea-mumă nu poate decât să ghicească, este,
că tocmai în aceste momente un consiliu de Feuil-
lanți din cei mai strașnici, statul nostru major al găr-
zii, netrimis la vatră, precum și tot ce are importanță
și greutate, chibzuesc în taină la generalul: oare nu
putem noi să doborâm pe Jacobini cu forța ? A doua
zi urma să aibă loc o revistă în grădina Tuileriilor,
spre-a încerca pe cei ce s'ar retrage. Vai, spune Tou-
longeon, abia o sută se retraseră. Fu amânată pe a
doua zi, pentru a-i da o mai mare publicitate. A doua
zi, care este o Sâmbătă, vreo 30 își luară tălpășița și
plecară, dând din umeri. Lafayette se urcă din nou
în trăsură și se întoarce înapoi, chibzuind la multe
lucruri.

Abia se scuturase praful din Paris depe roțile lui,
iar Duminica de vară abia mijia, când o delegație de
Cordeliери zmulse Maiul sădit la el; pânăla asfințitul

Soarelui patrioții îi și dădură foc în efigie. Prin sec-toare și în Adunarea națională o îndoeală se rîdică cu glas din ce în ce mai puternic în privința legali-tății unei vizite atât de nepoftite, împotriva Jacobi-nilor, din partea generalului, îndoeală care sporește și se împrăstie peste întreaga Franță, preț de șase săptă-mâni, sau cam, cu taclale fără sfârșit cu privire la acești soldați uzurpatori, cu privire la Englezul Monk, ba, pedeasupra, cu privire și la Cromwell. O, tu sărmane Grandison Cromwell! Dar la ce folos? Insuși regele Ludovic privește că răceală întreprin-derea: eroul colosal a două lumi, care s'a cântărit pe el însuși în balanță, găsește c'a ajuns un uriaș cam pîrpiriu, doar că cei vreo 30 și-au luat tîlpășița.

În acelaș senz și cu acelaș rezultat lucrează di-rectoratul nostru județean din Paris. Acesta, în ziua de 6 Iulie, ia asupra-și să suspende pe primarul Pétion și pe procurorul Manuel din toate funcțiile lor civile pentru purtarea lor vinovată, după cât se spune, de omisiuni și de comisiuni în ziua aceea de-licată de 20 Iunie. Virtuosul Pétion se privește pe sine drept un soiu de martir, sau pseudo-martir, amenințat de-o sumedenie de lucruri, pentru cari se tîngue eroinic în gura mare. Patrioții din Paris și patrioții din Adunare îi răspund însă cum se cuvine. Regele Ludovic și primarul Pétion au avut deja o întîlnire privitoare la afacerea aceea dela 20 Iunie. Întîlnire și convorbire, cari se disting printr'o sin-ceritate a ambelor părți și care, în ce-l privește pe regele Ludovic, s'a terminat cu cuvintele: „Tăcere!“

Dealtminteri, această suspendare a primarului nostru seamănă mai mult cu o măsură nechibzuită. Printr'o întîmplare neprielnică ea a avut loc tocmai în ziua cu acea faimoasă sărutare a lui Lamourette;

sau sărutul miraculos de împăcare cu Dalila, despre care noi am vorbit acum câțva timp. Pentru asta sărutul acesta al Dalilei a rămas lipsit de orice efect. Căci în acest timp Majestatea Sa a scris, aproape în aceeași noapte, Adunării naționale, cerându-i să se împace, spre a-și da apoi părerea. Adunarea împăcată nu-și dă însă nicio părere, ea nu intervine. Atunci regele confirmă suspendarea, după care, înainte poate ca Adunarea să intervină, războiul patrioților din Paris devine mai puternic. Și astfel sărutul acesta al Dalilei, așa a fost soarta primului parlament, a ajuns o bătălie de Filistenii.

Pedeasupra, acuma umblă vorba, că o sumedenie dintre senatorii noștri, vreo 30 de patrioți, urmează să fie aruncați în închisoare, prin ordonanța și acuzarea judecătorilor Feuillanti. Acei de aici, din Paris, chiar sunt în stare de astfel de lucruri. Nu mai departe decât în Maiu trecut judecătorul de pace Larivière, în urma plângerii lui Bertrand-Moleville cu privire la *Comitetul austriac*, a avut îndrăzneala să dea o ordonanță împotriva a 3 dintre căpeteniile Muntenilor, deputații Bazire, Chabot și Merlin, un trio de Cordelieri, somându-i să se înfățișeze *înaintea lui* și să arate, unde era acest *Comitet austriac*, sau altminteri să sufere urmările. Cei 3, de altă parte, își luară îndrăzneala să arunce ordonanța în foc, susținând vitejește privilegiile parlamentului. Așa încât bietul judecător Larivière, pentru zelul său nelalocul lui, zace acuma în închisoarea din Orléans, așteptându-și procesul în fața *Inaltei Curți*. Exemplul său însă nu sperie pe alți judecători, tot așa de pripiți. Și în chipul acesta vorba cu arestarea celor 30 continuă oare să fie numai un basm?

Dar la urma urmei, deși Lafayette e socotit că

are puțină greutate, iar Maiul său a fost scos din rădăcină, Feuillantii oficiali nu se sinchiesc deloc, ci umblă țanțoși, cu capul sus, bizuindu-se pe litera legii. Feuillantii sunt toți oameni de acest soi; ei înjghebează un directorat feuillant, ales dintre cei cu caracter nobil și alte însușiri la fel, cu ducele de la Rochefoucault ca președinte, un lucru care s'ar putea dovedi primejdios pentru el. Intunecată e acum această primă licărire de anglo-manie a acestor nobili admirabili! Ducele de Liancourt se cferă pe pământul Normandiei, unde este conducător-locotenent, nu numai să primească acolo pe Majestatea Sa, gândindu-se că ar putea să fugă, dar și să-i împrumute o sumă enormă de bani. „Sire, spunea el, nu-i o revoltă, ci o revoluție și la dreptul vorbind nu cu apă de trandafiri“ Nobili mai vrednici decât aceștia doi nu mai erau, nici în Franța, nici în Europa. Vremurile sunt însă cumplite, repede-schimbătoare, aducătoare de răutăți. Unde-i drumul cu desăvârșire drept, care să te ducă, acum, la un liman?

Altă fază, pe care s'o notăm în aceste zile dela începutul lui Iulie, este, că vreo câteva coloane subțiri de voluntari din Federația națională se îndreaptă din diferite puncte spre Paris, pentru a ține aici o nouă aniversare a Federației, ori serbătoare a sulitelor, la 14 ale lunii. Așa dorește Adunarea națională, așa vrea poporul. Poate că în felul acesta am putea avea, în ciuda lui *veto*, tabăra noastră de patrioți. Căci federații aceștia, odată ce-și vor fi prăznuit serbătorea sulitelor, nu pot oare să pornească spre Soissons, de unde, după ce vor fi înregimentati și muștruluiți, să se repeadă la graniță, ori acolo unde vroim noi? Și astfel unul din cei doi *veto* va

fi fost înlăturat cu iscusință. Cât privește celalt *veto*, cu preoții, poate fi și el înlăturat și asta fără multă iscusință. Intradevăr, Adunările provinciale, cum a fost bunăoară la Calvados, pot să procedeze pe propria lor răspundere la judecarea și surghiunirea preoților anti-naționali. Ba chiar și mai rău: norodul, scos din țâțâni, poate, și fără Adunarea provincială, ca la Bordeaux, să spânzure doi dintre ei la felinar, fără să-i mai judece. Păcat de acest *veto*, care e rostit, dar nu poate fi pus în aplicare!

Este drept, că oarecare fantomă de ministru de războiu, sau de interne, cum era pe atunci, fantomă pe care noi nu vom numi-o, a trimis răvaș primărilor din țară, sau comandanților de garnizoană, să caute, prin orice mijloace cu putință, să împiedece această Federație, ba chiar să întoarcă din drum cu forța armelor pe federați. Un răvaș, care împrăștie mai mult îndoială, paralizie și învălmășeală, care întărește pe biata Adunare legislativă și reduce, cum am văzut, pe federați la niște coloane subțiri. Fiind însă întrebați, fantoma asta cum și cealaltă fantomă, „ce propun ei atunci să se facă, spre a mântui țara“ ei răspund, că nu pot spune nimic, că, de fapt, în ce-i privește ei au demisionat azi dimineață în corpore, iar acum își iau cu tot respectul rămas bun dela cârmă. Odată cu aceste cuvinte ei părăsesc în grabă sala, intimpce galeriile aplaudă zgometos, iar biata Adunare legislativă rămâne o bună bucată de vreme în tăcere. Astfel face, în cazuri extreme, cabinetul miniștrilor el însuși: încetează lucrul. Unul dintre cele mai ciudate și mai rele semne. Alt cabinet de miniștri întreg n'are să mai fie de aci înainte, ci numai crâmpie, cari nu se complectează ni-

ciodată. Niște vedenii, spectre, cari nu fac altceva decât să apară odată. Regele Ludovic știe, că acuma încuviințează această serbare a Federației și-și va face o plăcere, să ia el însuși parte la dânsa.

Și în chipul acesta acele șiruri subțiri de federați se îndreaptă spre Paris printr'o Franță, lovită de paralizie. Coloane pîrpirii și întunecate, nu pâlcuri groase și vesele, ca în zilele depe vremuri ale primei serbări a sulitelor ! Nu ! Acești bieți federați au pornit acuma împotriva Austriei și a comitetului austriac, împotriva primejdiilor. Orice speranță e pierdută. Oameni cu o soartă aspră, de caracter, dar săraci în bunurile acestei lumi. Primăriile, paralizate de ministrul de războiu, sunt cam zăbavnice în strângerea birurilor. Așa se face, că bieții noștri federați nu pot să se înarmeze singuri, nu pot să pornească la drum, până când Societatea-mamă din localitate își deschide punga și subscrie. La ziua indicată nu erau, în total, decât vreo 3.000 dintre ei. Și totuși, așa pîrpirii și slăbuțe cum par aceste șiruri de federați, ei sunt singurul lucru pe care-l deslușim mișcându-se cu o țintă limpede înainte, pe scena aceasta ciudată. Bâzâituri de supărare, sau freamăt, zguduiri dureroase și gemete a unei Franțe imense, vrăjită din cap până'n picioare și adâncită de-o constituție, care nu merge, într'un înfricoșat somn magnetic, conștient sau inconștient, iar acuma acest înfricoșat somn magnetic are să se preschimbe curând într'unul din aceste 2 lucruri : moarte, sau nebunie. Cei mai mulți dintre federați poartă în buzunarele lor câte un strigăt de suferință, sau câte o jalobă : ca puterea națională executivă să se puie pe lucru, sau, altfel, să se facă un pas spre a pronunța *detronarea* regelui, ori măcar sus-

pendarea lui. Ei vor fi bineveniți în Adunarea legislativă și pentru mama patriotismului, iar Parisul se va îngriji de găzduirea lor.

Detronarea, foarte bine. Și pe urmă? O Franță cu mâinile libere, o revoluție salvată de pericole. Iar după aceea și alte lucruri, toate lucrurile, așa răspund furioși Danton și patrioții extremi, adânciți în ținuturile subterane ale complotului, unde s'au scufundat în urmă. *Detronarea!* răspunde Brissot, dar cu condiții: micul prinț regal ar fi să fie încoronat, împreună cu o regentă din Girondini și un ministru patriotic, care ar fi mai presus de el. Vai, sârmanul Brissot privește, așa cum fac pururi bietii oameni, la ziua de mâine, cea mai apropiată, ca o țară a păcii și a făgăduinții, dar hotărăsc lucruri, cari nu pot fi atinse decât la sfârșitul lumii, cu o prevedere, care nu trece dincolo de vârful nasului. Mult mai cuminți sunt patrioții extremiști, subterani, cari au un far pentru ceasul de față, iar restul îl lasă pe seama zeilor.

Dar, așa cum stăm acum, oare rezultatul cel mai probabil dintre toate nu-i oare, că Brunswick, la Coblenz, care tocmai își adună în juru-i o oștire uriașă va pleca și va sosi cel dintâi, punând botniță atât detronării cât și teoriilor asupra ei? Brunswick, este în ajunul plecării, cu 80.000 de inși, se spune. Cu Prusaci și Hesani sângeroși, cu pribegi și mai sângeroși. Un general al marelui Frederic și cu așa armată! Dar armatele noastre? Dar generali noștri? Cât privește Lafayette, despre a cărui ultimă vizită ține ședință un comitet, iar Franța întreagă se ceartă și se cenzurează, el pare gata să lupte mai degrabă contra noastră decât contra lui Brunswick. Lückner și Lafayette pretind, că schimbă între ei

corpurile de armată și fac manevre, pe cari patriotismul nu le poate înțelege. Un singur lucru e într-adevăr limpede: că acuma corpurile lor fac marșuri și contra-marșuri în lăuntru țării și cu mult mai aproape de Paris decât înainte. Lückner dă ordin lui Dumouriez să se uniască cu el, să plece din Maulde și din tabăra întărită de acolo. Dumouriez, cel cu multe păreri, declară că, având pe Austriaci în apropiere de el și fiind în vremea asta ocupat să muștruliască vreo câteva mii de inși, să-i învețe să tragă foc și să fie ostași, nu poate executa acest ordin, întâmplă-se orice. Oare biata Adunare legislativă are să pedepsească acuma pe Dumouriez, care face apel la dânsa, „neștiind, dacă mai există un ministru de războiu”, sau are să pedepsească pe Lückner și pe Lafayette cu manevrele lui?

Biata Adunare legislativă nu știe ce-i de făcut. Totuși ea declară că statul-major al gărzii din Paris, precum și toate celelalte state-majore de acelaș soi, întrușcât sunt aproape în întregime din Feuillanți, urmează să fie desființate și înlocuite. Mai decrelează, cu gravitatea cu care se poate face astfel de declarații, că *patria este în primejdie*. Iar la urmă, în ziua de 11 Iulie, a doua zi după ce miniștrii și-au părăsit posturile, se decretează, prin depeși trimise pestetot, că *patria este declarată în primejdie*. După asta, regele poate sau nu să încuviințeze, iar primăria să-și ia măsurile. Dacă o atare declarație poate face vreun serviciu, atunci nu va da greș.

În primejdie, într-adevăr, dacă vreodată o țară a fost! Râdică-te, țară! Ca să nu fii călcată în picioare și ruinată în chip rușinos! Pedeeasupra, nu sunt oare o sută de sorți contra unuia, că râdicarea în gloată a

țării n'o va salva, când Brunswick, pribegii și o Europă feudală o încolțesc așa de aproape?

2 — SĂ MERGEM!

Pentru judecata noastră însă dintre toate aceste fenomene în mișcare cel mai însemnat este al lui Barbaroux, cu cei 600 de Marsiliezi ai lui, cari știu cum să moară.

Primăria din Marsilia, gata la cererea lui Barbaroux, a adunat pe acești oameni la un loc și în dimineața zilei de 5 Iulie primarul le spuse:

— Mergeți și doborâți pe tiran!

Iar ei, cu o mutră întunecată, merg.

Drumul e lung, sarcina îndoielnică. Copii ai patriei, îngerul păzitor să vă călăuziască! Sufletul lor sălbatic și credința, care e în ei, îi va călăuzi, nu îndrumarea vreunui spirit, bun sau rău. 570 de oameni destoinici, cu căpitani pe pâlcuri de câte 50 și de 10. Bine înarmați toți, cu pușca pe umăr, cu sabia la coapsă; ba, pedeașupra, mai târaie cu dâșșii și 3 guri de tun, căci cine știe ce piedici se pot ivi? Primăriile sunt cu mâinile legate de ministerul de războiu, iar comandantii de garnizoană au ordine să opriască până și pe voluntarii Federației. Bun! Dacă argumentele temeinice nu vor face să se deschidă porțile orașelor, avem ghiulele cu cari să le spargem. Ei și-au părăsit cetatea lor foceeană plină de soare și portul la Mediterana, cu forfoteala și florile lui. Bulevardul cu mulțimea veselă, aleile cu copaci înalți, docurile cu smoală, livezile de migdali și mășlini, portocalii depe terasa caselor, conacele cu licăririi albe, cari încoronează dealurile, toate sunt acum în urmă-le. Ei își continuă calea lor aspră, por-

niți dela un capăt al țării, prin cetăți necunoscute, spre o soartă necunoscută, dar cu un scop, pe care îl cunosc.

Foarte uimitor, acest fenomen ! Cum, într'un oraș pașnic, de afaceri, atâția gospodari și proprietari s'au lepădat fiecare în parte de meseria lor și de sculele lor de lucru, s'au încins singuri cu arma de războiu și au pornit-o la drum, cale de 500 de poște, spre a doborî pe tiran ! Putem să căutăm în toate cărțile de istorie, în pamflete și prin ziare, pentru vreo lămurire în această privință. Din nefericire, fără rezultat. Zvonurile și spaima au luat-o înaintea lor, iar acestea au un ecou și asupra noastră. Marșul însuși e însă un lucru necunoscut. Weber, pe scările din dos dela Tuilerii, a auzit, că acești Marsiliezi erau numai niște ocași, sclavi depe galere și criminali ; că, pe când treceau prin Lyon, lumea își închidea prăvăliile; deasemenea, că numărul lor era cam de vreo 4.000. Tot așa de nedeslușit e și Blanc Gilli, care mormăie și el despre pușcăriași și despre primejdia jafurilor. Ocași nu erau, nici primejdie de jafuri nu era. Oameni însă cu vieață regulată, ori cu pun-ga doldora, bună seamă nu prea puteau fi. Singurul lucru trebuitor în ei era acela, că „ei știau cum să moară”. Prietenul nostru Dampmartin i-a văzut, cu ochii lui, cum mergeau în rânduri prin mahalalele orașului Villefranche din Beaujolais. I-a văzut însă destul de turbure, fiind el însuși preocupat atunci și cu gândul aiurea: cum să treacă dincolo peste Rin. Mare îi este mirarea când se gândește la marșul acesta, fără comandant, fără regulă, fără popasuri și fără tain. De altfel, erau cam „aceeași oameni, pe cari îi văzuse înainte în turburările din Sud; foarte de trea-

bă". N'a putut opri pe soldații lui, să stea un pic la taifas cu dânșii.

Toți, aici, sunt foarte nelămurii. Monitorul și istoria parlamentară ca și cum ar fi cu călușul la gură. Istoria, așa de flecară, cum îi e obiceiul, nu ne spune nimic tocmai când am vroi mai mult să vorbească. Dacă vreun curios cu doxă ar ajunge vre-o dată să-și vâre nasul în condicile primăriei din Marsilia, nu va reuși, poate, să descopere această procedură comună atât de ciudată și atunci se va simți îndemnat să culegă de prin biografiile, vrednice de crezare sau nu, ale acestor 500 de oameni ceea ce curgerea nestăvilită a timpului n'a înghițit încă pentru veșnicie.

Așa cum e, acești Marsiliezi rămân învălmășiți, cu figura nelămurită, o gloată cu fața bronzată, stăpânită de un foc întunecos; ea pășește înainte, pe-o vreme caldă, cu zăpușeală. Cu adevărat, o ciudată priveliște! Pășesc înainte, printr'o sumedenie de îndoeli și de primejdii întunecate. Ei însă n'au îndoeli. Soarta și Europa feudală au hotărât să vie asupra-ne din afară, să ne înconjoare; ei, la rându-le, au hotărât să meargă împotriva-i. Cu obrazul prăfuit, cu mâncarea pe sponci, ei, în sinea lor, cugetă. Sunt neobosiți, nimic nu-i poate abate dela ținta lor. Marșul acesta are să ajungă celebru. Gândul, care lucrează fără voe în această gloată cu fața bronzată, un colonel inspirat ca Tirteu, Rouget de l'Isle, pe care pământul îl poartă și astăzi, l-a înveștmântat într'o melodie c'un ritm sălbatic, în Imnul sau *Marșul Marseieza*, cea mai fericită compoziție muzicală, ce s'a publicat vreodată. Sunetele acestui imn fac să fiarbă sângele în vinele omului. Armate întregi și noroade îl vor cânta cu ochii în lacrimi și cu inima în flăcări, sfidând moartea, pe tirani, până și pe diavolul.

Vedem bine, că Marsiliezii aceștia vor ajunge prea târziu pentru aniversarea Federației. La dreptul vorbind, n'au în vedere jurământul depe Câmpul lui Marte. Ei au cutotul altă ispravă de făcut: să puie în mișcare puterea națională executivă, care e paralizată. Cată să doboare la pământ „pe tiranul, sau pe martirul trândav, oricine ar fi, care o paralizează”. Să doboare, sau să fie doborâți. Înainte de toate să reușiască. Căci știu, cum să moară.

3 — OARECARE MANGAIERE PENTRU NEAMUL OMENESC.

Despre serbarea Federației însăși n'avem să spunem aproape nimic. Pe Câmpul lui Marte sunt înălțate corturi. Un cort pentru Adunarea națională; un cort pentru Reprezentantul ereditar, care de fapt a venit prea devreme și are să aștepte înăuntru mult timp. Se mai află 83 de arbori simbolici ai libertății, din partea județelor. Arbori și Maiuri destui. Dar cel mai frumos dintre toți este un *Maiu* uriaș, înzorzonat de jurîmprejur cu pajure fără rost, cu steme de familie, cu cărți de genealogie, ba, pedeasupra, cu saci de procedură. Acesta are să fie ars. Cele 30 de șiruri de scaune din acest faimos amfiteatru sunt din nou pline. E o zi cu un soare sclipitor. Și toți merg, se frământă, zbiară. Dar la ce folos? Virtuosul nostru primar Pétion, pe care Feuillantii îl suspendaseră, a fost reînscăunat abia astă noapte, printr'un decret al Adunării. Dispoziția gloatelor e cât se poate de acră. Oamenii poartă la pălărie, scris cu tibișirul: Trăiască Pétion! Ba chiar: Pétion sau moartea!

Bietul Ludovic, care a așteptat până la ora 5 când a sosit Adunarea legislativă, depune astăzi jurămân-

tul național, cu o platoșă ascunsă sub jiletca lui, unde sunt băgate și pistoale. Doamna de Staël, din cortul regelui, scoate capul afară cu un aier de des-nădejde, de frică acuma ca talazurile mulțimei, care îl întâmpină, n'ar mai putea să-l redea viu înapoi. Niciun strigăt de :*Trăiască regele* nu se aude. Țipete numai cu: *Trăiască Pétion! Pétion, sau moartea!* Solemnitatea națională a fost ca o zăpăceală, fiecare se înghesuia să plece, aproape înainte ca mișcările trupelor să se fi îndeplinit. Maiul cel mare cu stemele lui și cu sacii de pravile este uitat, rămâne neaprint, până când o delegație de patrioți oarecare, chemată de norod, apropie de el o torță, ca un fel de număr de teatru de bunăvoie. Nimeni n'a văzut vreodată o mai tristă serbare a sulitelor.

Primarul Pétion, cu numele pe pălării, este în culmea gloriei în Federație; Lafayette, dimpotrivă, foarte aproape de apusul său. Dar pentru clopotul de alarmă dela Saint-Roch grăește pe limba lui, Sâmbăta viitoare? Pentru locuitorii își închid prăvăliile? Pentru că defilează sectoarele și sunt temeri de turburări. Comitetul Adunării legislative, după ce a chibzuit îndelung asupra lui Lafayette și a vizitei lui acolo în contra Jacobinilor, declară astăzi, că *nu există* motiv pentru acuzare. Fiți, totuși, pe pace, patrioților și faceți să înceteze dangătul clopotului. Dezbaterile nu s'au terminat, nici raportul nu e primit, căci Brissot, Isnard și Muntenii au să-l treacă prin ciur și prin dârmon, preț poate mai bine de 3 săptămâni.

Așa de multe clopote, dangăte și atâta tărăboiu răsună, încât abia de se mai aud, unul înăbușind pe celalt. Bunăoară, în dangătul de Sâmbătă al lui Lafayette nu era totodată un țărâit ușor, în ton minor,

aşa cum Adunarea legislativă a făcut să sune pentru cavalerul Paul Jones, pentru îndelunga lui odihnă? Pentru dânsul, acuma, clopot de alarmă, sau cântece de înmormântare, sunt tot una. Zece zile mai încolo Brissot, patriotul, insultat de astă dată de patrioții din galerie, va fi el însuși înăbușit de ei, din cauza patriotismului său moderat, ba și atacat în timp ce perora și lovit de două gloanțe. E o lume turbată, care sună în hău, plină de tonuri majore și tonuri minore, de triumf și de spaime, de înălțări și căderi.

Cea mai mișcătoare este solemnitatea cealaltă, care are loc a doua zi după clopotul de alarmă al lui Lafayette: proclamația, că patria e în primejdie. O astfel de solemnitate nu s'a mai văzut până în Duminica aceasta. Adunarea legislativă a decretat-o acum 2 săptămâni. Regele și fantoma de minister au ținut-o însă pe loc cât au putut. De data asta însă, în ziua de Duminică 22 Iulie 1792, nu o vor mai putea ține pe loc multă vreme. Și solemnitatea are loc, întradevăr. Priveliște mișcătoare! Consilierii și primarul sunt în eșarfă; salve de tunuri răsună toată ziua a alarmă depe Podul Nou, iar la răstimpuri câte o simplă împușcătură. Garda civică e călare, notabilitățile în eșarfă, cu halebardieri și stoluri de călăreți, cu flamuri și drapele simbolice, îndeosebi cu un drapel uriaș, pe care fâlfâie aceste aspre cuvinte: *Cetățeni, patria este în primejdie!* Acest alaiu străbate străzile, în sunetul unei muzici triste și în răpăitul încet al copitelor. La stațiile stabilite fac un popas și în vreme ce trâmbițele țipă jalnic, piepturile crainicilor strigă ceea ce flamurile grăiesc ochilor: *Cetățeni, patria e în primejdie!*

Există, oare, un suflet de bărbat, care să audă

acest lucru, fără un cutremur? Răspunsurile cu multe glasuri ale acestei gloate, bâzâituri sau mugete, nu par a fi de triumf și totuși e un sunet mult mai adânc decât cel de triumf. Când însă lungul șir de călăreți și proclamația s'a sfârșit, când uriașul nostru drapel a fost înfipt pe Podul-Nou, iar altul la fel pe primărie, spre a fâlfâi acolo până la zile mai bune, fiecare consilier comunal s'a așezat în centrul sectorului său, într'un cort rădicat în vreo grădină publică deschisă. Toate aceste corturi au deasupra-le flamuri cu *patria e în primejdie*, iar în vârful tuturora o sulită și o scufie roșie. Înaintea cortului, pe 2 tobe, s'a întins o masă din scânduri cu o condică deschisă. Alături stă un ipistat, ca un înger de înregistrare, gata să scrie în listă, sau cum spunem noi, să te înscrie la înrolare. O, atunci se pare, că zeii înșiși s'au uitat în jos, la dânșii! Tinerii patrioți, cu pantaloni și fără pantaloni, dau năvală la ei, care mai de care:

— Acesta e numele meu. Numele, sângele și vieța mea, toate sunt ale patriei. Pentru ce nu mai am și altceva!

Flăcăiandri, de statură mai scundă, plâng, că nu au talia pe măsură. Oameni bătrâni vin aicia, cu câte un băiat deiece mână; mamele înșiși aduc în dar rodul sânelui lor, trimitându-l la arme, deși cu ochii în lacrimi. Iar mulțimea zbiară: Trăiască patria! cu ecouri până departe. Și flacări țâșnesc în privirile bărbaților, apoi într'amurg consilierii noștri se întorc la primărie, urmați de un lung șirag de voluntari viteji; fiecare întinde lista lui și spune mândru, privind de jur împrejur: „Aceasta e recolta mea pe ziua de azi!“ Măine ei vor pleca spre Soissons, cu o bocceluță pirpirie, care conține toată averea lor.

Și astfel, cu *Trăiască patria! Trăiască libertatea!* Parisul cu clădirile-i de piatră răsună ca un ocean în genunile lui. Zi după zi consilierii comunali înrolează în cortul lor cu tricolor, iar flamura cu *Cetățeni, patria este în primejdie!* flutură pe Podul-Nou. Cam vreo 10.000 de luptători, fără nicio disciplină dar plini de curaj, sunt gata să porniască peste câteva zile. Acelaș lucru se petrece în fiecare oraș din Franța. Să avem, afară de asta, în vedere, că, dacă țara are nevoie de apărători, noi n'avem oare o comisiune executivă națională? În orice caz, sectoarele și adunările primare să devină permanente. Astfel dar, printr'un decret al Adunării legislative cu data de Mercuri 25 Iulie ele se și fac permanente și țin ședință în continuu, în Paris și în toată Franța.

În partea protivnică să observăm, că tocmai în aceeași zi, cu data de 25, Brunswick se urnește din Coblentz. El o ia la drum. S'a urnit, într'adevăr. Un cuvânt rostit ca acesta devine el însuși o zguduire. E o adunătură, când pe rând, când dintr'odată, de vreo 30.000 de inși, cu pușca pe umăr, apoi 10.000 de călăreți, cari își strunesc bidiviii și zângănesc săbiile, cu pribegii fanfaroni în fruntea oastei, cu tobe și țambale, cu un tărăboiu de bocete și de jurăminte, cu zarva unui șir nesfârșit de harabale cu bagaje și cu proviziile armatei, cari abia se târâie și scârțâie în mers. Toate acestea la un loc se urnesc odată cu Brunswick. Fără ele omul acesta n'ar putea merge. Cu ele acoperă o cale de 4 poște. Și mai poartă cu dânsul manifestul lui datat, cum am spus-o, din ziua de 25. O hârtie oficială, vrednică de atenție.

Prin acest document se pare, că se rezervă Franței lucruri mari. Intregul popor francez va avea acum putința să se adune în jurul lui Brunswick și

a nobililor pribegi; tirania exercitată de gașca Jacobinilor n'are să-l mai apese; se va întoarce la regele lui cel bun, pelângă care va afla milostivire. Acesta, prin declarația-i regală de acum 3 ani, din ziua de 23 Iunie, a spus, că vrea să-l facă fericit. Cât pentru Adunarea națională, sau alte tagme de oameni, învestiți în chip vremelnic cu oarecare umbră de autoritate, aceștia sunt însărcinați să păstreze neatinse cetățile regelui și locurile întărite până va sosi Brunswick, care să-i libereze de această datorie. În fapt, o supunere fără zăbavă poate să ușureze multe lucruri, dar pentru acest scop cată să fie repede. Cât despre garda civică, sau oricare altă persoană nefăcând parte din armată, dacă va fi găsită că se împotrivesc cu armele, va fi „tratată ca trădător”, ceea ce înseamnă, că va fi spânzurată pe loc. Pentru rest, dacă Parisul, înainte de sosirea aici a lui Brunswick, săvârșește vreo insultă față de rege, sau, bunăoară, îngăduie ca vreo gașcă să alunge pe rege, oriunde ar fi, în cazul acesta Parisul va fi fulgerat de ghiulelele tunurilor și „executat militarmente”. La fel cu toate celelalte cetăți, cari ar putea fi martore la atare demers forțat al regelui și nu s'ar împotrivi din toate puterile: vor fi fulgerate de tunuri. Parisul, cași oricare alt oraș, sau centru de răzvrătire, sau curte, sau închisoare, vinovată de sus-zisa nelegiuire de demers forțat, va rămâne o ruină fumegândă, niște dărâmături, cari să zacă acolo drept lecție. O așa răzbunare ar fi, ce-i dreptul, ceva strașnic. O, Brunswick, ce cuvinte ai scris tu, în îngâmfarea ta! În Parisul acesta, cași în vechea Ninive, se află atâtea mii și mii de inși, cari nu deosebesc mâna dreaptă de cea stângă, cum și o sumedenie de dobitoace. Oare și vacile de lapte, măgarii cu vieața lor din greu, cum și bieții și mititeii canari, caută să moară ?

Nu lipsește nici declarația regală și imperială a Prusiei și Austriei, cari dau la iveală, în chipul cel mai pe larg, părerea celor dela Sans-Souci și dela Schönbrunn despre întreaga revoluție franceză, dela întâiele ei începuturi și cu câtă mâhnire au văzut aceste înalte capete petrecându-se atari lucruri sub soare. Totuși, acuma, „ca o slabă mângâiere pentru neamul omenesc” ei trimit pe Brunswick, fără să se uite, cum am spune, la cheltueli și la orice sacrificii s’ar cere din partea lor. Căci, oare, prima noastră datorie nu este să ușurăm pe semenii noștri?

Altețe senine, cari întocmiți acolo protocoale și manifeste și ușurați omenirea! Ce-are să fie, când peste o mie de ani pergamentele, formulele și rațiunile voastre de stat vor fi spulberate în cele 4 vânturi, când realitatea așa cum este are să vă priviască pe voi, chiar și pe voi, în față, iar omenirea are să spuie, dela sine: care-i lucrul, care ar fi putut s’o mângâie?

4 — PE SUBT PĂMÂNT.

Judecați însă, dacă era o mulțumire pentru aceste sectoare, cari țineau ședință în permanență și chibzuiau, cum ar putea să pună în mișcare puterea națională executivă.

Răspunsul se înalță puternic, nu ca un cârâit de frică, ci ca o trâmbiță de contra-sfidare, cu „*Trăiască nația*“, cu tinerimea vitează care curge gârlă spre graniță, cu *Patria în primejdie*, care-ți face semn pe Podul-Nou, pe mușește. Sectoarele sunt ocupate în mod permanent, în adâncurile lor; iar jos, în mare tăcere, lucrează patriotismul extremist, cău-

tând salvarea în comploturi. Răzvrătirea, n'ați spus voi, nu a devenit una dintre datorile cele mai sfinte? Comitetul, care s'a ales singur, ține ședință sub zodia unui soare fericit: jurnalistul Carra, Camille Desmoulins, Alsacianul Westermann prietenul lui Danton, Fournier, American din Martinica, comitet care e bine cunoscut primarului Pétion, care, ca persoană oficială, cată să doarmă epurește, c'un ochiu deschis. Bine cunoscut și procurorului Manuel, cel puțin substitutul de procuror Danton. Acesta, învăluit în întuneric, fiind și el oficial, poartă totul pe umerii lui de uriaș, ca un Atlas înconjurat de nouri, nevăzut de ceilalți.

Dar și mulți alții sunt nevăzuți. Adevărații Jacobini vorbesc cu sub-înțelesuri. Răzvrătirea are să vie, dar când? Singurul lucru, ce putem desluși, este că Federații n'au pornit-o încă spre Soissons și la dreptul vorbind nici nu sunt înclinați să porniască, „pentru motive, spune președintele Jacobinilor, pe cari sunt interese să nu le dezvăluim” și să avem un Comitet central, care să țină ședință aproape de noi, subt acoperământul Societății-mame însăși. Deasemenea, ca o măsură foarte nimerită în atare fierbere și în atare primejdie de răzmiriță, cele 48 de sectoare și-au alcătuit un comitet central al lor, în scopul de-a se pune repede în legătură. Acestui comitet central primăria, doritoare de a-l avea la mână, nu-i poate refuza un apartament în localul ei.

Ciudat oraș! Căci mai presus de toate acestea brutarii și cârciumarii lucrează ca de obicei, muncitorii bat cu ciocanele, macină. Oamenii fără treabă, zgribuliți, hoinăresc pe sub copaci; femei în muselin alb cu umbreluțe verzi se sprijină de brațul vostru. Dulăii zburdă, iar văxuatorii lustruesc ghetele până

și pe Podul-Nou, acolo unde „patria e în primejdie”: Astfel, toate își văd de drum. Și, totuși, drumul acesta e aproape de un hop și de un sfârșit.

Să privim apoi la palatul acesta al Tuileriilor și la grădinile din Tuilerii. Totul e tăcut ca în Sahara, nimeni nu intră decât cu bilet. Aici porțile sunt închise dela ziua aceea, a pantalonilor negri, un lucru pe care au toată libertatea să-l facă. Totuși, Adunarea națională mormăie ceva cu privire la terasa Feuillaților, anume: terasa se află alături de intrarea pe din dos în sala lor și era, în parte, proprietate națională. Pentru asta justiția națională a întins o panglică tricoloră deacurmezișul terasei, ca o linie de hotar, respectată nu cu grijă, ci cu sfințenie de toți patrioții. Această panglică tricoloră spânzură acolo ca o linie de hotar, însă poartă pe cărți de vizită inscripții satirice, de obicei în versuri. Tot ce e dincolo de panglică e numit Coblenz și rămâne pustiu, mut ca o Golgotă blestemată. În zadar lumina soarelui și umbrele nopții alternează pe rând. Lăcaș blestemat! Ce speranță mai poate dăinui în el? Bilete tainice de intrare îți dau drumul înăuntru. Se vorbește, că răzvrătirea e foarte apropiată. Statul-major de geniu al lui Rivarol ar fi făcut mai bine să procure puști, scufii de grenadiri; uniforme roșii ale Elvețienilor ar putea fi de folos. Răzvrătirea e gata să zbucescă; dar, oare, n'ar putea să fie stăvilită, întârziată, cum pot să spere unii, până la sosirea lui Brunswick?

Să ținem seama, afară de asta, că dacă pietrele de hotar și scaunele portative rămân tăcute, dacă nobila tagmă a lipitorilor de afișe parcă doarne, *Sentinela* lui Louvet ne dă înștiințări gratis pe toate zidurile, că Sulleau e ocupat, că *Prietenul poporului*

al lui Marat croncănește, iar *Prietenul regelui* al lui Royou contra-croncănește. Cât pentru Marat, ca om, deși dispărut o bună bucată de vreme dela măcelul de pe Câmpul lui Marte, el trăește încă. A zăcut în cine știe ce pimniță; poate într'a măcelarului Legendre și hrănit acolo de vreo ciosvârtă din victimele lui Legendre. Dela Aprilie încoațe însă glasul lui de taur, dar și de broască, răsună din nou, mai răgușit decât oricare alt strigăt pământesc. Deoarece în momentul de față o spaimă întunecată îl muncește. „O, viteazule Barbaroux, nu m'ai putea tu strecura până la Marsilia, travestit ca jocheu?”. In Palais Royal și în toate localurile publice, după cum citim, e-o activitate înfrigurată. Persoane particulare îndeamnă pe viteji să se înroleze și cer ca Puterea executivă să se puie în mișcare. Jurnalele regaliste ar trebui să fie arse. La asta ceilalți răspund, de aici discuții, cari de obicei se termină cu bătăi cu bastoanele. Sau, să ne gândim la asta: la miezul nopții, în Sala de călărie, tocmai când augusta Adunare rădica ședința, „cetățeni de ambele sexe intră înăuntru buluc, zbierând: *Răzbunare! Au otrăvit pe frații noștri!* Au amestecat sticlă pisată în pâinea făcută la Soissons. Vergniaud se pune să rostiască vorbe împăciuitoare, anume: comisarii noștri tocmai au fost trimiși să cerceteze ce-i cu această sticlă pisată și să ia acolo măsurile, ce sunt de trebuință. Atunci valul de cetățeni păstrează o tăcere adâncă, apoi se duc acasă, ca să se culce.

Așa e în Paris, în inima unei Franțe care e la fei cu dânsul. Bănueli supranaturale, îndoeli, un zburcium, o spaimă fără nume, dela un țärm pânăla celalt. Iar acești Marsiliezi cu sprâncenele încruntate, merg mereu, prăfuiți dar neobosiți, prin mijlocul tu-

turor acestora. Ei nu au vreo îndoeală. Merg în muzica surdă a inimilor lor și dau neîntrerupt la spate un drum așa de lung. Preț de 3 săptămâni și mai bine. Înainte-le umblă groaza și zvonurile. Federații din Brest sosesc la 26 ale lunii, pe străzi cari răsună de urale. Hotărâți oameni sunt și aceștia, fie că poartă sau nu poartă sulitele sfinte ale regimentului Chateau-Vieux și în totul hotărâți contra celor dela Soissons. De bună seamă, în acest timp frații Marsiliezi se apropie din zi în zi mai mult.

5 — L A C I N A.

Pentru Charenton a fost o zi strălucită ziua de 29 ale lunii, când frații Marsiliezi se iviră în sfârșit în zare. Barbaroux, Santerre și ceilalți patrioți ieșiră din târg, spre a întâmpina pe întunecații drumetși. Patrioții strâng la piept pe patrioții prăfuiți; pe urmă vine spălarea picioarelor și odihna, apoi o cină de 1.200 de tacâmuri la „Cadranul albastru”, cu o chibzuială îndelungă între 4 pereți, despre care nu se pomenește nimic. Chibzuială care, de fapt, n’ajunge la vreun rezultat, căci Santerre, cu o pungă dolofană și cu gura mare, aproape că și-a pierdut capul. Totuși, noaptea asta o petrecem aici, iar mâine este intrarea publică în Paris.

Despre această intrare publică istoricilor zilnici, sau jurnaliștii cum își zic ei înșiși, ne-au păstrat destule dări de seamă: cum mahalaua Sf. Anton, bărbați și femei, și Parisul îndeobște le-au urat frățeste bun venit, cu urale și bătăi din palme, cu străzile tixite și cum totul s’a petrecut în chipul cel mai pașnic. Atâta doar, că Marsiliezii noștri din când în când arătau cu degetul câte o cocardă cu panglica de mă-

tase și făceau semn, că urmează să fie scoasă de-a-
colo și înlocuită cu alta de lână. Ceeace se și făcea.
Societatea-mumă veni în corpore de departe, depe
piața Bastiliei, spre a-i îmbrățișa. După asta ei mer-
seră înainte, în triumf, pânăla primărie, unde sunt
îmbrățișați de primarul Pétion, și-și depuseră puș-
tile în barăcile regimentului „Franța cea nouă”, care
era în apropiere. În sfârșit se îndreptară spre-o căr-
ciumă depe Câmpiile Elisee, arvunită dinainte, spre
a se bucura de un ospăț patriotic, cumpătat.

Despre toate aceste lucruri palatul Tuilerii află
cu indignare prin mijlocirea biletelor de intrare. El-
vețienii în uniformă-le roșie păzesc c'o îndoită
strășnicie la zăbrelele castelului, deși, debunăseamă,
nu-i nici o primejdie. În ziua aceasta sunt de servi-
ciu grenadirii albaștri din sectorul Fetele lui Sf.
Toma, oameni de agio, cum i-am văzut, cu punga
doldora și cu cocarde cu panglici de mătase. Printre
ei servește și Weber. O parte dintre aceștia din
urmă, împreună cu căpitaniii lor, cum și vreo câțiva
dintre notabilități, ca Moreau de Saint-Méry cel cu
3.000 de ordine, împreună cu alții, au luat parte la
o cină mult mai respectabilă într'un birt mai ală-
turi. Ei s'au ospătat și acuma rădică paharele pentru
toasturi patriotice, de credință, în vreme ce Mar-
siliezii, patrioți dar numai *naționali*, stau jos în fața
unor tacâmuri modeste de faianță. Ceeace s'a întâm-
plat a rămas până astăzi nedovedit. Faptul din afară
este însă acesta: câțiva dintre acești grenadiri din
sectorul Fetele lui Sf. Toma au ieșit din birtul lor,
poate cam încălziți, dar de bună seamă că nu ametițiți
de lichidele, ce înghițiseră. Au ieșit cu gândul măr-
turisit, de-a arăta acestor Marsiliezi, cum și norodu-
lui de patrioți din Paris, care forfotia prin partea lor

cului, că ei, oamenii din sectorul Fetele lui Sf. Toma, dacă vă uitați bine, nu sunt nici cu o iotă mai puțin patrioți decât oricare altă tagmă de oameni, ori de unde ar fi.

Era însă o sarcină peste poate. Căci, cum ar fi putut crede un astfel de lucru mulțimea asta, care forfotia, sau ce-ar fi putut face altceva decât să dea cu ho, provocătoare și provocată, până ce săbiile grenadirilor ies din teacă, după care un răcnet grozav se înalță :

— La noi, Marsilieților !

Repede ca fulgerul, de oarece ospățul lor cumpătau nici nu li s'a servit, cârciuma Marsilieților se deschide dintr'odată. Cei 517 de patrioți neospătați aleargă fuga, sar și zboară ; cu sabia bătându-le coapsa, sunt pe teatrul zăzaniei. Aveți să stați acum la tocmeală voi, căpitani ai grenadirilor și celelalte persoane oficiale, când chipul vi s'a făcut dintr'odată galben ca ceara, cum spun cei de față ? Lucrul cel mai cuminte ar fi fost o retragere la moment, repede, fără pripă. Oamenii din Fetele lui Sf. Toma se retrag întâi, dau dosul, dar pe urmă, vai, se întorc înapoi de 3. ori mai iute. Marsilieții, după cum spune un martor ocular, „dau meterezele peste cap și umple în urma lor șanțurile, ca niște lei. Domnilor, a fost o priveliște impunătoare”.

Atunci ei dau bir cu fugiții, iar Marsilieții le calcă pe urmă. Repede, apoi și mai repede, în spre Tuilerii, unde un podeț cu scripete primește gloata fugarilor, apoi, râdicându-se fără veste în sus, îi salvează, iar pe rest noroiul cel verde al șanțului îi luă în primire. Pe majoritatea lor, dar nu pe toți, ah, nu : un Moreau de Saint-Méry bunăoară, fiind prea gres, nu putea alerga iute ; el primi o lovitură, o lovitură

numai cu latul palmei peste spată și căzu cu fața în jos. Iar de atunci dispare din istoria Revoluției. Au mai fost, deasemenea, zgârieturi și împunsături în părțile carnoase dindărăt, multe poale de cămăși rupte, cum și alte pagube deosebite. Dar bietul sublocotenent Duhamel, un nevinovat agent de schimb, ce soartă avu! El se întoarse împotriva urmărilor lui, cu pistolul în mână. Trase dar nu luă foc. Scoase un al doilea pistol, trase din nou, dar tot nu luă foc. Atunci o luă la fugă, din nenorocire însă în zadar. Pe strada Sf. Florentin puseră mâna pe dânsul și în turbarea lor nebună îl făcură în bucăți. Astfel a fost sfârșitul erei, și a tuturor erelor, pentru bietul Duhamel.

Cititorul pașnic își poate închipui ce fel de mezelic era aici pentru patriotul cumpătat. Cum, deasemenea, batalionul din Fetele lui Sf. Toma ieși afară cu arme, din fericire fără alt rezultat; cum înaintea Adunării legislative s'a adus o acuzare, apoi o contra-acuzare și apărare. Marsiliezii cer să fie judecați de o curte cu jurați liberă, care nu s'a constituit niciodată. Noi am întreba, mai degrabă, care ar putea fi, după toate semnele, încheierea atâtor fapte nebunești, cari se îngrămădesc sălbatec unele peste altele? Un sfârșit oarecare trebuie să fie, iar vremea lui se apropie. Comitetele centrale sunt ocupate, ale Federațiilor la biserica Jacobinilor, ale sectoarelor la primărie. Carra, Camille și compania se adună la „Soarele de aur“. Toți ocupați, ca niște divinități submarine, sau să-i numim niște zei ai mълului, cari lucrează acolo, în ascunzișul apelor, pânăce lucrul va fi gata.

În acest timp Adunarea națională e ca o corabie pe jumătate înecată, fără cârmă, bătută de valuri.

Galeriile, pline de femei cari zbiară și de Federați cu săbiile scoase, urlă la dânsa. Ea tremură și așteaptă, ca un talaz norocos să-i îngăduie, să se puie pe uscat. Bănuelnică, până și față de partidul de stânga și dându-și seama, ce pacoste ar fi între timp o izbucnire submarină. Jalobe pentru detronarea regelui se ivesc adeseori aici: jalobe dela sectoarele Parisului, dela orașele patriotice din provincie: din Alençon, din Briançon și dela negustorii din bâlciul din Beaucaire. Ce-i de făcut cu ele? La 3 August primarul Pétion și consilierii comunali vin și ei cu jalobe pentru detronare, pe față, cu eșarfele lor comunale tricolore. Detronarea e acum ceea ce doresc și așteaptă toți patrioții. Toți Brissotinii doresc detronarea, cu micul prinț regal ca suveran, iar ei ca ocrotitori ai lui. Federații cu gura mare întreabă Adunarea legislativă: „Puteți să ne salvați, sau nu“? 47 de sectoare au votat pentru detronare; singur sectorul Fetele lui Sf. Toma are aierul că dezaprobă. Mai mult încă: sectorul Mauconseil declară, că detronarea, la dreptul vorbind, s'a și întâmplat. In ce-l privește, Mauconseil „din ziua de astăzi, ultima din Iulie, încetează cu orice ascultare față de Ludovic” și ia notă despre acest fapt în fața tuturor oamenilor. Lucru criticat cu glas tare, dar care va fi aplaudat tot cu glas tare, iar numele său de Mauconseil (sfat rău) se va schimba de aici înainte în Bonconseil (sfat bun).

Președintele Danton, în sectorul Cordelierilor, pune la cale altceva: el îmbie pe toți cetățenii simpli să ia loc printre consilieri în afacerile sectorului, căci pe toți îi amenință primejdia. Așa lucrează el, cutoatecă persoană oficială. Un Atlas nouros, care duce toate. El, deasemenea, se mai învârteste să

vadă pe acei încruntați Marsiliezi mutați în bărcile cele noi, în propriul său ținut, în acel depărtat Sud-Est. Politicosul Chaumette, crudul Dillaud, deputatul Chabot răspopitul, Huguenin cu clopotu-i de alarmă veșnic în suflet, le vor ura aici bun venit. Pentru asta iarăși și iarăși întrebăm: „O, legiuitorilor, ne puteți salva, da sau nu“? Bieții legiuitori, cu Adunarea lor pe jumătate înecată, cu o zbucnire vulcanică gata sub ei! Detronarea urmează să fie dezbătută la 9 August, căci acea nenorocită de afacere cu Lafayette ne putem aștepta să se termine până la 8 August.

Sau cititorul vrea să-și arunce privirea asupra acestei sculări din somn din ziua de Duminică, 8 August? Ultima sculare din somn! De multă vreme, ba „niciodată“, zice Bertrand de Moleville, o sculare din somn a regelui n'a mai fost așa de strălucitoare, cel puțin cu așa gloată. Un interes plin de triste presimțiri se citește pe toate chipurile. Ochii lui Bertrand sunt podidiți de lacrimi. Căci, întradevăr, afară, departe de acea panglică tricoloră, pe terasa Feuillanților Adunarea legislativă e în dezbateri, sectoarele defilează și întreg Parisul e în picioare în ziua asta de Duminică, cerând *detronarea*. Aici însă, dincoace de panglică, o mare propunere e în discuție pentru a suta oară: de a transporta pe Majestatea Sa la Rouen, în castelul Gaillon. Elvețienii din Courbevoye stau la dispoziție; multe sunt gata; Majestatea Sa însăși pare aproape gata. Totuși, pentru a suta oară regele, când era mai mai să se urniască, dă îndărăt. După ce lumea a așteptat, cu inima bătând, o zi nesfârșită de vară, el scrie, „că are cuvinte, să creadă, că răzvrătirea nu-i chiar așa de

coaptă, dupăcum presupuneți“. La care Bertrand de Moleville zbuconește dintrodată într'un zbuclium de furie și de desnădejde.

6 — CLOPOTELE DELA MIEZUL NOPTII.

Căci, de fapt, răzvrătirea este numai bine coaptă. Ziua de 9 August e într'o Joi; dacă detronarea nu e decretată astăzi de Adunarea legislativă, atunci câtă s'o pronunțăm noi înșine.

Adunarea? O biată Adunare legislativă pe jumătate înecată nu poate decreta nimic. Miercuri, în ziua de 8, după o poliloghie fără sfârșit, ea nu poate măcar să rostească o învinuire împotriva lui Lafayette, ci-l scoate basma curată cu o majoritate.. (ascultați, patrioților!) de 2 contra 1. Patriotismul află acest lucru. Patriotismul, întărâtat de spaima de Prusieni și de bănuiele supranaturale, zbiară și face tărăboiu în jurul Sălii de călărie toată ziua; insultă o droaie de deputați fruntași din partidul de dreapta, cel cu achitarea. Ba se ia și după dânșii, îi înhață de guler cu amenințări în gura mare. Deputatul Vaublanc și alții de aceeași teapă sunt bucuroși că găsesc un adăpost în cazarma străjărilor și-și află scăparea prin ușile din dos. Și atunci, în ziua următoare, sunt reclamații nesfârșite: scrisori după scrisori dela deputații insultați. Numai reclamații, discuții și sporovăieli, cari se șterg una pe alta. Soarele de Joi apune la fel ca în celelalte zile și nicio detronare nu-i pronunțată. Pentru asta, însfârșit, întoarce-te în corturile tale, Israele!

Societatea-mumă încetează de a mai vorbi, grupurile încetează cu discursurile. Patrioții, cu buzele strânse, „se iau acum unul pe altul de braț și for-

fotesc în pâncuri, doi câte doi, cu pași sprinteni, ca la afaceri, apoi dispar departe, prin ungherele întunecoase dela Est". Santerre e gata; sau îl vom face noi să fie gata. 47 de sectoare din cele 48 sunt gata; până și sectorul Fetele lui Sf. Toma se dă de partea Jacobinilor, întoarce Feuilanților spatele și e gata și el. Patriotii extremiști să fie cu ochii la arme, unul la sulita lui, celalt la cocoșul puștei, iar mai presus de toate frații din Brest, cum și încruntații Marsiliezi să se pregătească toți pentru ora supremă. Sindicul Roderer știe astea și când se văicărește, când nu, asupra rezultatelor ce pot ieși din faptul, că în aceste ultime zile s'au împărțit federațiilor la Primărie 5.000 de cartușe cu gloanțe.

Și voi, la rându-vă, nobili viteji, apărători ai regalității, adunați-vă ciucure de partea voastră la Tuileries. Nu pentru scularea din somn a regelui, ci pentru o culcare, când mulți inși au să fie puși în pat. Biletele voastre de intrare sunt trebuitoare, dar și mai trebuitoare puștile. Ei vin cu duimul, ca niște bărbați viteji, cari știu să moară; a venit și bătrânul mareșal Maillé, iar ochii lui scânteiază din nou, deși întunecați de un câtar de aproape 80 de ani. Curaj, fraților! Avem o mie de Elvețieni în uniformă roșie, oameni cu inima neclintită, tari ca granitul din munții lor. Grenadierii naționali sunt, e drept, iubitori de liniște; comandantul lor, Mandat, le va însufleți însă cinstita lor ardoare, pentru care va răspunde cu capul său. Mandat vrea, cași statul său major; căci acest stat-major, deși există în privința lui o sentință și un decret întru acest scop, n'a fost din fericire niciodată desființat.

Comandantul Mandat a stat în corespondență cu primarul Pétion și are în buzunar un ordin scris.

dela el, din aceste 3 zile, să respingă forța cu forța. Un escadron cu tunuri, pe Podul Nou, va sili să se întoarcă înapoi pe acești Marsiliezi, cari vin de dincolo de râu; alt escadron la Primărie va tăia în două mahalaua Sf. Anton, care vine pesubt arcada lui Sf. Ioan, va împinge o jumătate îndărăt spre meleagurile întunecate din Est, iar cealaltă jumătate o va împinge înainte prin potecile încurcate ale Luvrului. Escadroane și nu puține, cum și escadroane călări. Escadroane la Palais-Royal, ca și pe piața Vendome. Acestea au să dea năvală, la momentul convenit și vor mătura strada asta, apoi vor mătura pe cealaltă. Vom avea, deci, un nou 20 Iunie, numai că de mai puțin folos? Ori, debunăseamă, răzmirița nu va îndrăzni poate să-și rădice capul? Escadroanele lui Mandat, jandarmeria călăreață și garda civică în albastru forfotesc, flecărind și bătând talpa. Tunarii lui Mandat mormăie. Toate subț mantia nopții și în sunetul tobelor, cari încep să răpăiască „adunarea“, când oamenii s'ar conveni să meargă la culcare. Suntem în noaptea de 9 August 1792.

De altă parte cele 48 de secțoare corespund între ele prin crainici repezi. Fiecare dintre ele își alege 3 delegați cu depline puteri. Sindicul Roederer și primarul Pétion sunt trimiși la Tuileries: curajoși legiuitori, în vreme ce tobele bat a primejdie, cată să se întoarcă la sala lor. Domnișoara Théroigne poartă pe cap o cușmă de grenadir, apoi o haină de călărie cu poalele scurte; două pistoale îi împodobesc îngusta cingătoare și o sabie îi spânzură la coapsă, de curele.

O așa scenă se joacă în acest Pandemonium de Paris, în cetatea tuturor diavolilor. Și totuși noaptea, acum când primarul Pétion colindă prin grădinile

Tuileriilor, „e frumoasă și liniștită. Orion și Pleiadele strălucesc în înălțime, într'o seninătate desăvârșită“. Pétion a luat-o la picior, căci „înăuntru căldura era copleșitoare“. De fapt, primirea ce-i făcuse Majestatea Sa a fost dintre cele mai aspre, așa cum se și cuvenia să fie. Și acum iată-l, că n'are ieșire : escadroanele lui Mandat îl întorc înapoi la fiecare poartă, iar pedesupra până și grenadirii sectorului Fetele lui Sf. Toma își dau drumul limbii. Virtuosule primar, cum ai s'o plătești asta, precum și celelalte, dacă iese cumva rău, măcar că toți ceilalți sunt plini de politetă ! Debunăseamă, dacă în toată Franța este vreun om la strâmtoare în noaptea asta acela e primarul Pétion : nevoit, sub pedeapsă de moarte, am putea spune, să zâmbiască iscusit cu o parte a feței și să plângă cu cealaltă. Moarte, dacă n'o face destul de iscusit ! Adunarea națională neauzind nimic, pânăla ora 4 dimineața, despre ființa lui, îl somează înainte-i, „spre a da socoteală asupra Parisului“, despre care însă el nu știe nimic. După care, totuși, el se duce acasă să se culce, atâta doar că-și părăsește careta-i aurită.

Sarcina lui Roederer este nu mai puțin delicată: el cată să aștepte, fără să știe dacă să se tânguie, sau nu, până va vedea rezultatul, un Janus cu 2 fețe, așa cum e Bunyan băștinașul. Intre timp cei 2 Janus forfotesc încoace și încolo, împreună cu alții la fel, cu îndoită fire, și flecănesc despre lucruri indiferente. Din când în când Roederer intră înăuntru ; spre-a asculta, spre-a vorbi, spre a trimite chiar după directorul județean, căci el, procurorul lor sindic, nu vede cum să procedeze. Toate încăperile sunt tixite; cam la 700 de nobili îmbrăcați în negru țes intrigi, se fâțâie; Elvețienii în uniformă roșie stau neclin-

tiți ca niște stânci ; fantome de miniștri, sau jumătate de fantome, împreună cu Roederer și ceilalți consilieri, învârtindu-se în jurul Majestaților lor ; bătrânul mareșal Maillé îngenunchie la picioarele regelui, spre a spune, că el, împreună cu acești nobili viteji, au venit să moară pentru dânsul. Dar ascultă ! In noaptea asta liniștită iată că răsună în depărtare clopotul de alarmă ! Da, e realitatea însăși : clopotniță după clopotniță iau pe aripile lor minunata poveste. Curtenii în negru trag cu urechia la ferestre, le deschid pentru aier, deosebesc sunetele clopotelor : acesta e dangătul dela Sf. Roch, celălalt, acum, nu-i oare dela Sf. Iacob, poreclit Măcelăria ? Da, domnilor ! Sau chiar dela Sf. Germain l'Auxerrois, îl auziți sau nu ? Acelaș metal a stârnit furtuna acum 220 de ani, numai că atunci din ordinul regelui însuși, în ajunul sfântului Bartolomeu. Așa sună mereu clopotele, pe cari curtenii pot să le deslușiască. Dar, mai mult decât atâta : mi se pare, că este și al Primăriei însăși. Ii cunoaștem glasul ! Da, prieteni, e chiar al Primăriei, spunându-și și el cuvântul în noapte. E o minune : minunea unei limbi de metal și a unui braț de om. Marrat însuși, dacă vreți să știți, îl trage acolo de frânghie. Marrat îl trage, dar Robespierre s'a dat la fund, rămâne nevăzut în timpul celor 40' de ore următoare. Unii oameni au inimă, iar câțiva inimă bună ca nimeni și nicio furie nu le va da alta.

Ce învălmășeală și ce forfot, al căror rezultat înaintează ca melcul ! Iar ceasul îndoielilor, cu durerile și lupta lui oarbă, va aduce totuși o siguranță, care nu va mai fi niciodată nimicită. Delegații cu depline puteri, câte 3 de fiecare sector, în total 144,

se adună ciotcă la Primărie, cam pela miezul nopții. Escadronul lui Mandat, care a poposit aici, nu-i împiedică să intre: au, nu sunt ei „comitetul central al sectoarelor“, care obișnuit își ține aici ședințele, doar că în noaptea asta în număr mai mare? Ei se află colea, având ca președinte Invălmășeala, Nehotărârea și clămpănitul limbilor. Sentinelele umblă fără odihnă, iar zvonurile bâzâie: despre curteni negri, despre Elvețieni în uniformă roșie, despre Mandat și escadroanele lui, cari au să dea năvală. N'ar fi mai bine să înlătore răzvrătirea? Da, înlătur'o! Ha, ia ascultă! Mahalaua Sf. Anton face să răsune, cu delasine putere, un dangăt de clopot limpede vorbitor. Nu, prieteni, nu puteți să înlăturați răzvrătirea, ci cată s'o lăsați în voia ei, apoi să trăiți împreună cu dânsa, ori să muriți cu dânsa.

Deaceea, acuma repede: actualii foști consilieri, investiți cu depline puteri și cu mandat dela poporul suveran al alegătorilor, să-și depue funcțiile lor, iar acești 144 de dregători noi să le ia în primire. Fie că vreți, sau nu, voi vrednici foști consilieri, trebuie să plecați. Ba, la urma urmei, nu-i oare o fercire pentru mulți dintre acești consilieri, că se pot spăla pe mâini pentru cutare lucru și să rămâie locului, ca un damblagiu, fără să i se ceară socoteală, până va veni ora să se puie pe treabă, sau chiar să se ducă acasă, să se odihnească peste noapte? Dintre aceștia, cei vechi, pomenim numai pe 2, sau cel mult 3: primarul Pétion, care în momentul de față colindă prin Tuilerii, procurorul Manuel și substitutul de procuror Danton, Atlas nevăzut de restul lumii. Și în felul acesta, cu cei 144 ai noștri, printre cari este un Huguenin-limbă de clopot, un Billaud, un Chauvette, un Tallien editorul, un Fabre d'Eglantine,

alde Sergent, alde Panisă, sau, pe scurt, plutind deasupra lor, căzuți la fund, toți însă ca un boboc involt, toată floarea patriotismului fără margini, n'am creat ca prin vrăjitorie o primărie nouă, gata să lucreze în chip nelimitat și să se declare pe șleau „în stare de răzvrătire?” Mai întâi de toate, să fie chemat aici comandantul Mandat cu acel ordin al primarului; noi consilieri să dea ochi, deasemenea, cu acele escadroane, cari urmează să dea iureș, Iar clopotul de alarmă poate să sune cât mai tare. Una peste alta, înainte, voi cei 144! A da înapoi nu e cu putință.

Cititorule, să nu-ți închipui, pe scaunul tău tihnit, că răzvrătirea e ușor lucru. Răzvrătirea e ceva anevoie: fiecare individ nu este sigur nici de vecinul lui cel mai apropiat, iar de vecinii mai depărtați cu desăvârșire nesigur, nu știe ce puteri sunt cu el și ce puteri sunt împotriva-i. Știe doar atât, că în caz de nereușită soarta lui personală este spânzurătoare; 800.000 de capete și în fiecare dintre ele o prețuire deosebită a acestei nesiguranțe, o țesătură deosebită despre acțiunea potrivită cu ea; în afară de aceste multe nesiguranțe există totuși o siguranță cu rezultatul său neted, de neînălăturat, care nu va fi niciodată nimicit; aceasta își vede de drum în orice moment și se întruchipează mai departe, împingându-te și pe tine ori spre coroana cetățenească, ori spre o mișelie rușinoasă.

Dacă cititorul ar putea să-și ia ca Asmodeu sborul și să fâlfâie pedeeasupra tuturor acoperișurilor și ascunzișurilor, apoi să se uite în jos de pe turnul bisericăi Notre-Dame, ce Paris ar vedea! Glasuri ascuțite, cari gem, sau înjură, voci de bas cari mormăie. Șovăieli. Curajul chircindu-se dela sine într'o neîncredere disperată; frica tremurând în tăcere în dosul

ușilor închise și de jur împrejur lenea sforăind în tihnă, căci prea mulți trândavi, întinși pe saltelele lor, dorm în toate părțile. O, între dangătul acestor clopote cari stârnesc de sus furtuna și între sforăitul trândăviei, ce mai gamă! De zbuțium, de ațătare, de desperare! Și mai presus de ele îndoeala, Primejdia, *Atropos et nox* (Ursita și noaptea).

Luptătorii din sectorul acesta au ieșit afară: aud însă, că sectorul vecin nu vrea și atunci intră înapoi, Mahalaua Sf. Anton de partea asta a fluviului nu e sigură de Sf. Marceau de partea cealaltă. Statornic e numai sforăitul trândăviei, cum și cei 600 de Marsiliezi, cari știu să moară. Mandat, chemat pentru a doua oară la Primărie, n'a venit. Sentinelele forfotesc într'una, într'o grabă înfrigurată, iar zvonurile aleargă cu mii de glasuri. Théroigne și patrioții neoficiali bat drumurile prin întuneric, abia văzuți, scotocind în lung și'n lat, ca niște păsări de noapte, pe aripile lor. Dintre oamenii din garda civică vreo 3.000 au urmat pe Mandat și semalul lui de adunare. Restul își vede fiecare de teorema lui asupra nesigurantei, Unul e cu teorema, că e mai bine să meargă cu mahalaua Sf. Anton. Dar sunt și nenumărate teoreme, că în astfel de cazuri lucrul cel mai sănătos este să dormi. Intr'acest timp tobele bat cu răpăieli nebune, iar clopotele de alarmă răsună. Inșăși mahalaua Sf. Anton întâi iese afară apoi intră înapoi. Comandantul Sante-terre, pedeasupra, nu poate crede, că Marsiliezi și Sf. Marceau au să se miște. Tu, balercă le-neșă de bere, om gălăgios, cu glas de taur și cu cap de lemn, acumai timpul să umbli cu șoalda? Alsacianul Westermann, cu sabia scoasă, îi pune mâna în beregată, cel puțin așa spune

cap de lemn. În chipul acesta noaptea se călătorește, cu încetul, în mijlocul frământărilor, a nesigurantei și a dangătului de clopote. Dispoziția tuturor oamenilor se înalță până la treptele isteriei. Și nu s'a urnit nimic.

Între timp Mandat se înfățișează, la a treia chemare; a venit fără gardă, mirat că găsește o primărie nouă. Ei îl întreabă cu strășnicie asupra aceluia ordin al primarului, de-a se împotrivi la forță cu forța, despre planul strategic de-a tăia mahalaua Sf. Anton în două jumătăți. El răspunde cum poate. Ceilalți se gândesc, că ar fi bine să trimită pe acest comandant național strateg la închisoarea Stăreția și să lase unei curți de judecată să hotărască asupra-i. Vai, o curte de judecată, dar nu o curte cu legea în mână, ci o lege primitivă a clubului îl impresoară și-l îmbrânțește, odată ieșit afară. Toți sunt atâțați până aproape de isterie, cruzi dar și fricoși și orbi ca noaptea. O astfel de curte de judecată și nu alta îl înhață pe bietul Mandat din mâinile sentinelelor lui, îl calcă în picioare și-l măcelărește chiar pe scara primăriei. Uitați-vă bine, voi consilieri noi și tu popor în stare de răzvrătire! S'a vărsat sânge, trebuie să se răspundă cu sânge. Vai, în așa dispoziții isterice are să curgă mult sânge. căci aicia e ca și cu tigru: e greu până începe.

Vrec 17 indivizi au fost prinși în Câmpiile Elisee de patrioții iscoditori; ei se strecurau prin întuneric, iar patrioții tot prin întuneric. Aha, voi 17, aveți pistoale și săbii? Unul dintre ei blestema „patrulele false”, cari umblă după ciordeală, cu gânduri anti-naționale, căutând să vadă ce pot să spioneze și ce pot să strice. Cei 17 sunt transportați la corpul de gardă cel mai apropiat; 7 dintre ei spală putina prin

ușile din dos. „Cum se poate asta?” Domnișoara Théroigne se ivește la intrarea principală cu pistoale, hanger și un întreg alaiu. Denunță aici o înțelegere între trădători; pune mâna pe cei 6 rămași și cere, ca dreptatea poporului să nu fie luată în răs. Dintre aceștia 6 mai scapă 2 în învălmășeală și în cursul dezbaterilor dela clubul, care e curte de judecată. Acești 4 nenorociți, ultimii, sunt măcelăriți la fel cu Mandat. Doi erau foști străjери de corp; al treilea un stareț destrăbălat și în fine un pamfletar regalist, pe care-l cunoaștem din auzite, Sulleau editor destoinic, meșter în toate treburile. Bietul Sulleau! În felul acesta s’au sfârșit *Faptele Apostolilor* și jurnalele lui lipite, așa de vii, căci era un om întrădevăr vrednic. Intrebările-i glumețe se curmară dintr-o dată printr’o seriozitate groaznică. Astfel de fapte au loc în zorii zilei de 10 August, 1792.

Să ne gândim ce noapte a petrecut biata Adunare națională: ținând ședință în mic număr, încercând să discute, tremurând și înfiorându-se, îndreptându-și privirile spre cele 32 de puncte ale cerului în acelaș timp, cum face acul magnetic când uraganul e în aier. Oare vine revoluția? Și dacă vine și dă greș? Vai, în acest caz n’au să dea năvală curtenii în negru cu durdele lor, Elvețienii în uniformă roșie cu baionetele lor, îmbătați de victorie, și să ne întrebe:

— Tu, Adunare învălmășită, pe jumătate înecată, care te încurci singură, care te distrugi singură, ce faci tu aici? Nu te-ai scufundat?

Sau să ne închipuim biata gardă civică adăpostită în niște corturi vremelnice, ori așteptând în rânduri o noapte întregă de oboseală, sprijinindu-se când pe un picior când pe altul; consilierii comunali cei

noi, cu tricolorul, poruncind un lucru, iar vechii căpitani ai lui Mandat poruncind altul! Procurorul Manuel a dat ordin să se retragă tunurile de pe Podul-Nou; nimeni n'a cutezat să nu-l asculte. Atunci pare sigur, că fostul stat-major, așa de multă vreme osândit, a fost însfârșit trimis la vatră, în momentul de față și că Mandat nu mai este acuma comandantul nostru, ci Santerre. Da, prieteni: de azi încolo este Santerre, iar Mandat nu va mai fi niciodată, bună-seamă. Escadroanele, cari aveau să dea iureș, nu văd nimic sigur decât că li-i frig, li-i foame și sunt pe brânci de atâta veghe; că ar fi foarte trist să căsăpiască pe Francezi, frații lor, dar și mai trist să fie căsăpiți de ei. Inafara palatului Tuilerilor ca și înăuntru dispoziții nesigure, dar morocănoase, frământă pe oamenii aceștia. Singuri Elvețienii în uniformă roșie stau neclintiți. Ofițerii lor îi înviorează acuma cu câte o ușoară înghițitură de rachiu, din care garda civică refuză să se împărtășească, fiind prea departe.

Intre timp regele Ludovic s'a lungit pentru un pușor de somn; când se ivește din nou, peruca lui își pierduse pudra pe-o parte. Bătrânul mareșal Maillé și nobilii în negru se umflă pretutindeni în pene, odată ce răsvrătirea nu se arată. Ba devin și de spirit, căci spun: „clopotul de alarmă nu dă roade”. Da, întocmai ca o vacă de lapte înțărcată, dangătul clopotelor nu produce nimic. Pentru rest n'am putea proclama legea marțială? Nu tocmai ușor, căci acuma se pare că primarul Pétion a spălat puțină. De altă parte comandantul nostru interim, acest biet Mandat, plecând spre Primărie se plângea, că sumedenia asta de curteni în negru incurcă serviciul, sunt un splin în ochii gărzii civice. La care

însă Majestatea Sa răspunde cu ifos, că ei se vor su-pune la toate, vor suferi toate, căci oamenii aceștia sunt siguri.

Și astfel lumina gălbuie a lămpilor pălește în lică-rirea cenușie a dimineții în palatul regelui, pe o scenă ca aceasta. Scenă de îmbrânceli, de ghionteli, de învălmășeală, dar în fapt și de încheiere, căci e-venimentul este aproape de sfârșitul său. Roederer și fantomele de miniștri se fâțâie în înghesuială, sau ehibzuesc într'un cabinet alăturat cu una din Majes-tățile lor, sau cu amândouă. Sora Elisabeta ia pe re-gină la fereastră.

— Soro, ia te uită ce minunat răsărit de soare!

Drept deasupra bisericii Jacobinilor și a mahalalei lor! Ce noroc, că clopotul de alarmă nu dă roade! Mandat însă nu se întoarce; Pétion a spălat puțină și multe lucruri spânzură în aier, în balanța nevă-zută. Cam pe la ora 5 se înalță din grădină un fel de sunet, ca un soiu de chiot, care devine un urlet și în loc de „trăiască regele” se termină cu „trăiască națiunea!”.

— Doamne! strigă o fantomă de ministru, ce-o fi făcând el acolo?

Căci Majestatea Sa coborîse împreună cu bătrâ-nul mareșal Maillé să treacă în revistă trupele, iar companiile cele mai apropiate îi răspund astfel. Re-gina zbucnește într'un șiroiu de lacrimi. Totuși, ie-șind din cabinet, ochii îi sunt uscați și liniștiți, iar privinile chiar vesele. „Buza-i austriacă și nasul ac-vilin, mai plin ca de obicei, dau înfățișării ei (spune Peltier) ceva atât de măreț, încât aceia, cari n'au vă-zut-o în aceste clipe, nu pot să aibă nici măcar idee”.

O, tu, fiică a Mariei Tereza!

Regele Ludovic se întoarce, rupt de oboseală, dar

încolo cu aierul său obișnuit de nepăsare. Dintre toate nădejdlile cea mai plină de bucurie este, debună-seamă, că dangătul clopotelor n'a dat roade.

7 — ELVEȚIENII

Nenorociți prieteni, dangătul clopotelor dă roade, chiar a dat roade. Uitați-vă, cum de data asta la primele raze ale scărelui talazul unui ocean de suliți și de puști curge scânteind, venind de departe dela Est, fiu al Noptii ! Ei merg înainte, oaste întunecată. Mahalaua Sf. Anton de partea asta a fluviului, Sf. Marceau de partea cealaltă, iar Marsiliezii cu sprâncenele încruntate în fruntea lor. Cu zumzete și murmure surde, auzite de departe, la fel, cum spunem noi, cu valurile mării, înălțate în sus de atracția Lunii din adâncile genunș ale apei, așa se rostogolesc și ei, cu sclipiri. Nici un rege, nici Kanut, nici Ludovic, nu-i poate sili să dea îndărăt. Anafoare largi, șuvoaie lăturalnice, de privitori se rostogolesc îcoace și încolo, fără arme dar nu fără glas. Ceilalți, oastea de oțel, se rostogolește înainte. Noul comandant Santerre, e drept, și-a așezat scaunul la Primărie și rămâne acolo, la jumătate distanță de casă. Alsacianul Westermann, cu sabia scânteietoare, nu stă locului însă, nici sectoarele, nici Marsiliezii, nici domnișoara Théroigne, ci toți se rostogolesc mereu înainte.

Și acum unde sunt escadroanele lui Mandat, cari trebuiau să dea iureș ? Nici un escadron nu se urnește din loc, sau se urnesc în direcția cea rea, afară din drum. Ofițerii lor sunt veseli, că fac și atât. La ora asta nu se știe, dacă escadroanele depe Podul-Nou au făcut o umbră de împotrivire, sau n'au

făcut măcar nci o umbră. Destul, că Marsiliezii cu sprâncenele încruntate, cum și mahalaua Sf. Mărcu care-i urmează, trec podul, fără piedică; ei trec, în speranța sigură că Sf. Anton și ceilalți se prăvălesc spre Tuilerii, care este și ținta lor. La zgomotul acesta Tuileriile, drept răspuns, bâzâie, Elvețienii se uită la cocoșul puștilor, curtenii în negru își scot durdele, paloșele și pumnalele; câțiva au chiar lopeți cu cărbuni; fiecare om e cu o armă de luptă.

Să judecăm dacă, în atari împrejurări, sindicul Roederer se simte la largul lui! Oare Cerul, în bunătatea lui, nu va deschide un liman mai puțin blestemat pentru un biet sindic, care se află între două focuri? Dacă la urma urmei Majestatea Sa ar consimți să meargă dincolo, la Adunare! Regele, dar mai înainte de toate regina, nu poate consimți la asta. Regina răspunde la propunere cu un: Haida, de! Ba chiar declară, că ar vrea mai degrabă s'o țin-tuiască în zid. De bunăseamă, nu va merge la Adunare. S'a scris între altele, că dânsa a întins regelui un pistol, spunându-i, „acum sau niciodată e timpul, să arate cine este”. Martori oculari apropiați n'au văzut așa ceva, deci nici noi. Ei au văzut numai că era liniștită, ca o adevărată regină, că n'a stat la discuție și n'a făcut imputări soartei, ci, întocmai ca Cesar pe Capitol, s'a înfășurat în mantia ei, așa cum se cuvine să facă reginele și fiii lui Adam. Dar tu, Ludovic, din ce aluat ești croit? N'ai nici o vlagă în tine, măcar pentru vieța și coroana ta? Cel mai becisnic puiu de căprioară nu moare așa. Ești oare cel mai molâu dintre toți muritorii? Ori cel mai blajin la suflet? Ai, oricum, cea mai proastă ursită.

Talazul înaintează; strâmtorarea sindicului Roede-

rer și a tuturor celorlalți crește din ce în ce mai mult. Fanfare răsunătoare ale gărzii civice înarmate pătrund până în curte; hărmălaea limbilor este infinită și se întinde până departe. Care-i povața? Iar talazul acuma se înalță. Crainicii, gonacii vorbesc în pripă printre zăbrelele din afară, sau, călare pe ziduri, stau la tocmeală. Sindicul Roederer iese afară, apoi intră îndărăt. Tunarii îl întrebă :

— Cată oare să tragem împotriva poporului ?

Miniștrii lui Ludovic îl întrebă :

— Palatul regelui are să fie oare luat cu asalt ?

Sindicul Roederer are de jucat un rol foarte greu. El vorbește tunarilor cu elocvență și cu înflăcărare. cu înflăcărarea de care e în stare omul, care într'o singură răsuflare caută să respire și cald și rece. Și cald și rece, Roederer ? Cât pentru noi, nu putem și să trăim și să murim. Drept orice răspuns tunarii azvârle cât colo fitilul. Gândiți-vă la răspunsul acesta; tu rege Ludovic și voi miniștrii lui Ludovic și alegeți un mijloc de salvare mai puțin blestemat. acela al bietului sindic Roederer, spre sala de Călărie. Regele Ludovic stă jos, cu mâinile sprijinite pe genunchi, cu trupul aplecat înainte; se uită o bucată de vreme țintă la sindicul Roederer, după care răspunde, privind pe regina peste umărul acestuia :

— Să mergem !

Și se pîn în mișcare: regele Ludovic, regina, sora Elisabeta, cei doi copii regali și guvernanta lor. Urmați de sindicul Roederer și de dregătorii din minister, prin mijlocul unui șir dublu de ostași din garda civică. Oamenii cu durde, Elvețienii țepeni în uniformă roșie se uită la ei supărați, cu aiere de im-

putare, dar nu aud decât aceste cuvinte ale sindicului Roederer :

— Regele se duce la Adunare. Faceți loc !

Cu câteva minute înainte bătuse ora 8 la toate ceasornicele. Regele Ludovic părăsește palatul Tuilerii... pentru totdeauna.

O, voi credincioși Elvețieni și voi nobili viteji în negru, pentru care cauză vă jertfiți și sunteți jertfiți ? Uitați-vă afară pe ferestrele dinspre asfințit : puteți vedea pe regele Ludovic cum își continuă tembel drumul, iar micuțul prinț regal, sărăcuțul, „ia în fiolă, jucându-se, frunzele căzute”. O gloată în fierbere se revarsă paralel cu dânsul pe Terasa Feuillantilor ca două șuvoaie. În mijloc un vlăjgan peste măsură de gălăgios cu un reteveiu lung : oare nu vor astupa scara cea mare dinafară și intrarea din dos a Sălii, când au să ajungă aici ? Garda regală nu poate merge mai departe decât până la capătul scării. Priviți ! Delegații legiuitorilor ies afară, cel cu reteveiul lung este silit să-și înceteze oratoria. Garda Adunării se unește dela sine cu garda regelui și toți sunt gata să încalece în caz de trebuință. Scara cea mare din afară este liberă, sau se poate trece. Uitați-vă: regalitatea urcă treptele, un grenadir albastru rădică în sus pe micul prinț regal, scoțându-l din înghesuială. Regalitatea a intrat înăuntru. Regalitatea a dispărut pe veșie din ochii voștri. Iar voi? Lăsați în părăsire aici, în mijlocul unor prăpăstii căscate și a cutremurului revoluției, fără nici o cârmă, fără nici un comandant. Dacă veți pieri, veți fi mai mult decât martiri : niște martiri, cari nu mai aveți acum o cauză. Cei mai mulți dintre curtenii negri dispar prin toate ieșirile, ce pot găsi. Bieții Elvețieni nu știu ce să facă. O singură

datorie este limpede pentru dânșii, de-a rămâne la postul lor. Pe care și-o vor îndeplini.

Intre timp talazul sclipitor de oțel a sosit; el se isbește acum de zăbrelele castelului și de curțile dinspre răsărit, cu neputință de stăvilit, plescăind cu zgomot până în depărtare, își deschide drum și umple curtea Caruselului, cu încruntații Marsiliezi în frunte. Regele Ludovic a plecat dincolo, la Adunarea legislativă, spuneți voi. Bine, foarte bine. Dar până ce Adunarea va pronunța detronarea lui, care ni-i folosul? Locul nostru este în castelul acesta, sau în meterezele lui. Până atunci noi câtă să rămânem aici. Gândiți-vă, voi credincioși Elvețieni, dacă e cuminte să se înceapă un măcel întunecos, iar frații voștri să fie sfârtecați în bucăți pentru o clădire de piatră! Bieții Elvețieni! Ei nu știu ce să facă. Dela ferestrele dinspre miază-zi câțiva trag focuri în semn de frăție. Dar pe scara de-afară, dinspre răsărit, cum și înăuntru, pe trepte și pe lungile coridoare, ei stau zmirnă în rânduri, pașnici, totuși refuzând să se miște din loc. Westermann le vorbește în dialectul său german din Alsacia, Marsiliezii pledează în graiul lor fierbinte provansal și cu gesturi mute, iar în juru-le un tărăboiu asurzitor, fără capăt, pledează și-i amenință. Elvețienii stau locului, nemișcați, pașnici, dar neclintiți: un stăvilă de granit roșu în acest nesfârșit ocean de oțel în clocot. Cine poate opri rezultatul de neînălăturat? Deoparte Marsiliezii și întreaga Franță, dincolo granitul elvețian. Gesturile mute devin mai fierbinți, tot mai fierbinți. Săbiile marsilieze se înalță, gata de luptă. La rândul-le sprâncenele Elvețienilor se încruntă, degetul Elvețienilor trage în sus cocoșul puștilor. Ia ascultă! Un muget năprasnic acoperă tot tărăboiul

acesta: cele 3 tunuri marsilieze dela Carusel, îndreptate de un tunar prost ochitor, duduie, răpăind peste acoperișuri. E rândul vostru, Elvețienilor, să trageți. Elvețienii trag: foc de salvă, pe plutoane, foc de voie. Marsiliezii zac pe caldarâm cu grămada, tăcuți, sfârtecați: printre ei „un vlăjgan de om, care era mai zgomotos decât toți la un loc”. Un morman de Marsiliezi, după un drum așa de lung prin praf, au făcut popas aici. Caruselul e gol; valul cel negru dă îndărăt, fugarii aleargă mâncând pământul și nu se opresc decât în mahalawa Sf. Anton. Tunarii, rămași fără muniții, s’au mistuit în hăuri, nevăzuți, părăsindu-și tunurile, pe care pun mâna Elvețienii.

Să ne gândim ce zbuclnire a fost! Răsfrângându-se ca un blestem în cele 4 colțuri ale Parisului și în toate sufletele, ca vâjâitul limbilor Belonei! Incruntații Marsiliezi, adunându-se într’o clipită la un loc, s’au preschimbât în demoni negri, cari știu să moară; nici cei din Brest nu rămân mai prejos, nici Alsacia-nul Westermann; domnișoara Théroigne e Sibila Théroigne: Răzbunare! Izbândă sau moarte! Din întreaga artilerie patriotică, mare sau mică, dela terasa Feuillantilor și depe toate terasele și piețele, unde se lățește în largul său oceanul revoluției, mugește drept răspuns un vârtej de flacări roșii. Garda civică, așezată în rânduri în grădină, nu poate să împiedice flintele să se descarce împotriva ucigașilor de neam străin. Căci între puști există o simpatie cași între gloatele de oameni strânși grămadă. Mai mult încă: nu-i oare omenirea, luată la un loc, ca niște strune acordate împreună, de-o nesfârșită și artistică concordanță și unitate? Atinge una dintre strune, că toate strunele au să înceapă să vibreze, fie

într'o melodie dulce ca a sferelor, fie în scrâșnetul surd al nebuniei. Jandarmeria călăreață galopează ca niște zănatici, trag la focuri orbește, ca orice om care aleargă, galopează pe Podul Regal, dar nimeni nu știe încotro. Creerul Parisului, creer apucat de friguri, aici în centru a înebunit deabinelea, sau, cum am putea spune, a luat foc.

Ascultați, împușcăturile nu conțin deloc, dar nici focurile de voe ale Elvețienilor din interior nu conțin. Mai mult încă, au pus mâna, cum am văzut, pe tunuri, iar acuma, de partea cealaltă, ei mai pun mâna pe trei guri de tun, dar, vai, tunuri fără muniții. Nici puștile cu cremene nu le vor răspunde, deși ei totuși încearcă. De-ar fi avut norocul să le răspundă! Privitorii patrioți au presimțirile lor; unul dintre cei mai ciudați privitori patrioți e de părere, că Elvețienii ar fi biruit, dacă ar fi avut un comandant. Acesta nu e un om nedestoinic de-a fi judecător; numele lui e Napoleon Bonaparte. Privitori sunt și de partea cealaltă a râului, împreună cu femeii, cari stau și cască gura; printre ele și hazliul doctor Moore din Glasgow. Tunurile aleargă uruind pe lângă dâșii și se opresc pe Podul Regal; aici își scupă măruntaiele lor de fier asupra Tuileriilor și la fiecă nouă detunătură femeile și privitorii trag chiote și bat din palme. Cetate a tuturor diavolilor! Prin ulițele mai depărtate oamenii își înghit gustarea și-și văd de treburi, tresărind din timp în timp, când vreun ecou trist rășfrânge un sunet mai puternic. Dar aici? Marsiliezii cad răniți, însă Barbaroux are chirurși. Barbaroux e coala aproape, trebăluind, cutoatecă în secret și dela adăpost. Marsiliezii cad loviți de moarte, dar își lasă ca testament pușca, pomenind în care buzunar sunt cartușele și-și

dau sufletul, murmurând: „Răzbună-mă! Răzbună patria!” Ofițerii federați din Brest, cari galopează în uniforme roșii, sunt luați drept Elvețieni și împușcați. Ia priviți, Caruselul a zburat în flacări! Paris Pandemonium! Biata cetate este, cum am spus, apucată de friguri și de spasmuri. Și o astfel de criză s'a produs într'un răstimp de abia vreo jumătate de oră!

Dar ce-i asta? Cineva, cu însemnele Adunării legislative, se aventurează prin harmalaie și prin grindina de moarte, prin ușa din dos a Sălii de călărie, spre Tuilerii și spre Elvețieni: ordin scris dela Majestatea Sa să înceteze focul. O, voi, nenorociți Elvețieni, pentruce n'a fost și un ordin, să nu începeți focul? Elvețienii ar fi încetat bucuroși cu împușcăturile. Dar cine va porunci răzmeriței turbate să înceteze și ea cu împușcăturile? Răzmiriței nici nu-i poți vorbi, dar nici ea, balaur cu multe capete, nu poate să audă. Morții și muribunzii, cu sutele, zac peste tot, dejurîmprejur; ei sunt transportați plini de sânge pe uliți, spre un post de ajutor. Vederea lor aprinde în suflete nebunia, ca o torță a Furiilor. Parisul patriot rage, ca un urs căruia i s'au răpit puii. Pe ei, patrioților! Răzbunare, izbândă, sau moarte: S'au văzut oameni, cari s'au repezit în învălmășeală înarmați numai cu un baston de stradă. La ora asta stăpânește Groaza și furia. Elvețienii, strâmtorați dinafară și paralizați dinăuntru, au încetat de-a mai trage, dar nu și de-a mai fi împușcați. Ce vor face ei? Momentul e desperat. Un adăpost, sau o moarte imediată. Dar cum? Unde? O parte dintre ei o iau la fugă prin strada Echelle. Aceasta însă e distrusă în întregime. A doua parte, prin altă ieșire, dă navală în grădină și „aleargă, urmăriți de împușcături năprasnice”, apoi dau buzna în Adunarea Națională,

de care se roagă și unde găsesc milă și un liman pe băncile din fund. A treia parte, cea mai numeroasă, în număr de vreo 300 de inși, se repede în coloană spre Câmpiile Elisee. Ah, de-am putea ajunge la Courbevoie, unde se găsesc alți Elvețieni! Din păcate, uite cum coloana, în mijlocul acestor împușcături, se împarte singură, din pricina deosebirilor de păreri, în crâmpoie răzlețe, ba pe un drum, ba pe altul, pitindu-se prin ascunzișuri, sau murind luptându-se dela o stradă la alta. Focurile și omorul nu vor să conteniască și nu vor conteni multă vreme. Portarii în uniformă roșie de pela oteluri sunt împușcați, fie că sunt Elvețieni de baștină, fie că sunt Elvețieni numai cu numele. Adevărații pompieri, cari muncesc la pompe și se căznesc în Caruselul în flacări, sunt împușcați și ei: pentruce să nu ardă Caruselul? Câțiva Elvețieni își găsesc scăparea în case particulare; așa află, că mila tot mai sălășluește în inimile oamenilor. Vitejii Marsiliezi au fost milostivi, s'a scris mai târziu; ei s'au trudit să-i salveze. Jurnalistul Gorsas pledează aprig în fața unei cete furioase. Clémence, negustorul de vinuri, se proptește la zăbrelele Adunării, ținând în mână un Elvețian, pe care l-a salvat. Povestește înflăcărat, cum l-a scăpat, cu câtă greutate și primejdie și cum de aici înainte îl va întreține el, fiind om fără copii. Apoi cade leșinat, în mijlocul aplauzelor, ținând de gât pe bietul Elvețian. Cei mai mulți sunt însă măcelăriți, ba chiar sfâșiati în bucăți. 50 (unii spun, că 80) mergeau spre Primărie, ca prizonieri luați de garda civică; norodul turbat se năpustește asupra lor în piața Grevei și-i spârceie până la ultimul om. „O, popor, invidia universului! Popor, în nebuna fierbere celtică!”

De bunăseamă, în istoria măcelurilor puține lucruri sunt mai dureroase. Ce dără roșie, de neșters, pâl-pâind așa de trist în memorie, este fapta acestei biete coloane de Elvețieni în uniformă roșie, fără-mițându-se singură într'o învâlmășeală de păreri, apoi răzlețindu-se spre întunecime și moarte ! Cinste vouă, bărbați viteji, milă și cinste dealungul vremurilor ! Voi n'ați fost martiri și totuși poate ceva și mai mult. Acest Ludovic nu era regele vostru și v'a părăsit ca un rege de mucava. Voi vă vânduserăți lui, pentru câțiva bieți gologani pe zi. Totuși, voi căta să lucrați pentru simbria voastră și să vă țineți cuvântul jurat. Datoria voastră acuma era să muriți, iar voi v'ați făcut-o. Cinste vouă, ostașilor ! Iar vechile cuvinte germane, Biederkeit (onestitate) și Tapferkeit (vitejie) cum și Valour, care înseamnă merit și adevăr, fie la Elvețieni fie la Saxoni, să nu se stingă în vecii vecilor ! Aceștiea nu erau copii din flori, ci oameni născuți legitim, fiii acelora dela Sempach și dela Murten, cari au îngenuchiat, dar nu înaintea ta, Burgundio ! Iar călătorul, care trece prin Lucerna, să se abată puțin din drum, spre a privi o clipă la Leul lor monumental, dar nu numai de dragul operei lui Thorwaldsen. Tăiat din stâncă vie, chipul lui odihnește aici lângă apele molcome ale lacului, legănat de doina vacilor dela tălângile din depărtare, iar munții de granit stau de strajă de jur împrejur, fără glas. Și, măcar că neînsuflețiți, vorbesc.

8 — CONSTITUȚIA RUPTA IN BUCAȚI

Astfel fu ziua de 10 August, cu câștigurile și pierderile ei. Patriotismul își numără morții cu miile

de mii. așa de ucigaș a fost focul Elvețienilor dela ferestre. La urmă au fost împuținați până la vreo 1200. Aci n'a fost un joc de copii, o nu! Măcelul, spargerile și incendiul nu se isprăviseră nici până la ora 2, nici nebunia dezlănțuită n'a fost pusă în frâu.

Ce dea șuvoaie de calicime scoasă din minți, cari mugesc prin toate ieșirile din Tuilerii, neînduplecată în răzbunarea ei! Câți servitori au fost măcelăriți și sfârticați. Doamna Campan a văzut sabia unui Marsiliez rotindu-se deasupra capului ei, dar omul cu sprâncenele încruntate îi spuse: „Cară-te de aici!” și-o repezi cât colo, fără s'o loviască. Câte sticle cu vin au fost sparte prin pumniți, câte butoaie cu vin desfundate și băute! Iar sus, până la acoperiș, toate ferestrele își scuipea afară prețioasele lor mobile regale. Cu oglinzile-i aurite, cu perdelele de catifea, cu paturile de puf, sfâșiate, aruncate pe jos, cu trupurile înțepenite ale oamenilor, Tuileriile nu seamănă cu nici o grădină de pe pământ. Cine are gust pentru așa ceva poate să le citiască pe larg în Mercier, în înțepătorul Montgaillard, sau în „Doi Prieteni” a lui Beaulieu. 120 de leșuri de-ale Elvețienilor zac aicia grămadă, goale pușcă, neclintite din loc până a doua zi. Patriotismul a tăiat uniformele lor roșii în zdrențe și umblă cu ele în vârful sulitelor. Trupurile despoiate, hidoase, zac locului, în bătea soarelui, în lumina stelelor. Curioși din ambele sexe se înghesuie să privească. Ceeace noi să nu facem. Peste o sută de căruțe, tixite cu hoituri, o pornesc spre cimitirul sf. Magdalena, cu plânsete și bocete, căci toți aveau rubedenii, toți aveau mame, dacă nu aici, cel puțin dincolo. E unul dintre acele câmpuri de măcel, despre care citiți adesea sub titlul „glo-rioasa victorie”, aduse acasă deagata, la ușă.

Incrunțații Marsiliezi însă au doborât la pământ

tiranul din castel. El e așternut la pământ și atât de jos, încât cu greu se mai poate scula din nou. Ce moment a fost pentru Adunarea legislativă, când Reprezentantul ereditar a intrat, în așa împrejurări, înăuntru, iar grenadirul, care luase pe sus din înghesuială pe micul prinț regal, îl puse jos pe masa Adunării! Un moment greu, pe care cineva cată să-l îndulcească puțin cu elocvența, așteptând ce va aduce momentul următor. Ludovic rosti puține cuvinte: „El venise aici spre a preîntâmpina o mare nelegiuire: aici se crede pe sine mai în siguranță decât dincolo”. Președintele Vergniaud răspunse pe scurt, cum am spus, cu fraze găunoase, luând „apărarea autorităților constituite, cari cată să moară la postul lor”. După asta regele Ludovic se puse jos, mai întâi aici, apoi dincolo. Căci o greutate s'a ivit: Constituția nu îngăduie să se țină dezbateri câtă vreme regele este de față. La urmă el și familia lui se aciuiază în loja stenografilor, în cutiuța unui reporter de ziare, care se află la spatele rotondei constituționale fermecate, despărțită de dânsa printr'un parmaclac. La această lojă a stenografilor, care măsoară abia 4 metri pătrați, cu o latrină la intrarea pe din dos, se mărginește acum regele unei Franțe mari. Aici urmează el și odraslele lui să stea închis sub ochii publicului, sau în răstimpuri să se retragă în privată, preț de 16 ceasuri. Adunării legislative i-a fost dat să vadă o atât de ciudată priveliște.

Dar, iarăși, ce moment fu celalt, câteva minute mai târziu, când își dădură drumul cele 3 tunuri ale Marsiliezilor, iar focul de voie al Elvețienilor și tunetele de pretutindeni începură să bubuie, ca trăsnetul judecății de apoi. Onorabili membri sar arsa în picioa-

re. Gloanțele rătăcite cântă până și aici o orăție funebră, stârnind fiori și zuruitori în geamurile ferestrelor. „Nu; aici este postul nostru; să murim deci aicia!” Prinurmăre ei se așează la loc, ca niște legiuitori de piatră. Dar, oare, loja stenografilor nu poate fi deschisă cu sila pe din dos? Răstoarnă la pământ parmaclâcul, care-o desparte de rotonda constituțională fermecată! Ușierii se opintesc și împing; regele însuși ajută pe dinăuntru. Parmaclâcul se rupe; Majestatea Sa și Adunarea legislativă sunt la un loc în aceeași sală; o ursită necunoscută plutește deasupra amândurora.

Răpăieli după răpăieli, iar tunetul continuă; crainici cu sufletul tăiat, cu ochii holbați, dau buzna înăuntru, unul după altul. Porunca regelui către Elvețieni a plecat. Era un tunet înfricoșat; dar, precum știm, a luat sfârșit. Crainici cu sufletul tăiat, Elvețieni fugari, patrioți denunțători, talmeș-balmeș; la urma urmei învălmășeală. Până la ora 4 mulți au venit și s'au dus.

Noii consilieri comunali au venit și s'au dus, împreună cu cele 3 flamuri: Libertate, Egalitate, Patrie, în sunetul uralelor. Vergniaud, care, în calitate de președinte, vorbise acum câteva ore, că trebuie să murim pentru autoritățile constituite, propune, ca raportor al Comitetului, că Reprezentantul ereditar să fie suspendat și un Divan ad-hoc să se adune cât mai curând, spre a hotărî celelalte, mai departe. Meșteșugit raport, pe care președintele trebuie să-l fi avut gata în buzunar. În astfel de cazuri un președinte cată să aibă multe lucruri gata, iar altele negata și întocmai ca Janus să priviască și înainte și în urmă.

Regele Ludovic trage cu urechea la toate, iar pe la miezul nopții se retrage „în cele 3 mici încăperi

dela catul de sus“, până când palatul Luxemburg, pavăza națiunii, va fi gata pentru el. Mai în siguranță, dacă Brunswick ar fi odată aici. Sau, vai, nu tocmai în siguranță? Nenorocite capete despoiate de coroană! Dimineața următoare gloatele veniră să arunce ochii asupra lor, în cele 3 încăperi de sus. Montgaillard pretinde, că auguștii captivi aveau un aier de voioșie, ba chiar de veselie; că regina și prințesa de Lamballe, care venise alături de dânsa peste noapte, se uitau afară prin fereastra deschisă. „Își scuturau pudra din păr peste norodul de desubt și râdeau“. Dar și el este o limbă rea și un om sucit.

Pentru rest putem să presupunem, că Adunarea Legislativă, dar mai presus de toate primăria cea nouă, continuă să fie ocupați. Craincici, atât ai consiliului comunal cât și ai Adunării, cum și depeși rezezi, pornesc în goană spre toate colțurile Franței. Pline de triumf, dar și amestecate cu văicăreli de indignare, deoarece au căzut 1200 de cetățeni. Franța trimite drept răspuns chiote amestecate. Ziua de 10 August va fi un al doilea 14 Iulie, numai că mai sângeroasă și mai importantă. Curtea a conspirat? Biata curte! Ea a fost înfrântă și cată să îndure și necazul și disprețul. Căci iată că statuile regilor acuma se prăbușesc toate. Până și bronzul lui Enric al IV, deși purta până deunăzi cocarda tricoloră, se năruie la pământ depe Podul Nou, unde fâlfâie „Patria în primejdie!“ Ba, mai mult, chiar Ludovic al XIV se rostogolește în țărână pe piața Vendôme, iar în cădere se face țândări. Curioșii pot să observe ce-i scris pe copita calului său: 12 August 1692. Un secol și-o zi. Ziua de 10 August era într'o Vineri. N'a trecut încă săptămâna și fostul nostru minister de patrioți e rechemat, sau ce se poate aduna din el: severul Roland, Elvețianul Clavière; să adăugăm pe greoiul

matematician Monge, pe vremuri cioplitor în piatră, iar ca ministru de justiție Danton, „adus aicia — cum spune el însuși într'una din figurile lui gigantice de stil — prin spărtura, făcută de tunurile patriotice“. Aceștia, împreună cu comitetele Adunării Legislative, urmează să cârmuiască o corabie sfărâmată, cum vor putea. Destul de învălmășit, cu o veche Adunare pe jumătate înecată, cu o primărie nouă așa de sprintară. Dar Divanul ad-hoc are să se adune și atunci! Pentru moment, să întocmim fără zăbavă în Paris o nouă curte cu jurați și un tribunal criminal, spre a lua în cercetare nelegiuirile și conspirațiile dela 10 August. Inalta curte din Orléans e departe și lucrează încet. Sângele celor 1200 de patrioți, orice s'ar întâmpla cu sângele celorlalți, câtă să fie răzbunat cel dintâi. Tremurați, voi criminalilor și uneltitorilor, căci ministru de justiție este Danton. Robespierre însuși, acuma după izbândă, ia loc în noul consiliu comunal, într'o primărie improvizată, revoluționară, care se întitulează ea singură *Consiliul general al comunei*.

Vreme de 3 zile Ludovic și familia lui au ascultat din loja stenografilor dezbaterile Adunării Legislative, iar noaptea se retrăgeau în încăperile lor strâmte de sus. Luxemburgul, pavăza națiunii, nu poate fi încă gata. Pelângă asta se pare, că Luxemburgul are prea multe hrube și ieșiri; nicio primărie nu-și poate lua sarcina, să-l păziască. Inchisoarea zdravănă „Templul“, e drept nu tocmai elegantă, ar fi mult mai sigură. Prinurmă, la Templu! În ziua de Luni, 13 August 1792, Ludovic și tristele persoane, cari ținneau de casa lui, o pornesc într'acolo în trăsura lui Pétion. Intreg Parisul e pe străzi să caște gura la ei.

Când trec prin piața Vendôme, statuea lui Ludovic al XIV zace fărâme pe caldarâm. Lui Pétion îi e teamă, că privirile reginei ar putea fi socotite disprețuitoare și ar da naștere la provocări. Ea însă își ține ochii în jos și nu se uită la lume deloc. „Inghe-sueala e de neînchipuit”; totuși e liniște. Ici și colo zbugnește câte un: „Trăiască nația!”, dar cea mai mare parte holbează ochii în tăcere. Regalitatea franceză dispăre după zăbrelile „Templului”; aceste vechi turnuri ascuțite, ca niște pâlnii cu vârf, o domină de sus. Din aceleași turnuri bietul Jacques Molay și cavalerii Templieri au fost, acum 5 secole, arși pe rug de regalitatea franceză. Așa sunt aici, pe pământ, întorsăturile ursitei. Toți ambasadorii streini, împreună cu Englezul Lord Gower, și-au cerut pașapoartele și-o iau la sănătoasa, indignați, spre țările respective.

Așadar, Constituția s'a dus pe gărlă? Pentru totdeauna și într'o singură zi. S'a dus pe gărlă acea minune a Universului. Primul parlament pe 2 ani, pe jumătate înecat, așteaptă numai până se va întruni Divanul Ad-hoc, după care se va cufunda în hăuri fără fund. Ne putem închipui turbarea mută a foștilor constituuanți, ticluitoari de constituții, a Fevillanților desființați, oameni cari socotiau, că această constituție are să meargă! Lafayette se rădică pânăla înălțimea situației, în fruntea armatei sale. Comisari ai Adunării Legislative au plecat cu poșta spre dânsul, spre hotarul de Nord, pentru a-l felicita și a mai perora. El însă ordonă primăriei din Sedan să aresteze pe acești comisari și să-i țină cu strășnicie la răcoare ca rebeli, pânăce el va grăi dinnou. Primăria din Sedan se supune.

Consilierii comunali din Sedan s'au supus. Dar soldații din armata lui Lafayette? Ostașii din armata

lui au, ca toți ostașii, un fel de simțimânt nedeslușit, că și ei sunt niște sanchiuoți cu cingătoare de piele de bivol și că izbânda dela 10 August este deasemenea și izbânda lor. Ei, deci, nu se vor rădica să urmeze pe Lafayette la Paris, ci se vor rădica și-l vor trimite pe dânsul acolo. Sâmbăta viitoare, în ziua de 18, Lafayette, împreună cu vreo doi, sau 3, ofițeri de stat-major, indignați, dintre cari unul este un fost constituent, Alexandru de Lameth, după-ce-și pun mai întâi în ordine trupele, atât cât pot, o iau călare repede spre graniță, în Olanda. Dar o iau repede, vai, ca să cadă în ghiarele Austriacilor. Cât despre dânsul, el șovăie multă vreme, tremurând, la margi-nile orizontului, apoi sălășluiește în meterezele din Olmütz, după care Istoria nu mai vorbește nimic despre dânsul. Adio, tu erou al celor 2 lumi; cel mai subțirel, dar om demn, de-o cinste neclintită! Dea-lungul unor nesfârșite și aspre nopți de captivitate, prin alte învălmășeli, triumfuri și schimbări, tu vei pluti deasupra, ancorat țeapăn în formula lui Washington și vei fi eroul și omul de caracter desăvârșit, fie chiar al unei singure idei. Primăria din Sedan se căiește și protestează, iar soldații chiuie: „Trăiască nația!”. Dumouriez Polymete, dela tabăra din Maulde, se vede numit comandant suprem.

O, Brunswick, ce fel de „execuție militară“ va merita acum Parisul? Inainte, voi ostași bine muștruluiți pentru distrugere, cu căruțele voastre de artilerie și cazanele militare, cari țacănesc! Inainte, voi-nicule, cavalerule rege al Prusiei și voi pribegi fanfaroni și tu, Broglie zeul războiului, „pentru a aduce oarecare mângâiere omenirei“, care întradevăr are nevoie de așa ceva.

SCARA CUPRINSULUI

VOLUMUL II

Pagina

CARTEA I: SĂRBĂTOAREA SULIȚELOR

1: In Tuilerii	5
2: Sala de Călărie	10
3: Revista	27
4: Jurnalismul	34
5: Clubismul	40
6: „Jur!”	45
7: Minuni	50
8: Liga solemnă de alianță	54
9: Simboluri	62
10: Neamul omenesc	64
11: Ca în vremurile de aur	71
12: Zgomot și fum	80

CARTEA II: NANCY

1: Bouillé	91
2: Inapoi și aristocrați	94
3: Bouillé la Metz	102
4: Rămășițele la Nancy	107
5: Inspectorul Malseigne	114
6: Bouillé la Nancy	119

CARTEA III: LA TUILERII

1: Epimenide	131
2: De veghe	137
3: Cu sabia în mână	145
4: Să fugă, ori să nu fugă	154
5: Ziua pumnalelor	165
6: Mirabeau	174
7: Moartea lui Mirabeau	179

CARTEA IV: VARENNES

1: Ziua de Paști la Saint-Cloud	191
2: Paștele la Paris	197
3: Contele Fersen	201
4: Atitudine	210
5: Berlina cea nouă	215
6: Fostul dragon Drouet	221
7: Noaptea pintenilor	226
8: Intoarcerea	238
9: O lovitură strașnică	242

CARTEA V: PRIMUL PARLAMENT

1: Marea primire	251
2: Cartea legeri	262
3: Avignon	279
4: Nu-i zahăr	283
5: Regele și pribegii	288
6: Tâlhari și Jalés	302
7: Constituția nu va merge	306
8: Jacobinii	313
9: Ministerul Roland	318
10: Pétion, sulița națională	324
11: Reprezentantul hereditar	327
12: Alaiul pantalonilor negri	332

CARTEA VI: MARSILIEZA

1: Executiva, care nu execută nimic	341
2: Să mergem !	351
3: Oarecare mângâiere pentru neamul omenesc	354
4: Pe subț pământ	360
5: La cină	364
6: Clopotele dela miezul nopții	370
7: Elvețienii	382
8: Constituția ruptă în bucăți	391

